T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI

SOSYAL YARDIM UYGULAMALARININ GELİR DAĞILIMINA ETKİSİ: OECD ÜLKELERİ ÜZERİNE EKONOMETRİK BİR MODEL DENEMESİ

Doktora Tezi

MUSTAFA İLKER ULU

İstanbul, 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI BİLİM DALI

SOSYAL YARDIM UYGULAMALARININ GELİR DAĞILIMINA ETKİSİ: OECD ÜLKELERİ ÜZERİNE EKONOMETRİK BİR MODEL DENEMESİ

Doktora Tezi

MUSTAFA İLKER ULU

Danışman: PROF. DR. NADİR EROĞLU

İstanbul, 2017

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

İKTİSAT Anabilim Dalı İKTİSAT POLİTİKASI Bilim Dalı DOKTORA öğrencisi MUSTAFA İLKER ULU'nın SOSYAL YARDIM UYGULAMALARININ GELİR DAĞILIMINA ETKİSİ:OECD ÜLKELERİ ÜZERİNE EKONOMETRİK BİR MODEL DENEMESİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 2.03.2017 tarih ve 2017-5/48 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 27/03/2017

Öğretim Üyesi Adı Soyadı			**İmzası**
1.	Tez Danışmanı	Prof. Dr. NADİR EROĞLU	
2.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. DİLEK ALTAŞ	
3.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. SİNAN ALÇIN	
4.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. CENGİZ BAHÇEKAPILI	
5.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. BAHAR ŞANLI	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Mustafa İlker ULU
Anabilim Dalı	: İktisat
Programı	: İktisat Politikası
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Nadir EROĞLU
Tez Türü ve Tarihi	: Doktora - Mart 2017
Anahtar Kelimeler	: Gelir Dağılımı, Sosyal Yardım, Sosyal Harcamalar

ÖZET

SOSYAL YARDIM UYGULAMALARININ GELİR DAĞILIMINA ETKİSİ: OECD ÜLKELERİ ÜZERİNE EKONOMETRİK BİR MODEL DENEMESİ

İktisat tarihi boyunca gelir dağılımı eşitsizliği, en çok tartışılan ve çözümü adına en çok mücadele edilen konulardan biridir. 1990'lı yıllardan itibaren gelir dağılımı eşitsizliği tüm dünyada olduğu gibi OECD ülkelerinin birçoğunda artmıştır. Sosyal yardım uygulamaları, gelir dağılımı eşitsizliğini doğrudan düzenleyen en önemli araçlardan birisidir. Bu çalışma, Türkiye'nin de yer aldığı 21 OECD ülkesi için 2004-2011 döneminde sosyal yardım uygulamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisini panel veri analiziyle araştırmıştır. Elde edilen bulgulara göre sosyal yardım uygulamaları gelir dağılımını olumlu yönde etkilemektedir. Sosyal yardım harcamaları arttığında gelir dağılımı eşitsizliği azalmaktadır. Gelir dağılımının düzenlenmesinde sosyal yardım harcamalarının eğitim harcamalarından daha etkili olduğu ortaya koyulmuştur. Ayrıca, işsizlik ve nüfus artışının gelir dağılımı eşitsizliğini olumsuz yönde etkilediği anlaşılmıştır. Dışa açıklık, eğitim harcamaları, yaşlı nüfus ve eğitime katılım ile gelir dağılımı eşitsizliği arasında ise negatif bir ilişki tespit edilmiştir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Mustafa İlker ULU
Field	: Economics
Programme	: Economic Policy
Supervisor	: Professor Nadir EROĞLU
Degree Awarded and Date	: Doctorate - March 2017
Keywords	: Income Distribution, Social Assistance, Social Expenditures

ABSTRACT

THE EFFECT OF SOCIAL ASSISTANCE APPLICATIONS ON INCOME DISTRIBUTION: AN ECONOMETRIC MODEL TESTING ON OECD COUNTRIES

Inequality of income distribution is one of the issue which is most discussed and struggled for its solution throughout the history of economics. Since the 1990s, inequality of income distribution has increased in most of the OECD countries as in the whole world. Social assistance applications are one of the most important means of directly regulating inequality of income distribution. This study investigated the effect of social assistance applications on income distribution for 21 OECD countries including Turkey, by analyzing panel data. According to the findings obtained, social assistance applications affect income distribution positively. Inequality of income distribution decreases when the social assistance expenditures increase. It has been proved that social assistance expenditures were more effective than education expenditures in regulating income distribution. It is also understood that unemployment and population growth affected the inequality of income distribution negatively. Besides, there is a negative relationship between openness, education expenditures, elderly population, education participation and inequality of income distribution.

ÖNSÖZ

Davos Ekonomik Forumunda "En Zorlayıcı Küresel Risk" kapsamında değerlendirilen gelir dağılımı eşitsizliğini eski ABD Başkanı Barack OBAMA "Çağımızın En Belirgin Mücadelesi" olarak tanımlamıştır. Bu kadar önemli bir sorunun çözümü için sosyal yardım uygulamalarının önemi çok büyüktür. Sosyal yardım harcamalarının miktarı ve uygulanması açısından birçok OECD ve Avrupa ülkesinden çok daha geride yer alan Türkiye'de, artan sosyal yardım harcamalarının çok dile getirildiğini ancak bu artan harcamaların gelir dağılımı eşitsizliğini ve yoksulluğu ne kadar azalttığına dair herhangi bir tartışma olmadığını görmekteyiz. Dolayısıyla bu çalışma, sosyal yardım harcamalarının gelir dağılımına etkisini ekonometrik bir analiz ile ortaya koymakta ve sosyal yardım harcamalarının miktarı kadar gelir dağılımı eşitsizliğini ve yoksulluğu ne kadar azalttığının da tartışılması gerektiği konusunda okuyuculara ipuçları vermektedir.

Bu çalışmayı sonuçlandırmamda çok kıymetli bilgi birikimi ve tecrübeleri ile bana sonsuz destek olan değerli danışman hocam Sayın Prof. Dr. Nadir EROĞLU'na, ilgileri ve önerileriyle her zaman yanımda olan Prof. Dr. Dilek ALTAŞ, Prof. Dr. Sinan ALÇIN ve Yrd. Doç. Dr. Turgut ÜN'e sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım. Çalışmam sırasında yoğun programlarına rağmen yardımlarını hiç esirgemeyen Doç. Dr. Murat ATAN hocama ve değerli arkadaşım Dr. Onur OĞUZ'a teşekkürlerimi bir borç bilirim. Hayatımın her aşamasında bitmek bilmeyen desteklerini hep hissettiğim ve bugün bulunduğum noktaya gelmemi sağlayan aileme, maddi manevi her türlü desteğiyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan eşime ve oyunlarına istedikleri kadar zaman ayıramadığım kızım ve oğluma minnettarlığımı arz ederim.

İstanbul, 2017 Mustafa İlker ULU

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET ii
ABSTRACT..... iii
ÖNSÖZ..... iv
TABLO LİSTESİ..... ix
ŞEKİL LİSTESİ..... xi
KISALTMALAR..... xii
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMI KAVRAMI, GELİR DAĞILIMININ ÖNEMİ, GELİR DAĞILIMI TEORİSİ VE GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİKLERİNİN ÖLÇÜLMESİ

1.1 GELİR DAĞILIMINA YÖNELİK TANIMLAMALAR 5
1.1.1 Fonksiyonel Gelir Dağılımı 6
1.1.2 Bireysel Gelir Dağılımı 8
1.1.3 Bölgesel Gelir Dağılımı 10
1.1.4 Sektörel Gelir Dağılımı 11
1.1.5 Birincil ve İkincil Gelir Dağılımı 11
1.2 GELİR DAĞILIMININ ÖNEMİ 12
1.3 GELİR DAĞILIMININ İKTİSADİ SİSTEMLERDEKİ YERİ 15
1.3.1 Gelir Dağılımının Liberal Ekonomi Sistemindeki Yeri 15
1.3.2 Gelir Dağılımının Planlı Ekonomi Sistemindeki Yeri 18
1.3.3 Gelir Dağılımının Karma Ekonomi Sistemindeki Yeri 19
1.4 GELİR DAĞILIMI TEORİSİ 21
1.4.1 Klasik Gelir Dağılımı Teorisi 21
1.4.2 Neoklasik Gelir Dağılımı Teorisi 25
1.4.3 Keynesyen Gelir Dağılımı Teorisi 26
1.5 GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİKLERİNİN ÖLÇÜLMESİ 27
1.5.1 Grafikler 29
1.5.2 Eşitsizlik Ölçütleri 34
1.5.3 Yüzde Paylar Analizi 42

İKİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER ve GELİR DAĞILIMINI DÜZENLEYİCİ ARAÇLAR

2.1 GELİR DAĞILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER 44

2.1.1 Yapısal Faktörler 44

2.1.1.1 Nüfus ve İşgücü Yapısı 44

2.1.1.2 İktisadi İstikrarsızlıklar ve Enflasyon 45

2.1.1.3 Ekonomik Büyüme 45

2.1.1.4 Kayıt Dışı Ekonomi 46

2.1.1.5 Servet Paylaşımı 47

2.1.1.6 Eğitim 47

2.1.2 İktisadi Politikalar 48

2.1.2.1 Maliye Politikaları 48

2.1.2.2 Para Politikaları 49

2.1.2.3 Dış Ticaret Politikaları 49

2.1.2.4 Fiyat Politikaları 49

2.1.2.5 Piyasa ve Rekabet Politikaları 50

2.1.2.6 Yatırım ve Teşvik Politikaları 50

2.1.2.7 Eğitim Politikaları 50

2.1.2.8 Tarım Politikaları 51

2.1.2.9 Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Politikaları 51

2.2 GELİR DAĞILIMINI DÜZENLEYİCİ ARAÇLAR 52

2.2.1 Servet Paylaşımı Düzenlemesi 52

2.2.2 Eğitim Olanakları Düzenlemesi 54

2.2.3 Faktör Fiyatları Düzenlemesi 55

2.2.4 Maliye Politikası Araçları 56

2.2.4.1 Vergiler 57

2.2.4.2 Kamu Borçlanması 58

2.2.4.3 Kamu Harcamaları 59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL YARDIM KAVRAMI ve SOSYAL YARDIM UYGULAMALARI

3.1 SOSYAL YARDIM, SOSYAL HİZMET KAVRAMLARI 62
3.1.1 Sosyal Yardım 62
3.1.2 Sosyal Hizmet 64
3.2 GEŞMİŞTEN GÜNÜMÜZE SOSYAL YARDIM UYGULAMALARI 64
3.3 SOSYAL YARDIM UYGULAMALARI 66
3.3.1 Dünyadaki Uygulamalar 66
3.3.2 Türkiye'deki Uygulamalar 70
3.3.2.1 Aile Yardımları 71
3.3.2.2 Eğitim Yardımları 75
3.3.2.3 Sağlık Yardımları 77
3.3.2.4 Sosyal ve Özel Amaçlı Yardımlar 80
3.3.2.5 2022 Sayılı Kanun Gereği Yapılan Yardımlar 81
3.3.2.6 Proje Destekleri 83

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL YARDIM UYGULAMALARININ GELİR DAĞILIMINA ETKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ İLE İNCELEME

4.1 LİTERATÜR TARAMASI 87
4.1.1 Büyüme 87
4.1.2 Uluslararası Ticaret 92
4.1.3 Yabancı Sermaye Yatırımları 103
4.1.4 Demokrasi 106
4.1.5 Eğitim 109
4.1.6 Kamu Sosyal Harcamaları 112
4.2 VERİ SETİ ve METODOLOJİ 124
4.3 PANEL VERİ ANALİZİ 125
4.3.1. Panel Veriler 125
4.3.2 Panel Verilerin Avantajları 126
4.3.3 Panel Verilerin Dezavantajları 127
4.3.4 Panel Veri Modelleri: Sabit ve Tesadüfi Etkiler Modeli 128
4.3.5 Panel Veri Modellerinde Yatay Kesit Bağımlılığı ve Sınanması 129

4.3.6 Panel Verilerde Birim Kök ve Sınanması 132
4.3.7 Panel Verilerde Eşbütünleşme ve Sınanması 141
4.3.8 Panel Verilerde Nedensellik ve Sınanması 145
4.4 UYGULAMA: UYGULAMANIN KONUSU ve AMACI 147
4.4.1 Uygulamada Kullanılan Değişkenler 148
4.4.2 Korelogram Analizi Sonuçları 152
4.4.3 Modelin Yatay Kesit Bağımlılığının Sınanması 153
4.4.4 Panel Veri Birim Kök Sınaması 155
4.4.5 Panel Veri Eşbütünleşme Sınaması 158
4.4.6 Panel Veri Nedensellik Sınaması 159
4.4.7 Modelin Tahmin Edilmesi 161
4.5 SONUÇ ve ÖNERİLER 164
EKLER 170
KAYNAKÇA 177

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1.1 : Türkiye'de Yıllık Gelirin Dağılımı……7

Tablo 1.2 : Türkiye Hanehalkı Kullanılabilir Gelir Dağılımı……...9

Tablo 1.3 : Türkiye'de Hanehalkı Ortalama Gelirin Bölgesel Dağılımı…..……10

Tablo 3.1 : Sosyal Yardımların Yoksulluk Üzerindeki Etkisi……....69

Tablo 3.2 : Eğitim Yardımları……76

Tablo 3.3 : Şartlı Sağlık Yardımları …….....78

Tablo 3.4 : 2016 Yılı Gelir Testi Sınıflandırması……....79

Tablo 3.5 : 2012 ve 2015 Yılları Gelir Testi Sonuçları……...80

Tablo 3.6 : Aşevi Yardımları……...81

Tablo 3.7 : 2022 Sayılı Kanun Gereği Yapılan Yardımlar……..82

Tablo 3.8 : Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi……....84

Tablo 3.9 : Gelir Getirici Projeler……85

Tablo 3.10 : Sosyal Hizmet Projeleri……...86

Tablo 4.1 : Uluslararası Ticaretin Gelir Dağılımına Etkisini İnceleyen Çalışmaların Özeti……..102

Tablo 4.2 : Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelir Dağılımına Etkilerini İnceleyen Çalışmaların Özeti……106

Tablo 4.3 : Tanımlayıcı Temel İstatistiki Sonuçlar……...150

Tablo 4.4 : Korelogram Analizi Sonuçları……....153

Tablo 4.5 : Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları……..154

Tablo 4.6 : Birim Kök Test Sonuçları……...156

Tablo 4.7 : Eşbütünleşme Test Sonuçları……..158

Tablo 4.8 : Granger Nedensellik Test Sonuçları…….159-160

Tablo 4.9 : Sabit Etkiler Modeli Panel Veri Analizi Sonuçları……....162

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1.1 : Pen'in Geçit Töreni Grafiği……..30

Şekil 1.2 : İki Ülke İçin Geçit Töreni Grafiği…….....31

Şekil 1.3 : Gelirin Frekans Dağılımları……..32

Şekil 1.4 : Lorenz Eğrisi……33

Şekil 1.5 : Göreli Ortalama Sapma……....35

Şekil 3.1: OECD Kamu Sosyal Harcamaları (GDP Oranı)……...68

Şekil 4.1 : Otokorelasyon Fonksiyonu…….……153

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADF	Augmented Dickey Fuller
AGÜ	Az Gelişmiş Ülkeler
AIC	Akaike Bilgi Kriteri
AMECO	Annual Macro-Economic Database of The European Commission's
ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BRG	Breitung
CD	Cross Dependency
CEO	İcra Kurulu Başkanı-Chief Executive Officer
çev.	Çeviren
DC_s	Developing Countries
DF	Dickey Fuller
DOLS	Dinamik En Küçük Kareler
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
Ed.	Editör
EHII	Estimated Household Income Inequality
EU	European Union
EIEC	Executive Index of Political Competitiveness
FDI	Foreign Direct Investment
FMOLS	Düzeltilmiş En Küçük Kareler
GDP	Gross Domestic Product
GDP_{pc}	Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GINI	Gini Katsayısı

GOÜ	Gelişmekte Olan Ülkeler
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSS	Genel Sağlık Sigortası
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasılâ
IPS	Im, Peseran, Shin
KASDEP	Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
LLC	Levin Lin ve Chu
LDC_s	Less Development Countries
LIS	Luxemburg Income Study
LIEC	Legislative Index of Political Competitiveness
LM	Lagrange Multiplier
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ö.	Milattan Önce
No.	Sayı
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development
OLS	En Küçük Kareler
OPEN	Dışa Açıklık
pp.	Page
PP	Philips Perron
PSBR	Kamu Kesimi Borçlanma Gereği
RMI	Minumum Gelir Desteği
s.	Sayfa
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
SOCX	The OECD Social Expenditure Database

SYDV	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
SYGM	Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü
ŞSY	Şartlı Sağlık Yardımı
TKİ	Türkiye Kömür İşletmeleri
TOKİ	Toplu Konut İdaresi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
UNIDO	United Nations Industrial Development Organization
UTIP	University of Texas Inequality Project
Vol.	Volume
vs.	Ve Saire
WDI	Dünya Kalkınma Göstergeleri
WIDER	World Institute for Development Economics Research
WVS	World Value Survey

GİRİŞ

Bütün iktisadi sistemler, üretimin nasıl yapılacağı ve bu üretim sonucunda elde edilen gelirin nasıl ve ne şekilde paylaşılacağı konusu üzerine kurulmuştur. İktisadın kurucularından Adam Smith ve David Ricardo'dan itibaren devamlı olarak üretim gerçekleştirildikten sonra elde edilen gelirin kimler arasında ve nasıl adaletli bir şekilde paylaşılacağı sorusunun cevabı üzerine tartışmalar yapılmıştır. Geçmişten itibaren iktisat tarihinde bu tartışmalar sürerken, günümüzde de gelir dağılımı eşsizliği tüm dünya ekonomilerinin özellikle de Türkiye'nin de yer aldığı gelişmekte olan ülkelerin en kritik ekonomik sorunlarından biri olarak görülmektedir. Özellikle toplumsal birçok sorunun kaynağı olması nedeniyle ekonomilerde yaşanan siyasi istikrarsızlıkların asıl sebebi olarak görülmektedir. Toplumsal açıdan önemli, ekonomik ve sosyal maliyeti olan böyle büyük bir sorunun çözümü adına ülkeler büyük gayret göstermektedirler. Genel olarak dünya ekonomisinin yavaşladığı bu günlerde ülkeler için gelir dağılımı eşitsizliği, çözümünde zorlanılan başlıca konulardan biridir.

Gelir dağılımı eşitsizliği, ülke bireylerinin üretim faaliyetleri sonucunda elde ettikleri toplam gelirin bu bireyler arasında eşit olmayan biçimde, adaletsizce paylaştırılması demektir. Bir ekonomide toplam gelirin paylaşılma şekline göre kişisel, fonksiyonel, bölgesel ve sektörel gelir dağılımı olmak üzere dört farklı gelir dağılımı türü ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, gelirin ilk oluşmasına ya da mülkiyetinin veya yerinin değiştirilmesine göre birincil ve ikincil gelir dağılımı olarak farklı bir gelir dağılımı ayrımı da söz konusudur.

Tüm dünyada çözümü için en çok mücadele edilen konuların başında gelen gelir dağılımı eşitsizliğini azaltıcı ya da düzeltici politikaların neler olduğu çok önemlidir. Bu nedenle birçok araştırmacı ve akademisyen tarafından gelir dağılımını olumlu - olumsuz yönde düzenleyici politikaların ve faktörlerin neler olduğu konusunda çok sayıda bilimsel çalışma ve araştırma yapılmaya devam edilmektedir. Servet dağılımının, eğitim imkânlarının ve faktör fiyatlarının değiştirilmesi yanında vergi, borçlanma ve kamu harcamaları gibi maliye politikası araçlarıyla da devletler gelir dağılımını düzenlemeye çalışmaktadırlar.

Ülkeler için böyle köklü bir sorunu çözebilecek iktisadi politikalardan belki de en önemlisi kamu harcamaları içerisinde yer alan kamu sosyal yardım harcamalarıdır. Çünkü diğer iktisadi politikaların aksine sosyal politikalar, gelirin adaletsizce dağıtılmasından dolayı yoksul olarak tanımlanan kesime doğrudan etki eden politikalardır. Her sosyal devletin vatandaşlarına insanlığın hak ettiği bir hayat standardını sağlaması gerekliliği nedeniyle bu seviyelere ulaşamayanlara devlet tarafından sosyal yardım sistemi kapsamında sosyal destekler sağlanmaktadır.

Devletler tarafından vatandaşlarına daha iyi hayat standartları sunmak ve gelirden daha fazla pay alabilmelerini sağlamak için yapılan bu kamu sosyal yardım harcamalarının gelir dağılımına etkisi her zaman merak konusu olmuştur. Gelir dağılımı eşitsizliği sorunu geçmişten günümüze kadar iktisadi tartışmaların odağındaki en önemli konuların başında gelirken, sosyal yardım harcamaları ile gelir dağılımı arasındaki ilişki çok daha güncel bir konudur. Bu ilişkiyi inceleyen bilimsel çalışma sayısı da oldukça azdır. Dolayısıyla bu alandaki bilimsel araştırma yetersizliği, gelir dağılımı eşitsizliğinin sosyal ve siyasi krizlere neden olarak ekonomileri zor durumlara sokması ve çözümü için en çok mücadele edilen en önemli sorunlardan birisi olması nedeniyle bu konu üzerine odaklanılmıştır. Büyüme, uluslararası ticareti ifade eden dışa açıklık ve yabancı sermaye yatırımları, eğitim ve demokrasi gibi iktisadi konuların gelir dağılımını nasıl etkilediğini araştıran birçok bilimsel çalışma yapılmasına rağmen sosyal yardım harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkilerini ölçen, araştıran bilimsel çalışma yabancı ve türkçe literatürde az sayıdadır. Bu nedenledir ki, sosyal yardım uygulamalarının gelir dağılımına etkilerinin incelendiği bu çalışmanın en önemli amaçlarından birisi uluslararası ve ulusal literatüre katkı sağlamak ve bu alanda başka bilimsel çalışmaların yapılabilmesine olanak sağlamaktır.

Bu çalışma ile birlikte ortaya koyulmaya çalışılan sosyal yardım uygulamalarının veya harcamalarının gelir dağılımına etkisinin bilimsel olarak araştırılmasıdır. İktisat teorisinde, iktisatçılar arasında sosyal yardım uygulamalarının gelir dağılımı eşitsizliğini azalttığı yönünde bir fikir birliği söz konusudur. İşte bu çalışma da, iktisatçılar tarafından savunulan bu tezin bilimsel araştırma yöntemleriyle kanıtlanması konusunda katkı sağlamak amacıyla yapılmıştır. Ayrıca, elde edilecek

bilimsel sonuçlara göre ekonomi yönetimlerine uygulayacakları ekonomi politikalarının seçiminde yardımcı olmak da bu araştırmanın diğer önemli bir amacıdır.

Böylesine önemli ekonomik ve sosyal bir sorunu analiz etmek, ekonomi yönetimlerinin en uygun iktisadi kararları alabilmelerine yardımcı olmak ve en önemlisi de ulaşılan bilimsel sonuçlarla literatüre akademik katkılar sağlamak için ekonometri bilim dalından yararlanılmıştır. Araştırmada hem zaman verilerinin hem de kesit verilerinin (ülkeler) kullanılacak olması nedeniyle panel veri analizi kullanılmıştır. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin yer aldığı OECD ülkelerinin 2004-2011 yılları arasındaki verilerinden yararlanılmıştır.

Panel veri ekonometrik analizi ile OECD ülkeleri kapsamında sosyal yardım uygulamalarının gelir dağılımına etkisi dört bölümde araştırılmıştır. İlk iki bölümde gelir dağılımı ile ilgili teorik yaklaşımlara yer verilirken üçüncü bölümde sosyal yardım uygulamaları detaylı olarak incelenmiştir. Dördüncü bölüm ise tamamen ekonometrik analizin teorisi ve uygulamasından oluşmaktadır. İlk olarak gelir dağılımına yönelik tanımlamalar açıklanmış ve bazı iktisatçıların bu kavramlara ilişkin görüşleri de ortaya koyulmuştur. Ayrıca bu tanımlamaların daha iyi anlaşılabilmesi için Türkiye'den istatistiki örneklere de yer verilmiştir. İktisat biliminde gelir dağılımının neden bu kadar önemli olduğu açıklandıktan sonra ikdisadi sistemlerin gelir dağılımına bakış açısı detaylı olarak anlatılmıştır. Daha sonra gelir dağılımı teorileri incelenmiş ve arkasından gelir dağılımı eşitsizliklerinin hangi yöntemlerle ölçüldüğü ayrıntılı olarak ifade edilmiştir.

İkinci bölümde gelir dağılımını etkileyen faktörler; yapısal ve iktisadi politikalar olmak üzere iki bölümde incelenmiştir. Daha sonra ise, gelir dağılımını düzenleyen araçların neler olduğu, bu araçların gelir dağılımını nasıl düzenlediği tüm ayrıntılarıyla ortaya koyulmuştur.

Devam eden bölümde ise sosyal yardım ve sosyal hizmet kavramları açıklandıktan sonra sosyal yardımların geçmişten günümüze farklı uygulamalarını ifade eden tarihsel gelişiminden bahsedilmiştir. Daha sonra sosyal yardım uygulamalarının özellikle de OECD ve Avrupa ülkelerindeki uygulamalarına istatistiki karşılaştırmalarla

birlikte yer verilmiştir. Bu bölümde son olarak, Türkiye'de uygulanan sosyal yardımların neler olduğu, hangi kurumlar tarafından kimlere yönelik olarak yapıldığı, hangi şekilde ve ne miktarda gerçekleştirildiği çok detaylı olarak incelenmiştir.

Dördüncü bölümde ilk olarak, ekonometrik analiz öncesinde özellikle panel veri yönteminin kullanıldığı yabancı kaynaklardan çok geniş bir literatür taraması yapılarak hangi konuların gelir dağılımını etkilediği detaylı olarak araştırılmıştır. Bu araştırma sonucunda ekonometrik modelde kullanılacak değişkenlerin seçimi gerçekleştirilmiştir. Daha sonra ekonometrik modelde uygulanacak panel veri yöntemi ve aşamaları teorik olarak anlatıldıktan sonra panel veri uygulaması yapılmış ve sonuçları yorumlanmıştır. Son olarak ise elde edilen bulgulara göre sonuç değerlendirmelerine ve politika önerilerine yer verilmiştir.

Panel veri yöntemi kullanılarak seçilmiş OECD ülkelerindeki sosyal yardım uygulamalarının gelir dağılımına etkisini araştıran bu bilimsel çalışmada sosyal yardım harcamalarının, eğitim harcamalarından daha fazla gelir dağılımını olumlu yönde etkilediği bilimsel olarak ortaya koyulmuştur. Başka bir ifadeyle sosyal yardım uygulamaları, gelir dağılımı eşitsizliğinin azaltılmasında eğitim harcamalarından daha etkindir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMI KAVRAMI, GELİR DAĞILIMININ ÖNEMİ, GELİR DAĞILIMI TEORİSİ VE GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİKLERİNİN ÖLÇÜLMESİ

1.1 GELİR DAĞILIMINA YÖNELİK TANIMLAMALAR

Gelir dağılımının, iktisat biliminin temel konularından biri olduğunu anlamak için iktisat biliminin kurucusu olarak gösterilen Adam Smith ve Klasik iktisadın savunucularından David Ricardo'nun gelir dağılımı konusundaki görüşlerine bakmak gerekir. Adam Smith, üretimin nasıl arttırılacağı ve ekonomik büyümenin nasıl sağlanacağı konusunda araştırmalar yapmış, David Ricardo ise elde edilen üretimin nasıl paylaşılacağını, yani gelir dağılımının nasıl gerçekleşeceğini araştırmıştır. Ricardo, Klasik bir iktisatçı olan Malthus'a "politik iktisadın, üretimin nasıl paylaşılacağına yönelik bir araştırma olduğunu" söylemiştir[1].

En temel tanım olarak gelir dağılımı, bir ekonomide mal veya hizmetin üretilmesiyle birlikte oluşan gelirin bireyler arasında paylaşılmasıdır. Başka bir ifadeyle, herhangi bir ülkede belirli bir zaman diliminde elde edilmiş toplam gelirin bu ülkede yaşayanlar arasındaki bölüşümü olarak da tanımlanabilmektedir[2]. Daha geniş bir bakış açısıyla ise, bir ülkede bireylerin üretim faaliyetleri sonucunda elde ettikleri toplam gelirin, bu bireyler arasında dağılım araçları ile paylaştırılmasını ifade eder[3].

Bir ekonomide elde edilen toplam gelirin nasıl paylaşıldığına farklı bir açıdan bakıldığında fonksiyonel, bireysel, bölgesel ve sektörel gelir dağılımı olmak üzere dört farklı gelir dağılımı türü ortaya çıkmaktadır.

---

[1] Pierro Sraffa, **The Works and Correspondence of David Ricardo,** Cambridge: Cambridge University Press, 1951, s. 278.

[2] Coşkun Can Aktan ve İstiklal Yaşar Vural, **"Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri"**, Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002, s. 1-21.

[3] Erkan Işığıçok, "Türkiye'de Gelir Dağılımı ve 1987-1994 Gelir Dağılımı Araştırmalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi", **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt.16, Sayı.1, (1998), s. 24-28.

Diğer taraftan, gelirin ilk olarak oluşmasına ya da bazı iktisadi araçlar (vergi, transfer harcamaları vb.) vasıtasıyla gelirin mülkiyetinin veya yerinin değiştirilmesine göre birincil ve ikincil gelir dağılımı şeklinde farklı bir gelir dağılımı tasnifinden de bahsedilebilir.

1.1.1 Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Bir ekonomide gerçekleştirilen üretim sonrasında oluşan ulusal gelirin, üretim faktörleri arasındaki paylaşımını ifade etmektedir. Daha açık bir ifadeyle fonksiyonel gelir dağılımı, üretimden elde edilen gelirin işgücüne ücret, kapitaliste faiz, doğal kaynak sahibine rant ve girişimciye de kâr olarak bölüşülmesidir.

Klasik iktisatçılardan Malthus ve Ricardo, yukarıda bahsedilen söz konusu paylaşımın en etkin nasıl yapılacağı konusu üzerinde önemle durmuşlardır. Ricardo, tarımsal faaliyetler sonucunda ortaya çıkan ürünlerden kazanılan gelirin kâr, ücret ve rant olarak paylaşımına dair kanunların belirlenmesinin iktisat politikasının en temel konusu olduğunu savunmaktadır. Ayrıca Ricardo, gelir dağılımını ekonomik büyüme ile birlikte ele almış ve büyümenin ancak üretim faktörlerine düşen payların gelişimiyle olabileceğini savunmuştur[4].

Marx ise sınıflar arası gelir dağılımının üretim faktörlerinin bireyler arasındaki eşit dağılımı tarafından belirlendiğini ileri sürmüştür. Marx gelir dağılımını, emek dışı payın dağılımını dikkate almayarak sadece ücret ve kâr açısından ifade etmiştir. Dolayısıyla, üretim sonucunda elde edilen toplam gelirin sadece emek ve sermaye arasındaki bölüşümü üzerine yoğunlaşmıştır[5].

Neoklasik iktisadın savunucularından Menger, Walras ve Marshall da gelirin hane bireyleri arasında bölüştürülmesinden daha çok üretim faktörleri arasında bölüştürülmesi hususuna odaklanmışlardır. Neoklasiklerin bölüşüm anlayışına göre, üretim faktörü gelirleri toplam üretim değerine göre belirlenmez ve aynı zamanda

[4] Mustafa Miynat, "Liberalizasyon Sürecinde Uygulanan İstikrar Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi (1980 Sonrası Türkiye Örneği)", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, 2003), s. 55.

[5] Recep Kök, **"İktisadi Düşünce (Kavramların Analitik Evrimi)"**, İkinci Baskı, İzmir: Anadolu Matbaacılık, 2000, s.239-244.

birbirlerinden de bağımsızdırlar. Marjinal fayda ise tam rekabet piyasalarında mübadele değerini belirlemektedir[6].

Fonksiyonel gelir dağılımı sonuçları karşılaştırılırken, üretim faktörlerinin birbirinden bağımsız olmasına ve daha fazla üretim faktörüne sahip olması nedeniyle bireylerin birkaç yerden gelirinin varlığına dikkat edilmelidir. Örneğin, üretim faktörlerinden emeğe sahip vasıf düzeyleri birbirinden farklı olan kişilerin (mavi, beyaz ve altın yakalılar) aldıkları ücret düzeyleri arasında ciddi farklılıklar söz konusudur. Mesela, Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) 1970'te İcra Kurulu Başkanları-Chief Executive Officer (CEO) ortalama bir işçinin 30 katı kadar maaş alırken, 2000'li yıllara gelindiğinde CEO'ların maaşı ortalama bir işçinin maaşının tam 300 katına çıkmıştır[7]. Diğer taraftan, herhangi bir çalışanın ücret gelirinin yanında rant ve faiz gelirinin de olma ihtimali vardır.

Tablo 1.1
Türkiye'de Yıllık Gelirin Dağılımı

Gelir Türleri	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Maaş + Yevmiye (Ücret)	43,7	46	46,4	47,3	48,4	49,9	51,5	52,4	52,5
Müteşebbis (Kâr)	23,2	22,4	20,4	20,2	21,4	20,4	19,6	18,5	18,8
Gayrimenkul (Rant)	4,1	4,4	5,0	4,2	3,9	3,5	3,3	3,3	3,3
Menkul Kıymet	7,0	4,2	5,3	4,5	3,8	3,3	3,1	2,9	2,6
Sosyal Transferler **Emekli Dul – Yetim Aylıkları** **Diğer**	18,2 17,1 1,1	19,1 18,1 1,0	19,6 18,3 1,3	20,5 18,6 1,9	19,4 17,8 1,5	20 18,4 1,6	19,7 18,2 1,5	20,1 18,7 1,4	20 18,4 1,6
Hanelerarası Transferler	2,6	3,1	3,1	3,1	3,0	2,7	2,5	2,6	2,6
Diğer Gelirler	1,1	0,9	0,6	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Toplam	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2016, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011 (3.12.2016)

[6] Yaşar Uysal, "Bölüşüm İlişkileri ve Bu İlişkilerin Düzenlenmesinde Etkili Olabilecek İktisat Politikasının Değerlendirilmesi (Türkiye Örneği)", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt.1, Sayı.2, (Temmuz-Ağustos-Eylül-1999), s. 30.

[7] Paul Krugman, **"Bir Liberalin Vicdanı"**, Neşenur Domaniç (çev.), 1. Baskı, İstanbul: Literatür Yayınları, 2009, s. 132.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından, fonksiyonel gelir dağılımının yıllık olarak nasıl gerçekleştiğine dair istatistikler yayınlanmaktadır. Görüldüğü üzere, Türkiye'de üretilen yıllık gelirden emeğin ve müteşebbisin aldığı pay daha fazladır. Burada en dikkat çekici nokta ise, sosyal transferlerin müteşebbis ve emekten sonra yıllık gelirden en fazla pay almasıdır.

1.1.2 Bireysel Gelir Dağılımı

Bir ülkedeki tüm üretim faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan toplam ulusal gelirin bu ülkede yaşayan kişiler arasında nasıl paylaşıldığını ifade eden dağılımdır. Bu dağılım yapılırken, kişilerin eşit olmasına ve sosyal statü açıdan farklılıkların göz önünde bulundurulmamasına dikkat edilmektedir. Burada önemli olan gelirin ne şekilde elde edildiği ve bileşimi değil, ne kadar olduğu dolayısıyla miktarı çok önemlidir. Yani, bir kişinin ücret ve kira olmak üzere farklı iki gelire sahip olabilir, ancak burada elde ettiği toplam gelir önemlidir.

Kuznets'in hipotezine göre, kalkınma sürecinin başında gelir düzeyi düşükken nispeten daha adil bir gelir dağılımı söz konusu iken gelirin artmasıyla gelir dağılımı eşitsizliği de artacaktır. Daha sonra ise kişi başına gelir, sanayileşmiş ülkeler seviyesine yükseldikçe gelir dağılımı tekrardan daha adil olur ve gelir eşitsizliği azalır[8].

Bireysel gelir dağılımını ifade eden diğer bir ölçüt ise, nüfusun eşit dilimlere (genelde %20'lik) ayrılarak, her dilimin toplam gelirden ne kadar pay aldığının gösterilmesidir. En düşük gelirli %20'lik dilimin ulusal gelirden elde ettiği pay ile en yüksek gelirli %20'lik dilimin ulusal gelirden elde ettiği pay arasında çok önemli farklılıkların olması, kişisel gelir dağılımı eşitsizliğini ortaya koymaktadır.

[8] Ayşe Çelikel Danışoğlu, "Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerine Etkileri", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.3, Sayı.5, (2005), s.215-239.

Tablo 1.2
Türkiye Hanehalkı Kullanılabilir Gelir Dağılımı

Yıllar	İlk %20*	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Son %20*
2006	5,1	9,9	14,8	21,9	48,4
2007	5,8	10,6	15,2	21,5	46,9
2008	5,8	10,4	15,2	21,9	46,7
2009	5,6	10,3	15,1	21,5	47,6
2010	5,8	10,6	15,3	21,9	46,4
2011	5,8	10,6	15,2	21,7	46,7
2012	5,9	10,6	15,3	21,7	46,6
2013	6,1	10,7	15,2	21,4	46,6
2014	6,2	10,9	15,3	21,7	45,9
2015	6,1	10,7	15,2	21,5	46,5

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2016, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011 (3.12.2016)
(*) Bireyler eşit olarak hanehalkı kullanılabilir gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru beş grup olarak sıralandığında; "İlk yüzde 20'lik grup" en düşük gelir grubunu, "Son yüzde 20'lik grup" ise en yüksek gelir grubunu ifade etmektedir.

TÜİK, farklı nüfus dilimlerine göre kişisel gelir dağılımı istatistikleri yayınlamaktadır. Bu verilere göre, 2015 yılında nüfusun en fakir %20'lik bölümünün toplam milli gelirden elde ettiği pay sadece %6,1 iken, en zengin %20'lik bölüm ise toplam milli gelirin neredeyse yarısını (%46,5) almaktadır.

Gini katsayısı yöntemi de herhangi bir ekonominin kişisel gelir dağılımının durumu hakkında bilgi vermektedir. Teorik olarak 0 ile 1 arasında değerler alan gini katsayısının 0 olması, ilgili ekonomideki hanehalkının ya da tüm bireylerin gelirlerinin birbirine eşit olduğunu ifade eder. Gini katsayısının 1 olması ise, ülkede ortaya çıkan ulusal gelirin sadece bir kişiye ya da hanehalkına ait olduğunu ifade eder. TÜİK tarafından 2012, 2013, 2014 ve 2015 yılları için Türkiye'nin eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelire göre gini katsayısı 0,402, 0,400, 0,391, 0,397 olarak açıklanmıştır.

1.1.3 Bölgesel Gelir Dağılımı

Bir ülkede değişik bölgelerde yaşayan bireylerin ya da hanehalkının o ülkenin toplam gelirinden aldığı payı ifade etmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere bölgesel gelir dağılımı, bir bölgenin kişisel ve fonksiyonel gelir dağılımı hakkında da bilgi vermektedir.

Her ülkenin farklı bölgeleri arasında kültür, coğrafi yapı, iklim koşulları, altyapı seviyesi, nüfus yapısı ve istihdam olanakları gibi daha birçok özellikler açısından farklılıklar nedeniyle ekonomik gelişmişlik farklılıkları ortaya çıkmaktadır. Bu durum da, ülkelerin farklı bölgeleri arasında gelir dağılımı farklılıklarının ortaya çıkmasına sebep olur. İtalya'nın kuzeyinin zengin, güneyinin yoksul olması, İngiltere'nin ekonomik açıdan güneyinin daha gelişmişken kuzeyinin daha az gelişmiş olması ve Türkiye'nin batısının doğusundan daha fazla gelişmiş olması bu duruma en çarpıcı örneklerdir.

Tablo 1.3
Türkiye'de Hanehalkı Ortalama Gelirin (₺) Bölgesel Dağılımı

Bölgeler	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
İstanbul	11.454	11.881	12.795	13.382	14.873	16.126	18.248	19.062	22.067
Batı Marmara	7.566	8.064	9.093	9.777	10.723	12.050	13.400	15.130	16.245
Ege	8.714	9.130	10.594	11.085	12.924	13.947	15.243	15.582	17.532
Doğu Marmara	10.151	9.852	11.041	10.147	10.772	12.758	14.098	15.723	18.243
Batı Anadolu	9.214	9.798	11.501	11.116	12.455	14.160	16.294	18.460	20.510
Akdeniz	6.787	7.075	8.305	9.546	10.276	10.798	11.849	12.933	14.871
Orta Anadolu	6.819	6.825	8.156	8.338	9.406	10.786	11.174	13.169	14.392
Batı Karadeniz	6.928	6.969	7.974	8.231	9.264	10.511	11.515	12.771	14.464
Doğu Karadeniz	7.676	8.322	8.892	8.403	9.374	10.407	12.366	13.974	15.172
Kuzeydoğu Anadolu	5.970	6.150	5.941	6.429	7.109	7.338	8.521	9.964	11.602
Ortadoğu Anadolu	5.001	5.301	5.465	6.174	6.492	6.999	7.740	9.086	10.412
Güneydoğu Anadolu	3.591	4.193	4.655	5.144	5.418	5.870	6.920	8.087	9.089

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2016, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011 (3.12.2016)

TÜİK'in coğrafi bölgeler itibariyle 2015 yılı için eşdeğer hanehalkı kullanılabilir ortalama gelir verilerine göre; Güneydoğu Anadolu Bölgesinin yıllık eşdeğer kullanılabilir hanehalkı ortalama geliri 9.089 ₺ iken, Batı Anadolu Bölgesinde 20.510 ₺, Ege Bölgesinde 17.532 ₺, İstanbul'da ise 22.067 ₺'dir. Bakıldığında, İstanbul'daki ortalama hanehalkı geliri, Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki hanehalkı ortalama gelirinin tam 2,4 katıdır. Yani, İstanbul hanehalkı Güneydoğu Anadolu hanehalkından 2,4 kat daha zengindir.

1.1.4 Sektörel Gelir Dağılımı

Bir ekonomideki farklı sektörlerin (tarım, sanayi ve hizmet), o ekonomide elde edilen toplam gelirden aldığı payı ifade etmektedir. Aslında sektörel gelir dağılımı, gelir dağılımındaki herhangi bir değişikliğin hangi sektörü nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. Başka bir ifadeyle, bu dağılımdaki değişiklikler ve gelişmeler incelenerek, ekonominin endüstrileşme seviyesini, küreselleşme kapsamında hangi sektörün öne çıkarılması gerektiği gibi konularda yöneticilere politika önerileri sunar. Özetle, sektörel gelir dağılımı bir ekonominin gelişmişlik düzeyi hakkında güçlü ipuçlarına işaret ederken aynı zamanda ekonominin zaman içerisinde yaşadığı dönüşüm hakkında da bilgiler arz etmektedir.

Fizyokrat Quesnay, üretken sektörün sadece tarım olduğunu, toplumun tarım üreticileri ve toprak sahipleri tarafından oluştuğunu dolayısıyla tarımdan elde edilen gelirin nasıl paylaşılması gerektiğini açıklamaya çalışmıştır[9].

1.1.5 Birincil ve İkincil Gelir Dağılımı

Bir ekonomide gelir, bir ekonomik aktivite sonrası ilk defa ortaya çıkabilecekken, gelirin sahibinin ya da yerinin devlet eliyle değiştirilmesi sonucunda gelir tekrardan dağıtılarak da ortaya çıkabilmektedir. Bu sebeple, gelirin ilk olarak oluşmasıyla doğan gelir dağılımına birincil gelir dağılımı, gelirin tekrardan

[9] Ali İhsan Çelen, "Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımı ve Bu Dağılımı Etkileyen Faktörler", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,** Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2009), s. 19.

dağıtılmasıyla oluşan gelir dağılımına ise ikincil gelir dağılımı (gelirin yeniden dağılımı) denir.

Devlet, serbest piyasada ilk defa oluşan gelir dağılımını değiştirmek amacıyla vergiler, fiyat ve ücret politikaları, kamu sosyal transferleri gibi araçlarla gelirin yeniden dağılımını sağlayabilir[10]. Diğer taraftan, dini bazı uygulamaların (zekât ve fitre vb.) yanında örf ve âdetlerin de, gelirin doğrudan dağılımının gerçekleşmesine sebep olabilmektedir[11].

Devlet gelirin yeniden dağılımını, yüksekten düşüğe doğru farklı gelir grupları arasında (dikey yeniden dağılım) veya aynı gelir grubu içinde gelir transferleri yaparak iki şekilde gerçekleştirir[12].

1.2 GELİR DAĞILIMININ ÖNEMİ

Bir ülkede üretim sonucunda ortaya çıkan toplam gelirin bireyler ve hanehalkı tarafından nasıl ve ne şekilde paylaşıldığı o ülkenin ekonomik yapısını, ekonomik büyüme performansını, toplum yapısını, sağlık düzeyini, toplumun ortalama yaşam süresini ve yoksulluk düzeyini doğrudan etkilemektedir. Bu sebeple, bir ülkede gelir dağılımı düzeliyorsa, o ülkenin toplumsal hayat standartlarında ciddi manada düzelme eğilimi olduğu ifade edilebilir[13].

Gelir dağılımının adaletsiz olduğu, özellikle zenginlerle yoksullar arasında uçurumun ciddi oranda olduğu ülkelerde hem ekonomik ve hem de toplumsal sorunlar ortaya çıkmasıyla birlikte çok önemli siyasi istikrarsızlıklar yaşanmaktadır. Bu gibi ülkelerde, genellikle toplumun huzursuz olmasıyla ve bireylerde eşitsizlik hissinin oluşmasıyla suç eğilimi artar ve toplumsal kargaşalar yaşanır. Gelir dağılımın adaletsiz olması, siyasi istikrarsızlığın yanında yolsuzluk ve rüşvet de günlük hayatın bir parçası

[10] Yüksel R. Arabacı, "Gelir Dağılımı ve Yoksulluk", Aysen Tokol ve Yusuf Alper (Ed.), **Sosyal Politika** içinde (117-142), Bursa: Dora Yayınları, 2011, s. 128-130.
[11] Turan Yazgan. **İktisatçılar İçin Sosyal Güvenlik Ders Notları**, 1. Baskı, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1992. s. 396.
[12] Mehmet Çiftlikli. **Sosyal Barış Açısından Dünyada ve Türkiye'de Gelir Dağılımı**, Bakü: Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası Yayınları, 1995. s. 21.
[13] Hüseyin Şahin, **Türkiye Ekonomisi**, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 2002. s. 529.

haline gelir. Bu durumda gelir dağılımı eşitsiziliği, bir ülkenin ekonomisinin sağlıklı işleyebilmesine engel ciddi bir tehdit unsurudur.

Gelir dağılımının adaletli olduğu ülkelerde ise zenginler ile yoksullar arasında ciddi bir uçurum söz konusu değildir ve toplumun yaşam standartlarında homojenliğin sağlanmasıyla toplumsal huzur, birlik ve beraberlik sağlanabilmektedir.

Bir ekonomi için ekonomik büyüme ne kadar önem arz ediyorsa, gelir dağılımı da o kadar önem arz eder. Birçok iktisatçı da, bir ekonomide elde edilen üretim düzeyi ile gelir dağılımının yapısı arasında karşılıklı bir ilişki olduğuna dair çok önemli araştırmalar yapmışlardır. Gelir dağılımının daha iyi duruma gelmesi, daha adaletli olması ekonomik büyümeyi ve ekonomik gelişmeyi pozitif yönde etkilediği noktasında çok önemli sonuçlara ulaşılmıştır.

Clarke, birçok ülke açısından gelir dağılımındaki adalet ile ekonomik büyüme arasında çok güçlü pozitif bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır[14]. Buna göre gelir dağılımının daha adaletli olduğu ülkeler, daha iyi ekonomik büyüme performansı göstermişlerdir. Perotti de, daha eşitlikçi toplumlarda ekonomik büyüme oranlarının daha yüksek olduğunu savunmuştur[15]. Dolayısıyla diyebiliriz ki, bir toplumun uzun vadede huzur, refah ve siyasi istikrar için daha adaletli gelir dağılım yapısını sağlaması gerekmektedir.

Bunun yanında, bir ülkedeki yoksulluk seviyesi o ülkenin gelir dağılımı yapısı ile birebir ilişkilidir. Bazı ülkelerde çok iyi bir bireysel gelir dağılımı söz konusu olmasına rağmen gelir dağılımı eşitsizliği nedeniyle yoksulluğun boyutları çok önemli seviyelerde olabilmektedir. Örneğin Kosta Rika ile Brezilya aynı bireysel gelir dağılımına sahip olmalarına rağmen daha adaletli bir gelir dağılımına sahip Kosta Rika'da yoksulluk seviyesi Brezilya'ya göre daha düşüktür. Bunun yanında, ekonomik büyümenin aynı zamanda yoksulluğu da azaltabilmesi için gelir dağılımının daha adaletli olması gerekmektedir. Mesela, gelir dağılımı eşitsizliğinin çok yüksek olduğu

[14] George Clarke, "More Evidence on Income Distribution and Growth", **Policy Research Working Papers-World Bank**, (December 1992), pp. 27.
[15] Roberto Perotti, "Growth, Income Distribution and Democracy: What The Data Say", **Columbia University Discussion Paper Series**, Vol.95, No. 757, (September 1995), pp. 38.

Zambiya'da ekonomik büyümede yaşanan bir birimlik iyileşme, yoksulluk seviyesini sadece 0,21 birim azaltırken, gelir dağılımının Zambiya'ya göre daha adaletli olduğu Malezya'da ekonomik büyümedeki aynı düzeyde artış yoksulluğu 3,4 birim azaltmaktadır.

Ayrıca, gelir dağılımı eşitsizliği toplumun sağlık yapısını da olumsuz etkileyebilmektedir. Bir toplumun gelir dağılımı yapısı, bireylerin sağlığı ve ortalama yaşam sürelerinin yanında birçok toplumsal gösterge ile ilgili ipuçları verir. Daha adaletli gelir dağılımı yapısına sahip toplumlarda ortalama yaşam süresinin daha uzun olmasının yanında bireyler daha sağlıklı iken, gelir eşitsizliğinin olduğu toplumlarda ise ortalama yaşam süresi daha kısayken aynı zamanda daha kötü sağlık şartları söz konusudur.

Wilkinson, gelir dağılımının daha düzgün olduğu toplumlarda ölüm oranının, gelir dağılımının bozuk olduğu ülkelere göre daha düşük olma eğiliminde olduğunu yaptığı çalışma ile ortaya koymuştur. Başka bir ifadeyle, gelir dağılımı eşitsizliğinin daha az olduğu ülkelerde ortalama yaşam süresi diğerlerine göre daha yüksektir[16]. ABD'de yapılmış bir çalışmaya göre de; eyaletler arasındaki gelir dağılımı farklılıkları kişilerin ölüm nedenleri ile birebir ilişkilidir. Öte yandan, zenginler ile fakirler arasındaki gelir uçurumun derecesi de ölüm oranları ile direkt olarak irtibatlıdır[17]. Lynch ve Kaplan'ın birlikte yapmış oldukları çalışmaya göre de, toplumun genel sağlık düzeyi ile gelir dağılımı arasında direkt bir ilişki olduğunu, gelir dağılımı daha adaletli oldukça toplumun sağlık düzeyinin de yükseldiğini savunmuşlardır[18]. Özet olarak, gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmak için uygulanan politikaların toplumun sağlığı üzerinde çok olumlu etkilerinin olduğu yadsınamaz.

[16] Richard G. Wilkinson, "Income Distribution and Life Expectancy", **British Medical Journal**, Vol.304, No.6820, (1992). pp. 165-168.

[17] Bruce P. Kennedy, Ichiro Kawachi ve Deborah Prothrow-Stith, "Income Distribution and Mortality: Cross Sectional Ecological Study of the Robin Hood Index in the United States", **British Medical Journal**, Vol.312, No.7037, (April 1996), pp. 1004.

[18] John W. Lynch ve George A. Kaplan, "Understanding How Inequality in the Distribution of Income Affects Health", **Journal of Health Psychology**, Vol.2, No.3, (1997). pp. 297-314.

1.3 GELİR DAĞILIMININ İKTİSADİ SİSTEMLERDEKİ YERİ

Dünya ekonomisinde, küreselleşmenin de etkisiyle sürekli olarak üretim ve gelir yer değiştirerek yeni dengeler (dengesizlikler) oluşmaktadır. Bu durumun sonucunda fırsatlar ve riskler, ülkeler ya da bölgeler arasında eşit veya adil olmayan bir şekilde dağılmaktadır. Küreselleşme süreci bazı ülkelere ve bölgelere daha fazla avantaj sağlarken, bazılarının ise dezavantajlı olmalarını sağlamaktadır. Bu dengesizliklerin bazılarına çözüm üretilebilirken gelir dağılımı eşitsizliği problemine çözüm bulunabilmesinde zorlanılmaktadır. Bu eşitsizlik, sadece ülkeler arasında yaşanan bir sorun değil aynı zamanda bir ülkedeki bölge ya da kişiler arasında da yaşanan en önemli sorunlardan bir tanesidir. Gelir dağılımı eşitsizliğinin nedenlerini daha iyi anlamak için iktisadi sistemlerin gelir dağılımına bakış açılarının incelenmesi gerekmektedir.

1.3.1 Gelir Dağılımının Liberal Ekonomi Sistemindeki Yeri

Liberal iktisadi öğreti (laisser-faire), merkantilizme karşı olarak Fransa ve İngiltere'de 18. yüzyılın sonunda doğmuş, ilk olarak Fransa'da tarımsal kapitalizmin daha sonra da Fransa ve İngiltere'de sanayi kapitalizminin savunuculuğunu yapmıştır. Bu öğretiye göre, kendi çıkarlarını savunan bireylerin oluşturduğu bir toplumda, bireylerin doğru bilgiye sahip ve akılcı olması nedeniyle amaçlarına ulaşmak için doğru kararları verebilirler. Liberal ekonominin "görünmez el" prensibine göre bireyler kendi çıkarlarının peşinde koşarken, kendiliğinden toplumsal anlamda refahın artmasına da katkı sağlarlar[19].

İktisadi liberalizm'e göre serbest rekabet piyasasında piyasanın akışına göre işleyen dinamikler sayesinde otomatik olarak yüksek refah ve fayda seviyesine ulaşılabilen doğal bir düzen söz konusudur. Bu nedenle, toplumun doğal düzenine müdahale edilmemesi gerektiğini aksi takdirde doğal düzenin işleyişinin bozulacağını ve kendiliğinden optimal şartların gerçekleşmeyeceğini savunmaktadır[20]. Devlet, ekonomiyi tamamen kendi haline bırakmalı, sadece rekabetin adil olması için gerekli

[19] Devrim Ersezer, "Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004), s. 15.

[20] Süleyman Ulutürk, **Türkiye'de Planlı Dönemde Kamu Harcamalarının Gelişimi ve Devletin Ekonomideki Rolü**, Ankara: Akçağ Yayınları, 1998, s.3.

önlemleri alan, bireyler arasındaki uyuşmazlıkları çözen bir hakem olmalıdır[21]. Devletin sadece milli güvenlik, adalet, idare ve özel sektörün yer almadığı kârlı olmayan alanlarda faaliyet göstermek gibi dört temel görevi vardır[22].

Fizyokratlar, toplumların tabii kanunla yönetilmesi demek olan Fizyokrasi'yi iktisat teorisiyle birleştirmişlerdir. Gelirin elde edilmesi ve bölüşümü konusu üzerinde durmuşlar ve bu alanda ilk tartışmaları gerçekleştirmişlerdir. Doğal düzen felsefesini savundukları için ekonomiye devlet müdahalesini reddederler. Fizyokratlar, tarımsal üretim sonucunda ortaya çıkan gelirin hem bu üretimi gerçekleştirenlerin hem de diğer sınıfların hayatlarını sürdürebilmeleri için yeterli olacağını dolayısıyla toprağı işleyenlerin gerçek üretken sınıf olduğunu ve tarımın da ekonomide tek üretken faaliyet olduğunu savunmaktadırlar. Fizyokratlar, gelir dağılımı eşitsizliğini bir sorun olarak görmemişler çünkü doğal düzen felsefesini savundukları için devletin bu alana müdahalesinden söz etmemişlerdir.

Klasikler ise, kapitalist sınıfın gelirlerinin hak edilmiş gelir olduğunu, gelirin ücret, rant ve kârdan oluştuğunu ve emek, sermaye ve girişimci faktörleri arasında paylaşıldığını savunmaktadırlar. Bu sebeple, ücretlerin emeğin karşılığı olarak belirlenmesi gerektiğini ifade ederler[23]. Klasikler gelir dağılımı teorisini ortaya koyarken büyük oranda Ricardo'nun azalan getiri kanununu referans almışlardır.

Ricardo, rant ve kârla ilgili gelişmeleri düzenleyen yasaların farklı olduğunu dolayısıyla toprak sahiplerinin rantı ile sermaye kârının birbirlerinden farklılaşacağını savunmaktadır[24]. Ayrıca, Ricardo'ya göre bir malın üretiminde rant maliyeti etkilemez, marjinal ürün üzerinden alınan bir fazladır. Mal üretiminde malın fiyatını rant değil sermaye belirler. Kâr ve ücret arasında bir çelişki vardır çünkü ücretlerin artabilmesi için kârın düşmesi gerekir[25]. Azalan getiri kanununa göre bir ülkede nüfus arttıkça, ortaya çıkan daha fazla gıda ihtiyacını gidermek için verimsiz topraklar tarıma açılacak

[21] Server Tanilli, **Devlet ve Demokrasi**, 1. Baskı, İstanbul: 1981, s.2-3.
[22] Ulutürk, s.4.
[23] Irwin Homewood (Ed.), **Readings in the Theory of Income Distribution**, American Economic Association, 1951, pp.59.
[24] David Ricardo, **Ekonomi Politiğin ve Vergilendirmenin İlkeleri**, Tayfun Ertan (Çev.), İstanbul: Belge Yayıncılık, 1997 s. 62.
[25] Ricardo, s. 39-40.

dolayısıyla verimli topraklarda rant daha fazla olacaktır. Toprak en üretken olduğu anda rant getirmez ancak verimsiz toprakların ekime sokulmasıyla verimli topraklardan elde edilen üretimin bir bölümü rant olarak ayrılabilecek ve böylece rant artarken kâr azalacaktır[26].

Klasikler, gelir dağılımı sorunu üzerinde durmuşlar ancak ücret düzeylerinin bireylerin hayatlarını devam ettirebilecek seviyede olması gerektiğini dolayısıyla devletin gelir dağılımına herhangi bir biçimde müdahale etmemesi gerektiğini savunmuşlardır.

Neoklasikler ise, üretim faktörlerinin birbirleri arasında serbestçe ikame olabileceğini ve bunun yanında her üretim faktörünün marjinal ürün karşılığını alacağını savunarak Ricardo'cu bir yaklaşım sergilemişlerdir. Dolayısıyla ekonomide herhangi bir artığın da oluşmayacağını ileri sürmüşlerdir[27]. Tam rekabet piyasasının geçerli olduğu durumda emeğin piyasa ücreti marjinal verime eşittir, azalan getiri prensibi çerçevesinde emek ile ücretler arasında ters ilişki söz konusudur[28]. Bireyler sahip oldukları üretim faktörünü yani emeğini piyasadaki belirlenmiş fiyata göre kullandırabilirler. Dolayısıyla kişisel gelir dağılımı piyasadaki fiyatlarla belirlenmektedir. Emek üretim faktörüne talep, her bir üretim faktörünün üretime yaptığı katkı oranında ortaya çıkar. Bu faktör girdileri de fonksiyonel gelir dağılımını belirlemektedir[29].

Clark, marjinal verim teorisine göre gelir dağılımı konusunu incelemiş, üretim faktörlerinin üretime olumlu etkilerini gündeme getirmiş ve hiçbir artığın oluşmadığı bir bölüşüm ortamıyla adil bir gelir dağılımının oluşacağını ifade etmiştir[30]. Böhm Bawerk ise, sermayenin katkısıyla yapılan üretimin doğrudan emek ve toprak ile gerçekleştirilen üretimden daha makbul olduğunu belirterek elde edilen faiz gelirinin hak edildiğini savunmuştur.

---

[26] Homewood, pp. 67-68.
[27] Luigi L. Pasinetti, "Critique of the Neoclassical Theory of Growth and Distribution", **PSL Quarterly Review**, Vol.53, No.215, (December 2000), pp.15.
[28] Gülten Kazgan, **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002, s.114.
[29] Paul Davidson ve Jan E. Kregel Aldershot, "Macroeconomic Problems and Policies of Income Distribution", **Southern Economic Journal**, Vol.57, No.2, (January 1991), pp. 868.
[30] Pasinetti, pp. 15.

Neoklasikler, gelir dağılımını toplumsal refaha herhangi bir katkısı olmayan sadece bir veri olarak değerlendirdiklerinden klasiklerin aksine bir gelir dağılımı probleminin olmadığını savunmuşlardır[31]. Bireylerin üretime yaptıkları katkı ölçüsünde gelir elde edebileceklerini, herhangi bir artık oluşmayacağını dolayısıyla kendiliğinden adil bir gelir dağılımının gerçekleşmiş olacağını iddia etmişlerdir. Bundan dolayı ekonomiye devletin müdahalesine karşı çıkmışlardır. Bu nedenle, gelir dağılımı problemi, neoklasikler ile birlikte önemini yitirerek ikinci plana düşmüştür[32].

Monetarist okul ise, bireysel girişimciliği körelten kamunun ekonomiye olumsuz etkilerinden dolayı küçülmesi ve maliye politikaları yerine para politikalarının uygulanması gerektiğini vurgulamışlardır[33]. Friedman'a göre, devletin ekonomiye müdahil olarak ortaya çıkan kârların ayrıcalıklı gruplara transfer edildiğini ve oluşan bazı bedellerin ise ilgisiz gruplara ödettirildiğini dolayısıyla devletin müdahaleden sürekli kaçınması gerektiğini savunmuştur[34]. Friedman, gelir dağılımını belirleyen en önemli faktör olarak riski ve beşeri sermayeyi ele almıştır. Çünkü bireylerin gelirleri risk alıp almamalarına göre değişmektedir[35]. Devletin ekonomiden uzak durmasını savunmasına rağmen sosyal transfer programlarının bazı olumsuzlukları beraberinde getireceğini bunun yerine negatif gelir vergisi uygulaması ile kişilere dolaylı olarak bir transfer yapılmasının faydalı olacağını savunmuştur[36].

1.3.2 Gelir Dağılımının Planlı Ekonomi Sistemindeki Yeri

Planlı ekonomi sisteminin temelini oluşturan "sosyalist düşünce", liberal öğretinin ideolojisini kesinlikle kabul etmemiş ve eleştirel bir yaklaşımla değil tümden reddedici bir yaklaşımla ortaya çıkmıştır[37]. Sosyalizm, bireysel çıkarların hiçbir zaman toplumsal çıkarları sağlamayacağını, özel mülkiyetin aksine üretim faktörlerinde toplumsal mülkiyetin ön plana çıkarılmasını, üretimin kâr yerine toplumsal ihtiyaçların

[31] Yılmaz Akyüz, **Sermaye Bölüşüm Büyüme**, 3. Baskı, Ankara: Efil Yayınevi, 2009, s. 96.
[32] Pasinetti, pp. 48.
[33] Campbell R. Mcconnell ve Stanley T. Brue, **Macroeconomics**, McGraw-Hill Series,1996, pp. 320.
[34] Aktan ve Vural, s. 7.
[35] Singh Gian Sahota, "Theories of Personal Income Distribution: A Survey", **Journal of Economic Literature**, Vol.16, No.1, (1978), pp. 1-55.
[36] Ayşe Buğra ve Tolga Sınmazdemir, "Yoksullukla Mücadelede İnsani ve Etkin Bir Yöntem: Nakit Gelir Desteği", **Sosyal Politika Forumu Araştırma Raporu**, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 2004. s. 3.
[37] Ersezer, s. 27.

giderilmesi için yapılması gerektiğini savunmuştur. Böylece, insanların sömürülmesinin de önüne geçileceğini vurgulamıştır[38].

Sosyalizmi savunan en önemli iktisatçılardan Marx, emek sahiplerinin üretimden hiçbir kârlarının olmadığını ve devamlı fakirleşme eğiliminde olduklarını savunarak, Ricardo'nun değer ve gelir dağılımı teorilerini kesinlikle kabul etmemiştir. Ancak Ricardo'da durgunluğu Marx'ta çöküşü tanımlayan kâr oranlarının düşmesiyle kapitalist sistemde büyümenin gerçekleşebileceği noktasında hemfikirdirler[39].

Marx'a göre toplum sermayedarlar ve işçiler olmak üzere iki kesimden oluşmaktadır. Emeğin değerini işçinin üretime harcadığı zaman üzerinden tanımlamıştır. İşçinin üretime ayırdığı zamanının geri kalanının sermayedar tarafından artık değer olarak el konulduğunu ve işçi üretime ne kadar fazla zaman ayırırsa sermayedarın da ele geçirdiği artık değerin o kadar artacağını savunmuştur. Ortaya çıkan bu artık değerin bir kısmı da rant şeklinde toprak sahibi tarafından ele geçirilir[40]. Marksizm'de gelirin, sermayedarlar ve işçiler arasında dağılacağı vurgulanmaktadır. Sermayedarlar sürekli olarak ortalama ücret seviyelerini düşürürler dolayısıyla işçiler üretime daha fazla katkı sağladıkça fakirleşmektedirler. Böyle bir sistemde adil bir gelir gelir dağılımından bahsedilebilmesi için mülkiyet ilişkilerinin değişmesi gerektiği savunulmuştur.

1.3.3 Gelir Dağılımının Karma Ekonomi Sistemindeki Yeri

Karma ekonomi sistemin en önemli savunucularından Keynes, "Büyük depresyondan" ekonominin bir an evvel kurtulabilmesi için doğal düzen ve kendiliğinden denge fikirlerinin terk edilerek devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini ifade ederek liberal öğretiye kökten karşı çıkmıştır. Oysa kapitalizme karşı değildi hatta kapitalizmin devamı için devletin ekonomiye müdahale etmesi gerektiğini savunmuştur[41]. Bu sisteme göre ekonomi kendiliğinden tam istihdam seviyesinde

[38] Kazgan, s. 271-2173.
[39] Ömer A. Aksu, **Gelir ve Servet Dağılımı**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, No.3698, 1993. s. 10-11.
[40] Karl Marx, **Ücretli Emek ve Sermaye: Ücret Fiyat Kâr**, Sevim Belli (çev.), Ankara: Sol Yayınları, 1992, s.106-111.
[41] Kazgan, s. 213.

dengeye gelmiş ise bu tamamen tesadüftür ve bu seviyenin dışında bir denge isteniyorsa mutlaka talep yönlü politikaların uygulanması gerekmektedir[42].

Keynesyen okul, istihdam ve gelir dağılımını ekonominin en önemli sorunsal konuları olarak görmelerine rağmen gelir dağılımı sorununu çok dikkate almamışlardır[43]. Boulding, Keynes'in fikirlerinden esinlenerek gelir dağılımının yalnızca ücret anlaşmalarına, toplu sözleşmelere ve bireylerin kabiliyetlerine bağlı olmadığı bir gelir dağılımı modeli oluşturmuştur[44]. Bu modele göre, işçiler elde ettikleri gelirlerini tasarruf etmeden tamamını tüketime ayırırlar, tasarrufu ise sermayedarlar yaparlar[45]. Bu nedenle devlet iç borçlanma faizlerinin düşürülmesiyle gelir dağılımı daha adil bir hale gelir[46]. Ekonomide tekelleşme yükseldikçe emek üretimden daha az pay alır ve gelir dağılımı eşitsizliği artar[47]. Özet olarak, bu öğreti gelir dağılımı probleminin olduğunu ancak libarellerin aksine bu problemin ancak devletin uygulayacağı ekonomi politikaları ile ortadan kaldırılabileceğini savunmuştur.

Neokeynesyen okul, Neoklasik yaklaşımın aksine Keynes ve Kalecki yaklaşımlarında olduğu gibi gelir dağılımı problemi kısa dönem dengesi ile değil dinamik büyüme ile açıklanmaya çalışılmıştır[48]. Bu yaklaşımın en önemli savunucularından Kaldor'a göre gelir, ücretler ve kârdan oluşmakta, emeğin marjinal tasarruf eğilimi sermayedarınkinden daha küçük olduğu için kârların oranının yatırım çıktı oranına göre ortaya çıktığını ifade etmiştir. Ortaya çıkan gelirin dağılımının "gelir dağılımı duyarlılık katsayısı" ile belirlendiği ve yatırım çıktı oranında yaşanan küçük gelişmenin gelir dağılımını daha fazla etkileyeceği belirtilmiştir[49]. J. Robinson ise, gelir

[42] Kazgan, s. 205.
[43] Nicholas Kaldor, "Alternative Theories of Income Distribution", **Review of Economic Studies**, Vol.23, No.2, (1956), pp. 94.
[44] Melek Copkur, "Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Transfer Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996), s. 34-35.
[45] Michael Kalecki, "The Distribution of the National Income", **Readings in the Theory of Income Distribution – American Economic Association**, 1949, pp. 201.
[46] Homewood, pp.28.
[47] Kalecki, pp. 208.
[48] Akyüz, s. 551.
[49] Kaldor, s. 95-96.

dağılımının ekonomide yer alan aktörlerin yatırım ve tüketim kararlarının belirleyeceğini savunmuştur[50].

1.4 GELİR DAĞILIMI TEORİSİ

Gelir dağılımı, iktisat biliminin temel konularından biri olması nedeniyle iktisatçıların temel uğraşı alanlarından biri olmuştur. Bununla birlikte, gelir dağılımı konusu 20. yüzyılın büyük bölümünde iktisatçılar tarafından ihmal edilmişken, 1990'lardan itibaren bu alana yönelik ilgi de artmıştır[51].

1.4.1 Klasik Gelir Dağılımı Teorisi

Adam Smith Fonksiyonel Gelir Dağılımı Teori'sinde hem zenginliğe nasıl ulaşılacağının yollarını araştırmış, hem de ortaya çıkan zenginliğin ne şekilde paylaştırılacağı hususunda temel bir çerçeve ortaya koymuştur. Smith, zenginliğe nasıl ulaşılacağını ve "emeğin üretken gücünde en büyük iyileşmeyi" işbölümünün sağlayabileceğini savunmuştur. Smith, ortaya koyduğu iktisadi büyüme teorisi çerçevesinde toplumun işçiler, sermayedarlar ve toprak sahipleri olmak üzere üç sınıfa ayrıldığını ve üretim sonucunda elde edilen toplam gelirin bu üç sınıf arasında sırasıyla ücret, kâr ve rant olmak üzere paylaşıldığını ifade etmiştir. Bu çerçevede, aslında modern fonksiyonel bir gelir dağılımı teorisi oluşturmaya çalışmıştır. Smith'e göre, gelir dağılımını etkileyen iki önemli unsurdan birincisinin işgücü, sermaye ve toprağın özellikleri ve birbirleri arasındaki ilişkileriyken, ikincisi ise ekonominin genel durumudur. Örneğin mevcut işlerin koşulları, gerektirdiği vasıf düzeyleri, coğrafi konumları, çalışma süreleri vb. faktörler işin ücret düzeyini etkilediği gibi, işçiler ile patronları arasındaki yapı ve pazarlık gücü farklılıkları da işçilerin ücret düzeyini etkilemektedir. Diğer taraftan, büyüyen ekonomide ücretler yüksekken ekonomi küçüldüğünde ücretler de düşecektir. Aynı zamanda Smith'e göre, işçilerin ücretlerinin artmasıyla sermayedarın kârı azalacak, kâr marjı sürekli olarak düşme eğilimi içerisinde olacak dolayısıyla sermayenin üretimden aldığı pay da zamanla azalacaktır.

---

[50] John Kenneth Galbraith, "The Distribution of Income", **Utip Working Paper**, No.2, (1998), pp. 58.
[51] Anthony Barnes Atkinson ve François Bourguignon (Ed.), **Handbook of Income Distribution**, First Edition, Vol.1, No.1, 2000, pp. 297.

David Ricardo Emek-Değer Teori'sinde gelirin nasıl bölüşüldüğünü iktisadın en temel problemi olarak gördüğünü ifade etmiş ve Ücretlerin Tunç Kanunu'nun geçerli olduğu bir gelir dağılımı teorisi ortaya koymaya çalışmıştır.

Ricardo'nun gelir dağılımı teorisinde üç temel varsayım bulunmaktadır:

1) Emek-Değer Teorisi'ne göre üretilen bir malın değeri, onun üretiminde kullanılan emekten kaynaklanması

2) Azalan Verimler Kanunu prensibi gereği üretime yeni dâhil edilen her toprağın daha az verime sahip olması

3) Ücretlerin Tunç Kanunu'na göre, ücretler asgari geçim düzeyini aştığında nüfusun artmasıyla birlikte tekrar eski seviyesine gelir aksi durumda ise nüfus azalır yine eski seviyesine gelir dolayısıyla ücretler uzun vadede sürekli asgari geçim düzeyinde olacaktır

Ricardo işgücü, sermaye ve makinenin birlikte kullanılmasıyla topraktan elde edilen ürünün toprak sahipleri, sermayedarlar ve işçiler arasında dağıldığını ve bu dağılımın da zamana ve topluma göre değişiklik göstereceğini savunmuştur. Çünkü gelir dağılımı toprağın verimliliğine, sermaye birikimine, nüfusa, vasıf düzeyine ve uzmanlığa bağlı olarak değişmektedir. Ricardo'ya göre bir malın değerini, o malın üretiminde kullanılan emeğin miktarı belirlemektedir. Yani, üretilen bir malın tüm değeri, o malın üretiminde kullanılan emekten kaynaklanmaktadır. Ancak, Ricardo emek-değer teorisinde kendisini tam anlamıyla tatmin eden bir sonuca ulaşamamıştır. Çünkü vefat etmeden önce bir meslektaşına, "az bir emek harcanarak üretilmiş bir fıçıda üç veya dört yıl bekletilen şaraba nasıl olup da yüz sterlin değer biçildiğinin içinden çıkamıyorum" diye ifade etmiştir[52]. Ricardo'ya göre, tarımda azalan verimler kanunu geçerlidir yani mevcut topraklara yenilerinin katılması, toprak kalitesinin bölgesel farklılıklar göstermesi ve nüfusun artması gibi durumlarda ancak rant ortaya çıkar. Örneğin bölgedeki birinci derecede verimli toprakların bitmesiyle ikinci derecede verimli toprakların üretime katılmasıyla birinci derecede verimli topraklar için rant doğar ve her yeni toprağın üretime katılmasıyla eskileri için rant ortaya çıkmaktadır.

[52] Mark Skousen, **İktisadi Düşünce Tarihi**, İstanbul: Adres Yayınları, 2007, s. 121.

Ricardo'ya göre, emeğin bir piyasa fiyatı ve doğal fiyatı vardır ve bu fiyat çalışanın kendisini ve ailesini geçindirebileceği düzeydeki ücrettir. Nüfusun artmasıyla birlikte, gıda ürünlerinin ve temel ihtiyaç malzemelerinin fiyatlarının artacağını ve bunun doğal bir sonucu olarak da emeğin doğal fiyatının da yükseleceğini ifade etmektedir. Emeğin piyasa fiyatı ise tamamıyla piyasa koşullarında, emek arz ve talebi tarafından belirlenmektedir. Emek kıt olduğunda emeğin piyasa fiyatı yüksek olmakta, emek bol olduğunda da emeğin piyasa fiyatı düşük olmaktadır. Bununla birlikte, emeğin piyasa fiyatı, doğal fiyatından sapmalar gösterse de sonunda doğal fiyatına dönme eğiliminde olacaktır. Zira emeğin piyasa fiyatı, doğal fiyatını aşınca işçiler refah içinde ve sağlıklı bir ortamda yaşayacaklar ve daha geniş ailelere sahip olacaklardır. Böylece işgücü arzının artmasıyla emeğin piyasa fiyatı doğal fiyatına gerileyecektir. Emeğin piyasa fiyatının, doğal fiyatının altında olması durumunda ise çalışanlar en temel gereksinimlerini bile karşılayamayacak duruma gelecekler dolayısıyla nüfus zamanla azalacak ve işgücü arzı daralacaktır. Böylece de emeğin piyasa fiyatı, doğal fiyatına kadar tekrar yükselecektir.

Ricardo, bir ekonomide elde edilen toplam gelirden sermayedara düşen pay, toplam gelirden rant ve ücretler düşüldükten sonra kalan miktardır. Bu nedenle, sermayedarın payı olan kâr ile ücretler arasında ters yönlü bir ilişki söz konusudur. Bu çerçevede, sermayedar kârını ancak işçilerin ücretlerini düşürmesi durumunda arttırabilecektir. Çünkü satılan ürünün fiyatı sabittir ve sermayedarın elde ettiği kâr, işçilere verilen ücretin seviyesine göre değişkenlik gösterecektir.

Sonuç olarak Ricardo'nun savunmuş olduğu gelir dağılımı teorisine göre, ücretler asgari geçim seviyesinde kaldığı için sermayedarların elde ettiği kâr oranları zamanla azalırken toprak sahiplerinin hak kazandıkları rantlar ise Azalan Verimler Kanunu nedeniyle artmaktadır. Dolayısıyla, gelir dağılımı zamanla işçi ve sermayedarların aleyhine, toprak sahiplerinin ise lehine olacak şekilde gelişme göstermektedir[53].

[53] Haim Barkai, "Ricardo on Factor Prices and Income Distribution in a Growing Economy", **Economica- New Series**, Vol. 26, No.103, (1959), pp. 240.

Karl Marx Artık Değer Teorisi'nde gelir dağılımı teorisini Ricardo'nun Emek-Değer Teorisi'ne dayandırmış ve toplumun kapitalistler ve işçiler olarak temelde iki sınıfa ayrıldığını ve işçilerin kapitalistler tarafından sömürüldüğünü ifade etmiştir[54]. Marx, azalan verimler kanununa inanmadığından Ricardo'nun aksine kâr ve rant arasında bir ayrıma gitmemiştir. Marx'a göre sürekli olarak emek arzının emek talebinden fazla olmasından dolayı (yedek işçi ordusunun varlığı) ücretlerin yükselmemesini sağlayarak işçilerin her zaman asgari geçim düzeyinde kalacağını savunmuştur[55]. Marx'a göre sermaye, sabit sermaye ve değişken sermaye olmak üzere ikiye ayrılır. Buna göre, üretim araçlarının mülkiyeti için kullanılan para sabit sermayeyi, işçilere verilen ücret ise değişken sermayeyi oluşturmaktadır.

S = c + v
S: Toplam Sermaye
c: Sabit Sermaye
v: Değişken Sermaye

Üretim sürecinin akabinde sermayedarın elde ettiği kârla birlikte sermaye, artık değer kadar artarak S''ye dönüşmektedir.

S' = c + v + s
S':Üretim Süreci Sonundaki Toplam Sermaye
s: Artık Değer

Böylece üretimden sonra sermayedarlar, işçilerin kârını (s) sömürmektedir. Artık değerin işçilere verilen ücrete oranı olan sömürü oranı (s/v), sermayedarların işçileri ne kadar sömürdüklerini gösterir. Örneğin, bir ayda bir işçi toplam 100 ayakkabı üretebilirken, kendisine 50 ayakkabı ücreti verilmişse sömürü oranı; s/v = (100-50)/50 = 1'dir. Bu işçi, ürettiği toplam değerin yarısı kadar bir ücret alabilirken, işçinin ürettiği toplam değerin geri kalan yarısı sermayedar tarafından gasp edilmekte ve böylece işçi %100 oranında sömürülmüş olmaktadır. Dolayısıyla sermayedarlar sömürü oranını sürekli olarak arttırarak işçilere asgari geçim düzeyinde bir ücret verme eğiliminde

[54] Heinz D. Kurz, "Technical Progress, Capital Accumulation and Income Distribution in Classical Economics: Adam Smith, David Ricardo and Karl Marx"**, ESHET 2009 Conference in Thessaloniki**, 2009. pp. 22.
[55] Kaldor, pp. 87.

olmaktadırlar. Aynı zamanda, emek arzının her zaman emek talebinden fazla olması, sermayedarların sömürü oranını arttırma çabalarında kendilerine yardımcı olmaktadır.

Teknolojinin gelişmesi de, işçilerin ortaya çıkardığı ekonomik değerin artmasını sağlamakta ve işçilere asgari geçimlik ücret verildiğinden, artık değerin ve dolayısıyla sömürü oranının yükselmesine neden olmaktadır. Öte yandan, teknolojinin gelişmesi ile artan makineleşme bazı çalışanların işsiz kalmasına sebep olmakta ve bu işçiler Marx'a göre bir "Yedek Sanayi Ordusu" oluşturmaktadır[56]. Yine, toplam sermaye içinde sabit sermayenin payının artarak işçilerin verilen ücretin payının daha da azalmasıyla birlikte sömürü oranı daha da artmaktadır.

1.4.2 Neoklasik Gelir Dağılımı Teorisi

Neoklasik iktisat anlayışının en önemli temsilcilerinden Jevons, Walras ve Menger Emek-Değer Teorisini reddederek bunun yerine Sübjektif Değer Teorisini (Fayda Teorisini) savunmuşlar ve marjinallik kavramını ortaya atmışlardır. Marjinal fayda kavramına göre herhangi bir malın fiyatı, söz konusu malın tüketici için (sübjektif) marjinal faydası tarafından belirlenmektedir. Yani, tüketiciler bir mala yüksek değer atfediyorsa, o malın fiyatı yüksek olacak demektir. Görüldüğü üzere malın fiyatını belirleyen temel unsur, malın yapısal özelliklerinden ziyade tüketicilerin o mala verdikleri göreceli değer olmaktadır. Neoklasik fayda teorisine göre üretim faktörleri üretime yaptıkları katkı derecesine göre üretimden pay alabilirler. Dolayısıyla kâr seviyesi sermayenin marjinal verimliliğine, ücret seviyesi ise emeğin marjinal verimliliğine bağlı olarak oluşmaktadır.

John Bates Clark Sübjektif Değer (Fayda) Teorisi'nde, bir üretim faktörünün fiyatının üretime sağladığı katkı derecesinde marjinal verimliliği tarafından belirlendiğini dolayısıyla işçilerin ücretlerinin üretimdeki marjinal verimliliklerine bağlı olduğunu ifade etmiştir. Üretime daha çok katkı sağlayan işçiler daha çok ücret alacaklardır.

[56] Kaldor, pp. 87.

Neoklasik gelir dağılımı teorisine göre azalan verimler kanunu kapsamında her bir üretim faktörünün marjinal verimliliği miktarı arttıkça azalmaktadır. Örneğin sermayenin marjinal verimliliği, sermaye düzeyi arttıkça azalmakta, emeğin marjinal verimliliği de emek düzeyi arttıkça azalmaktadır. Dolayısıyla firma dengesi üretim faktörlerinin marjinal verimliliklerinin eşitlendiği noktada dengeye gelmektedir. Öte yandan, çalışanların aldıkları ücretler marjinal verimliliğe bağlı olduğu için ekonomik gelişmeyle birlikte çalışanların marjinal verimlilikleri de artacağından, ekonomik gelişmenin çalışanların ücretlerini arttıracağı sonucuna varılmaktadır ki bu yaklaşım gerçek hayatta yaşananlarla da uyumludur.

1.4.3 Keynesyen Gelir Dağılımı Teorisi

Keynes, tam istihdamı sağlamada yaşanan başarısızlığı ve gelir dağılımında görülen eşitsizliği kapitalist sistemin en önemli sorunları olarak görmesine rağmen herhangi bir gelir dağılımı teorisi geliştirmemiştir[57]. Keynes 1939 tarihli bir makalesinde, millî gelirden emeğe düşen payın hep istikrarlı bir seyir izlediğini, aslında ekonomi bilimi için şaşırtıcı olan bu durumun aynı zamanda sağlam temelli bir realite olduğunu ifade etmiştir[58].

Kenneth Ewart Boulding, 1950 yılında geliştirdiği makroekonomik gelir dağılımı teorisine göre millî gelirin üretim faktörleri arasındaki dağılımı sadece ücret pazarlıklarına, toplu sözleşmelere ve müteşebbislerin kabiliyetlerine değil aynı zamanda ekonomideki yatırım, tasarruf ve likidite tercihi kavramlarına da bağlıdır[59].

Post-Keynesyen iktisatçıların önde gelen isimlerinden Joan Violet Robinson, 1956 yılında geliştirdiği makroekonomik gelir dağılımı teorisine göre toplumdaki çeşitli grupların yatırım ve tüketim kararları, ücret düzeyini belirleyerek uzun vadede millî gelir dağılımının nasıl gerçekleşeceğini etkilemektedir. Robinson ayrıca, teknolojik gelişmenin gelir dağılımı üzerindeki etkisini de araştırmıştır.

---

[57] John Maynard Keynes, **İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi,** İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2008, s. 315.

[58] John Maynard Keynes,, "Relative Movements of Real Wages and Output", **The Economic Journal**, Vol.49, No. 193, (March 1939), pp. 48.

[59] Erdoğan Alkin, "Keynes'yen Gelir Dağılımı Teorisi ve Kaldor Modeli", **İktisat Fakültesi Mecmuası,** Cilt. 29, Sayı. 1-4, 1969. s. 133.

Kaldor tarafından geliştirilen Keynesyen anlamda ilk gelir dağılımı teorisi olan çarpan teorisine göre gelir dağılımı üzerinde etkili olan Neoklasiklerin aksine marjinal verimlilik değil marjinal tasarruf eğilimidir. Toplumun, işçiler ve sermayedarlar şeklinde iki gruba ayrıldığını, her grubun kendine özgü marjinal tasarruf eğilimi olduğunu ve sermayedarların marjinal tasarruf eğiliminin işçilerinkinden daha yüksek olduğunu savunmaktadır. Teoride ayrıca yatırımların millî gelire oranının dışsal bir değişken olduğu ve marjinal tasarruf eğiliminden etkilenmediği varsayılmıştır. Bunlara ek olarak, ekonomide tam istihdamın geçerli olduğu varsayılmıştır. Bu açıdan, sadece tasarruflar ile yatırımların birbirine eşit olduğu seviyede ücretler ve kârlar arasındaki mümkün olan tek gelir dağılımının ortaya çıktığı sonucuna ulaşılmıştır[60].

1.5 GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİKLERİNİN ÖLÇÜLMESİ

Literatüre bakıldığında genelde gelir dağılımı eşitsizliği (Inequality of Income Distribution) ile gelir dağılımı adaletsizliği (Inequity of Income Distribution) kavramları birbirinin yerine kullanılmaktadır. Ancak bu ifadeler birbirinden farklıdır. Bilindiği üzere eşitsizlik ve adaletsizlik kavramları zaten özünde farklı anlamlar taşımaktadırlar. Eşitsizlik eşit olmama durumunu, adaletsizlik ise adaletin olmama durumunu yani haksızlığı ifade eder. Eşitsizlik ölçülebilen bir kavramken adaletsizliğin ölçülmesi çok mümkün değildir. Bu nedenle, gelir dağılımındaki eşitsizlik, adaletsizliğin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bir toplumda sosyal adaletsizlik, gelir dağılımı eşitsizliğine neden olur.

Gelir dağılımı eşitsizliğinin ölçülmesi amacıyla çok sayıda eşitsizlik ölçütü geliştirilmiştir. Gelir dağılımı eşitsizlik ölçütleri, her biri eşitsizliğin farklı yönlerine yoğunlaşmakla birlikte belirli ortak noktalarda buluşmaktadırlar. Ancak gelirin bireyler veya hanehalkı arasında nasıl dağılım gösterdiğini ölçerken çeşitli zorluklarla karşılaşılmaktadır.

İlk önemli zorluk, kişisel kullanılabilir gelir kavramının tercih edildiği gelir dağılımını saptamaya yönelik analizlerde, özellikle gelişmekte olan ülkelerde (GOÜ)

[60] Cesar Gallo, "Economic Growth and Income Inequality: Theoretical Background and Empirical Evidence, Development Planning Unit", **University College London WorkingPaper**, No. 119, (2002), pp. 15.

kayıt dışı ekonominin kişisel kullanılabilir gelirin sağlıklı olarak elde edilmesini engellemesidir. Dolaylı ve dolaysız vergiler ile transferlerin kişisel kullanılabilir gelirler üzerindeki büyük etkisi dikkate alındığında, kayıt dışı ekonominin kişisel kullanılabilir gelirin hesaplanmasında neden olduğu belirsizliğin büyük olduğu görülmektedir.

İkinci önemli zorluk, kişisel kullanılabilir gelir verisi elde edilirken vergi beyannameleri, saha anketleri ve millî gelir hesapları yöntemlerinin kullanılmasından dolayı eksikliklerin ortaya çıkmasıdır. Gelir vergisi beyannamelerini esas alan bir kişisel gelir dağılımı eşitsizliğinin, gelirin eksik beyan edilmesi veya gizlenmesi gibi zorlukları olacağı açıktır. Örnekleme tekniklerinden kaynaklanan hatalar, anketi uygulayanların ve görüşülen kişilerin gelir kavramını kavrayışları ile ilgili eksiklikler bu uygulamanın zorluklarını oluşturmaktadır.

Üçüncü zorluk, tarımsal bölgelerde gelir dağılımı araştırmasının yapıldığı yılın bolluk ya da kıtlık dönemlerine denk gelmesidir. Tarımsal ürünlerin elde edildiği dönemde oluşan gelirler, bolluğun ya da kıtlığın yaşanmasına göre yıllar arasında farklılık göstermektedir.

Dördüncü zorluk, gelir büyüklükleri karşılaştırmalarında hanehalkı gelirinin, hanehalkının büyüklüğünden bağımsız olarak ölçülmesidir. İki hanehalkı arasında gelirin büyüklüğüne bakılarak yapılacak kıyaslamalar her bir hanedeki birey sayısı bilinmedikçe anlamlı olamaz. Yüksek gelire sahip bir hanehalkı, düşük gelir düzeyindeki diğer hanehalkına kıyasla daha çok bireyden oluşuyorsa toplam geliri büyük olmasına rağmen refah düzeyi daha düşük olabilir. Bu sebeple, hanehalkı geliri yerine hanehalkı büyüklüğünün ve hanehalkının ortak tüketimini ifade eden ölçek ekonomilerinin ele alınarak hesaplanmış bireysel eşdeğer gelirin kullanılması önerilmektedir[61].

Son olarak, hesaplanan eşitsizliğin değerlendirilmesinde istatistik yönteminin belirlenmesi de önemli bir rol üstlenmektedir. Bazı eşitsizlik ölçütleri, gelir dağılımının alt gelir gruplarını önemserken bazı ölçütler üst gelir gruplarını önemsemektedir. Bazı

[61] Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), **Türkiye'de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: Avrupa Birliği ile Karşılaştırma**, İstanbul: Yayın No: TÜSİAD T/2000-12/295, 2000, s. 35.

ölçütler, refah göstergelerini içselleştirmiş iken bazı göstergeler gelir dağılımının normatif yönünü ölçememektedir. Bazı ölçütler, mükemmel bir eşitlik anlayışını referans alırken diğerleri ortalama gelir düzeyini yeterli görmüştür. Birbirinden farklı ölçütlerin belirlediği sonuçlar birbiriyle çelişebileceğinden dolayı gelir dağılımı ölçütlerinin seçimi, verilerin özelliğine ve analizi gerçekleştirecek kişinin gelir dağılımı konusundaki değer yargılarına bağlıdır.

Gelir dağılımı analizleri, hem toplumda yoksunların yaşamakta oldukları yoksulluğun boyutunu hem de zenginlerin zenginliğinin yüksekliğini yansıtır. Gelir dağılımı kapsamındaki oldukça karmaşık bilgileri değerlendiren metotlar grafikler, eşitsizlik ölçütleri ve yüzdelik paylar analizi olarak üç geniş başlık altında gruplandırılmıştır.

1.5.1 Grafikler

Gelir dağılımındaki eşitsizliği grafik yardımıyla göstermenin birkaç uygulanabilir yolu bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan herhangi birisinin, gelir dağılımını grafikler yardımıyla göstermede diğerlerine göre bir üstünlüğü yoktur. Aynı verileri kullanarak farklı bakış açısı ortaya koyarlar. Grafikle gösterim yöntemlerinin tanıtımında ortak bir anlatım sağlamak amacıyla dağılımı gelir, referans dönemini yıl ve ekonomik birimi ise birey temsil etmektedir.

Jan Pen tarafından 1971 yılında kullanılan geçit töreni grafiği, gelir dağılımı konusunda en anlamlı görsel araçlardan biri olarak kabul edilmektedir. Pen, önde kısalar arkada uzunlar olmak üzere boy sırasına dizilmiş olan insanların (geliriyle orantılı boya sahip) belirli bir zaman diliminde tören alanından geçtiğini varsayarak Şekil 1.1'deki eğri ile açıklamaya çalışmıştır[62].

[62] Frank A. Cowell, **Measuring Inequality**, Third Edition, New York: Oxford University Press, 2011, pp. 19.

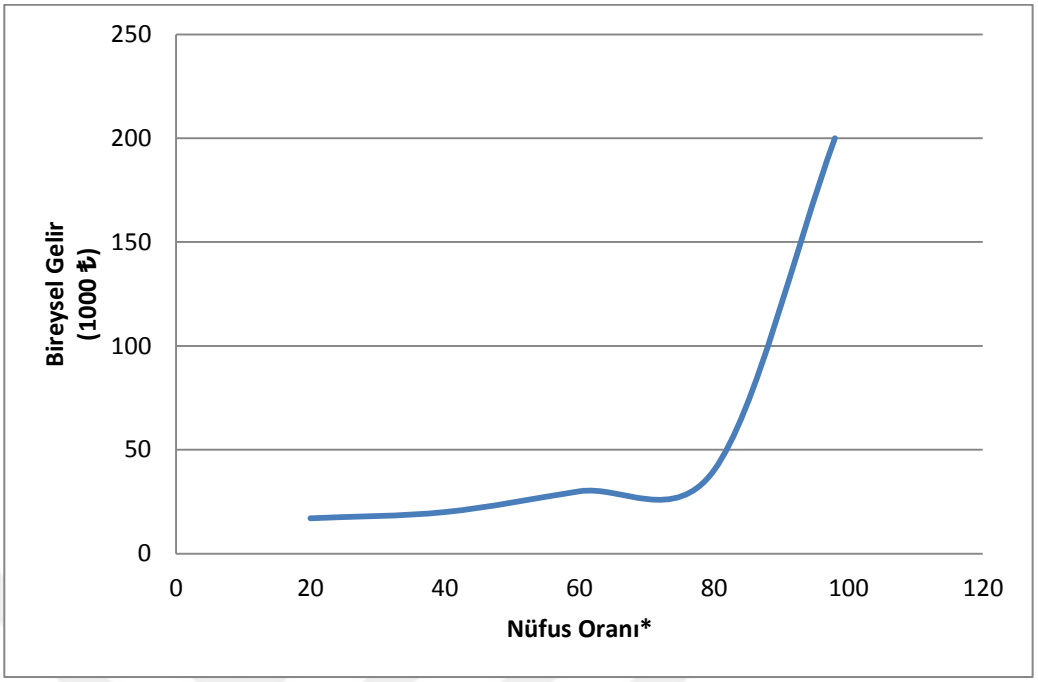

Şekil 1.1: Pen'in Geçit Töreni Grafiği

*Toplam gelirin nüfusa bölünmesiyle elde edilir.

Başlangıçta tören alanında katılanların en kısası geçmiş, daha sonra orta boylular ve ardından da daha uzun boylular geçişlerini gerçekleştirmiş ve geçit töreninin sonuna doğru geçenlerin boyları en yüksek gelirli kişi geçinceye kadar büyük oranda artmıştır. Pen, negatif gelir beyan eden, yatay eksenin altında yer alan insanları dışarıda tutmuştur.

Pen'in geçit töreni grafiğinin temsil ettiği dağılımın ne anlama geldiği, iki ülke karşılaştırmalı örnekle de açıklanabilmektedir[63]. Şekil 1.2'de yer alan eğrinin temsil ettiği düşük gelir grupları için B ülkesindeki gelirlerin A ülkesindekilerden daha yüksek ve yüksek gelir gruplarında ise A ülkesindeki gelirler, B ülkesindeki gelirlerin üstündedir. İki ülkeye ait söz konusu eğriler bu ülkelerin sosyal refahlarındaki farklılığın bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ancak bu analiz, iki ülke ve orta gelir düzeyindekiler için gelir dağılımı eşitsizlikleri açısından değerlendirme yapmak için yeterli değildir.

[63] Stephen P. Jenkins and Philippe Van Kerm, "The Measurement of Economic Inequality", Weimer Salverda, Brain Nolan ve Timothy Smeeding (Ed.). **The Oxford Handbook of Economic Inequality** inside(40-67), New York: Oxford University Press, 2009, pp. 48.

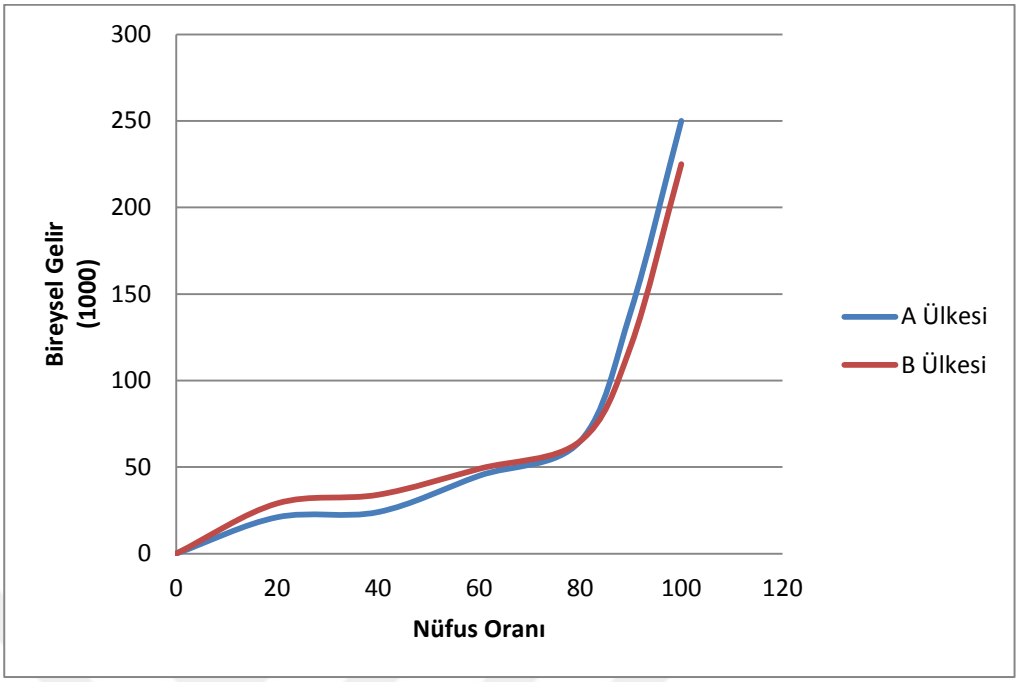

Şekil 1.2: İki Ülke İçin Geçit Töreni Grafiği

Frekans dağılımları, bireylerin gelirlerinin büyüklüğüne göre eşit gelir aralıklarını göstermek amacıyla kullanılmaktadır. Şekil 1.3'de görüldüğü üzere, yatay eksende bireysel gelir, düşey eksende ise bireylerin sayısı (frekans) yer almaktadır.

Gelir dilimi ile sınırlandırılmış her bir alanın bu gelir diliminde yer alanların frekansını temsil edecek şekilde yukarı doğru uzatılmasıyla histogramlar elde edilmektedir. Bu histogram ve histogramların tepe orta noktalarını birleştirerek elde edilmiş olan eğri frekans dağılımlarını gösteren basamaklı hatları temsil etmektedir. Bu eğri tarafından temsil edilen ilişki f(y), eğri altında ve yatay eksen üzerindeki alanda standart birimler olarak ölçeklendirilmiş bir yoğunluk fonksiyonu olarak bilinmektedir[64].

[64] Cowell, pp. 20.

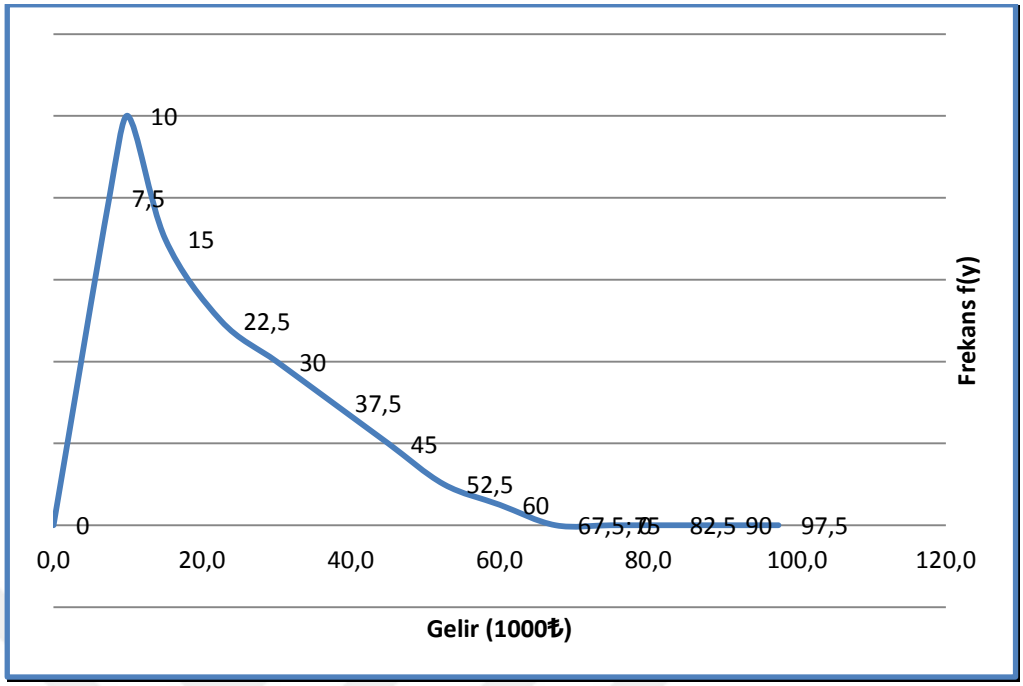

Şekil 1.3: Gelirin Frekans Dağılımları

Frekans dağılımı orta gelir aralıklarını daha net olarak göstermektedir. Yatay eksende üst gelir gruplarına geçildikçe sıfıra yaklaşan eğriyi ifade etmek için en üst gelir düzeyine kadar uzatılmak zorunda kalınabilir. Fakat üst gelir düzeylerinde gelirin nasıl bir dağılım gösterdiğini uzayan yatay eksende açık şekilde görmek mümkün olmamaktadır.

Lorenz eğrisini Amerikalı istatistik bilimci Max Lorenz 1905 yılında gelir dağılımında kullanılan, bazı gelir dağılımı eşitsizlik ölçütlerinin hesaplanmasına da referans olan grafikle gösterim şekli olarak geliştirmiştir. Lorenz eğrisi, gelirin nüfus içerisindeki dağılım eşitsizliklerini gösteren bir grafiktir. Dikey kenarında gelirin, yatay kenarında ise nüfusun olduğu karenin gelirin nüfus içerisinde dağılımını gösteren köşegenini uç noktalarında kesen Lorenz eğrisi bu köşegenden uzaklaştığında gelir dağılımı eşitsizliği artar.

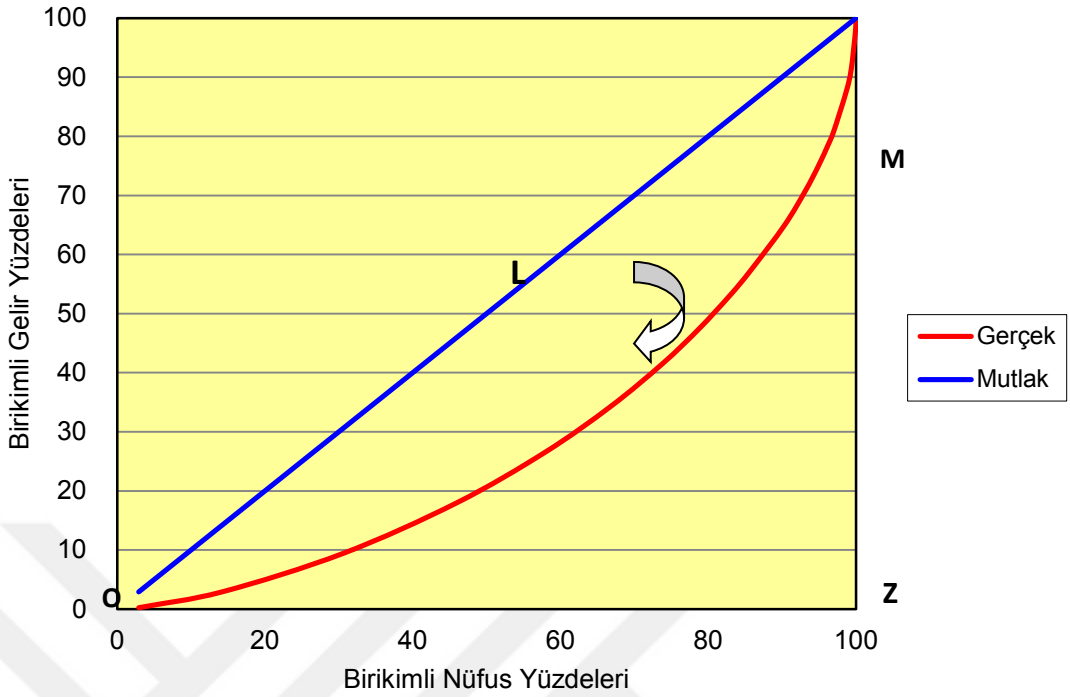

Şekil 1.4: Lorenz Eğrisi

Yukarıda da görüldüğü üzere köşegenin üstündeki bütün noktalarda birikimli nüfus yüzdesi ile birikimli gelir yüzdesi birbirine eşittir. Dolayısıyla bireylerin nüfus içindeki paylarıyla gelir içindeki payların eşit olduğu bir dağılımı gösteren bu noktaları ifade eden ve 45 derecelik açı çizen OM doğrusu "mutlak eşitlik doğrusu" olarak adlandırılmaktadır[65]. Lorenz eğrisinin sol alt köşesinde yer alan O noktasından başlayarak yukarıya doğru M noktasına uzanan eğrinin gösterdiği kavis gelir dağılımındaki eşitsizliği özetlemektedir. Nüfus içerisindeki herkes aynı gelire sahip olursa (mükemmel eşitlik), Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusu ile çakışır. Elde edilen bütün gelir tek bir kişinin elinde toplanırsa (tam eşitsizlik), Lorenz eğrisi birikimli nüfusun 100 olduğu noktada M noktasına uzanan doğru ile çakışmış olur. Lorenz eğrisinin bu iki uç durum arasında aldığı şekil, gelir dağılımındaki eşitsizlik konusunda bilgi sağlamaktadır. Gelir dağılımı eşitliğe yaklaştıkça Lorenz eğrisi OM doğrusuna yaklaşırken, eşitsizlik arttıkça OM doğrusundan uzaklaşmaktadır.

Lorenz eğrisi gelir dağılımını şekil olarak görme olanağı sağlamakla birlikte bir ülkenin farklı zamanlardaki gelir dağılımını karşılaştırmak için de kullanılmaktadır. İki

[65] Paul L. Gregory, Ray J. Ruffin, **Basic Economics**, USA, Harper Coolins Publisher, 1989, pp.654.

ayrı zamandaki gelir dağılımının birikimli nüfus ve birikimli gelir eksenleri arasındaki konumu karşılaştırıldığında gelir dağılımının nasıl bir değişim gösterdiği görülebilmektedir. Herhangi bir yılı gösteren Lorenz eğrisi, bir önceki yılın Lorenz eğrisinden daha kavisli ve tam eşitlik doğrusundan uzaklaşmış ise gelir dağılımındaki eşitsizliğin bir önceki yıla göre artmış olduğunu gösterir.

1.5.2 Eşitsizlik Ölçütleri

Gelir dağılımı eşitsizlik ölçütleri, gelir dağılımını görsel olarak ifade etmeyi amaçlayan grafiklerden yararlanılarak geliştirilmektedir. Bu eşitsizlik ölçütlerinin şu üç temel özelliği taşıyor olması gerekmektedir; ilk olarak eşitsizlik ölçütünün gelir grupları arasında gerçekleşen olası bir gelir transferinin eşitsizlikteki etkisini ölçebilmelidir. Pigou-Dalton koşulu olarak da bilinen bu transfer ilkesi çerçevesinde zenginlerden yoksullara yapılacak gelir aktarımının ölçülen eşitsizliği azaltması beklenmektedir.

Diğer ikinci özellik, eşitsizlik ölçütünün dağılıma esas olan tüm gelirlerin aynı oranda arttırılması veya azaltılmasından etkilenmemesi gerekir. Eşitsizlik ölçütü, tüm gelirlerdeki aynı oranlı değişme karşısında etkilenmiyorsa ölçekten bağımsızlık ilkesini sağlıyor demektir. Eşitsizlik ölçütü aynı zamanda nüfus büyüklüğünden de bağımsız olmalıdır. Eşitsizlik ölçütü gelir dağılımında bir değişim olmadığı hâlde sadece nüfus artışından etkilenerek farklı bir eşitsizlik hesaplıyorsa nüfus büyüklüğünden bağımsız değil demektir.

Son olarak üçüncü özellik ayrıştırılabilir olmalı yani gelir türlerine ve çeşitli gelir gruplarına veya bölgelere göre ayrıştırma yapılabilmelidir. Çünkü bu ayrıştırma ile eşitsizliğin kaynakları anlaşılmakta ve eşitsizliği azaltmaya yönelik politikalar için bilgi sağlanmaktadır.

Göreli Ortalama Sapma, Pen'in geçit töreni grafiğinden hareketle geliştirilmiş, geçit törenine katılan herkesin gelirinin ortalama gelirden farkını hesaplayan gelir dağılımı eşitsizlik ölçütüdür. Daha sonra bu farkların toplamı alınmakta ve toplam gelire oranlanmaktadır.

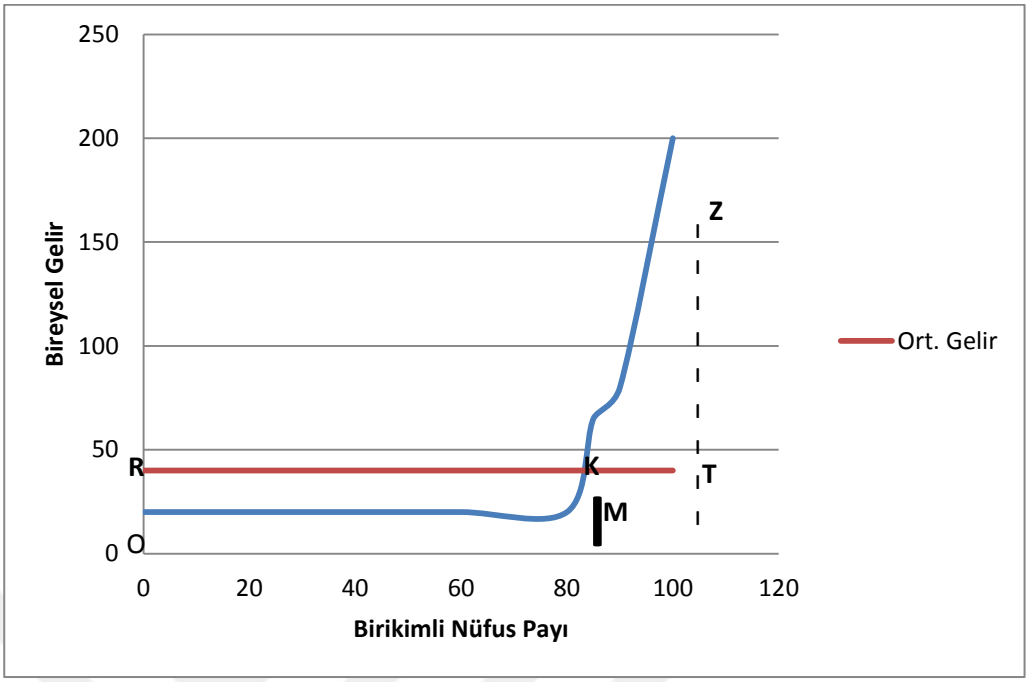

Şekil 1.5: Göreli Ortalama Sapma

Şekilde ORK alanı, ortalama gelir çizgisi (RT) altında kalan gelirlerin, ortalama gelirden farkları toplamını, KTZ alanı ise ortalama gelir çizgisinin üzerindeki gelirlerin ortalama gelirden farkları toplamını ifade etmektedir. Bu iki alanın da büyümesi gelir dağılımı eşitsizliğinin arttığı anlamına gelmektedir. Bu iki alan toplamının toplam gelire (OCTR) bölünmesiyle geleneksel bir gelir dağılımı eşitsizlik ölçütü elde edilmektedir.

M = (ORK + KTZ) / OCTR

Gini katsayısı ise gelir dağılımı eşitsizliğinin en yaygın olarak kullanılan göstergelerinden biridir. İtalyan istatistikçi Corrado Gini tarafından geliştirilmiş olan bu eşitsizlik göstergesi Lorenz eğrisi grafiğinden elde edilmektedir. Gini katsayısı, Lorenz eğrisi ile tam eşitlik doğrusu arasında kalan alanın (L), tam eşitlik doğrusu altındaki üçgen alana (OZM) bölünmesiyle elde edilir[66]. Bu şekilde hesaplanan katsayı, gelir dağılımındaki eşitsizliği sayısal bir değer olarak ifade etmekte ve farklı gelir dağılımlarına ait ölçümlerin karşılaştırılmasına olanak sağlamaktadır. Lorenz eğrisiyle

[66] Neil Bruce, **Public Finance and The American Economy**, Massachusetts, Addison-Wesley Com, 1998, pp. 259.

tam eşitlik doğrusu arasındaki alan (L) büyüyorsa gelir dağılımındaki eşitsizlik artıyor demektir.

Gini katsayısının farklı hesaplama yolları bulunmaktadır. İlk olarak toplumu oluşturan bireylerin veya hanehalkının gelirleri büyüklüğüne göre sıralanır, her bir grubun diğer gruplar ile arasındaki gelir farklarının (Yi–Yj) aritmetik ortalaması hesaplanır. Daha sonra bu ortalama değer, bütün grupların gelirlerinin aritmetik ortalamasına (Ȳ) bölünerek göreli ortalama fark değeri hesaplanır. Gini katsayısı, son olarak göreli ortalama fark değeri ikiye bölünerek elde edilir.

$$G = (1 / 2\, n^2 \bar{Y}) \Sigma_{i=1}\ \Sigma_{j=1} [Y_i - Y_j]$$

Gini katsayısı, tam eşitlik demek olan sıfır ile tam eşitsizlik demek olan bir arasında bir değer almaktadır. Gelir dağılımı eşitsizliğinin ifadesinde sınır değerler ile karşılaşılması mümkün değildir. Hiçbir gelirin, dağılım için hesaplanan Gini katsayısının bu iki uç değerinden (0 ve1) biri ile temsil ediliyor olması mümkün değildir. Gini katsayısı ile ölçülen gelir dağılımları, katsayının alacağı değerin bu iki uç değere yakınlığına göre yorumlanmaktadır. Buna göre, gelir dağılımındaki eşitsizlik arttıkça katsayının değeri 1'e, eşitsizlik azaldıkça 0'a yaklaşmaktadır.

Gini katsayısı transfer ilkesi ile gelir ve nüfus ölçeğinden bağımsız olma özelliklerini sağlamaktadır. Gini katsayısı gelir dağılımına esas tüm gelirlerin aynı oranda arttırılması veya azaltılması durumunda aynı eşitsizlik katsayısını göstermektedir. Bir başka ifadeyle Gini katsayısı, gelir dağılımındaki eşitsizliği gelir seviyesinin büyüklüğü açısından değil farklı gelirlere sahip bireylerin sayısına göre ölçmektedir. Bu özelliği nedeniyle Gini katsayısı ölçekten bağımsızlık ilkesini sağlamaktadır. Gini katsayısı aynı zamanda gelir grupları arasında gerçekleşen gelir aktarımlarını da en iyi şekilde yansıtmaktadır. Yüksek gelir grubundan düşük gelir grubuna gerçekleşen gelir aktarımının gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltması beklenirken, kullanılan eşitsizlik ölçütünün de bunu yansıtabiliyor olması gerekir. Gini katsayısı gelir aktarımlarına duyarlı bir ölçüt olması nedeniyle transfer ilkesini sağlamaktadır.

Gini katsayısının bir dezavantajı dağılımın farklı bölümlerinde meydana gelebilecek gelir aktarımlarını, aktarımın gerçekleştiği bölgenin yerine göre farklı değerlerle yansıtıyor olmasıdır. Transfer ilkesini sağlayan Gini katsayısı orta gelir grubu içindeki olası gelir aktarımlarına, yüksek gelir grupları veya düşük gelir grupları içindeki olası gelir aktarımlarına kıyasla daha duyarlıdır[67]. Başka bir ifadeyle orta gelir grupları içindeki olası gelir aktarımları Gini katsayısını, orta gelir grubuna yakın olmayan gruplar arasındaki olası gelir aktarımlarından daha fazla etkilemektedir. Gini katsayısı genel dağılımdan hareketle alt gruplara ait gelir dağılımlarının ayrıştırılarak analiz yapılmasına olanak tanımamaktadır. Bu sebeple Gini katsayısı, farklı gelir türlerine ve sosyal gruplara göre yapılacak ayrıştırma analizlerine uygun bir eşitsizlik ölçütü değildir.

Varyans ise özellikle gelirin frekans dağılımını ve frekans dağılımlarının logaritmik dönüşümünü alan grafiklerden hareketle hesaplanmaktadır. Gini katsayısı dağılımı göstermek üzere gözlenen her gelirin diğer gelirlerle mutlak farklarının toplamını alırken, varyans aynı amaçla gözlenen her gelirin ortalama gelir farkının kareleri toplamını almaktadır.

Varyans, ilk adımda tören alanından geçen her bireyin gelirinin ortalama gelir ile farkının karesi $(Yi - \bar{Y})^2$ alınarak elde edilen değerlerin toplamının geçit törenine katılan birey sayısına (n) bölünmesiyle hesaplanır.

$$V = 1/n \sum_{i=1}[Y_i - \bar{Y}]^2$$

Varyans ölçütünün alacağı değer ortalama gelir düzeyine yakından bağlıdır. Ortalama gelir düzeyi dağılıma konu olan gelirler karşısında düşükse, elde edilen sonuçlar gelir dağılımındaki eşitsizliği tam olarak yansıtmayabilmektedir. Varyans değerinin büyümesi gelir dağılımındaki eşitsizliğin arttığını ifade eder. Yüksek gelirli bireylerden düşük gelirli bireylere gelir transferi varyans değerini yükseltmektedir. Gini

[67] TÜSİAD, s. 178.

katsayısında olduğu gibi varyans için de eşitsizliğin bir üst sınırı yoktur. Eşitsizlik ölçütünün değeri büyüdükçe gelir dağılımındaki eşitsizliğin arttığı ifade edilmektedir[68].

Varyans, transfer ilkesini güçlü bir biçimde sağlarken ölçekten bağımsız olma ilkesini sağlamamaktadır. Varyans bütün gelirlerin aynı oranda arttırılması veya azaltılması durumunda gelir dağılımındaki eşitsizlik değişmemiş olsa da frekans dağılım eğrisinin formu değişime uğramakta ve farklı bir eşitsizlik değerini göstermektedir. Varyans ayrıştırılabilirlik özelliği olan bir eşitsizlik ölçütü değildir.

Theil indeksi ise bilgi kuramındaki entropi kavramından geliştirilmiş bir gelir eşitsizliği ölçütüdür. Genelleştirilmiş entropi indeksleri ile gelir dağılımının farklı bölümlerindeki eşitsizliklere farklı ağırlıklar verilebilmektedir. Bu özelliği ile Theil indeksi, gelir dağılımının tümündeki gelir farklılıklarına eşit ağırlık vererek oluşturulmaktadır[69]. Theil indeksi, belirsizliği nicelleştirerek gelir dağılımı eşitsizliğini ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu ölçütün elde edilmesi daha önceki gelir eşitsizliği ölçütlerinden farklıdır[70].

Bilgi kuramına göre belirli bir olayın çok sayıda meydana gelme olasılığı bulunmaktadır. Bilgi kuramı bu durum karşısında tüm olasılıklara ilişkin bilgilerin değerlendirilmesi problemi ile ilgilenmektedir. Bir olayın gerçekleşme olasılığı yüksek ise gerçekleşmiş olmasının bilgi değeri az, gerçekleşme olasılığı düşük ise gerçekleşmiş olmasının bilgi değeri çoktur. Bunu açıklamak üzere 1, 2, 3 gibi numaralandırılmış olan olayların p_1, p_2, p_3 olarak tanımlanan gerçekleşme olasılıklarının 0 ve 1 arasında değerlerler aldığı bir örnek oluşturulabilir.

Olay 1'in gerçekleşme olasılığı yüksekse (p_1, 1'e yakın ise), olayın gerçekleşme bilgi değeri $h(p_1)$ düşük olacaktır, eğer ki olay 1'in gerçekleşmesi imkânsız ise ve gerçekleşmişse bilgi değeri $h(p_1)$ yüksek olacaktır. Bu nedenle bilgi değeri, gerçekleşme olasılığı artışına bağlı olarak azalacaktır. Eğer iki olay birbirinden bağımsız olarak gerçekleşiyorsa, her iki olayın birlikte gerçekleşme olasılığı $p_1.p_2$

[68] Nazım Öztürk ve Gökalp Göktolga, "Yoksulluk ve Gelir Bölüşümünü Belirlemede Kullanılan Ölçütler", **Bütçe Dünyası Dergisi**, Cilt.34, Sayı.2, (2010), s.8.
[69] World Bank, **Equity and Development-World Development Report 2006,** London: Oxford University Press, 2005. s. 287.
[70] Amartya Sen, **On Economic Inequality**, London: Oxford Clarendon Press, 1973, pp. 34.

olacak ve h fonksiyonu $h(p_1.p_2) = h(p_1)+h(p_2)$ şeklinde tanımlanacaktır. Tüm geçerli olasılık (p) değerlerini karşılayan bilgi değerini tanımlayan fonksiyon, $h = -\log(p)$ olarak ifade edilir.

N sayıda olaylar için her bir olayın gerçekleşmesiyle ilgili olasılıkların birlikte değerlendirilmesi zordur. Bundan dolayı bütün sistemi, karışıklık derecesini tanımlayan tek bir sayı altında toplamak yerinde olacaktır. Bu sayı, i gibi özel bir olayın gerçekleşme olasılığı 1 ve diğer olayların gerçekleşme olasılığı 0 olduğu zaman çok düşük olacaktır. Diğer olayların gerçekleşmesinin olanaksız olduğu ve bir olayın gerçekleşme olasılığının tam olduğu durumda sistem tamamen kontrol edilebilir durumdadır ve bilgi içeriği sıfırdır. Sistemin karışıklık derecesi bu durumda çeşitli olaylar için tüm bilgilerin ağırlık verilmiş toplamı olacaktır. Bu işlemde i olayına verilen ağırlık bu süreçte i'nin gerçekleşme olasılığı olarak alınan p_1'dir.

$$A_{€} = 1 - (Y_i - \cancel{Y}) \Sigma_{i=1} p_i h(p_i) = - \Sigma_{i=1} p_i \log(p_i)$$

Theil, p_i'yi i kişisinin toplam gelirden eşit pay alma olasılığı ($s_i = Y_i/n\cancel{Y}$) olarak yorumlamıştır. Theil, $Y_{i,}$'nin i kişisinin gelirini, $\cancel{Y}$'nin ortalama geliri temsil ettiği, gelir dağılımı entropisinin olası maksimum bilgi değerinden hareket ederek aşağıdaki gelir dağılımı eşitsizlik ölçütünü elde etmektedir.

$$T = 1/n \left[\Sigma_{i=1} Y_i / \cancel{Y} \log(Y_i / \cancel{Y})\right]$$

Theil indeksi 0 ve ∞ arasında değerler alabilir. Theil indeksi 0 değeri ile gelir dağılımındaki adaleti gösterirken, daha yüksek değerler gelir dağılımındaki artan eşitsizliği işaret etmektedir[71].

Theil indeksi gelir dağılımı eşitsizlik ölçütleri için tanımlanmış olan transfer ilkesini sağlamaktadır. Zengin bir kişiden yoksul bir kişiye yapılacak gelir transferinin gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltan etkisine karşı Theil indeksi duyarlıdır. Theil indeksi aynı zamanda ölçekten bağımsızlık ilkesini de sağlamaktadır. Gelirleri aynı olan farklı kişiler arasındaki gelir transferi, dağılımın hangi durumda olduğuna bakılmaksızın

[71] World Bank, pp. 287.

Theil indeksini aynı ölçüde küçültür. Dolayısıyla Theil indeksi gelir eşitsizliğini gelir düzeyinin büyüklüğünden bağımsız olarak ölçebilmektedir.

Theil indeksi gelir dağılımını oluşturan alt unsurlar için hesaplanan gelir eşitsizliklerinde meydana gelen değişiklikleri yansıtabilen kapsamlı bir eşitsizlik ölçütüdür. Bundan dolayı Theil indeksi ile alt gelir grupları veya sosyal gruplar için gelir eşitsizlikleri ayrıştırma analizleri yapılabilmektedir.

Atkinson, Atkinson Indeksini gelirin toplum için ortaya çıkardığı ortak faydanın, ortalama gelir artışıyla pozitif yönde etkilendiği ancak gelir dağılımındaki eşitsizliğin artmasıyla da negatif yönde etkilendiği varsayımıyla ifade ettiği sosyal refah fonksiyonuna dayalı alternatif bir gelir dağılımı eşitsizlik ölçütü olarak tanımlamıştır[72]. Bireysel gelirlerin artmasıyla toplumsal refahın da artacağı ve sosyal refah fonksiyonunun simetrik ve içbükey olduğu varsayılmaktadır. İçbükeylik varsayımı azalan marjinal faydayla ilişkili olup geliri yüksek olan bir kişinin gelirine daha düşük bir sosyal ağırlık verilmesini ifade eder. Bu sebeple, sosyal refah fonksiyonu, düşük gelirli bireylerin gelirden aldıkları payların artmasıyla toplumsal refahın da yükseleceğini kabul etmektedir. Gelirin yeniden dağıtımıyla toplumun mevcut durumunun değiştirilememesi durumunda, gelir düzeyi ne olursa olsun gelirdeki artış oranı karşısında marjinal sosyal faydanın da aynı oranda azalacağı ifade edilmektedir. Toplumun sosyal refahını maksimum düzeye getiren bir gelir dağılımında, gelir artışı ile marjinal sosyal fayda arasında tanımlanmış olan, sabit esneklik katsayısı aynı zamanda toplumun eşitsizlikten kaçınma parametresi (€) olarak tanımlanmaktadır[73]. Toplumun gelir eşitsizliğine verdiği önemi gösteren bu parametre sıfır değerini almışsa, toplumun gelir dağılımındaki eşitsizliğe kayıtsız olduğunu göstermektedir. Toplumun eşitsizlikten kaçınma parametresi sonsuza yaklaştığında, toplumun en alt gelir grubunun dışındakilerle ilgilenmediğini belirtir. Atkinson toplumun eşitsizlikten kaçınma parametresinin değerine göre değişen bir eşitsizlik ölçütü geliştirmiştir. Atkinson bu amaçla veri gelir seviyesinde aynı sosyal refah düzeyinde kalmak kaydıyla, gelir

[72] Atkinson, pp. 47.

[73] Anthony Barnes Atkinson, "On The Measurement of Inequality", Anthony Barnes Atkinson (Ed.), **Wealth, Income, and Inequality** inside (1-34), Second Edition, USA: Oxford University Press, 1980, pp. 34.

dağılımından herkesin ortalama gelir düzeyinde eşitlendiği gelir dağılımına geçerken toplumun vazgeçmeye razı olacağı geliri "eşit dağılıma denk gelir (Y_e)" olarak tanımlanmaktadır[74].

$$Y_e = Y / \left[nU(y) = \Sigma_{i=1}U(Y_i)\right]$$

Bahse konu gelir, toplumun eşitsizlikten kaçınma parametresini de ifade etmektedir. Hesaplanan gerçek refah seviyelerinin toplamı herkesin eşit dağılıma denk bir gelire sahip olması durumunda ortaya çıkacak refah toplamına eşittir. Marjinal sosyal faydanın azalan olduğu varsayımı altında adil dağılmış gelir, ortalama gelirden (Ɏ) büyük olmayacak ve ortalama gelire daha yakın olacaktır. Bundan dolayı Atkinson, eşitsizlik ölçütünü $Y_e = Y$ $A_€ = 1 - (Y_e / Ɏ)$ olarak tanımlamıştır. Gelir dağılımındaki adaletin sağlanması durumunda $Y_e = Ɏ$ olup, Atkinson eşitsizlik ölçütü 0 değerini alacaktır. Atkinson eşitsizlik ölçütünün alabileceği değerler 0 ile 1 arasında olacaktır.

Atkinson indeksi, toplumun gelir dağılımındaki eşitsizliğe duyarlılığının seviyesine göre farklılaşan normatif bir ölçüttür. Bu sebeple Atkinson eşitsizlik ölçütü yorumlanırken, dönemler arasında karşılaştırmalar yapılırken veya ülkeler arasında karşılaştırmalar yaparken toplumun eşitsizlikten kaçınma parametresine (€) hangi değerin verileceği önem kazanır. Toplumun gelir dağılımındaki eşitsizliğe duyarlılığını yansıtmak üzere Atkinson indeksi aşağıdaki forma dönüştürülerek hesaplanmaktadır.

$$A_€ = 1 - \left[1 / n \, \Sigma_{i=1}(Y_i / Ɏ)^{1-€}\right]^{1/1-€}$$

Atkinson indeksi, gelir dağılımı eşitsizlik ölçütlerinde olması istenen ölçekten bağımsızlık ilkesi ve transfer ilkesinin ikisini de sağlamaktadır. Gelir dağılımına esas tüm gelirlerin aynı oranda arttırılması veya azaltılması durumunda aynı eşitsizlik katsayısını göstermektedir. Gelir düzeyi ne olursa olsun gelirdeki artış oranı karşısında marjinal sosyal faydanın da aynı oranda azalacağı varsayımı üzerine kurulan indeks gelir dağılımındaki eşitsizliği gelirin büyüklüğünden bağımsız olarak ölçebilmektedir. Bu özelliği nedeniyle Atkinson indeksi ölçekten bağımsızlık ilkesini sağlamaktadır. Atkinson indeksi aynı zamanda gelir grupları arasında gerçekleşen gelir aktarımlarının

[74] Sen, pp. 38.

gelir dağılımı eşitsizliğine etkisini yansıtabilmektedir. Bu etkinin derecesi toplumun gelir dağılımındaki dengesizliğe duyarlılığını temsil eden eşitsizlikten kaçınma parametresine göre değişebilmektedir. Atkinson indeksi, toplumun eşitsizlikten kaçınma parametresinin değerine bağlı transfer ilkesini sağlayan bir eşitsizlik ölçütüdür. Gelir gruplarındaki gelir eşitsizliği artış ve azalışları gelir dağılımı göstergesine yansıtabilme özelliğine sahiptir. Bu nedenle gelir dağılımındaki değişimin kaynaklarını alt sosyal gruplara, coğrafi bölgelere göre analiz etme olanağı sağlamaktadır.

1.5.3 Yüzde Paylar Analizi

Gelir dağılımının ölçülmesinde ve zaman içinde veya ülkeler arasında karşılaştırılarak izlenmesinde en yaygın olarak kullanılan yöntemlerden birisi de yüzde paylar analizidir. Gelir gruplarının yüzde paylarında yapılan incelemeler gelir dağılımı eşitsizlik ölçütleriyle gözlenemeyen önemli bilgiler aktarmaktadır. Gelir gruplarının zaman içinde uğradıkları kayıp ve kazançlar gelir dağılımındaki değişimin en önemli belirleyenleridir.

Yüzde paylar analizinde, Pen'in geçit töreninde olduğu gibi bireyler %20, %10, %5 veya %1 gibi nüfus dilimlerine ayrılarak gelirlerinin büyüklüğüne göre en düşükten en yükseğe doğru sıralanmaktadırlar. Nüfus dilimleri sıralanmış gelir gruplarını da ifade etmektedir. Bu gelir gruplarındaki gelir, toplam gelire bölünerek nüfus dilimlerinin gelir yüzdeleri elde edilir. Böylece, toplam gelirden en düşükten en yükseğe doğru yüzdelik grupların aldığı paylar ifade edilmiş olur. Bu sıralamadaki değişimler sağlıklı bir gelir dağılımı analizi yapabilmek için iyi bir referanstır. En düşük gelirliden itibaren %20, %40, %60, %80 ve %100'lük gelir gruplarının toplam gelirden aldıkları paylardaki artış ve azalışlar politikacılar için önemli bir bilgi kaynağıdır. Örneğin %40 gelir grubunun toplam gelirden aldığı paydaki değişmeler yoksulluğun nasıl şekillendiği konusunda bilgi vermektedir. Başka bir örnek olarak, düşük gelirli (%40) hanelerin gelirden aldıkları payların uluslararası karşılaştırılmasında; gelir payının yüzde 12'nin altındaki ülkelerin "eşitlikten uzak", yüzde 12-17 arasındaki ülkelerin "eşitlikten orta derecede uzak", yüzde 17'nin üzerindeki ülkelerin "eşitlikten

az uzak" olduğu değerlendirilmektedir[75]. Gelir gruplarının reel geliri hesaplanarak da gelir dağılımı analizi yapılabilmektedir. Gelir gruplarının yıllara göre satın alma güçlerindeki gelişmeler de gelir gruplarının göreli kayıp ve kazançlarına kıyasla daha açıklayıcı olabilmektedir.

Bu analizin başka bir uygulaması ise en yüksek ve düşük gelir paylarının karşılaştırılması amacıyla gelir dağılımı eşitsizlik oranlarının hesaplanmasıdır. Bu yaklaşım gelir grupları arasındaki eşitsizliğin hesaplanmasına olanak sağlamaktadır. Örneğin düşük gelirli nüfusun (%40) gelir payının en yüksek gelirli nüfusun (%10) gelir payına oranı, Dünya Bankası'nın raporlarda gelir dağılımı karşılaştırmasında kullandığı bir gelir dağılımı göstergesidir. Dünya Bankası tarafından ülkelerarası gelir dağılımı karşılaştırmalarında kullandığı başka bir gösterge de %90'lık grup gelirinin, en düşük %10'luk grup gelirine oranıdır. Hesaplanan oranın örneğin beş olması, %90'lık gelir diliminin gelirinin %10'luk gelir diliminin gelirinin beş katı olduğu anlamındadır. Yüzde paylar analizi kapsamında hesaplanan bu oranların gelir dağılımına ilişkin ortaya koydukları bu bilgi gelirin yeniden dağılımı politikaları için hedef grupların saptanmasında kullanılabilmektedir.

[75] Montek Ahluwalia, "Income Inequality: Some Dimensions of The Problem", **Finance and Development**, Vol.3, No.11, September 1974, pp. 165-177.

İKİNCİ BÖLÜM

GELİR DAĞILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER ve GELİR DAĞILIMINI DÜZENLEYİCİ ARAÇLAR

Gerek makro gerekse de mikro seviyede gelir dağılımını etkileyen birçok faktör olmasına rağmen bu bölümde sadece gelir dağılımını etkileyen en önemli unsurlar ele alınacaktır. Öncelikli olarak, gelir dağılımını etkileyen nüfus işgücü, enflasyon, büyüme, eğitim ve kayıt dışı ekonomi gibi yapısal faktörler incelenecek daha sonra ise maliye, para, dış ticaret, fiyat, rekabet, yatırım, teşvik, eğitim, tarım ve sosyal politikalarını kapsayan iktisadi politikalar ele alınacaktır.

2.1 GELİR DAĞILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

2.1.1 Yapısal Faktörler

Nüfus yapısı, işsizlik, kayıt dışı ekonomi, enflasyon gibi ülkenin içinde bulunduğu yapısal düzenler gelir dağılımında bozulmalara neden olabilmektedir. Gelir dağılımı eşitsizliklerine neden olan birçok etken bundan sonraki bölümde detaylı olarak incelenecektir.

2.1.1.1 Nüfus ve İşgücü Yapısı

Nüfus artış hızı yüksek düzeylerde olduğunda düşük gelir grupları artan gelirden daha fazla pay alamazlar. Öncelikli olarak istihdam edilenler ortaya çıkan gelirden pay alabilmektedirler. Bu nedenle, siyasi iktidarlar istihdamı artıran ve işsizliği azaltan yatırım politikalarını daha öncelikli olarak uygulamaları gerekmektedir. Nüfusun artmasıyla daha fazla işgücü piyasaya girerek işsizlik artar ve böylece gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk artmaktadır. Beşeri sermayenin az olduğu gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerde doğurganlık oranının yüksek olması nedeniyle gelir dağılımında eşitsizlikler söz konusu iken beşeri sermayenin yüksek olduğu gelişmiş

ülkelerde ise ücretlerin ve kadınların işgücüne katılım oranlarının daha yüksek olması nedeniyle daha adaletli bir gelir dağılımı gözlenmektedir[76].

2.1.1.2 İktisadi İstikrarsızlıklar ve Enflasyon

Ekonomilerin karşılaştığı çözülmesi maliyetli en önemli sorunlardan birisi olan enflasyon, söz konusu olduğunda ilgili ekonominin sağlıklı işlediği söylenemez hatta istikrarsız bir ekonomiden bahsedilebilir. Enflasyonun süreklilik arz etmesi ise tekel piyasasının oluşmasına sebebiyet vermektedir. Gelir dağılımını emek aleyhine daha çok bozulmasını sağlayan en önemli araçlardan biri de enflasyondur. Kuşkusuz enflasyonla mücadelenin nasıl, ne zaman, hangi araçlarla yapılacağı ve en önemlisi, faturanın kimler tarafından ve ne kadar ödeneceği hususu önemlidir. Çalışanlar açısından bu sorunun cevabı, enflasyonun düşürülebilmesi için gösterilecek özverinin, enflasyonist süreçten en fazla yararlanan kesimden beklenmesi olacağıdır. Dolayısıyla ekonomilerde yüksek enflasyon gelir dağılımı eşitsizliğini ciddi manada arttıran bir etkendir.

Ülke parasının değerinin düştüğü, işsizliğin arttığı, şirketlerin iflas açıklamalarını yaptığı istikrarsızlık dönemlerinde gelir dağılımı eşitsizliği de artmaktadır. Bu dönemde oluşan olumsuz ekonomik şokların etkilerini azaltan önleyici politikalar uygulanmazsa emek ücretleri düşer dolayısıyla işsizlik artar ve gelir dağılımı eşitsizliği artar[77].

2.1.1.3 Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyümenin gelir dağılımına etkisinin incelendiği çalışmalarda herhangi bir uzlaşma sağlanamamıştır. Daha sonraki bölümlerde yer alan literatür taramasında da görüleceği üzere birçok iktisatçı ekonomik büyümenin gelir dağılımına olumlu etkilerinden bahsederken birçokları da olumsuz etkilerinden bahsetmektedir. Ekonomik büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisini ilk olarak araştıran Kuznets (1955), büyümenin ilk evrelerinde gelir dağılımı eşitsizliği artarken daha sonra azalmaktadır. Kuznets'in bu tezini destekleyen çalışmalar varken desteklemeyen

[76] Gary S. Becker, **Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education**, Third Edition, Chicago: The University of Chicago Press, 1994. pp. 347.
[77] Aktan ve Vural, s. 6.

çalışmalar da söz konusudur. Bu çalışmalarda farklı yöntemlerin kullanılması ve farklı ekonomilere sahip ülkelerin ele alınmasından dolayı farklı sonuçların ortaya çıkması normal olarak karşılanmalıdır.

Gelir dağılımı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki çift yönlü olup karşılıklı olarak etkileşim içerisindedir. Dolayısıyla büyümedeki gelişmeler gelir dağılımını etkilerken, gelir dağılımındaki değişimler de büyümeyi etkilemektedir. Örneğin, Forbes 1966-1995 dönemini ve 45 ülkeyi kapsayan panel veri analizini kullandığı araştırmasında gelir dağılımı ve büyüme arasında pozitif bir ilişki söz konusu olduğunu savunurken[78], Branco ve Williams ise 68 ülkeyi incelediği çalışmasında ekonomik büyüme ve gelir dağılımı arasında negatif bir ilişki tespit etmiştir[79].

2.1.1.4 Kayıt Dışı Ekonomi

Milli gelir tanımları içine giren saklı ekonomi; vergiler, sosyal güvenlik kesintileri, kurallar ve devletin sınırlamalarından çeşitli nedenlerle kaçmak ve bu yolla bazı kurum, kuruluş, işyeri ve kişilerin gelirlerini artırmak istemeleri sonucunda ortaya çıkan ve gerekli kamu kuruluşlarına bildirilmeyen veya eksik bildirilen faaliyetler sonucu elde edilen gelirlerdir. Saklı ekonomiye neden olan faktörler başlıca dört grupta toplanmaktadır;

- Vergiler
- Yasal düzenlemeler ve kurallar
- Yasaklamalar
- Bürokratik işlemler

UN ve OECD (Organization for Economic Co-operation and Development)'ye göre saklı ekonomi, kasıtlı olarak üretimlerin saklanması sonucu ortaya çıkan ekonomiyi göstermektedir. Bu, resmi ve gayri resmi teşebbüslerin kasıtlı olarak sakladıkları yasal piyasa üretimlerini, ev hizmetlerinde ücretli çalışanların beyan edilmeyen işlerini ve yasal olmayan üretken faaliyetleri içine almaktadır.

---

[78] Kristin J. Forbes, "A Reassessment of The Relationship Between Inequality and Growth", **The American Economic Review**, Vol.90, No.4, (September 2000), pp. 869.

[79] Kenneth J. Branco ve John B. Williams, "Economic Development and Income Distribution- A Cross National Analysis", **American Journal of Economics and Sociology**, Vol.47, No.3, (1988), pp. 277.

Vergilendirilemediği için kayıt dışı ekonomi kamu gelirlerine herhangi bir katkı sağlamaz ve sosyal problemlerin ortaya çıkmasına dolayısıyla ekonomide verimliliğin azalmasına sebep olmaktadır. Bunun yanında rekabet piyasasının sağlıklı işlemesini engelleyerek piyasanın rekabetçi özelliğini yitirmesine neden olmaktadır.

2.1.1.5 Servet Paylaşımı

Bir ekonomide servet paylaşımı dengesiz olduğunda kişisel gelir dağılımı da daha eşitsiz olmaktadır. Servetin kaynağının tasarruflar olması nedeniyle gelir dağılımı eşitsiz olduğunda geliri düşük olan bireyler tasarruf yapamazlar. Dolayısıyla servet sahibi yüksek gelirli bireylerin gelirleri daha da artarak kişisel gelir dağılımı daha eşitsiz olacak ve servet sahipleri zenginliklerine zenginlik katacaklardır. Devlet servet üzerinden dolaysız vergiler (arazi, bina vb.) vasıtasıyla müdahale etmediği sürece servetin adaletsiz paylaşımı kişisel gelir dağılımını daha da olumsuz etkileyecektir. Alınan söz konusu vergiler sayesinde gelir dağılımındaki bu bozulma az da olsa engellenmiş olacaktır. Böyle bir vergilendirme sistemi ile servetin yeniden paylaşımı sağlanarak gelir dağılımındaki olumsuzluklar bir nebze azaltılabilse de tamamen bir anda ortadan kaldırılamaz. Ancak, küçük gelir gruplarına tasarrufları oranında vergisel imkânlar tanınarak onlarında servet elde edebilmeleri için fırsat verilebilir.

Servet paylaşımı konusunun literatürde araştırmacılar tarafından yaygın olarak araştırılmamasının sebebi bu alandaki veri yetersizliğidir. Bahse konu veri eksikliği ve aynı zamanda eşitsizliği inceleyecek araçların olmaması nedeniyle servet eşitsizliği sanki hiç yokmuş gibi bir algı oluşmaktadır.

2.1.1.6 Eğitim

Eğitim, gelir dağılımını hem dolaylı hem de doğrudan etkileyen en önemli etkenlerdendir. Bu nedenle, bir ekonomide özel okul sayısı, eğitim yatırımlarının seviyesi, fırsat eşitliğinin var olması ve kalitesi eğitimi belirleyen temel unsurlardır. Bir ülkede bu unsurların gelir dağılımını olumlu yönde etkileyeceği ortak bir kanaattir. Örneğin Marin ve Psacharopoulos, ABD'ye yakın ülkeler için bir yıl daha fazla eğitimin

gelir dağılımı eşitsizliğini %10 oranında azalttığını savunurken[80], Bakhtiari ve Meisami ise Türkiye'nin de yer aldığı otuz yedi ülkede eğitim düzeyindeki artışın gelir dağılımı eşitsizliğini düşürdüğü sonucuna ulaşmıştır[81].

Eğitimin gelir dağılımı üzerindeki olumlu etkisinin düzeyi eğitimdeki fırsat eşitliğine yani gruplar arasında eşit dağılımına bağlıdır. Eğitimde fırsat eşitliği, sağlıklı eğitim politikaları uygulayabilecek, rant ve kayırmanın olmadığı güçlü devletler sayesinde olabilecektir[82].

2.1.2 İktisadi Politikalar

Bir ülkede yaşayan bireylerin ekonominin işleyişi içerisindeki üretim, tüketim, yatırım ve tasarruf gibi ekonomik davranışlarının kontrol edilmesi, yönlendirilmesi için uygulanan ekonomik araçlar olarak ifade edilmektedir. Bunlar; maliye, para, dış ticaret, fiyat, piyasa-rekabet, yatırım-teşvik, tarım, eğitim ve sosyal yardım politikalarıdır.

2.1.2.1 Maliye Politikaları

Dolaylı vergilerin yoğun olarak uygulandığı bir ekonomide girişimcilere yönelik sağlanan istisna ve muafiyetler söz konusu olduğunda marjinal tüketim eğilimi yüksek olan dar gelirli bireylerin milli gelirden daha az pay almalarına neden olmaktadır. Ayrıca sabit gelirli ve asgari ücretle çalışan bireylerden yüksek oranda vergiler alınması gelir dağılımının emek aleyhine bozulmasına yol açmaktadır.

Diğer taraftan, kamunun piyasadan borçlanması Kamu Kesimi Borçlanma Gereği'ni (PSBR) arttırarak özel sektör yatırımlarının azalması ve işsizliğin de artmasıyla birlikte gelir dağılımının ücretliler aleyhine gelişmesine sebebiyet vermektedir.

---

[80] Alan Marin ve George Psacharopoulos, "Schooling and Income Distribution", **The Review of Economics and Statistics**, Vol.58, No.3, (August 1976), pp. 336.

[81] Sadegh Bakhtiari ve Hossein Meisami, "An Empirical Investigation of The Effects of Health and Education on Income Distribution and Poverty in Islamic Countries", **International Journal of Social Economics**, Vol.37, No.4, (2010), pp. 299.

[82] Era Dabla-Norris ve Mark Gradstein, "The Distributional Bias of Public Education: Causes and Consequences", **IMF Working Paper**, Vol.4, No. 214, (November 2004), pp. 15.

2.1.2.2 Para Politikaları

Ekonomide yer alan para miktarı üretim artışına göre belirlenmediği takdirde açık finansman sorunu ile birlikte ortaya çıkan enflasyon problemi, dar ve sabit gelirli kesimin gelir dağılımından daha az pay almasına neden olmaktadır.

Uygulanan kredi politikalarında gelir dağılımının pek önemsenmemesi, sermayenin tabana değil de kamuya ve özel sektöre aktarılma gayretleri ve özelleştirmede kullanılan yanlış yöntemler sektörel ve gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemektedir.

2.1.2.3 Dış Ticaret Politikaları

İhracata dayalı büyüme stratejisinin benimsendiği ekonomilerde emek yoğun mallarda uzmanlaşma eğiliminin yüksek olması nedeniyle ihracat ve büyüme artışı sağlanırken gelir dağılımının emeğin aleyhine gelişmesine neden olmaktadır. Bu süreçte uygulanan ihracat teşvikleri girişimcilerin gelir dağılımından daha fazla pay almasını sağlayarak bu sorunun daha da derinleşmesine sebebiyet vermektedir. Aşırı değerlenmiş kur politikası uygulamaları da bireylerin yoksullaşmasına ve gelir dağılımı eşitsizliğinin artmasına neden olmaktadır.

2.1.2.4 Fiyat Politikaları

Kamu İktisadi Teşebbüsleri'nin (KİT) ara malları girişimcilere düşük fiyatlarla verilirken nihai malların fiyatlarının artmasıyla emek sahiplerinin gelir dağılımından aldıkları pay azalmaktadır. Tarımsal destekleme fiyatları artışının, girdi fiyatları artışından daha fazla olması engellenerek çiftçiler daha da yoksullaştırılmaktadır.

Temel tüketim maddelerinin (elektrik gaz ve su vb.) fiyat politikaları ve kamu destekleme alımları, emek ve tarım dışı gruplara kaynak transferi sağlayarak gelir dağılımını olumlu ve olumsuz olarak etkilemektedir. Transfer edilen bu kaynaklar üretime değil de ranta ve tüketime yöneldiğinde tasarrufların ekonomiye dönmemesi nedeniyle gelir dağılımı olumsuz etkilenmektedir. Örneğin, tarım sektöründe kamu destekleme alımları aynı ölçekteki işletmelere uygulandığında büyük işletmeciler gelirden daha fazla pay almaktadırlar. Bu nedenle, temel tüketim maddelerinin

tüketicinin gelir dilimine göre değişik fiyatlandırma politikaları uygulanarak gelir dağılımının daha adaletli olması sağlanabilir.

2.1.2.5 Piyasa ve Rekabet Politikaları

Tekel ve oligopolistik piyasalarda aşırı kâr elde eden girişimciler, kamu yönetiminin yapmış olduğu fiyat artışları sayesinde gösterişin de katkısıyla daha da fazla kâr elde etmektedirler. Bu durum da, tüketicilerden üreticilere gelir transferine neden olarak gelir dağılımının daha eşitsiz olmasına sebebiyet vermektedir.

Tekel piyasasında sanayinin yoğunlaştığı belirli firmaların sermaye yoğun mallar üretmesi nedeniyle sermaye sahipleri gelirden daha fazla pay almaktadır. Yoğunlaşma ile ücretler arasında pozitif bir ilişki olmakla birlikte, bu olgu ücret gelirlerinin bu noktalarda çalışanlar için yükselmelerine neden olmakta ve bu açıdan ücret gelirlerinin grup içi dağılımını bozucu etki yaratmaktadır. Rekabet Kurumu'nun yeterince etkin çalışamaması ve Türkiye'deki rekabet anlayışı, dar ve sabit gelirlilerin durumunu daha da kötüleştirmektedir.

2.1.2.6 Yatırım ve Teşvik Politikaları

Yatırımların bölgeler arasında dengesiz dağılımı bölgesel gelişmişlik farklılıklarına yol açarak gelişmemiş bölgelerden gelişmiş bölgelere göçü arttırmakta dolayısıyla büyük şehirlerde işsizlik de artmaktadır. Bu durum da hem gelir eşitsizliğini arttırır hem de kayıt dışı ekonominin ortaya çıkmasına neden olur.

Gelişmiş bölgelere daha fazla yatırım teşviki verilmesi de bölgesel gelişmişlik farklarını artırmaktadır. Tarım yatırımlarının yetersiz kalması, tarım sektörünün gelirden aldığı payı azaltarak sanayi ve hizmet sektörlerinin yanında geri kalmasına sebep olmaktadır.

2.1.2.7 Eğitim Politikaları

Bir ülkede uygulanan eğitim politikaları da gelir dağılımını etkileyen en önemli unsurların başında gelmektedir. Ancak eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması için etkin

bir politika üretmek ve uygulamak gerçekten çok zordur. Zaten yüksek bir eğitimi ancak yüksek gelirli bireyler alabilmektedirler.

Ülkelerin gelişmemiş bölgelerinde eğitim seviyesi çok düşük olduğu için bu bölgelerden daha gelişmiş bölgelere göç eden vasıfsız bireyler çok düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu nedenle, sektörel gelir dağılımı eşitsizliği fonksiyonel gelir dağılımı eşitsizliğine neden olmaktadır.

2.1.2.8 Tarım Politikaları

Tarım politikaları, tarımsal ürün fiyatını destekleme, girdi sübvansiyonu ve dolaylı destek politikaları olarak farklı biçimlerde uygulanabilmektedir. Sadece belirli girdiler için sübvansiyon yapıldığında sadece bazı üreticiler ve bu girdileri kullanan grup destekleneceğinden sektörün kendi içerisinde gelir dağılımı eşitsizliği oluşacaktır. Diğer taraftan ticari kâr marjlarının yükselmesi ve iç ticaret hadlerinin tarım sektörünün aleyhine gelişmesiyle birlikte tarımın gelirden aldığı pay daha da azalmaktadır.

Döviz kurları ve dış ticaret politikaları tarım ürünleri ihracatını olumsuz yönde etkileyerek tarım ürünleri ithalatının daha da ucuzlamasına neden olmakta ve tarımın gelir dağılımından daha fazla pay almasını engellemektedir. Tüm bu tarım politikalarının başarılı olabilmeleri için toprak ve doğal kaynak dağılımı dengesizliklerinin giderilmesi aksi takdirde doğrudan gelir aktarımı ve doğrudan gelir arttırıcı tarım dışı politikaların uygulanması gerekmektedir.

2.1.2.9 Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Politikaları

Sosyal sigorta ve sosyal yardım önlemlerini kapsayan bireyleri koruma politikası olan sosyal güvenlik, ülkelerin gelişmişlik seviyesinin bir göstergesi olarak görülmektedir. Ülkelerin sosyal güvenlik harcamalarının milli gelir içerisindeki oranı ülkelerin gelişmişlik seviyesini belirlemektedir. Gelişmiş ülkelerde sosyal güvenlik harcamaları daha yüksekken gelişmekte olan ülkelerde daha düşüktür. Bu nedenle, işsizliğin yüksek olduğu ülkelerde sosyal sigortalar tarafından kapsanan nüfusu daha da avantajlı hale getirmektedir. GOÜ'de bir tarafta hiçbir sosyal güvencesi olmayan, sadece geleneksel vasıtalarla, maruz kaldıkları tehlikelerden kurtulmaya çalışan bir

kesim, diğer yanda ise hemen hemen bütün uzun ve kısa vadeli sigortalardan yararlanabilen istihdam edilen kesimin mevcut olması büyük sosyal problemler arasında sayılmaktadır.

İşsizlik, sakatlık ve yaşlılık gibi nedenlerden dolayı hayatlarını devam ettirebilecek düzeyde gelir elde edemeyenlere devletin sosyal devlet olmanın gereği karşılıksız olarak sosyal açıdan yardım etmesini ifade eden sosyal yardımlar da gelir dağılımını olumlu yönde etkilemektedir.

2.2 GELİR DAĞILIMINI DÜZENLEYİCİ ARAÇLAR

Bir ülkede gelir dağılımı adil ve asgari gelir düzeyi belirli bir seviyenin üzerinde olduğunda ancak toplumsal barış sağlanabilir ve devam ettirilebilir. Ancak, gelir dağılımının doğal olarak tam adil olması yani tüm gelir gruplarının eşit gelire sahip olmaları mümkün değildir. Bu nedenle, ekonomide oluşan gelirin paylaşımına müdahale edilmemesi durumunda sosyal ve siyasal problemlerin ortaya çıkması mümkün olduğu için sosyal devlet olma gereği olarak devletin düzenlemek amacıyla müdahalesi gereklidir.

Gelir dağılımında geniş çaplı düzenlemeler yapabilmek için temel bölüşüm ilişkilerini değiştirmek gerekmektedir. Devlet gelir dağılımı eşitsizliğini daha baştan önleyebilmek için gelirin elde edilme aşamasında müdahale edebilmektedir. Tüketicilerin milli gelirden aldığı pay da bu dağılımı belirleyen ana faktörler değiştirilerek ya da milli gelir, kamu gelirleri ve harcamalar ile yeniden dağıtılabilir[83]. Bu düzenlemeler genel olarak servet dağılımı, eğitim imkânları ve faktör fiyatlarının değiştirilmesi olmak üzere üç ana başlık altında incelenecektir.

2.2.1 Servet Paylaşımı Düzenlemesi

Devlet, serveti özel mülkiyetten çıkarıp gerçek sahibi olarak gelir dağılımı eşitsizliğini düzenleyebilir. Gelir dağılımı eşitsizliğini azaltabilmek için servetin çok zengin gruplardan çok fakir gruplara transferi sağlanarak yeniden dağıtılması

[83] İsmail Türk, **Maliye Politikası**, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2003, s.318.

gerekmektedir[84]. Bu durumda bireylerin yalnızca emekten dolayı gelir elde edebildikleri için gelir dengesizliğinin sebebi ücret değişikliği olmaktadır[85]. Böyle bir düzenleme iktisat teorisi açısından en basit yöntem olmasına rağmen serbest piyasa şartları nedeniyle uygulanması çok da kolay değildir. Bu gibi durumlarda servetin adaletli paylaşımının sağlanabilmesi için bazı hukuki düzenlemeler yapılmak zorunda kalınabilmektedir[86].

Servet paylaşımı dengesizliklerinin çok fazla olduğu az gelişmiş (AGÜ) ve gelişmekte olan ülkelerde kalkınabilmek için yapılması gereken en önemli reformlardan biri de toprak reformudur[87]. Sayıları çok az olan büyük çiftlik sahiplerinin verimli topraklarının, sayıları çok fazla olan yeterli toprağı olmayan çiftçilere transfer edilerek yapılan toprak reformu servet paylaşımındaki dengesizlikleri gidermek için başvurulan yollardandır. Özellikle AGÜ'de tarım, gelir ve servet oluşumunda çok önemli bir yer tutması sebebiyle toprak reformu da stratejik öneme sahiptir. Toprak reformunun başarılı olabilmesi için reform sonrası elde edilen toprakların satılmasının yasaklanması gerekmektedir. Topraklar hiç toprağı olmayan çiftçilere aktarıldığında bu çiftçilere tarımsal araç gereç yardımı da yapılması gerekmektedir. Aynı zamanda toprakların nasıl verimli kullanılması gerektiği konusunda bu çiftçilerin eğitilmesi veya bilgilendirilmesi de çok önemlidir[88].

AGÜ'de ticari ve finansal sermaye de adaletsizce paylaşıldığı için bu sektörlerde de devlet yeniden dağıtımı gerçekleştirmelidir. Ancak bu dağıtım, toprak reformunda olduğu gibi pek de kolay olmamaktadır. Hatta devlet ekonomik gücün sadece belirli gruplar tarafından kullanılmasını engellemek için varlık sahiplerinin varlıklarına bile el koyabilmektedir[89].

---

[84] Raman M. Sundrum, **Income Distribution in Less Developed Countries**, London and New York: Routledge, 1990, pp. 293.
[85] Türk, s.325.
[86] Aksu, s.76.
[87] Melek Copkur, "Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Transfer Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996), s. 9.
[88] Sundrum, s. 293-295.
[89] Sundrum, s. 298-299.

Verasetin sınırlandırılması ya da kaldırılması da devletin servet paylaşımını düzenleme yöntemlerinden bir tanesidir. Az sayıdaki bazı grupların sahip oldukları servetlerini hep belirli kişilere aktarmaları servet paylaşımını engellemektedir. Bu sebeple, John Stuart Mill gibi bazı iktisatçılar belirli bir düzeyin üstündeki servetin veraset ile transferinin engellenmesi gerektiğini savunmuşlardır.

2.2.2 Eğitim Olanakları Düzenlemesi

Eğitim, her insanın doğuştan sahip olduğu, devlet tarafından sunulan ve korunan bir haktır. Aynı zamanda devlet, kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için beşeri sermayenin doğuştan edindiği yeteneklerini geliştirmelidir. 1970'li yıllardan itibaren Neoliberal iktisadın doğuşuyla birlikte eğitime yapılan kamu harcamalarının eşitsizliği daha da arttırdığı ve eğitim politikaları ile devlet müdahalesine gerek olmadığı savunulmaya başlanmıştır. Bu yüzden devletin hiçbir şekilde eğitime müdahale etmemesi gerektiği ve eğitimin tamamen özelleştirilmesinin daha doğru olacağı iddia edilmiştir[90].

Neoliberal iktisadın eğitime bakış açısına bir eleştiri olarak, eğitimin tamamen özelleşmesi durumunda zengin aileler çocuklarını daha iyi imkânlarda okutabilecekleri için zengin aile çocuklarının da gelirden daha fazla pay alabileceği ifade edilmiştir. Oysaki eğitim devlet kontrolünde sağlanırsa bireylerin eğitimi ve gelecekte elde edecekleri kazançları ailelerin gelir seviyelerine bağlı olmayacaktır[91].

Devletin eğitim alanında müdahalesi olup olmamasından daha önemli olan eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi ve bireylerin kaliteli eğitim alabilmeleri için eşit imkânlara sahip olmalarıdır. Bunun gerçekleşebilmesi şu üç şarta bağlıdır; ilk olarak, eğitimde hızlı bir yayılma olmalıdır. İkinci olarak, eğitimin yayılmasıyla birlikte

[90] Fuat Ercan, "Neo-Liberalizm ve Yapısal Uyum Politikalarının Eğitim Hakkı Üzerindeki Etkileri", **Türk-İş Yıllığı 97**, Cilt. 2, Sayı. 7678, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Türk-İş Araştırma Merkezi, Ankara: 2014. s. 46-65.

[91] Michael L. Biggs and Jayasri Dutta, "The Distributional Effects of Education Expenditures", National Institute Economic Review, 1999, Vol. 169, No. 68, http://ner.sagepub.com/content/169/1/68 (10.08.2014) s. 68-77.

eğitim imkânlarının kendi içinde eşit dağılması sağlanmalıdır. Son olarak ise, değişik eğitime sahip bireyler arasındaki ücret farklılıkları azaltılmalıdır[92].

Yüksek eğitimin ise tamamen devlet kontrolünde sunulması gerekmekte aksi halde bu eğitimi alanlar dışındakiler için bir pozitif dışsallık ortaya çıkabilmektedir. Aynı zamanda yüksek eğitimin tüm bedelini öğrencilere ve ailelere ödettirilmiş olur ki bu da çok yanlış bir uygulama olmaktadır.

Zorunlu eğitim seviyesinin düşük olduğu ülkelerde devlet herkese yüksek seviyede eğitim sunamaz. Böylece gelir düzeyi yüksek aileler çocuklarına yüksek seviyede eğitim aldırabilirken düşük gelirli ailelerin çocukları bu eğitimi alamazlar. Örneğin, sadece ilkokulun zorunlu olduğu bir ülkede lise ve üniversite eğitimini yüksek gelirli ailelerin çocukları alabilirken düşük gelirli ailelerin çocukları sadece ilkokul eğitimi alabileceklerdir. Bu durumda gruplar arasında gelir eşitsizliği daha çok yükselecektir.

Görüldüğü üzere, gelir dağılımındaki eşitsizliğin en önemli nedenlerinden birisi de eğitimdeki eşitsizliklerdir. Her zaman iyi eğitim almış bireyler gelirden daha fazla pay alabilmektedirler. Bu sebeple, eğitim hizmetinin ücretsiz olarak sunulması devletin en önemli görevlerinden biri olmalı ve eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanabilmesi için dar gelirli ailelere bazı eğitim desteklerinin sağlanması gerekmektedir.

2.2.3 Faktör Fiyatları Düzenlemesi

Serbest piyasa ekonomilerinde gelir düzeyleri düşük hanehalkını korumak için devlet bazı üretim faktörleri fiyatlarında düzenleme yapabilmektedir. Asgari ücret düzenlemesi, faiz oranlarının belirlenmesi, taban ve tavan fiyat uygulamaları bu duruma örnek olarak verilebilir. Bir ülkede enflasyon sorunu ile karşı kaşıya kalındığında özellikle dar ve sabit gelirli bireylerin reel gelirlerinde ciddi kayıplar söz konusu olmaktadır. Bu yüzden devlet, fiyat politikaları düzenlemeleri ile bu bireyleri korumaya çalışmaktadır[93].

[92] Sundrum, s. 292.
[93] Aksu, s.49.

Fiyatlar düzeyindeki genel artıştan daha çok fiyatların çok değişik bir biçimde artması gelir dağılımını olumsuz etkilemektedir. Aksi durumda ise enflasyonun ortaya çıkmasına rağmen gelir dağılımını çok etkilemeyecektir. Örneğin, sadece bir malın fiyatı arttığında bu malı satın alanların reel gelirleri azalırken bazı üretim faktörlerinin gelirden aldıkları pay sabit kalırken bazılarınınki ise artabilir[94]. Bu nedenle, temel ihtiyaç maddelerinin gelir dilimine göre farklı olarak fiyatlandırılması daha faydalı olacaktır. Bunun yanında, fiyat politikaları ile gelir dağılımını düzenlemenin en önemli araçlarından birisi de enerji ve su gibi başlıca ihtiyaç maddelerinin fiyatlandırılması ve kamu destekleme alımlarıdır[95]. Bu düzenlemeler sonucunda transfer edilen kaynakların verimli kullanılmayarak üretime değil de rant ve tüketime gitmesi gibi bazı dezavantajlarda ortaya çıkabilmektedir.

2.2.4 Maliye Politikası Araçları

Yukarıda belirtilen düzenlemeler ile devlet gelir dağılımını düzenlemeye çalışırken bireyler tarafından bazı tepkiler gelebilmektedir. Bu nedenle daha klasik bir yöntem olan maliye politikası ile gelir dağılımına devlet müdahale ettiğinde bu şekildeki itirazları da engellemiş olmaktadır. Gelir dağılımını düzenleyen maliye politikası araçlarının en başında vergiler gelmektedir. Diğerleri ise borçlanma ve kamu harcamaları politikasıdır.

Gelir dağılımı düzenlenirken maliye politikalarının amacı bütün bireylerin kamu hizmetlerinden eşit bir şekilde faydalanmasıdır. Mesela yoksul bireylerden daha az, varlıklı bireylerden daha çok vergi alınması bahse konu eşitliğin sağlanması için önemli bir uygulamadır[96].

---

[94] Ersoy Akıncı, "Enflasyondan Ekarflasyona", **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt.6, Sayı.1-2, 1998, s. 16.

[95] Devlet Planlama Teşkilatı, **Özel İhtisas Komisyonu Raporu: Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele**, Ankara: 2001, s. 75.

[96] Holley H. Ulbrich, **Public Finance in Theory and Practise**, Thomson South-Western, United States: 2003, pp. 117.

2.2.4.1 Vergiler

Vergi politikasının gelir dağılımını düzenlemedeki etkisi, verginin dolaylı ya da dolaysız olmasına, gelire göre artan, azalan veya sabit oranlı olmasına, muafiyet ve istisnalarının kapsamı ve büyüklüğüne bağlıdır. Devletin eşitliği sağlıklı bir biçimde sağlayabilmesi için ortalama gelirin üzerindeki gelirleri, vergilendirerek bu gelir düzeyinin altında gelir elde edenlere aktarması gerekmektedir. Ancak devletin amacı tam eşitlik değil de gelir eşitsizliğini azaltmak ise bunu zenginden daha çok vergi alarak yapabilir[97].

Bireylerin gelir durumunu dikkate almadan fiyatların içerisinde gizlenmiş olan tüketim mallarından alınan dolaylı vergiler marjinal tüketim eğilimleri daha yüksek olan dar gelirli grupların satın alma gücünü ve refah düzeyini azaltarak gelir dağılımı eşitsizliğini arttırmaktadır. Dolaylı vergilerde, bireylerin gelirleri arttıkça daha az vergi öderler ve üzerlerindeki vergi yükü azalmaktadır[98]. Dolaylı vergilerin gelir dağılımını olumsuz etkilememesi için zorunlu ihtiyaç maddelerinin lüks tüketim maddelerinden daha fazla vergilendirilmemesi gerekmektedir[99].

Gelir ve servet üzerinden alınan dolaysız vergiler ise yüksek gelir gruplarının gelirden aldığı payı azaltarak gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmaktadır[100]. Artan oranlı tarife uygulaması sayesinde farklı gelir seviyesindeki bireyler farklı olarak vergilendirilebilmektedir. Böylece yüksek gelirli bireylerden daha fazla, dar gelirli bireylerden ise daha az vergi alınabilmektedir.

Dolaysız vergilerden olan kurumlar vergisi de gelir dağılımını olumsuz etkileyebilmektedir. Kurumsal kazançların vergisel teşviklerden yararlanabilmesi ve yansıtılabilmesi sermayedarların gelirden daha fazla pay almalarını sağlayarak gelir dağılımını olumsuz etkilemektedir. Geniş çaplı olarak yansıtılabilen kurumlar vergisi, tüketim mallarının fiyatlarını artırarak marjinal tüketim eğilimi yüksek dar gelirli

---

[97] Sundrum, s. 300-301.

[98] Abdurrahman Akdoğan, **Kamu Maliyesi**, Gazi Kitabevi, Ankara: 2002, s.436-437.

[99] Coşkun Can Aktan ve İstiklal Yaşar Vural, "Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı Ve Yoksulluk", Coşkun Can Aktan (Ed.), **Yoksullukla Mücadele Stratejileri** içinde(1-25), Ankara: Hak-İş Konfederasyonu, 2002, s.11-12

[100] Akdoğan, s.437.

grupların satın alma güçlerini düşürerek gelirden daha az pay almalarına neden olmaktadır.

Gelir dağılımı eşitsizliğini azaltabilmek için gelir, kurumlar ve tüketim vergilerinden daha çok yansıtılamayan servet vergilerini kullanmak bazen daha mantıklıdır. Çünkü servet vergileri, gelir vergisinin bile vergilendiremediği vergi gelirleri açısından çok önem taşıyan bazı ekonomik faaliyetleri vergilendirebilmektedir. Servet vergileri, servet ve mirastan alınabilmesinin yanında seferberlik, savaş, savaş sonrası imar dönemlerinde de istisnai olarak alınabilmektedir. Servet vergilerinin serveti körelttiği ve servet birikimlerini engellediği gerekçesiyle bazı iktisatçılar tarafından eleştirilmesine rağmen servetin ve gelirin adaletsizce dağılımına engel olduğu yönünde çok önemli bir fikir birliği vardır. Bu nedenle arazi ve bina gibi servet üzerinden alınan servet vergilerinin gelir dağılımındaki eşitsizliğin ortadan kaldırılabilmesinde önemi büyüktür.

2.2.4.2 Kamu Borçlanması

Borçlanma gönüllü olduğunda gelir ve servet dağılımında herhangi bir değişiklik olmazken sadece tasarruf sahiplerinin servetlerinin içeriği değişmektedir. Zorunlu borçlanma söz konusu olduğunda ise gelir vergisi gibi faiz ödemeleri vasıtasıyla gelir dağılımı eşitsizliğini azaltabilmektedir. Kamu bankalarına ve kurumlarına faiz ödemesi yapıldığında gelir dağılımında herhangi bir değişiklik olmazken kişilere ve özel bankalara faiz ödemesi söz konusu olduğunda gelir dağılımı eşitsizliği artmaktadır[101].

Kamunun borçlanma ile elde ettiği kaynakları kısa vadeli gelir getirici verimli hizmet ve yatırımlarda değerlendirmesi, ortalama gelirin yükselmesini ve bu hizmet ve yatırımlardan dar gelirli kesimlerin de faydalanmasını sağlayacağından gelir dağılımı eşitsizliği azalmaktadır.

[101] Türk, s. 342-344.

2.2.4.3 Kamu Harcamaları

Kamu eliyle gelirin yeniden dağılımı, kamu mali politikaları vasıtasıyla vergi yükünün yüksek gelir grupları üzerinde bırakılması ve kamu harcamaları yardımıyla dar gelirli kesimin gelirden daha fazla pay alması sağlanarak gerçekleştirilmektedir. Kamu harcamalarının gelir dağılımı eşitsizliği üzerindeki etkileri reel harcamalar ve transfer harcamaları olmak üzere ayırım yapılarak incelenecektir.

2.2.4.3.1 Reel Harcamalar

Devletin yerine getirmesi gereken zorunlu hizmetler için yaptığı harcamaları temsil eden reel harcamalar da gelir dağılımı eşitsizliğini doğal olarak etkilemektedir. Olağan piyasa koşullarında reel harcamalar farklı gelir akımlarının ortaya çıkmasını sağlayarak toplam gelirin artmasına ve işsizliğin azalmasına neden olur. Böylece gelir dağılımı eşitsizliği azalmakta ve gelir eşitsizliğinin artması da engellenmiş olmaktadır. Toplumdaki bütün bireylerin kamu hizmetlerinden eşit ve adalet çerçevesinde ücretsiz ya da düşük maliyetle faydalanabildiği bir ortamda reel harcamalar dolaysız ve artan oranlı vergilerle finanse edildiğinde reel harcamaların gelir eşitsizliğini azaltmadaki rolü daha etkin olmaktadır.

2.2.4.3.2 Transfer Harcamaları

Karşılıksız olarak yapılan transfer harcamaları toplam üretimi ve istihdamı arttıracak verimli bir biçimde gerçekleştirildiğinde dar gelirli gruplar toplam gelirden daha fazla pay alabilmektedirler. Transfer harcamaları devlet borçları faizleri, sübvansiyonlar ve sosyal transferler olmak üzere üç grupta değerlendirilecektir.

Devlet Borçları Faizleri, devletin iç ve dış piyasadan aldığı borçların sahiplerine yaptığı ödemeler olması dolayısıyla devlet tahvil ve senetlerinden faiz geliri elde eden yüksek gelirli kesimlerin toplam gelirden daha fazla pay almalarına neden olarak gelir dağılımını olumsuz etkilemektedir. Dar gelirlilerin tasarruf eğilimleri düşük olduğu için devlete borç verenlerin yüksek gelirli gruplar olması nedeniyle söz konusu faiz ödemeleri, fakirlerden zenginlere kaynak aktarımını gerçekleştirmektedir. Bu durumun önüne ancak devlet borçları faizlerinin artan oranlı olarak vergilendirilmesi

geçecektir. Diğer taraftan, devlet borçlanması sonucunda enflasyon ortaya çıkarsa bireylerin satın alma güçleri azalmakta ve devlet tahvil ve senedi olmayan dar gelirliler milli gelirden daha az pay almaktadırlar.

Özellikle iç borç faiz ödemeleri gelir dağılımını, yoksuldan zengine doğru kaynak aktarımı gerçekleştirerek ve bütçe kısıtına neden olup harcamaları engelleyerek çok olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla eğitim, sağlık, sosyal güvenlik ve personel harcamaları gibi sosyal harcamaların bütçedeki oranı azalmakta ve ortaya çıkan maliyetler yine piyasadaki yararlanıcılara yansıtılmaktadır. Bu harcamaların sınırlandırılması toplum içerisindeki fırsat eşitliğini ve sosyal adaleti azaltmakta ve sosyal sermayenin tükenmesine sebep olmaktadır.

Sübvansiyonlar, bir ekonomideki aktörlerin reel gelirlerini yükseltmek, önemli sektörleri teşvik etmek, bölgeler arası ve gelir eşitsizliklerini gidermek ve işsizliği azaltmak için devletin üretici ve tüketicilere dolaylı ya da dolaysız olarak bir fayda sağlamasıdır. Sübvansiyonlar, vergi verenlerden bu desteği alanlara gelir aktarımı sağlanarak yeniden dağıtım aracı olarak gelir dağılımını etkilemektedir. Asgari geçim düzeyinin altında geliri olan bireylerin temel ihtiyaçlardan daha fazla yararlanabilmeleri için sübvansiyonlar ile satın alma güçleri arttırılarak gelir eşitsizliği azaltılabilmektedir. İhracat ve üretim sübvansiyonlarından genelde yüksek gelirliler yararlansa da üretim, istihdam ve milli gelir artışına neden olan harcamalar dar gelirli kesimin gelirini arttıracağından gelir dağılımını olumlu şekilde etkileyebilmektedir. Ancak sübvansiyonlar yararlanıcıları devlet desteği olmadan hayatını devam edemeyeceği bir duruma alıştırdığı için eleştirilmektedir[102].

Sosyal Transferler, işsizlik, sakatlık ve yaşlılık gibi nedenlerden dolayı geçimlerini kendi imkânlarıyla sağlayamayanlara devletin sosyal devlet olmasına bağlı olarak yaptığı karşılıksız yardımlardır. Devlet asgari geçim düzeyinin altında kalan bireylere vergi gelirleriyle finanse edilen yardımlarla (primsiz rejim) ya da oluşturulan zorunlu sosyal sigortalar sistemiyle (primli rejim) sosyal transfer gerçekleştirebilmektedir.

[102] Aktan ve Vural, s. 22-25.

Primsiz rejim sistemi, yardıma muhtaç kişilere yapılacak yardımların finansmanı tüm gelir gruplarından sağlandığı için gelir dağılımını olumlu etkilemektedir. Ancak, yararlanıcıların sürekli olarak bu yardımları talep edebileceği ve sermaye birikimini ve ekonomik verimliliği negatif olarak etkilediği için bazı eleştirilere maruz kalmaktadır. Primli rejim sisteminde ise yüksek gelirli grupların sistemin finansmanındaki paylarını fiyat mekanizmalarıyla dar gelirli bireylere yansıtmaları durumunda gelir dağılımı eşitsizliğinin azalması beklenirken aksine artabilmektedir. Aynı şekilde dolaylı vergilerin uygulandığı bir ekonomide dar gelirli grupların finansmana katılmak zorunda kalmaları da transferlerin gelir dağılımına olumlu etkisini azaltmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL YARDIM KAVRAMI ve SOSYAL YARDIM UYGULAMALARI

Gelir dağılımı eşitsizliğinin yüksek olduğu toplumlarda, dar gelirli gruplarla yüksek gelirli gruplar arasındaki gelir farklılıkları belirgin bir şekilde ortaya çıkmakta, dolayısıyla yoksulluk oluşmaktadır. Bu nedenle devlet, sosyal devlet olmanın gereği olarak bu yoksul kesimi sosyal yardım sistemi içerisinde destekleyerek insana yakışır bir hayat sağlamak zorundadır. Böylece yoksul kesimin milli gelirden daha fazla pay alması sağlanmış olacaktır. Ancak sosyal yardım uygulamalarının hem Türkiye'de hem de dünyada verimli olarak kullanıldığı pek söylenemez[103].

3.1 SOSYAL YARDIM, SOSYAL HİZMET KAVRAMLARI

Tarih boyunca sosyal yardımlar, ülkelerin yoksullukla mücadelede en etkin olarak kullandıkları yöntemlerden biri olmuştur[104]. Günümüzde ise sosyal yardımlar yoksullukla mücadelede devlet yönetimi tarafından en çok tercih edilen uygulama olarak göze çarpmaktadır[105].

3.1.1 Sosyal Yardım

Sosyal yardım en genel anlamda, temel ihtiyaçlarını karşılayamayan bireyleri, sosyal güvenlik sistemi kapsamında korumak amaçlı yoksullukla mücadele hedefi olan devlet tarafından alınan önlemler (ayni ve nakdi yardımlar) bütünüdür[106]. Başka bir tanımlamaya göre ise yoksul kabul edilen ve muhtaç kişilere maddi, ayni veya nakdi yardımların yapılmasıdır[107]. Sosyal yardımlar, sosyal sigorta sistemi içerisinde yer almayan asgari geçim seviyesinin altında geliri olanlara sosyal koruma programları

[103] Muharrem Es, "Kentsel Yoksulluğun Önlenmesinde Sosyal Belediyecilik Uygulamaları", **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt.1, Sayı. 13, 2013, s. 37.
[104] Mustafa S. Önen, "Yerel Yönetimlerin Yoksullukla Mücadelesi: Malatya Belediyesi Örneği", **Sayıştay Dergisi**, Sayı.79, Ankara: 2010, s.64.
[105] Ömer Z. Altan, **Sosyal Politika Dersleri**, 4. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2006, s. 152.
[106] Aysen Tokol, **Sosyal Politika,** 2. Baskı, Bursa: Vipaş A.Ş. Yayınları, 2000, s. 1.
[107] Faruk Taşçı, "Türkiye'nin Kamusal Sosyal Yardım Anlayışı (1980-2007) Üzerine Bir Analiz", **İstanbul Üniversitesi Dergisi**, Sayı.55, 2008, s.129.

kapsamında yapılan maddi manevi yardımlardır[108]. Dolayısıyla herhangi bir sosyal güvencesi olmayan bireylerin kendi imkânlarıyla geçinebilecek, hayatını sürdürülebilecek düzeyde gelir elde edebilmeleri için yapılan sosyal transferlerdir. Karşılıksız olması ve muhtaçlık şartına bağlı olması sosyal yardımları diğer programlardan ayrıştıran en önemli özellikleridir[109]. Toplumun genelindeki ihtiyaç sahibi yurttaşları kapsadığı için bütünleştirici bir özelliği olduğu da yadsınamaz[110].

Sosyal yardımların çok eski dönemlere dayandığı ancak modern olarak gelişiminin ise sanayi devriminden sonra gerçekleştiği bilinmektedir. Günümüzde ise sanayileşme dönemlerinde uzun yıllar boyunca gelirin yeniden dağıtımında kullanılan önemli bir araçtır[111]. Sosyal yardımlar, birçok ülkede devletin sosyal sorumluluğu olarak görülerek "yoksul programları" olarak adlandırılsa da bazı ülkelerde ise devletin sorumluluğu dışında tutularak hayırsever vatandaşlar ve kuruluşlar tarafından yürütülmektedir. Örneğin ABD'de ne kadar fazla sosyal yardım yaparsa bir kuruluş ya da bir birey daha fazla vergi indiriminden yararlanabilmektedir[112].

Bazı tartışmaların olmasına rağmen genel olarak sosyal yardımlar, sosyal yardım ve hizmet ya da asgari gelir desteği olmak üzere üç farklı biçimde uygulanmaktadır[113]. Eğer ki yapılan sosyal yardım hizmet şeklinde gerçekleştiriliyorsa bu bir sosyal hizmet, değilse sosyal yardım olarak yapılıyor demektir. Sosyal yardım, fakir ve yardıma ihtiyacı olan bireylere ayni ya da nakdi olarak yapılırken, sosyal hizmet yardıma muhtaç olan bireylerin kamu sosyal hizmetlerinden yararlandırılması şeklinde olmaktadır.

---

[108] Hande Hacımahmutoğlu, "Türkiye'deki Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi", (**DPT Uzmanlık Tezi**, DPT, 2009), s. 23-25.

[109] Tuncay Can, **Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri**, İstanbul: Beta Yayınları, 1986, s. 34.

[110] Onur Metin, "Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, 2011/1, s.181.

[111] Kasım Karataş, "Sosyal Refah: Kavramsal Boyutu, Gelişimi ve Nitelikleri," Nesrin G. Koşar (Ed.) **Yaşam Boyu Sosyal Hizmet; Prof. Dr. Sema Kut'a Armağan** içinde (36-58), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Yayınları, No:4, 1999, s. 42.

[112] Ayşe Buğra, "Yoksulluk ve Sosyal Haklar", **Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Raporu**, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği, İstanbul: 2005, s.8.

[113] M. Ruhat Yaşar ve Reşat Açıkgöz, "Yoksullukla Mücadelede Bütüncül Bir Politika: İnsani Gelişme ve Yardım Merkezi", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 10, Sayı 6, Bahar 2011 s. 413.

3.1.2 Sosyal Hizmet

Sosyal hizmet, bireylerin yaşam koşullarını geliştirmek, kimseye muhtaç olmadan kendi hayatlarını sürdürebilmelerini sağlamak amacıyla alanda görev yapan uzmanlar ve diğer meslek grupları ile birlikte yapılan faaliyet ve programlardır.

3.2 GEŞMİŞTEN GÜNÜMÜZE SOSYAL YARDIM UYGULAMALARI

Tarihin ilk dönemlerinde daha çok aile içerisinde, akrabalık ve komşuluk ilişkileri çerçevesinde, başta Mısır, Yunan ve Roma olmak üzere diğer topluluklarda ise dini güdülerle uygulanmıştır. İslam diniyle birlikte bir ibadet olarak değerlendirilmiştir[114]. Geçmiş tarihe bakıldığında genelde bütün toplumlarda sosyal yardımlar gelenekler, dini ve kültürel değerler kapsamında uygulanmış ve daha sonraki dönemlerde uygulamada bazı sorunların çıkmasıyla devletler, zorunlu kamu hizmeti olarak uygulamaya başlamışlardır[115].

Sosyal yardımlarla ilgili ilk kanun, 1300'lü yıllarda İngiltere Kraliçesi Elizabeth tarafından çıkarılarak sosyal yardım uygulamalarının yerel yönetimler tarafından yapılması uygun görülmüştür[116]. Bu kanunla sosyal yardıma muhtaç olan bireyler çalışabilecek durumda olanlar, çalışamayacak durumda olanlar ve bakıma ihtiyacı olan çocuklar olarak gruplandırılmış ve yakınları tarafından yardım edilebileceklere ise sosyal yardım yapılması uygun görülmemiştir[117]. Daha sonraki endüstrileşme dönemleriyle birlikte sosyal yardımların uygulama alanı daha da genişlemiştir. Yoksulların korunması için çıkarılan kanunlar ile başlayan devletin sosyal alana müdahalesi, sanayileşmeyle birlikte yaşanan değişimler nedeniyle giderek artmıştır[118].

---

[114] Faruk Taşçı, **Sosyal Politikalarda Can Simidi Sosyal Yardım**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010, s. 65.
[115] Devlet Denetleme Kurumu, **Türkiye'de Sosyal Yardımlar ve Sosyal Hizmetler Alanındaki Yasal ve Kurumsal Yapının İncelenmesi, Aile, Çocuk, Özürlü, Yaşlı ve Diğer Kişilere Götürülen Sosyal Hizmetlerin ve Sosyal Yardımların Genel Olarak Değerlendirilmesi, Bu Hizmetlerin Düzenli ve Verimli Şekilde Yürütülmesinin ve Geliştirilmesinin Sağlanması Raporu**, Ankara, 2009, s. 1-2.
[116] Halis Yunus Ersöz, **Sosyal Politika Perspektifinden Yerel Yönetimler (İngiltere, İsveç ve Türkiye Örneği)**, İstanbul: Filiz Kitapevi, 2004, s. 10.
[117] Taşçı, 2010, s.66.
[118] Ersöz, s.11.

19. yüzyılda devletler tarafından sosyal sigortalar ve güvenlik kurumları kurularak bireyleri zorunlu olarak bu sistemlere dâhil etmişlerdir[119]. Sanayileşme ile birlikte devletler eğitim, sağlık, kentleşme gibi sosyal alanda yer almış ve sosyal yardımlar da devlet tarafından muhtaç gruplara mecburi bir yükümlülük çerçevesinde yapılması gereken destekler olarak algılanmaya başlanmıştır[120].

Türkiye'deki sosyal yardım sistemi ise Türklerin İslamiyet'i kabulünden önceki dönemlere dayanmaktadır. Orta Asya'daki Türkler milattan önce (M.Ö) 3000 yılında sosyal güvenlik kurumuna benzeyen vakıflar kurarak insanları koruma altına almaya çalışmışlardır. İlk Müslüman Şii kavimlerde çocukların korunmasına yönelik ilk düzenlemeler yapılarak buna yönelik olarak bazı kurumlar kurulmuştur. Anadolu'nun Türklere geçmesiyle ve İslam'ın kabul edilmesiyle birlikte sosyal yardımlar daha yaygınlaşmıştır. Kurulan dini vakıflarla korunmaya muhtaç bireylere yardımlar yapılmıştır. Bunun yanında Ahilik ve Gedik (Lonca) adı altında İslami sosyal yardım ve dayanışma örgütü olarak kurulan ticari birlikler ile de sosyal yardımlar yapılarak koruma sağlanmıştır.

Osmanlı imparatorluğunda çok güçlü bir yardımlaşma ve dayanışma kültürü olması nedeniyle bu dönemde sosyal yardımlar etkin olarak kullanılmıştır. Bu dönemde sosyal yardımlar üç şekilde uygulanmıştır; ilk olarak bir kişinin elde ettiği servette, yakınlarının da hakkı olduğu inancına dayanarak aile içi yardımlaşmadır. Bireyler edindikleri servetlerini yakınlarıyla paylaşarak onlara yardım ederlerdi. İkinci olarak kurulan vakıflar ile yapılan sosyal yardımlardır. Sosyal yardımlar daha çok hayır vakıfları olarak adlandırılan camiler, medreseler, mektepler, imaretler, kervansaraylar, aşevleri tarafından yapılmıştır. Üçüncü olarak ise sosyal yardımın bir ibadet olduğu anlayışıyla yapılan zekât, fitre, sadaka, kurban ibadetleridir.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde benimsenen bu sosyal yardım anlayışının zayıflamasıyla birlikte 1877 yılında çıkarılan "Der Saadet Belediye Kanunu" ile sosyal yardımlar belediyeler tarafından yapılmaya başlanmıştır. Aynı dönemde

[119] Engin Karakış, "Küreselleşen Dünya YönetimindeYerel Yönetimler BağlamındaSosyal Politika", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009) s.107.
[120] Taşçı, 2010, s.69.

kurulan Çocuk Esirgeme ve Kızılay kurumları da sosyal yardım uygulamaları gerçekleştirmişlerdir[121]. Kimsesizler için kurulan Darülaceze, şehitlerin çocukları için kurulan "eytam sandıkları" (Darüleytamlar) ve kimsesiz çocukların eğitim almasını sağlayan Darüşşafaka'da Osmanlı'nın son dönemlerinde sosyal yardımların uygulanmasında çok etkin olan kurumlardır.

Türkiye'de Cumhuriyet döneminde, Osmanlı döneminin izlerini taşıyan gönüllülük esasına dayalı devlet ve hayır kurumlarının birlikte yürüttüğü iç içe geçmiş dağınık bir sosyal yardım sistemi uygulanmıştır[122]. Devlet tarafından yoksulluğu azaltabilecek etkin bir sosyal yardım politikası ortaya koyulamaması nedeniyle sosyal yardımlar hayırsever kurumlar, vakıflar ve kişiler eliyle yapılmıştır[123]. Bu nedenle 1980'lere kadar yoksulluğu azaltmak için sosyal yardım politikası yerine geleneksel yardımlaşma ve dayanışma uygulamaları kullanılmıştır.

1961 yılından itibaren kendisini sosyal bir devlet olarak tanımlayan Türkiye'de ancak 2011 yılından itibaren Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı adında sosyal yardım politikalarını düzenleme ve uygulama görevinden sorumlu bir bakanlık kurulmuştur. Buna rağmen halen bağımsız olarak sosyal yardım uygulamaları gerçekleştiren birçok kurum vardır. Kurulan ilgili Bakanlık bünyesinde de yapılan reformlar geçmişten günümüze kadar gelen mevcut sosyal yardım sisteminin ötesine geçememektedir. Öncelikli olarak Osmanlı'dan miras kalan sosyal yardım sistemindeki dağınık kurumsal yapıdan bir an evvel vazgeçilmesi gerekmektedir.

3.3 SOSYAL YARDIM UYGULAMALARI

3.3.1 Dünyadaki Uygulamalar

Doğaldır ki tüm dünyada uygulanan sosyal yardımların tüm detaylarının verilebilmesi mümkün değildir. Ancak genel itibariye Dünyadaki sosyal yardım uygulamaları devamlı geliri sağlayan yaşam şartlarını korumak, yoksulluğu ve

[121] Hacımahmutoğlu, s. 68-69.
[122] Ayşe Buğra, **Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika**, 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s. 130-131.
[123] Asuman Altay, "Yoksulluk Sadece Devletin Sorunu mu? Kamu Harcamaları Açısından Bir Değerlendirme", **Sosyo Ekonomi Dergisi**, Sayı. 2005-2, Temmuz Aralık 2005, s.164.

ekonomik eşitsizliği engellemek, sosyal dışlanmayı ve marjinalleşmeyi önlemek amacıyla yapılmaktadır[124]. Farklı ülkelerde farklı biçimlerde uygulamalar olarak karşımıza çıkan sosyal yardım uygulamalarının özellikle kurumsallaşma açısından Avrupa ülkelerindeki örnekleri referans teşkil etmektedir. Bu nedenle daha çok Avrupa ve OECD ülkelerindeki sosyal yardım uygulamaları hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Sosyal yardımlarında içinde yer aldığı sosyal koruma mekanizmaları üç şekilde uygulanmaktadır; ilk olarak çocuk sahibi olan ailelere yapılan yardımlar gibi sadece belirgin bir sosyal sınıfa gelirine bakılmaksızın sağlanan desteklerdir. Diğer bir uygulama ise işsizlik sigortası ve emeklilik maaşı gibi sosyal sigortalar uygulamalarıdır. Son olarak ise sosyal yardımları kapsayan ortalama gelir testine göre asgari geçim düzeyinin altında kalanlara ve engelliler ya da yaşlılar gibi belirli kesimlere yapılan ayni ya da nakdi yardımlardır[125]. Sosyal yardım uygulamaları Türkiye'nin de yer aldığı bazı ülkelerde işgücü piyasasına dâhil olmayan yoksullara yapılırken, çalışmasına rağmen asgari geçim düzeyini geçememiş bireyler dışlanmış olmaktadır[126].

OECD ülkelerinde kamu sosyal harcamaları (sosyal güvenlik, emeklilik ve işsizlik sigortaları, sağlık ve sosyal yardım) Gross Domestic Product-Gayri Safi Milli Hasıla (GDP)'nın %21'ni oluşturmaktadır[127]. Finlandiya ve Fransa GDP'lerinin %30'undan daha fazla kamu sosyal harcaması gerçekleştirerek 2016 yılı itibariyle en fazla kamu sosyal harcaması yapan OECD ülkeleri olmuşlardır. Avusturya, Almanya, Belçika, Danimarka, İtalya, İsveç, Norveç ve Yunanistan ise ekonomik kaynaklarının çeyreğinden daha fazlasını kamu sosyal koruması için ayırmıştır. Aksine, Şili, Kore, Litvanya, Meksika ve Türkiye GDP'lerinin %15'inden daha azını kamu sosyal yardımlar için harcama yapmıştır. Avustralya, Japonya ve ABD'de 1960'lı yıllara göre karşılaştırıldığında sosyal yardım sistemlerinde gelişme yaşanmıştır. Türkiye, Kore ve Meksika sosyal harcamalar için en düşük bütçeyi ayırmalarına rağmen 1990'lı yıllara göre iki kat daha fazla kamu sosyal harcaması yaptıkları görülmektedir.

---

[124] Kathy Lindert, **Survey of Social Assistance in OECD Countries**, World Bank, 2002, pp. 3.
[125] Lindert, pp.4.
[126] OECD, **OECD Employment Outlook,** 2016, pp. 11. (www.oecd.org/employment/outlook.)
[127] OECD, **Social Expenditure Update (October 2016)**, 2016, pp. 1. (http://www.oecd.org/social/expenditure.htm.)

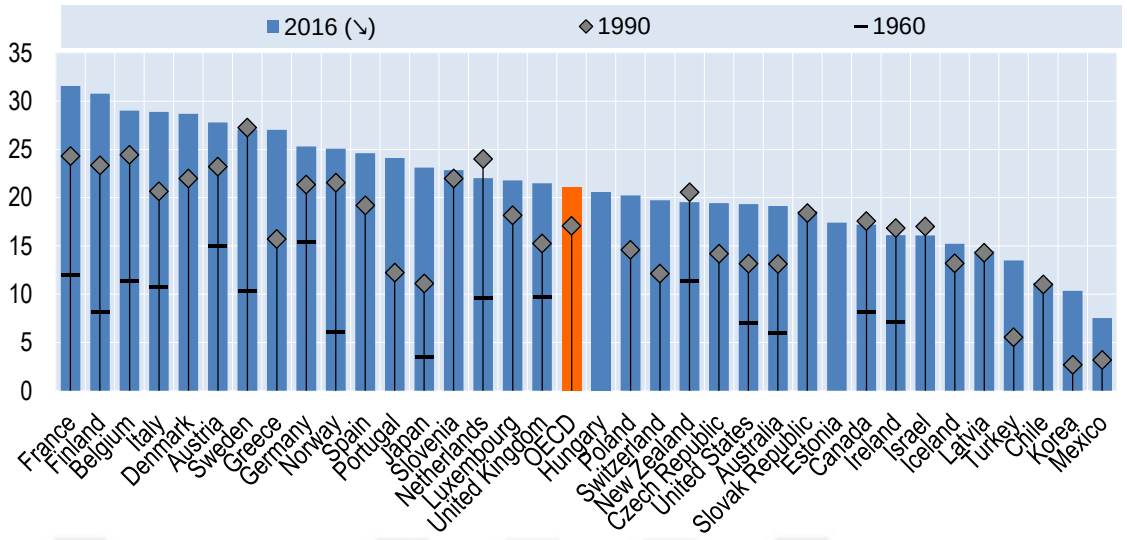

Şekil 3.1:OECD Kamu Sosyal Harcamaları (GDP Oranı)

Kaynak: The OECD Social Expenditure Database, 2016, OECD, (www.oecd.org/social/expenditure.htm.)

Avrupa kıtasında sosyal yardım harcamalarının ABD ve İngiltere ile karşılaştırıldığında aile gelirleri içerisindeki oranı daha yüksektir. Ülkeler arasında karşılaştırma yapıldığında sosyal yardımların gelir içindeki payı fazla olan ülkelerde, gelir eşitsizliklerinin daha düşük seviyelerde olduğu görülmektedir. Bu nedenle, Kuzey Avrupa ülkelerindeki gelir eşitsizliği ABD'ye göre oldukça azdır. Vergi ve transferler sonrası harcanabilir gelir üzerinden hesaplanmış 2013 yılına ait OECD Gini oranlarına göre ABD'deki Gini katsayısı 0,396 iken, İsveç'te 0,281, Hollanda'da 0,28, Belçika'da 0,268, Fransa'da 0,294 ve Almanya'da 0,292'dir[128]. Türkiye'deki gibi aile üzerine kurulan sosyal güvenlik sistemine sahip İtalya'da da Gini katsayısı 0,325 iken Türkiye'deki Gini katsayısı 0,393'tür.

Sosyal yardımların yoksulluk sınırındaki nüfusu ne derecede etkilediğini görebilmek için Guido'nun 2005 yılında yapmış olduğu çalışmadan alınmış aşağıdaki sosyal yardımlar ve yoksulluk riski tablosuna bakmak yeterli olacaktır.

[128] Chris de Neubourg, **Social Assistance Program in the EU: Its Role Within Social Protection, Differences And Similarities And Coverage**, Maastricht Graduate School of Governance, 2004, pp.10.

Tablo 3.1
Sosyal Yardımların Yoksulluk Üzerindeki Etkisi (2003 yılı)

Ülke	Sosyal Yardımlar Öncesi Yoksulluk Riskindeki Nüfus (%)	Sosyal Yardımlar Sonrası Yoksulluk Riskindeki Nüfus (%)
AB 25	25	16
Türkiye	30	25
Fransa	26	12
Polonya	31	17

Kaynak: Guido, A., Income, Poverty and Social Exclusion in the EU25, 2005

Görüldüğü üzere, yirmi beş AB ülkesinde sosyal sigorta uygulamalarını kapsamayan sosyal yardımlar, yoksulluk riski ile karşı karşıya olan nüfus yüzdesini 9 birim, Polonya ve Fransa'da 14 birim azaltmasına rağmen Türkiye'de ise 5 birim azaltmaktadır. Aslında bu sonuçlar ülkelerin hangi sosyal yardım politikaları uyguladıkları konusunun da ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ortaya koyulan çalışmaların hepsi sosyal yardımların yoksulluğu azalttığını ispatlamaktadır[129]. Fransa'da uygulanan minimum gelir desteği (RMI) yararlanıcıların aileleri de değerlendirildiğinde üç milyon kişiyi etkilerken Türkiye gibi bazı ülkelerde ise sosyal yardım miktarının ve yararlanıcıların sayısının düşük olması sebebiyle sosyal yardımların etkisinin çok da büyük olduğu söylenemez[130].

Avrupa ülkelerinde hanehalkına yapılan doğrudan nakdi yardımların ihtiyaçlara göre değişiklik göstermektedir. Örneğin, bireyin evli ya da bekâr olması, çocuğu olup olmaması gibi etkenler sosyal yardım miktarını belirleyebilmektedir. RMI kapsamında İspanya'da iki çocuğu olan bir aileye verilen barınma yardımı miktarı 233 sterlin iken İsveç'te 607 sterlindir[131].

[129] OECD, **OECD Employment Outlook**, 2016, pp. 16.
[130] Olivier Bargain and Karina Doorley, "Caught in trap? The Disincentive Effect of Social Assistance", **IRISS Working Paper Series**, 2009, pp.4.
[131] John Ditch, The Structure and Dynamics of Social Assistance in the European Union", Wendy O'Conghaile (Ed) **Linking Welfare to Work** inside (59-71), Luxembourg: Official Publications of the European Comminities 1999, pp. 65.

Sosyal yardımların işgücü piyasasını nasıl etkilediği, işgücü piyasasındaki ücret ve sosyal haklar gibi imkânların seviyesine, bireylerin iş arama ve bulma yeteneklerine göre değişmektedir. Sosyal yardımların çalışacak durumda olanların çalışma isteklerini azalttığı düşünülmektedir. Bu tartışma nedeniyle sosyal yardımların veriliş süresi ve şartları, sosyal yardımların miktarı ile ücretler arasındaki farklılık çok önemlidir. Yapılan birçok bilimsel çalışmaya göre sosyal yardım miktarı ve sosyal yardımların elde edilebilirliği arttıkça yoksulluk ve gelir eşitsizliğinin azaldığı ancak bunun yanında bireylerin çalışma isteğini azaltarak, işsizliği arttırdığı savunulmuştur[132]. Örneğin Fransa'da RMI'nin özellikle kadınların çalışma isteğini azalttığı konusunda birçok çalışma vardır. Türkiye'de de buna paralel görüşler hâkimdir. Bu sebeple sosyal yardım uygulamaları çalışabilecek düzeydeki nüfusun yerine çalışamayacak ya da kesinlikle istihdam edilemeyecek bireyleri kapsamalıdır.

3.3.2 Türkiye'deki Uygulamalar

Türkiye'de sosyal yardıma muhtaç grupların ihtiyaçlarının karşılanması anayasal sorumluluk olarak ifade edilmiştir. Türkiye Anayasası'nda devletin sosyal bir devlet olduğu belirtilmiş olup Anayasanın 5. Maddesinde;

> …kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak… İnsanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.", 60. Maddesinde; "Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir.
>
> 61. Maddesinde ise;
>
> Devlet, harp ve vazife şehitlerin dul ve yetimleriyle, malul ve gazileri korur ve toplumda kendilerine yaraşır bir hayat seviyesi sağlar. Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirler alır. Yaşlılar, Devletçe korunur. Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir. Devlet, korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbiri alır. Bu amaçlarla gerekli teşkilat ve tesisleri kurar veya kurdurur.
>
> Hükümlerine yer verilmiştir.

[132] Ditch, pp. 67.

Görüldüğü üzere Türkiye'de devlet, Anayasadan aldığı yetki ve sorumluluk çerçevesinde sosyal yardım uygulamalarını gerçekleştirmektedir. Türkiye'de sosyal yardımlarla ilişkin oldukça fazla kanun ve kuruluş söz konusudur fakat bu kuruluşların bireylere sunduğu sosyal yardımlar çok yetersizdir. Sadece kamu sosyal yardım harcamalarının gelir dağılımına etkisinin araştırılması nedeniyle kamu sosyal harcamaları içerisinde yer alan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Valiliklere bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) aracılığıyla kamu bütçesinden yapılan sosyal yardımlar incelenmiş özel vakıf ve kuruluşların yapmış oldukları sosyal yardımlar dikkate alınmamıştır. Gerçekleştirilen bütün sosyal yardım programları konularına göre gruplandırılabilmektedir. Buna göre sosyal yardım uygulamalarının genel olarak gruplandırılması şu şekildedir; aile, eğitim, sağlık, sosyal ve özel amaçlı, 2022 Sayılı Kanuna ilişkin yapılan ve proje destek yardımları.

3.3.2.1 Aile Yardımları

Gıda yardımları, bireylere ihtiyaç duydukları gıda mallarını başkalarına ihtiyaç duymadan kendi başlarına alabilmeleri için verilen desteklerdir. Bu destekler gıda çeki, sıcak yemek, gıda paketi verilmesi gibi ayni ya da nakdi olarak farklı biçimlerde uygulanmaktadır. Gıda yardımları muhtaç hanehalkına Ramazan ve Kurban Bayramı dönemlerinden önce yılda sadece iki defa verilmektedir. 18 yaş üstü aile bireyleri, nüfus cüzdanı ibraz etmek şartıyla gıda yardımı almak üzere başvuru yapabilmektedir. Kamu tarafından kişi başına geliri net asgari ücretin 1/3'ünden daha düşük olan aileye yardımın yapılması kararlaştırılır. Gıda yardımları özellikle dini bayramlar olmak üzere ihtiyaç halinde yapılmaktadır.

Türkiye'de 2003-2011 yılları arasında toplam 1.265,95 milyon ₺ gıda yardımı yapılmışken, sadece 2011 yılında 106,35 milyon ₺ gıda yardımı yapılmıştır. 2012 yılında ise 140,48 milyon ₺ (569.478 kişiye), 2013 yılında 163,25 milyon ₺, 2014 yılında 185,86 milyon ₺, 2015 yılında 199,79 milyon ₺ ve 2016 yılında ise 199,77 milyon ₺ gıda yardımı yapılmıştır. SYDV'nın yapmış oldukları gıda yardımları da birlikte değerlendirildiğinde kamu bütçesinden 2015 yılında 681.364 haneye 250,72 milyon ₺, 2016 yılında 656.509 haneye 287,23 milyon ₺ gıda yardımı yapılmıştır.

Barınma yardımları, devletin vatandaşlarına hayatlarını sürdürebilecekleri bir mekân tedarik etmesi veya bu konuda bir şekilde yardımcı olmasını kapsayan yardım faaliyetleridir. Bu yardımlar nakit olarak yapılabileceği gibi faizsiz kredi sağlanarak, karşılıksız konut verilerek ve kira yardımı yapılarak farklı yollarla yapılabilmektedir. Barınma giderlerinin bir ailenin bütçesini zorlayan en önemli giderlerden birisi olması nedeniyle bu yardımlarla hanehalkının geçim maliyetleri azaltılmış olmaktadır[133]. SYDV ve Belediyeler tarafından bakımsız ve sağlıksız ortamlarda yaşayan dar gelirli bireylere evlerinin bakım ve onarımının gerçekleştirilmesi için nakdi ya da onarım için gerekli malzeme desteği olarak bazı yardımlar verilmektedir. Ancak bu yardımlar periyodik olarak değil de daha çok ihtiyaç halinde uygulanan sosyal yardım programlarıdır. Kişi başına geliri net asgari ücretin 1/3'ünden daha düşük olan ailelerin hayatlarını sürdürmeye çalıştıkları oturulamayacak kadar bakımsız evlerinin bakım, onarım ve eşya alımı için 15.000 ₺, 20.000 ₺ ve 25.000 ₺'ye kadar destek verilir.

Türkiye'de 2006-2012 yılları arasında toplam 187,48 milyon ₺ barınma yardımı desteği verilirken, 2013 yılında 51,68 milyon ₺, 2014 yılında ise 85,5 milyon ₺ barınma yardımı gerçekleştirilmiştir. 2011 yılında bu yardım programından 3.469 kişi, 2012 yılında ise 5.372 kişi faydalanmıştır. Kamu bütçesinden 2015 yılında 22.098 haneye 78,68 milyon ₺, 2016 yılında 21.897 haneye 72,76 milyon ₺ barınma yardımı harcaması gerçekleştirilmiştir.

Sosyal Konut Projesi Yardımları, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesindeki Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (SYGM) ile Başbakanlık Toplu Konut İdaresi (TOKİ) işbirliği çerçevesinde dar gelirlilere yönelik konut yardımlarıdır. Kişi başına geliri net asgari ücretin 1/3'ünden daha düşük olduğu hanenin sosyal sigorta kapsamında olmayan fakir ve muhtaç bireylerine geri ödemeli olarak yapılan barınma (1+1 ya da 2+1 konut) yardımlarıdır. Proje çerçevesinde teslim edilen konutların geri ödemeleri konut sahipleri tarafından ilk on yıl içerisinde herhangi bir devir olmamak şartıyla 270 ayda yapılabilmektedir. Projenin öngörülen toplam maliyeti 1 milyar ₺ olup 2015 yılında SYGM, proje için TOKİ'ye devlet bütçesinden 210 milyon ₺ kaynak

[133] Sibel Yılmaz, "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Yoksullukla Savaşım Politikaları", (**Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006) Eskişehir: 2006, s.23.

transfer etmiştir. Şimdiye kadar bu proje çerçevesinde toplam 11.038 adet konutun ihtiyaç sahiplerine teslimi yapılırken 2023 yılına kadar toplam 100 bin konutun hak sahiplerine verilmesi öngörülmektedir[134].

2009-2011 yılları arasında bu proje için TOKİ'ye toplam 551 milyon ₺, 2011 yılında 200 milyon ₺, 2012 ve 2015 yıllarında ise toplam 210 milyon ₺ kaynak transfer edilmiştir.

Yakacak Yardımları, dar gelirli bireylerin doğal gaz ve odun vb. yakıt masraflarının karşılanması şeklinde olabildiği gibi daha çok kömür dağıtılması biçiminde uygulanan ayni yardımlardır. SYDV ve belediyeler tarafından Türkiye Kömür İşletmeleri'nden (TKİ) temin edilen kömür, muhtaç bireylere dağıtılmakta ve dağıtılan kömürün bedeli Hazine bütçesinden doğrudan TKİ'ye gönderilmektedir. Kişi başına geliri net asgari ücretin 1/3'ünden daha düşük olan hanelere yılda bir defaya mahsus olmak üzere kış mevsiminden önce en fazla 500 kg kömür şeklinde yakacak yardımı gerçekleştirilmektedir.

Türkiye'de 2003-2011 döneminde toplam 13,5 milyon ton yakacak yardımı yapılırken, 2012 yılında 1,97 milyon ton, 2013 yılında ise 2,1 milyon ton yakacak yardımı olarak ihtiyaç sahiplerine yardım yapılmıştır. Yakacak yardımlarından, 2011 yılında 2 milyon aile, 2012 yılında 2,08 milyon aile ve 2013 yılında ise 2,13 milyon aile yararlanmıştır. 2014 yılında yaklaşık 2,2 milyon aileye 2,2 milyon ton, 2015 yılında 2,1 milyon aileye 2,6 milyon ton ve 2016 yılında ise 2,1 milyon aileye 2,5 milyon ton kömür dağıtılmıştır.

Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Sosyal Yardım Programı, eşlerinin vefat etmesiyle yaşam standartları önemli ölçüde düşen ve önemli bir gelir kaybına uğrayan kadınlara yönelik bir nakdi sosyal yardım programıdır. Eşi vefat etmiş çalışamayacak durumda olan kadınlar, geçimlerini sağlayamayacak ve sosyal desteğe muhtaç hale gelmektedirler. Kadınların yoksulluktan daha fazla etkilendiği gerçeğinden hareketle Boğaziçi Üniversitesi ile birlikte "Eşi Vefat Etmiş Kadınlar için Bir Nakit Sosyal Yardım Programı Geliştirilmesine Yönelik Araştırma Projesi" yapılmıştır. Bu proje

[134] SYGM, **2015 Yılı Faaliyet Raporu**, Ankara, 2015, s.121.

sonuçlarına göre eşi vefat etmiş kadınlar hayatlarını sürdürebilecek düzeyde temel ihtiyaçlarını karşılayamamakta dolayısıyla düzenli olarak nakdi destek sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Bunun üzerine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından eşi vefat etmiş kadınlar için periyodik olarak nakdi sosyal yardım uygulamasını başlatmıştır. Herhangi bir sosyal sigorta kapsamına dâhil olmayan eşi vefat etmiş, muhtaçlığı belirlenmiş kadınların aylık 250 ₺ tutarında ve iki ayda bir periyodik olarak nakdi desteklenmesi biçiminde yapılmaktadır.

2012 yılında 239.376 kadın bu yardım programından faydalanmış ve toplam 371,5 milyon ₺ yardım yapılmıştır. 2013 yılında ise yaklaşık 281.141 kadına yine yaklaşık 752,8 milyon ₺ yardım yapılmıştır. 2014 yılında 276.680 kadına 814,7 milyon ₺, 2015 yılında 295.697 kadına 820,5 milyon ₺ ve 2016 yılında ise 289.987 kadına 810 milyon ₺ yardım yapılmıştır.

Muhtaç Asker Ailelerine Yardım Programı, oğlu ya da eşi askerde olan, muhtaç, herhangi bir sosyal sigorta kapsamında olmayan, askere gitmiş kişinin eşine veya annesi ya da babasına askerlik dönemi boyunca uygulanan nakdi yardım programıdır. İki ayda bir 500 ₺ tutarında nakdi ödeme şeklinde uygulanmaktadır.

2013 yılında yaklaşık 50.583 asker ailesine toplam 77,56 milyon ₺, 2014 yılında 62.693 asker ailesine 222 milyon ₺, 2015 yılında 101.517 asker ailesine 164 milyon ₺ ve 2016 yılında ise 74.562 asker ailesine 127 milyon ₺ yardım yapılmıştır.

Doğum Yardımı **Programı** 15 Mayıs 2015 tarihinde uygulanmaya başlanmış olup canlı olarak dünyaya gelen ilk çocuk için 300 ₺, bir sonraki çocuk için 400 ₺, üçüncü ve bundan sonraki her çocuk için ise 600 ₺ tutarında nakdi doğum yardımı olarak uygulanmaktadır. 2015 yılında 658.663 kişiye 241.638.435 ₺, 2016 yılında ise 1.175.124 kişiye 512.441.184 ₺ doğum yardımı yapılmıştır.

Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı, yardıma ihtiyacı olan ve babası askere gitmiş yaşı 18'den küçük çocuklara aylık 100 ₺ olarak yapılan nakdi yardımdır. 2015 yılında 3.803 muhtaç asker çocuğuna 2.349.300 ₺, 2016 yılında ise 6.313 muhtaç asker çocuğuna 4.036.700 ₺ yardım yapılmıştır.

Öksüz ve Yetim Yardımı, annesi veya babası hayatta olmayan muhtaç durumda olan 18 yaşından küçük çocuklara aylık 100 ₺ olarak yapılan nakdi yardımdır. 2015 yılı itibariyle 35.401 öksüz ve yetim çocuğa 22.837.100 ₺, 2016 yılında ise 52.836 öksüz ve yetim çocuğa 53.184.900 ₺ yardım yapılmıştır.

3.3.2.2 Eğitim Yardımları

Eğitim yardımları kamu bütçesinden yapılan en fazla paya sahip sosyal yardım bileşenidir. Eğitim yardımları şu altı başlıkta gruplandırılabilir; eğitim materyali, şartlı eğitim, öğle yemeği, ücretsiz kitap, öğrenci taşıma, barınma ve iaşe ve engelli öğrencilerin okullarına ücretsiz taşınma yardımıdır.

Eğitim Gereçleri Yardımı, devlet tarafından her eğitim ve öğretim dönemi öncesinde ilköğretim ve ortaöğretimdeki fakir ve yardıma muhtaç aile çocuklarına kitap hariç kırtasiye, kıyafet, ayakkabı, çanta gibi başlıca eğitim ihtiyaçlarının giderilmesi için yapılan yardımlardır[135]. 2002-2016 yılları içerisinde eğitim yardımlarının sosyal yardımlar içerisindeki payı %23'ten %29'a yükselmiştir. Bu yardım programı çerçevesinde 2012 yılında kamu bütçesinden 117,1 milyon ₺, 2013 yılında ise 65,52 milyon ₺ kaynak transferi gerçekleştirilmiştir[136]. 2015 yılında toplam 55,7 bin ailedeki 82,9 bin öğrenci için 15,3 milyon ₺, 2016 yılında ise 16,67 milyon ₺ eğitim materyali yardımı yapılmıştır.

Şartlı Eğitim Yardımı (ŞEY) Programı, yoksulluk sebebiyle çocuklarını okula göndermekte zorlanan ve nüfusun en yoksul %6'lık kısmındaki ailelere, ilk ve orta öğretime devam eden çocuklarının okula düzenli olarak gitmesi durumunda yapılan aylık nakdi yardımlardır. İlköğretimde eğitim gören erkeklere 30 ₺, kızlara 35 ₺, ortaöğretimde eğitim gören erkeklere 45 ₺, kızlara ise 55 ₺ aylık bu program çerçevesinde ödeme yapılmaktadır.

Kız çocuklarının okullaşma ve ilköğretimden ortaöğretime geçiş oranının arttırılması amacıyla erkek çocuklarına oranla kız çocuklarına daha fazla yardım

---

[135] SYGM, **2011 Yılı Faaliyet Raporu**, Ankara, 2011, s.87.

[136] SYGM, **2013 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni**, Araştırma-Geliştirme ve Tanıtım Dairesi Başkanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara: 2013, s. 25.

yapılmıştır. 2011 yılında bu yardım kapsamında 1.863.099 çocuk için 397.486.970 ₺ kaynak kullanılmışken, 2012 yılında 2 milyon çocuğa 501,5 milyon ₺ yardım yapılmıştır[137]. 2013 yılında 512, 8 milyon ₺, 2014 yılında 570,8 milyon ₺ yardım yapılırken 2015 yılında 2 milyon öğrenciye 664,13 milyon ₺, 2016 yılında ise 2,1 milyon öğrenciye 605,77 milyon ₺ yardım yapılmıştır.

Öğle Yemeği Yardımı, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yürütülen, sekiz yıllık temel eğitim sisteminde uygulamaya konulan öğrencilere öğle yemeği verilmesini kapsayan yardım programıdır.

Bu yardım kapsamında 2012 yılında 235 milyon ₺, 2013 yılında 250 milyon ₺, 2014 yılında 430 milyon ₺, 2015 ve 2016 yıllarında ise 460 milyon ₺ öğle yemeği yardımı yapılmıştır[138].

Ücretsiz Ders Kitabı Yardımı, herhangi bir şart aranmaksızın tüm ilköğretimde okuyan öğrencilerin kitaplarının MEB tarafından ücretsiz olarak verilmesidir. 2012 yılında ücretsiz kitap yardımı kapsamında 265 milyon ₺, 2013 yılında 275 milyon ₺, 2014 yılında 125 milyon ₺, 2015 ve 2016 yıllarında ise 240 milyon ₺ ücretsiz ders kitabı yardımı yapılmıştır.

Tablo 3.2
Eğitim Yardımları (Milyon ₺)

	2008	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Eğitim Materyali	96,2	181,9	92,1	103,4	117,1	65,5	-	15,34	16,67
Şartlı Eğitim	290,6	345,1	267,1	397,5	501,5	512,8	570,8	664,1	605,8
Öğle Yemeği	167	180	190	200	235	250	430	460	460
Ücretsiz Ders Kitabı	217	235	250	265	265	275	125	240	240

Kaynak: SYGM, 2012 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni ve 2016 Faaliyet Raporu

[137] SYGM, **2015 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni**, Araştırma-Geliştirme ve Tanıtım Dairesi Başkanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara: 2015, s. 126.
[138] SYGM, **2012 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni**, Araştırma-Geliştirme ve Tanıtım Dairesi Başkanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara: 2012, s. 27.

Öğrencilerin Taşınması ve Barınması Yardımı, taşımalı sistem kapsamına dâhil olmayan öğrencilerin barınma (yurt, pansiyon) ve ulaşım giderleri için SYDV tarafından yapılan nakdi yardımlardır. Bu yardım kapsamında 2011 yılında 15.415 öğrenci için toplam 9,7 milyon ₺ yardım yapılmıştır. 2012 yılında 13,8 bin öğrenci için 4,35 milyon ₺ kaynak transferi gerçekleştirilmiştir[139]. 2015 yılında toplam 1.756 haneye 957,2 bin ₺, 2016 yılında ise 2.083 haneye 1,1 milyon ₺ yardım yapılmıştır.

Engellilerin Okullarına Ücretsiz Taşınması Programı, engellilerin okullaşma oranının artırılması ve eğitim-öğretime teşvik edilmesi amacıyla engelli öğrencilerin okula daha rahat ulaşmalarını sağlamak için yapılan yardımlardır. 2012 yılında 40 bin engelli gencin 77,3 milyon ₺ tutarındaki okullarına taşınma bedeli bu program kapsamında karşılanmıştır. Programın uygulanması ASPB ile MEB tarafından birlikte gerçekleştirilmektedir. 2013 yılında 85 milyon ₺, 2014 yılında 95 milyon ₺, 2015 ve 2016 yıllarında ise 155 milyon ₺ engelli öğrencilerin okullarına ücretsiz taşınması için harcanmıştır.

Yurt Yapım Projeleri, 1986 yılından itibaren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kaynaklarından öğrenci yurtları yapılması projeleridir. 2009-2015 döneminde toplam 178 adet yurt yapım ve tadilat projesi uygulamaya konulmuş ancak 101 tanesi tamamlanmıştır. 2015 yılında 27 yurt projesi için transfer edilen miktar toplam 71,5 milyon ₺'dir. 2016 yılında ise 21 yurt projesi desteklenmiştir.

3.3.2.3 Sağlık Yardımları

Dar gelirli bireylerin sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeleri için masraflarının karşılanarak gerçekleştirilen ayni ve nakdi yardımlardır[140]. 2012 yılından itibaren herhangi bir sosyal güvence sistemine dâhil olmayanlar genel sağlık sigortası kapsamına alınan herkesin gelir durumuna göre bir sigorta primi ödemesi sağlanmıştır. Bu nedenle bu tarihte yaklaşık dokuz milyon yeşil kart sahipleri gelir testi sonrasında sağlık hizmetlerinden ücretsiz olarak yararlanmaya başlamışlardır.

---

[139] SYGM, **2012 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni**, Araştırma-Geliştirme ve Tanıtım Dairesi Başkanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara: 2012, s.28.
[140] Yılmaz, s. 57.

Şartlı Sağlık Yardımı (ŞSY) Programı, ASPB ile Sağlık Bakanlığı koordinesinde çocuk ölüm ve hastalanma oranlarını azaltmak amacıyla dar gelirli ailelere sağlık muayenelerini yaptırabilmeleri için verilen periyodik nakdi yardımlardır.

Tablo 3.3
Şartlı Sağlık Yardımları

	2009	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Aktarılan Kaynak (Milyon ₺)	138,78	73,73	143,30	188,13	244	285,11	363,08	422
Faydalanan Sayısı	836.506	829.464	757.757	887.926	-	-	-	-

Kaynak: SYGM, 2012 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni ve 2016 Faaliyet Raporu

2011 yılında bu yardım programı kapsamında 757.757 kişiye toplam 143,3 milyon ₺, 2012 yılında 887.926 kişiye 188 milyon ₺ yardım gerçekleştirilmiştir. 2013 yılında 244 milyon ₺, 2014 yılında 285,11 milyon ₺, 2015 yılında 363,08 milyon ₺, 2016 yılında ise 422 milyon ₺ şartlı sağlık yardımı hak sahiplerine dağıtılmıştır.

Engelli İhtiyaç Yardımı Programı, herhangi bir sosyal güvence sistemine dâhil olmayan engelli bireylerin toplumsal yaşamın içinde olabilmelerini sağlamak amacıyla bütün ihtiyaçlarının tedarik edilmesine yönelik gerçekleştirilen sosyal yardımlardır. 2011 yılında bu yardım kapsamında toplam 410 kişiye 991.600 ₺ yardım yapılmıştır[141]. 2012 yılında ise bu yardım programından 10 kişi için ve toplam 97 bin ₺ yardım gerçekleştirilmiştir[142]. 2015 yılında da 716 hanede yaşayan toplam 743 kişi için 1 milyon ₺ yardım hak sahiplerine ulaştırılmıştır.

Genel Sağlık Sigortası Gelir Testi Uygulaması, 2008 yılında yürürlüğe giren Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile Yeşil Kart uygulamasının ortadan kaldırılmasıyla ödeme yapabilecek durumda olmayan bireylerin Genel Sağlık Sigortası (GSS) primlerinin devlet tarafından ödenmesi uygulamasıdır. ASPB tarafından bireylerin gelir ve servet düzeyleri belirlenerek geliri brüt asgari ücretin üçte birinden

[141] SYGM, **2011 Yılı Faaliyet Raporu**, Ankara, 2011, s.85.
[142] SYGM, **2012 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni**, Araştırma-Geliştirme ve Tanıtım Dairesi Başkanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2012, s.32.

daha az olan bireylerin tüm GSS masrafları devlet tarafından ödenmektedir[143]. Aşağıda da görüldüğü üzere, bir hanenin aylık ortalama gelir seviyesi G0, G1, G2 ve G3 olmak üzere dört farklı gruba ayrılmış olup bireylerin prim ödemeleri buna göre yapılmaktadır.

Tablo 3.4
2016 Yılı Gelir Testi Sınıflandırması

Gelir Seviyesi	Gelir Durumu	Gelir Aralığı (₺)	Prim Durumu
G0	Brüt asgari ücretin üçte birinin altında	0-549	Prim devlet tarafından ödenecek
G1	Brüt asgari ücretin üçte biri ile asgari ücret arasında	549-1.647	Primi kişi ödeyecek (549x%12=65,88 ₺)
G2	Brüt asgari ücret ile asgari ücretin iki katı arasında	1.647-3.294	Primi kişi ödeyecek (1.647x%12=197,64₺)
G3	Brüt asgari ücretin iki katından fazla	3.294 – üzeri	Primi kişi ödeyecek (3.294x%12=395,28₺)

Kaynak: SYGM, 2016 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni

2012 yılında gelir testi analizi yapılan 14,4 milyon kişiden 10,4 milyon (%71,7) kişinin gelir seviyesi G0 olarak ortaya çıkmış ve GSS primleri devlet tarafından ödenmiştir. 2015 yılında ise 6 milyon kişinin gelir testi analizi yapılmış ve 3,6 milyon (%57,95) kişinin gelir seviyesi G0 olarak tespit edilerek GSS primleri devlet tarafından karşılanmıştır. 2016 yılında ise toplam 3,2 milyon kişinin gelir testi sonucuna göre 2,3 milyon kişinin (%72,35) geliri G0 olarak tespit edilmiş ve GSS primleri devlet tarafından karşılanmıştır. 2012 ve 2015 yıllarının gelir seviyesine göre bireylerin ve hanelerin karşılaştırılması aşağıda yer almaktadır.

[143] SYGM, **2016 Yılı Faaliyet Raporu**, Ankara, 2017, s.57.

Tablo 3.5
2012 ve 2015 Yılları Gelir Testi Sonuçları

	2012		2015	
Gelir Seviyesi	**Hane Sayısı**	**Kişi Sayısı**	**Hane Sayısı**	**Kişi Sayısı**
G0	2.517.918	10.401.410	990.779	3.554.742
G1	1.088.624	3.962.425	766.372	2.233.488
G2	118.275	441.456	115.057	304.166
G3	21.787	83.967	16.474	41.548
Toplam	**3.654.495**	**14.493.157**	**1.847.279**	**6.046.967**

Kaynak: SYGM, 2015 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni

Tüp Bebek Projesi, çok pahalı olan tüp bebek tedavi giderlerini ödeme durumu olmayan, 23-29 yaş aralığındaki, normal ya da diğer tedavi yöntemlerine rağmen son üç yılda çocuk sahibi olamayan yoksul ailelerin tedavilerinin Acıbadem Sağlık Grubu tarafından yaptırılmasına yönelik olarak ASPB tarafından yürütülen bir projedir. Bakanlık tarafından tıbbi olarak muhtaçlığı belirlenmiş ve proje çerçevesinde tedavilerine karar verilmiş kadınların refakatçilerinin hastaneye ulaşım giderleri ve konaklama giderleri de bu proje kapsamında karşılanmaktadır.

3.3.2.4 Sosyal ve Özel Amaçlı Yardımlar

Bu yardımlar, aşevleri, afet ve terörden zarar görenlere yönelik yapılan yardımlar olarak ele alınmaktadır.

Aşevleri Yardımları, işsizlik ve yoksulluktan ciddi manada etkilenen dul, yaşlı, hasta, engelli, kimsesiz ve muhtaç olan bireylere aşevleri vasıtasıyla günlük sıcak yemek verilmesi şeklinde gerçekleştirilen yardımlardır. 2011 yılında bu yardım kapsamında 30.131 kişiye toplam 10,8 milyon ₺ yardım yapılmışken 2012 yılında 44 bin kişinin aşevlerinden yararlanması için devlet tarafından 11,3 milyon ₺ harcama yapılmıştır[144]. 2013 yılında 23.650 kişi için 12,86 milyon ₺, 2014 yılında 34.911 kişi

[144] SYGM, **2012 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni**, Araştırma-Geliştirme ve Tanıtım Dairesi Başkanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2012, s. 32.

için 11,47 milyon ₺, 2015 yılında 30.391 kişi için 12,25 milyon ₺, 2016 yılında ise 23.509 kişi için 14,21 milyon ₺ aşevi yardımı yapılmıştır.

Tablo 3.6
Aşevi Yardımları

	2009	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Harcama (Milyon ₺)	8,65	8,6	10,82	11,38	12,86	11,47	12,25	14,21
Faydalanan Sayısı	31.615	29.160	30.131	44.139	23.650	34.911	30.391	23.509

Kaynak: SYGM, 2012 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni ve 2016 Faaliyet Raporu

Afet (Acil Durum) Yardımları, deprem, sel gibi doğal afetler nedeniyle hayatları olumsuz etkilenen afetzedelerin ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla gerçekleştirilen yardım programlarıdır. Bu program çerçevesinde 2011 yılında 685 kişiye 17,2 milyon ₺, 2012 yılında 32 milyon ₺, 2015 yılında 6,5 milyon ₺, 2016 yılında ise 11,8 milyon ₺ yardım yapılmıştır.

3.3.2.5 2022 Sayılı Kanun Gereği Yapılan Yardımlar

65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında 2022 sayılı Kanunun 1'inci maddesinde;

> 65 yaşını doldurmuş, kendisine kanunen bakmakla mükellef kimsesi bulunmayan, sosyal güvenlik kuruluşlarının herhangi birisinden her ne nam altında olursa olsun bir gelir veya aylık hakkından yararlanmayan, nafaka bağlanmamış veya bağlanması mümkün olmayan, mahkeme kararıyla veya doğrudan doğruya kanunla bağlanmış herhangi bir devamlı gelire sahip bulunmayan ve muhtaçlığını İl veya İlçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından alacakları belgelerle kanıtlayan Türk Vatandaşlarına hayatta bulundukları sürece, 300 gösterge rakamının her yıl bütçe kanunu ile tespit edilecek katsayı ile çarpımından bulunacak tutarda aylık bağlanır.
>
> Hükmüne yer verilmiştir.

Bu Kanun gereği herhangi bir sosyal güvencesi olmayan dar gelirli muhtaç, 65 yaşını doldurmuş, bakmakla yükümlü olduğu 18 yaşından büyük engelli yakını olan ve

slikosiz hastalığı olan bireylere aylık bağlanması şeklinde uygulanan yardım programlarıdır.

Aşağıdaki verilere göre, 2012 yılında bu yardım çerçevesinde toplam 2,9 milyar ₺ yardım yapılırken bu yardımdan en fazla 65 yaşını doldurmuş 668.351 kişi yaşlı aylığı aldığı gözlemlenmektedir. Aynı zamanda engellilere yönelik yardımlar, bahse konu kanun kapsamında yapılan toplam yardımların yaklaşık üçte ikisine denk gelmektedir. 2016 yılında ise bu kapsamda 1,3 milyon kişiye 4,8 milyar ₺ tutarında harcama gerçekleştirilmiştir.

Tablo 3.7
2022 Sayılı Kanun Gereği Yapılan Yardımlar

	2012			**2016**		
Aylık Türü	**Aylık (₺)**	**Faydalanan Sayısı**	**Aktarılan Kaynak (₺)**	**Aylık (₺)**	**Faydalanan Sayısı**	**Aktarılan Kaynak (₺)**
Yaşlı Aylığı(+65)	121,76	668.351	1.046.021.987	228,35	620.019	1.579.660.587,40
Engelli Aylığı (%40-69)	243,53	298.617	848.563.035	342,92	338.814	1.277.759.722,65
Muhtaç Engelli Aylığı (+%70)	365,30	201.670	847.471.944	514,38	284.951	1.577.380.545,78
Engelli Yakını Aylığı	243,53	59.517	167.883.076	342,92	91.478	327.264.887,48
Silikozis	526,17-676,51	200	1.251.136	740,98 846,83 943,61	189	1.730.955,83
TOPLAM		**1.228.355**	**2.911.191.180**		**1.335.451**	**4.763. 796.699,14**

Kaynak: SYGM 2012 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni, 2016 Faaliyet Raporu

Evde Bakım Yardımı, bakıma muhtaç engelli bireylerin evde bakımlarının aileleri tarafından daha sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için ASPB ile Maliye Bakanlığı tarafından yürütülen sosyal yardım programlarıdır. 2015 Temmuz-Aralık döneminde evde bakım yardımı için uygulanan aylık tutar 830,84 ₺ olup, bu kapsamda

2015 yılı içinde 508.481 kişiye 4,4 milyar ₺ evde bakım yardımı yapılmıştır. 2016 yılında ise evde bakım yardımı aylık tutarı 932,59 ₺ olup, 481.141 kişiye 5,2 milyar ₺ evde bakım yardımı yapılmıştır.

3.3.2.6 Proje Destekleri

Proje destekleri, dar gelirli grupların yoksulluk ve sosyal dışlanmadan etkilenmeden ekonomik ve sosyal yaşama entegrasyonunu sağlamak amacıyla çalışabilecek durumda olup kendi işini kuramayan fakir ve muhtaç bireylere yapılan desteklerdir[145]. Bu kapsamda verilen destekler; Kırsal Alanda Sosyal Destek, Gelir Getirici, Sosyal Hizmet, Geçici İstihdam, Toplum Kalkınması ve Sosyal Konut Projeleri şeklinde beş farklı grupta değerlendirilmektedir. 2012 yılında bu kapsamda 3.526 proje için 426.497 kişiye 254,4 milyon ₺ yardım yapılmışken 2015 yılında ise bu alandaki 1304 projenin 435'i kabul edilmiş ancak 622'si reddedilmiştir.

Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi (KASDEP), süt sığırcılığı, koyunculuk ve seracılık alanlarında tarımsal projeleri olan ve bu projeleri hayata geçirerek tarımsal üretim yapmak isteyen ancak yeterli sermayeye sahip olmayan bireylere verilen desteklerdir. SYDV projeden kimlerin yararlanacağını belirlerken Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ise projenin kooperatif şeklinde koordine edilmesini sağlamaktadır. Süt sığırcılığında 30 ile 120 arası ortak olması şartıyla herbir kişiye 4 baş inek, koyunculukda 50 ortağa herbir kişiye 25 baş koyun ve 1 koç, seracılıkda ise 50 ile 120 arası ortak olması şartıyla 500 metrekare seranın yapılması şeklinde destekler verilebilmektedir. Bu kapsamda verilen proje bedelleri, hak sahipleri tarafından ilk iki yıl ödeme yapılmazken sonraki altı yıl altı eşit taksitte faizsiz olarak sekiz yıl vade ile geri ödenmektedir.

2012 yılında bu kapsamda 88 proje için 4.438 kişiye toplamda 90,3 milyon ₺ destek verilirken 2015 yılında altı proje için 383 kişiye 2,3 milyon ₺ yardım yapılmıştır.

[145] SYGM, **2012 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni**, Araştırma-Geliştirme ve Tanıtım Dairesi Başkanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara, 2012, s. 31.

Tablo 3.8
Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi

Yıl	Proje Adı	Proje Sayısı	Faydalanan Sayısı	Aktarılan Kaynak (₺)
2008	Süt Sığırcılığı	122	8.555	60.285.931
	Damızlık Koyun	10	500	4.572.045
	Seracılık	2	100	2.435.793
	Toplam	**134**	**9.155**	**67.293.769**
2009	Süt Sığırcılığı	206	14.351	97.872.318
	Damızlık Koyun	16	850	6.587.496
	Seracılık	-	-	-
	Toplam	**222**	**15.201**	**104.459.814**
2010	Süt Sığırcılığı	138	8.327	80.934.163
	Damızlık Koyun	15	750	7.718.722
	Seracılık	1	50	1.149.845
	Toplam	**154**	**9.127**	**89.802.731**
2011	Süt Sığırcılığı	235	12.877	269.041.114
	Damızlık Koyun	14	700	10.080.074
	Seracılık	-	-	-
	Toplam	**249**	**13.577**	**279.121.188**
2012	Süt Sığırcılığı	82	4.138	84.811.016
	Damızlık Koyun	6	300	5.477.852
	Seracılık	-	-	-
	Toplam	**88**	**4.438**	**90.288.868**
2013	Süt Sığırcılığı	21	986	20.014.396
	Damızlık Koyun	1	453	1.293.750
	Seracılık			
	Toplam	**22**	**1.439**	**21.308.146**
2014	Süt Sığırcılığı	19	845	22.925.530
	Damızlık Koyun	1	72	947.000
	Seracılık			
	Toplam	**20**	**917**	**23.872.530**
2015	Süt Sığırcılığı	6	383	2.345.980
	Damızlık Koyun			
	Seracılık			
	Toplam	**6**	**383**	**2.345.980**

Kaynak: SYGM, 2012 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni ve 2015 Faaliyet Raporu

Gelir Getirici Projeler, yoksulluk sınırında yer alan dar gelirli bireylerin hayatlarını devam ettirebileceği geliri elde edebilecek işleri kurmaları ya da kurdukları işleri devam ettirebilmeleri için devlet tarafından verilen proje destekleridir. Bireylere ilk iki yıl ödeme yapılmaksızın altı yılda altı eşit taksit halinde sekiz yıl vade ile faizsiz

geri ödemek şartıyla kişi başına 15.000 ₺ destek verilmektedir. Meyvecilik projelerinde ise, projenin uzun vadede gelir getirmesi öngörüldüğü için geri ödemelerin vadesi 11 yıl olarak uygulanmaktadır. Bu kapsamda 2011 yılında 538 proje için 1.156 kişiye toplam 66 milyon ₺ yardım yapılırken 2012 yılında 2.185 proje için 52.082.730 ₺ harcama gerçekleştirilmiştir. 2015 yılında ise 412 proje için 701 kişiye toplam 6,8 milyon ₺ yardım yapılmıştır.

Tablo 3.9
Gelir Getirici Projeler

Yıllar	Proje Sayısı	Kişi Sayısı	Aktarılan Kaynak (₺)
2007	2.535	4.251	25.462.829
2008	4.018	7.782	57.167.845
2009	3.398	7.869	66.879.814
2010	1.571	4.060	35.392.111
2011	538	1.156	66.483.066
2012	646	12.143	13.518.794
2013	681	1.576	18.164.844
2014	504	784	10.382.153
2015	412	701	6.842.644

Kaynak: SYGM, 2015 Faaliyet Raporu

Sosyal Hizmet Projeleri, engellileri kapsayan, sokak çocuklarının sosyal hayata kazandırılması, yaşlı ve hastaların evde bakımı ile sosyal market ve aile destek merkezleri ile ilgili projeler için geri ödemesiz olarak verilen desteklerdir. Bu kapsamda 2011 yılında 53.887 kişiye toplamda 126 proje için 7.924.841 ₺ yardım yapılırken, 2012 yılında 148 proje için 7 milyon ₺, 2013 yılında 257 proje için 27,6 milyon ₺, 2014 yılında 198 proje için 18,2 milyon ₺, 2015 yılında ise 277 projeye 28,8 milyon ₺ destek verilmiştir.

Toplum Kalkınması Projeleri, kalkınmaya katkı sağlayabilecek gelir getirici, eğitim imkânlarının geliştirilmesine yönelik sosyal hizmet projelerinin birlikte uygulanabilmesine olanak tanımaktadır. Bu projeler kapsamında 2012 yılında 189 proje için 229.524 kişiye toplam 45 milyon ₺ destek verilmişken 2013 yılında ise 77 projeye 15.400 kişi için 79,4 milyon ₺ kaynak aktarılmıştır. 2014 ve 2015 yılları arasında hem geçici istihdam ve toplum kalkınması projeleri için herhangi bir kaynak aktarılmamıştır.

Tablo 3.10
Sosyal Hizmet Projeleri

Yıllar	Proje Sayısı	Aktarılan Kaynak (₺)
2007	211	4.819.360
2008	277	23.564.144
2009	226	18.840.841
2010	102	5.494.429
2011	126	7.924.841
2012	148	6.961.000
2013	257	27.578.462
2014	198	18.171.812
2015	277	28.748.148
Toplam	**1.545**	**113.354.890**

Kaynak: SYGM, 2015 Faaliyet Raporu

Geçici İstihdam Projeleri, toplumsal kalkınmanın sağlanabilmesi adına piyasada ihtiyaç duyulan işgücünün sağlanması açısından çalışabilecek durumda olmasına rağmen iş bulamayan yoksul kişilerin çalıştırılarak gelir elde etmelerini geçici de olsa sağlamak amacıyla devlet tarafından yürütülen projelerdir. Bu projeler kapsamında 2012 yılında 15 proje için 2.630 kişiye toplam 2,2 milyon ₺ yardım yapılırken 2013 yılında ise 4 proje için 240 kişiye 553.615 ₺ yardım gerçekleştirilmiştir.

ASPB'nın önceki yıllarda sosyal yardım veren kurumlardan derlediği istatistiklere göre 2015 yılı tahminine göre 25,8 milyar ₺, 2016 yılı tahminine göre 32 milyar ₺ (GSYİH içerisindeki payı 1,45) sosyal yardım harcaması yapılmıştır. Bunun yaklaşık 20 milyar ₺'si ASPB tarafından geri kalanı ise özel vakıf ve kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmiştir. TÜİK'in işgücü (emekli) ve işsizlik harcamalarının da dâhil olduğu 2015 sosyal koruma harcamaları verilerine göre toplam 13 milyon kişiye 274,9 milyar ₺ (GSYİH içerisindeki payı %11,8) sosyal koruma harcaması yapılmıştır. TÜİK'in sosyal koruma harcamaları içerisinde Banka Vakıf Sandıkları, Dernek ve Vakıfların harcamaları da yer almaktadır. ASPB'nın 2016 yılındaki bütçe ödeneğinin genel bütçe içerisindeki payı %4,42'dir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL YARDIM UYGULAMALARININ GELİR DAĞILIMINA ETKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ İLE İNCELEME

Gelir dağılımı eşitsizliğinin bütün dünya ekonomilerini etkileyen temel bir sorun olması sebebiyle gelir dağılımı ve eşitsizliği konusu tüm dünyada bireylerin, araştırmacıların ve politikacıların gündemindeki yerini sürekli olarak korumaktadır. Uzun bir süredir yapılan teorik ve uygulamalı çalışmalarda gelir dağılımının belirleyicilerinin neler olduğu ve gelir dağılımı eşitsizliğini önlemek için neler yapılması gerektiği konuları sürekli tartışılmaktadır.

Gelir dağılımını etkileyen faktörler, ikinci bölümün başında detaylı olarak incelenmiştir. Bu bölümde ise söz konusu bu faktörler ile ilgili teorik yaklaşımlar ayrıntılı olarak incelenecek ve geniş bir literatür taraması yapılarak, uygulanmış çalışmalar hakkında bilgi verilecektir. Çalışmada ekonometrik model kullanılacak olması nedeniyle, ekonometrik modelin kullanıldığı çalışmalara özellikle de panel veri analizinin tercih edildiği çalışmalara yer verilecektir. Dolayısıyla araştırmanın teori altyapısının ve modelinin kurulabilmesi için bu çalışmalardan yararlanılacaktır. Bu nedenle ikinci bölümde incelenen yapısal faktörler ve iktisadi politikaların literatürdeki uygulamalı karşılığı olan büyüme, uluslararası ticaret, eğitim ve kamu sosyal harcamaları literatürde öne çıkan konulardır. Bu konuların yanında daha birçok konunun ya da ekonomik kavramın gelir dağılımı üzerine etkilerinin incelendiği literatür taramasında gözlemlenmiş ancak bunlara yer verilmemiştir.

4.1 LİTERATÜR TARAMASI

4.1.1 Büyüme

Literatürde büyüme ile gelir dağılımı arasındaki ilişki, çift yönlü olarak yani hem gelir dağılımının büyüme üzerindeki hem de büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Bu konuda birbirinden çok farklı sonuçlar ortaya

çıkmıştır. Bu sonuçlardan biri olan gelir dağılımının daha adaletli olmasının büyümeyi arttırması, eşitsizliğin yatırım imkânlarını ve kredi kullananların yapacağı yatırımları azaltacağı ve makro iktisadi dalgalanmalara neden olacağı gerekçeleriyle açıklanmıştır[146].

Simon Kuznets, 1955 yılında ilk olarak büyüme ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi incelemiş ve ortaya koyduğu sonuçlar Kuznets hipotezi olarak kabul edilmiştir. Kuznets'e göre, düşük gelir düzeyine sahip ülkelerde gelir dağılımı eşitsizliği nispeten daha azken gelir düzeyinin artmasıyla birlikte ekonomik büyümenin ilk devrelerinde gelir dağılımı eşitsizliği artarken daha sonraki süreçte ise gelir dağılımı eşitsizliği azalma eğilimine girmektedir. Kuznets hipotezine göre gelir dağılımı ile gelir düzeyi arasında "ters U eğrisi" şeklinde bir ilişki söz konusudur[147].

Kuznets'in hipotezini sorgulayan yatay kesit verilerin kullanıldığı birçok araştırmadaki sonuçların birbiriyle çelişkili olması büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisinin ne yönde olduğu konusunun tartışmalı olduğunun kanıtıdır[148]. Bu araştırmalarda yapılan ölçümlerin güvenilirlik düzeyinin düşük olması ve ele alınan ülkelerin karşılaştırılabilme imkânının olmaması sonuçların farklı çıkmasına neden olmaktadır. Meselâ, Deininger ve Squire tarafından kullanılan veri setindeki gözlem sayısının çok olmasına rağmen, verilerin yetersiz ve dengesiz olması nedeniyle Kuznets hipotezini sınamak için tutarlılıktan uzak kalmıştır[149].

Galbraith ve Kum, Teksas Üniversitesi Eşitsizlik Projesi (UTIP) altında ücret ödemeleri ve imalat sanayindeki ödemeleri kullanarak 1963-1999 yıllarını kapsayan 150 ülkenin Birleşmiş Milletler Endüstriyel Kalkınma Örgütü'nden (United Nations Industrial Development Organization-UNIDO) alınmış verilerden daha tutarlı bir veri seti oluşturmaya çalışmışlardır. Gelir dağılımını temsilen Gini katsayılarını kullanarak

---

[146] İbrahim Güran Yumuşak ve Mahmut Bilen, "Gelir Dağılımı - Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı. l, 2000, s.77-96.

[147] Simon Kuznets, "Economic Growth and Income Inequality", **The American Economic Review**, Vol. XLV, No. 1, 1955, pp. 4-28.

[148] M. Kemal Değer, "Ticari Liberalizasyon ve Gelir Dağılımı: Gelişmekte olan Ülkeler Üzerine Bir Analiz", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fen Dergisi**, No: 61-2, 2006, s. 63-87.

[149] Klaus Deininger ve Lyn Squire, "A New Data Set Measuring Income Inequality", **The World Bank Economic Review**, Vol. 10, No. 3, September 1996, pp. 565-591.

yaptıkları panel veri analizi sonuçlarına göre sanayileşme ve büyümenin gelir dağılımını olumlu yönde etkilediğini ancak gelişmiş ülkelerde gelirin artışıyla gelir eşitsizliğinin arttığını savunmuşlardır[150]. Bunun yanında, reel faiz oranlarının artmasıyla büyümenin yavaşlayacağı dolayısıyla gelir eşitsizliğinin de artacağı ifade edilmiştir.

Robinson tarımdan sanayi sektörüne istihdam transferini değerlendirerek Kuznets'in hipotezini hem desteklemiş hem de geliştirmiştir. Robinson'a göre kişi başına gelir ve gelir dağılımı eşitsizliği tarımda düşükken sanayi sektöründe ise yüksektir. Ekonomik büyümeyle birlikte istihdamın tarımdan sanayi sektörüne kaymasıyla büyümenin ilk aşamasında gelir eşitsizliği artarken daha sonra azalma eğilimine girmektedir[151].

Branco ve Williams ise büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisini 54 gelişmekte, 14 gelişmiş ülkeden oluşan toplam 68 ülkeyi araştırdığı çalışmasında, iktisadi büyümenin nüfusun en düşük gelirli % 40'lık bölümün gelirini düşürdüğünü dolayısıyla büyüme ile gelir dağılımı arasında negatif bir ilişkinin varlığını savunmuştur[152]. Buna paralel sonuçlara ulaşan Panizza da, 1940-1980 dönemini kapsayan ABD eyaletlerindeki büyüme ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi panel veri yöntemi ile incelemiş ve bu ilişkinin güçlü bir ilişki olmadığını savunmuştur[153].

Atkinson ise, 1954-2001 yıllarındaki dokuz OECD ülkesindeki teknolojik değişmenin ve küreselleşmenin gelir dağılımı üzerindeki etkisini panel veri yöntemi ile araştırmış ve bu kavramların gelir dağılımı eşitsizliğini arttırdığını savunmuştur[154]. Dolar ve Kraay gelir dağılımı ile büyüme arasındaki ilişkiyi farklı bir bakış açısıyla incelemiştir. 1965-2004 dönemindeki en kötü kişisel gelir dağılıma sahip 50 ülke için

---

[150] James Kenneth Galbraith ve Hyunsub Kum, "Inequality and Economic Growth: A Global View Based on Measures of Pay", **CESifo Economic Studies**, Vol. 49, No. 4, 2003, pp. 527-556.

[151] Robert J. Barro, "Inequality and Growth in a Panel of Countries", **Journal of Economic Growth**, No: 5, June 2000, pp. 8-9.

[152] Cem Dişbudak ve Bora Süslü, "Türkiye'de Kişisel Gelir Dağılımını Belirleyen Faktörler", **Ekonomik Yaklaşım,** Cilt 18, Sayı 65, s. 1-23.

[153] Ugo Panizza, "Income Inequality and Economic Growth: Evidence from America Data", **Journal of Economic Growth**, Vol.7, 2002.

[154] Anthony B. Atkinson, "Income Inequality in OECD Countries: Data and Explanations", **CESifo Working Papers**, Vol. 881, No. 10, 2003, pp. 25-30.

yaptıkları çalışmada, siyaset ve kamu kurumlarının ve uluslararası ticari açıklığın gelir dağılımını olumlu yönde etkilediği sonucuna varmışlardır[155].

Gundlach, Navarro De Pablo ve Weisert, Dolar ve Kraay'ın katkılarına beşeri sermaye ve eğitimi ekleyerek 1950-1999 yıllarındaki 137 ülke için panel veri yönteminde Deininger ve Squire'in (1996) Gini katsayı veri setini kullanmış ve eğitim kalitesinin artmasıyla beşeri sermayedeki iyileşmenin gelir eşitsizliğini arttırdığını ortaya koymuşlardır[156]. Persson ve Tabellini ise gelir eşitsizliğinin büyüme üzerindeki etkisini gelişmiş ve GOÜ için panel veri yöntemi ile araştırmış ve gelir dağılımı ile büyüme arasında negatif ilişki olduğunu tespit etmiştir[157]. Buna karşın Forbes, 1966-1995 dönemindeki 45 ülke için büyüme ve gelir dağılımının yanında kadın-erkek eğitim düzeyi ve satın alma gücü paritesi değişkenlerini de panel veri yönteminde kullanarak gelir dağılımı ile büyüme arasında pozitif bir ilişki tespit etmiştir[158]. Modeli

$$Growth_{it} = \beta_1 Inequality_{it-1} + \beta_2 Income_{it-1} + \beta_3 Male\ Education_{it-1} + \beta_4 Female\ Education_{it-1} + \beta_5 PPP_{it-1} + \alpha_1$$

şeklinde kurmuştur.

Eşitsizlik verilerini Deinenger ve Squire (1996) çalışmasından almış ve Gini katsayılarını kullanmıştır. Gelir verilerini World Bank STARS data setinden almış ve kişi başına düşen Gayri Safi Milli Hasıla'nın (GSMH) logaritma verilerini kullanmıştır. Beşeri sermaye istatistikleri ise Barro ve Jong W. Lee (1996)'nin International Measures of Schooling Years and Schooling Quality" çalışmasından almıştır. Kadın ve erkek eğitimi değişkeni olarak, 25 yaşın üzerindeki kadın nüfusu içerisindeki ortaokul mezunu ortalama yaş oranı olarak ele alınmıştır. Modele dâhil ettiği diğer bir değişken de yatırımların fiyat seviyesidir. Bunu da, yatırımların satın alma gücü paritesinin ABD için döviz kuru oranlarına oranı olarak hesaplanmıştır. Elde ettiği sonuçlara göre ilk ve

[155] David Dollar and Aart Kraay, "Growth Is Good for Poor", **The World Bank Development Research Group**, No. 20433, Washington DC, 2004, pp. 26-32.
[156] Erich Gundlach, Jose Navarro de Pablo and Natascha Weisert, "Education Is Good For The Poor: A Note On Dollar And Kraay", **Oxford University Press**, 2004, pp. 92-106.
[157] Torsten Persson and Guido Tabellini, "Is Inequality Harmful for Growth?", **The American Economic Review**, Vol. 84, No. 3, 1994, pp. 600-620.
[158] Kristin Forbes, "A Reassessment of The Relationship Between Inequality and Growth", **The American Economic Review**, Vol. 90, No. 4, 2000, pp. 869-887.

sonraki aşamalarda gelir dağılımındaki eşitsizliği ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü güçlü bir ilişki olduğunu savunmuştur.

Gelişmiş ve GOÜ için büyüme, kamu harcamaları ve dışa açıklığın gelir dağılımına etkilerinin araştırıldığı çalışma sonuçlarına göre bu değişkenlerin gelir dağılımına olumlu etkileri olduğu tespit edilmiştir[159]. 1960-1995 dönemini ve yüz ülkeyi kapsayan başka bir çalışmada ise kamu harcamalarının, hukukun, demokrasinin, enflasyonun, eğitimin, ölüm oranlarının, yatırımların ve dışa açıklığın büyüme ve gelir dağılımı üzerine etkileri araştırılmış ve ulaşılan sonuçlara göre dışa açıklık ile yatırımların gelir eşitsizliğini pozitif olarak diğerleri ise negatif olarak etkilediği savunulmuştur[160]. Altyapının ekonomik büyüme ve gelir dağılımını nasıl etkilediğinin araştırıldığı yüz yirmi bir ülke ve 1960-2000 dönemini kapsayan çalışmada elde edilen sonuçlara göre altyapıdaki olumlu gelişmelerin ekonomik büyümeyi ve gelir dağılımını olumlu yönde etkilediği ortaya çıkarılmıştır[161].

1970-1995 dönemini ve kırk altı demokratik ve anti-demokratik ülkeyi kapsayan büyüme ve yatırımların gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin incelendiği başka bir çalışmada;

$$\text{Log (Income}_{it}) = \alpha_{it} + \beta_{1i} \log (\text{invest}_{it}) + \beta_{2i} \text{ Inequality} + \Sigma_{it}$$

Income: Kişi Başına Düşen Reel Gelir

Invest: Reel Kişi Başına GSYİH'nın Yatırım Payı

Inequality: Hanehalkı Gelir Eşitsizliği

şeklinde model kurulmuştur. Yapılan ekonometrik analizlere göre gelir dağılımı eşitsizliğinin büyüme üzerine uzun dönemli etkilerinin önemli olduğu ve

[159] Hongyi Li, Danyang Xie and Heng-fu Zou, "Dynamics of Income Distribution", **Canadian Journal of Economics,** Vol. 33, No. 4, 2000, pp. 937-961.
[160] Robert J. Barro, "Inequality and Growth in a Panel of Countries", **Journal of Economic Growth**, No. 5, 2000, pp. 10-29.
[161] César Calderón and Luis Servén, "The Effects of Infrastructure Development on Growth and Income Distribution", **Central Bank of Chile Working Papers,** No. 270, April 2004, pp. 13-26.

gelişmişlik ve demokratiklik açısından ülke ayrımının önemli olmadığı sonucuna varılmıştır[162].

4.1.2 Uluslararası Ticaret

Literatürde uluslararası ticaretin gelir dağılımı üzerine etkisi Heckscher-Ohlin ve Stolper-Samuelson teorileri ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu teorilere göre, ülkeler dış ticarette karşılaştırmalı üstünlük elde edebilmeleri için hangi üretim faktörüne daha çok sahipse bu üretim faktörüyle üretilen malların üretiminde uzmanlaşmaları gerekmektedir. Bu nedenle, dışa açıklığın gelir dağılımını hangi yönde etkilediği ülkelerin gelişmişlik düzeyine bağlıdır. Çünkü gelişmiş ülkelerde daha çok olan üretim faktörlerinin sermaye ve kalifiye işgücü olması sebebiyle serbest ticaret politikaları ile birlikte bu üretim faktörlerinin geliri artarak gelir dağılımı eşitsizliğinin de artmasına sebep olmaktadır. GOÜ'de ise, vasıfsız işgücünün daha bol olması nedeniyle ticareti serbestleşmeyle birlikte vasıfsız işgücü gelirleri artarak gelir dağılımı eşitsizliği azalmaktadır. Özet olarak dışa açıklık gelir dağılımını gelişmiş ülkelerde negatif, GOÜ'de ise pozitif olarak etkilemektedir.

Büyüme konusunda olduğu gibi dışa açıklığın gelir dağılımını nasıl etkilediği konusunda da büyük tartışmalar söz konusudur. Dışa açıklığın gelir eşitsizliğini azalttığını savunan, 1960-1995 dönemi için 102 ülkeyi dinamik panel veri analiz yöntemiyle inceleyen Calderon ve Chong yatırım kontrollerinin yoğunluğunun, döviz kurunun ve ticaret hacminin uzun dönem gelir dağılımını etkilediği sonucuna ulaşmışlardır[163]. Kurdukları model;

$$GIN_{it} = \alpha + \beta GIN_{it-1} + \varphi GDP_{it} + \delta EDU_{it} + \mu LLQ_{it} + \gamma EXT_{it} + €_{it}$$

GIN: Hanehalkı Gelir Dağılımı – Deinenger ve Squire (1997)'den alınmıştır.

GDP: Kişi başına reel GSYİH

[162] Dierk Herzer and Sebastian Vollmer, "Inequality and Growth: Evidence from Panel Cointegration", **Journal of Economic Inequality**, Vol. 9, February 2011, pp. 5-13.

[163] Cesar Calderon ve Alberto Chong, "External Sector and Income Inequality in Interdependent Economies Using a Dynamic Panel Data Approach", **Economics Letters**, Vol. 71, 2001, pp. 225-231.

EDU: İlkokul mezunu nüfus

LLQ: Likit Borçlar (GSYİH içerisindeki oranı)

EXT: Ticaret Hacmi, reel döviz kuru, kara borsa ve yatırım kontrollerini içeren dış sektör

Gelir dağılımını, modelde Gini oranlarını kullanarak bağımlı değişken olarak kullanmışlardır. Faiz oranı, reel döviz kuru ve ticaret hadlerini de açıklayıcı değişkenler olarak daha sonradan modele dâhil etmişlerdir.

1985 yılı verileri kullanılarak yetmiş üç ülke için yapılan yatay kesit analizinde, uluslararası ticaretin gelir dağılımına etkisi incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda çok önemli üç bulguya ulaşılmıştır[164]. Birinci olarak ticarete yoğun katılım önemli derecede gelir eşitsizliğini azaltmaktadır. İkinci olarak, ticaret ile gelir eşitsizliği arasında negatif güçlü bir ilişki ortaya çıkmaktadır çünkü daha adil gelir dağılımına sahip ülkeler daha çok ticaretle uğraşmaktadırlar. Son olarak da büyüme, önceki gelirin ve sonraki büyümenin artmasını sağlayan ticaret sayesinde eşitsizliği azaltır. Bu çalışmada da yine gelir dağılımını Gini oranları temsil etmiştir. Uluslararası ticaret verilerini ise, GSYİH içerisindeki oran olarak ele alınmış ve Frankel ve Romer[165] tarafından oluşturulmuş ticaret veri setini kullanmışlardır.

Ekonomik açıklık ve demokrasinin gelir eşitsizliği üzerine etkilerinin, altmış dokuz gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin 1960-1996 yılları için incelendiği çalışmada gelir eşitsizliğini temsilen Gini oranlarını, ekonomik açıklığı temsilen ise ticari akımlar, yabancı sermaye yatırımları ve finansal sermaye yatırımları ele alınmıştır[166]. Yapılan istatistiki testler sonucunda, uluslararası ticaretin ve demokrasinin gelir eşitsizliğini azalttığına dair bulgular elde edilmiştir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ise gelir eşitsizliğini arttırdığı konusunda tespitlerde bulunulmuştur. Finansal sermayenin

---

[164] Avik Chakrabarti, "Does Trade Cause Inequality?", **Journal of Economıc Development,** Vol. 25, No. 2, December 2000, pp. 5-15.

[165] Jeffrey A. Frankel, and David Romer, "Trade and Growth: An Empirical Investigation," **National Bureau of Economic Research (Cambridge, M.A.) Working Paper**, No. 5476, 1996, pp. 45-46.

[166] Rafael Reuveny and Quan Li, "Economic Openness, Democracy, and Income Inequality an Empirical Analysis", **Comparative Political Studies**, Vol. 36, No. 5, June 2003, pp. 575-601.

ise gelir eşitsizliğine etkisi olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu çalışmada da, bağımlı değişken olarak gelir eşitsizliğini temsilen Gini oranları, demokrasiyi temsilen demokrasi endeksi, uluslararası ticareti temsilen ticari açıklık verileri kullanılmıştır. Diğer açıklayıcı değişkenler olarak finans akımları, yabancı sermaye yatırımları ve kişi başına GSYİH verileri kullanılmıştır.

Gerardo Angeles Castro, Galbraith ve Kum'dan aldığı gelir eşitsizliği verilerini kullanarak, 1980-1998 dönemi ve 93 ülke için yaptığı dinamik panel veri analizinde uluslararası ticaret, yabancı sermaye yatırımları ve enflasyonun gelir dağılımı üzerindeki etkilerini araştırmıştır[167]. Uluslararası ticaretin gelir dağılımını olumlu yönde oysa yabancı sermaye yatırımlarının ve enflasyonun ise olumsuz olarak etkileyeceğini savunmaktadır. Kurduğu model;

$$EHII_{it} = \alpha_i + \beta_1 TRAGDP_{it} + \beta_2 FDIGDP_{it} + \beta_3 INFL_{it} + \beta_4 EDUSEC_{it} + u_{it}$$

EHII: Tahmin Edilmiş Hanehalkı Gelir Eşitsizliği-Estimated Household Income Inequality (Galbraith and Kum-2003)

TRAGDP: Ticaret / GSYİH

FDIGDP: Yabancı sermaye yatırımlarının GSYİH'dan aldığı pay

INFL: Tüketici fiyat endeksindeki yıllık değişim

EDUSEC: Ortaokul katılım oranı

Yaptığı analizler sonucunda, uluslararası ticaret ile gelir eşitsizliği arasında negatif ilişki olduğuna dair bulgulara ulaşmıştır. Ticareti sektörler bazında analiz ettiğinde, ihracata dayalı büyümenin gelir dağılımına olumlu herhangi bir etkisine rastlanmamıştır aksine mamul mal ihracatının ise eşitsizliği azaltabileceği ortaya çıkmıştır. Yabancı sermaye yatırımlarının da gelir dağılımını olumsuz etkileyeceği sonucuna varılmıştır. Eğitimin gelir dağılımını iyileştirici etkisinin olduğuna dair

[167] Gerardo Angeles Castro, "The Effect of Trade and Foreign Direct Investment on Inequality: Do Governance and Macroeconomic Stability Matter?", **Economía Mexicana Nueva Epoca**, Vol. XX, No. 1, 2011, pp. 181-219.

sonuçlara da ulaşılmıştır. Diğer açıklayıcı değişkenlerden enflasyonun gelir eşitsizliğini arttırmakta olduğu yüksek seviyelerde istihdamın ise eşitsizliği azalttığı ispatlanmıştır.

Görüldüğü üzere dışa açıklığın gelir dağılımını iyileştirdiği konusunda hem fikir olan birçok araştırma olmasına rağmen ticari açıklık ile gelir dağılımı arasında hiçbir ilişki tespit edememiş bazı çalışmalar da vardır. Bu çalışmalardan bir tanesi ticaret politikası ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi tespit edebilmek için gelişmekte olan yirmi yedi ülkeyi inceleyen Edwards'ın çalışmasıdır[168]. Edwards, "ticari olarak açık GOÜ korumacı ülkelere göre gelir dağılımı açısından daha eşitsiz midir?" "Ticari liberalizasyonu sağlamış ülkelerde eşitsizliğin arttığına dair herhangi bir kanıt var mıdır?" sorularının yanıtlarını araştırmıştır. Ancak herhangi bir sonuca ulaşamamıştır.

1980-1997 döneminde seksen sekiz gelişmekte olan ülke için yapılan çalışmada küreselleşme, yabancı sermaye bağımlılığı ve ticari açıklığın gelir dağılımına etkileri analiz edilmiştir[169]. Yabancı sermaye bağımlılığının gelir eşitsizliğine pozitif bir etkisi olduğuna dair bulgulara ulaşmıştır. Ancak, dışa açıklık ile gelir dağılımı arasında hiçbir ilişki belirleyememiştir.

Mahler, 1980-2000 yılları için gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri ayrı ayrı analiz etmiş, küreselleşmenin ve yerel politik faktörlerin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini araştırmıştır[170]. Gelir eşitsizliğini temsilen Luxemburg Income Study (LIS)'in hanehalkı verilerini, küreselleşmeyi temsilen uluslararası ticaret-entegrasyon, yabancı sermaye yatırımları ve uluslararası finansal akımlar ile ilgili verileri ve yerel politik değişkenleri ise bakanlar kurulundaki parti dengesi, seçime katılım, birleşme yoğunluğu ve ücretlerin merkezileşmesi verileri ele alınmıştır. Bağımlı değişken olarak gelir dağılımı ve yeniden dağıtımı kullanılmış ve bu değişkeni tanımlayan üç farklı veriler analiz edilmiştir. Bunlardan birincisi, OECD'den (Economic Co-operation and Development's Employment Outlook) alınmış gelir eşitsizliği verileridir. İkinci olarak

[168] Sebastian Edwards, "Trade Policy, Growth and Income Distribution", **National Bureau of Economic Research**, 1997, pp. 205-2010.
[169] Jeffrey Kentor, "The Long Term Effects of Globalization on Income Inequality, Population Growth and Economic Development", **Social Problems**, Vol. 48, No.4, Novemmber 2001, pp. 435-455.
[170] Vincent A. Mahler, "Economic Globalization, Domestic Politics and Income Inequality in the Developed Countries a Cross-National Study", **Comparative Political Studies**, Vol. 37 No. 9, November 2004, pp.1025-1053.

kullanılan sadece ücret gelirlerini değil aynı zamanda şahsi çalışma sonucunda elde edilen gelirleri de içeren LIS'den alınmış gelir eşitsizliği verileridir. Son olarak ise, yine LIS'den alınmış demografik özellikleri de taşıyan gelir verileridir. Gelirin yeniden dağıtımı konusunda ise devletin yapmış olduğu sosyal transferler ve vergileri değerlendirmişlerdir. Çünkü vergi ve transferler sonrasında gelir dağılımında değişiklikler olduğu gözlemlenmiştir. Bunu temsilen ise genelde bütün yapılan çalışmalarda kamu sosyal harcamaların GSYİH'ya oranı verisi kullanılmaktadır. Bağımsız değişkenler olarak, AGÜ'nün ithalatının GSYİH içerisindeki oranını, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını ve finansal akımlarını (açıklığı) kullanmıştır. Yapılan analizler sonucunda küreselleşme ile gelir dağılımı ve gelirin yeniden dağıtımı arasında dağınık ilişkiye ulaşırken yerel politik değişkenler ile gelir dağılımı arasında pozitif güçlü bir ilişkiye ulaşılmıştır.

Uluslararası ticaret ile gelir eşitsizliği arasında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri farklı dönemler (1975-1995 ve 1975-1985, 1985-1995) için yatay-kesit ve panel veri analizleri sonucunda herhangi bir ilişkiye rastlayamayan diğer araştırmacılardan ikisi de Babones ve Vonada'dır[171].

Ticari açıklık ile gelir dağılımı arasında farklı sonuçlara ulaşan yukarıda belirtilen çalışmaların aksine ticari açıklığın gelir eşitsizliğini artırdığını savunan çalışmalar da vardır. İlk olarak Xiaoba Zhang ve Kevin Zhang, 1986-1998 döneminde Çin için dış ticaretin ve yabancı sermaye yatırımlarının bölgesel gelir dağılımı üzerindeki etkilerini inceledikleri çalışma ele alınabilir[172]. Cobb Douglas'ın toplam üretim fonksiyonlarını referans alarak kurdukları model şu şekildedir;

$$Y = AL^{\beta 1} + K^{\beta 2}{}_{D} + K^{\beta 3}{}_{F} + E^{\beta 4} + V^{\beta 5}$$

Y: Toplam GSYİH

L: Emek Girdisi

[171] Salvatore Babones and Dorian Vonada, "Trade Globalization and National Income Inequality-Are They Related?", **Journal of Sociology**, Vol.45, No. 1, 2009, pp.5-30.

[172] Xiaoba Zhang ve Kevin Zhang, "How Does Globalization Affect Regional Inequality within A Developing Country? Evidence from China", **The Journal of Development Studies**, Vol. 39, No.4, 2003, pp. 47-67.

K_D: Yerel sermaye stoku

$K_{F:}$ Yabancı sermaye stoku

E: Eğitim

V: Ticaret Hacmi / GSYİH

Yaptıkları panel veri analizi sonucunda, küreselleşmenin bölgesel eşitsizliğin genişlemesinde çok önemli bir etken olarak rol aldığı konusunda tespitlerde bulunmuşlardır.

Zhu ve Trefler, GOÜ ve yeni sanayileşmiş ülkelerdeki ücret eşitsizliklerini genel denge analizi çerçevesinde yaptıkları çalışmalarında, Kuzey ve Güney ayrımına gitmişlerdir[173]. Bu ülkelerdeki ücret eşitsizliklerine ülkelerin ihracat paylarının teknolojik yoğun mallara kaymasıyla açıklamaya çalışmışlardır.

1980-2010 dönemini ve Latin Amerika ülkelerini kapsayan dışa açıklığın gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin incelendiği çalışmada, bağımlı değişken olarak gelir dağılımını temsilen Gini oranları, diğer bağımsız değişkenler olarak ise eğitim, istihdam, reel faiz oranları, tarımın GSYİH'dan aldığı pay ve kişi başına düşen ekilebilir arazi verileri kullanılmıştır. Yaptıkları analizler sonucunda dışa açıklığın gelir dağılımını daha da kötüleştirdiğine dair bulgulara ulaşmışlardır[174].

Bhatta, 1960-1989 yılları ve 120 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için artan ticari açıklığın gelir dağılımı üzerindeki etkisini Penn'in Dünya Tabloları verilerini kullanarak panel veri analiziyle araştırmıştır. Elde edilen bulgulara göre gelir dağılımı eşitsizliği ile ticari açıklık arasında pozitif bir ilişki bulunmasına rağmen istatistiksel olarak önemli bir anlam ifade etmemektedir[175].

---

[173] Susan Chu Zhu and Daniel Terfler "Trade and Inequality in Developing Countries: A General Equilibrium Analysis", **Journal of International Economics**, Vol. 65, 2005, pp.21-48.

[174] Miguel Szekely ve Claudia Sámano, "Did Trade Openness Affect Income Distribution in Latin America? Evidence for the Years 1980-2010", **UNU World Institute for Development Economics Research (UNU-WIDER), WorkingPaper** No. 2012/03, 2012, pp 1-24.

[175] Saurav Dev Bhatta, "Has the Increase in World-Wide Openness to Trade Worsened Global Income Inequality", **Papers in Regional Science**, April 2002, Vol. 81, No. 2, pp. 177-196.

1995 yılında Summers ve Heston, gelir dağılımı modeline dışa açıklık (OPEN) değişkenini ekleyerek Levine ve Renelt'in büyüme modelini uygulamaya çalışmıştır. OPEN değişkenini temsilen ihracat ve ithalat toplamının GSYİH'ya oranı ele alınmıştır. Ayrıca nüfus artışı, finansal gelişme, ticaret hadleri şokları gibi değişkenlerin de gelir dağılımı modeline dâhil edilmiştir[176]. Dışa açıklık değişkeninin ihracat boyutuyla büyüme modellerinde incelenmeye başlamasında Feder (1983) ve Balassa'nın (1978) ihracat olmadan büyümenin gerçekleşmeyeceği düşüncesinin etkisi büyüktür[177].

Küreselleşmenin gelir dağılımı üzerindeki etkisinin incelendiği bir çalışmada küreselleşmeyi temsilen dışa açıklık ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının GSYİH'a oranı ele alınmıştır[178]. Bu analizde, bağımlı değişken olarak gelir dağılımını temsilen %10'luk dilimler halinde reel gelir, bağımsız değişkenler olarak ise dışa açıklık, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, finansal yoğunluk ve demokrasi panel veri modeline uygulanmıştır. Model 1985-1991 ve 1992-1997 olmak üzere iki zaman periyodu için tahmin edilmiştir.

Bu çalışmada kullanılan model;

$$Y_i / M_j = \beta_0 + \beta_1 OPEN_j + \beta_2 (OPEN * M_j) + \beta_3 DFI_j + \beta_4 (DFI * M_j) + \beta_5 FD_j + \beta_6 DEM_j$$

Y_i / M_j : Reel Geliri

OPEN : Dışa Açıklık – (İhracat + İthalat) / GSYİH

DFI : Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları – DFI / GSYİH

FD : Finansal Yoğunluk – M_2 / GSYİH

DEM: Demokrasi – Demokrasi endeksleri olarak; LIEC (Competitiveness in Legislative Elections – Legislative Index of Political Competitiveness) ve EIEC

[176] Li, Xie and Zou, pp. 955.
[177] Kwabena Gyimah-Brempong and Samaria Munoz de Camacho, "Corruption, Growth, and Income Distribution: Are there Regional Differences?", **Economics of Governance,** Vol. 7, 2006, pp. 251.
[178] Branco Milanovic, "Can We Discern The Effect of Globalization on Income Distribution, Evidence From Household Budget Surveys", **World Bank Policy Research Working Paper**, Vol. 2876, April 2002, pp. 1-22.

(Election of Chief Executive – Executive Index of Political Competitiveness) kullanılmıştır.

Elde edilen bulgulara göre, artan ticaret ve yabancı yatırımlar fakir ülkelerde gelir dağılımını daha adil hale getirirken zengin ülkelerde ise daha eşitsiz hale getirmektedir. Dışa açıklığın gelir dağılımına etkisi ülkenin önceki gelir seviyesine göre değişmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının gelir dağılımı üzerinde önemli bir etkisini tespit edememiştir.

GOÜ'de dışa açıklık ile gelir dağılımı arasındaki ilişkilerin incelendiği diğer bir çalışmada ise Stolper-Samuelson gelir dağılımı teoremi analizi referans alınmış ve test edilmiştir[179]. 1975-2002 dönemi için elde edilen verilerin ortalamaları kullanılarak gerçekleştirilen yatay kesit regresyon analizi sonuçları Stolper-Samuelson'un savundukları düşünceleri destekler niteliktedir. Araştırmada şu model kurulmuştur;

$$GINI_i = \alpha_0 + \beta_1 OPEN_i + \beta_2 Z_i + \beta_3 DV + €_i$$

Modelde bağımlı değişken olan GINI ülkelerin Gini katsayılarını, OPEN ise ülkelerin dışa açıklığını ifade etmektedir. Z, kişi başına GSYİH (GDPpc) ve karesi (GDPpc2), beşeri sermaye (HC), kamunun büyüklüğü (GOV), 100 kişi başına düşen ekilebilir toprak miktarı (UND) ve enflasyon oranı (INF) değişkenlerinden oluşan diğer açıklayıcı nitelikteki kontrol değişkenleri ifade etmektedir. DV ise ülkelerin sınıflandırılmasını yani düşük gelirli (Less Developed Countries-LDCs) ve orta gelirli ülkeler (Developing Countries-DCs) için kullanılan gölge değişkeni temsil etmektedir. Elde edilen bulgulara göre, ekonominin liberalleşmesi ve dışa açılmasıyla birlikte Gini katsayısı azalır ve gelir eşitsizliği azalmaktadır. Diğer bir bulguya göre, beşeri sermayenin okullaşma oranı arttığında gelir eşitsizliği azalmaktadır. Üniversite mezunları sayısının %1 artması Gini katsayısını %0,18 oranında azaltarak, gelir dağılımı eşitsizliğini azaltacağı ifade edilmektedir.

1989 yılından itibaren Türkiye'de artan finansal serbestleşmenin gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin araştırıldığı çalışmada, kısa vadeli sermaye hareketlerinin

[179] Değer, s. 75-82.

artmasıyla birlikte süreklilik kazanan krizlerin ücretli grupların yoksullaşmasına neden olduğu vurgulanmıştır. Aslında, Bhatta'nın uluslararası ekonomi için elde ettiği bulgulara Yeldan Türkiye için ulaşmıştır[180].

Türkiye üzerine yapılmış başka bir çalışmada ise gelişmiş ve gelişmekte olan altmış üç ülkede dışa açıklık, demokrasi ve gelir dağılımı ilişkisi incelenmiş, gelir dağılımını etkileyen faktörler olarak ticari dışa açıklık, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, demokrasi ve eğitim seviyeleri ele alınmıştır[181]. Analizde kullanılan model;

$$LGini_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 LTopen_{it} + \alpha_2 LFDI_{it} + \alpha_3 LDEM_{it} + \alpha_4 LEDU_{it} + \Sigma_{it}$$

Değişken	**Kaynak**	**Beklenen İşareti**
Gini(Bağımlı Değişken)	SWIID(Standardized World Income Inequality Database)	
Topen(Dışa Açıklık)	World Bank, WDI	Pozitif/Negatif/?
FDI(Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları)	UNCTADSTAT	Pozitif/?
DEM(Demokrasi)	Polity IV	Pozitif/Negatif/?
EDU(Yükseköğretimde Okullaşma Oranı)	World Bank,WDI	Pozitif

Çalışmada gelişmekte, gelişmiş ve tüm ülkelerin yer aldığı farklı üç model kullanılmıştır. Bağımsız değişken olarak kullanılan dışa açıklık göstergesi ithalat ve ihracatın toplamının GSYİH'ya oranı olarak hesaplanmıştır. Literatürde ülkelerin demokrasi seviyelerini ifade eden temel endeksler Polity, Freedom House ve The Economist Intelligence Unit demokrasi olmasına rağmen bu araştırmada ekonometrik analizlerde daha çok kullanılan Polity IV demokrasi endeksi kullanılmıştır. -10 ile +10 arasında değerler alan endeksin değerinin +10'a yaklaşması ülkelerin demokrasi düzeylerinin artması demektir. Panel veri analizi sonuçlarına göre ülkelerin dışa açıklık seviyeleri ile gelir dağılımı arasında negatif bir ilişki söz konusu iken doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile gelir dağılımı arasında pozitif bir ilişki olduğu savunulmuştur. Demokrasi düzeyinin artması, gelişmiş ülkelerde gelir eşitsizliğini azaltırken GOÜ'de

[180] Erinç A. Yeldan, "The Impact of Financial Liberalization and the Rise of Financial Rent on Income Inequality The Case of Turkey", **WIDER Working Paper Series**, WP No. 206, 2000, pp. 1-29.
[181] Seyfettin Artan ve Cemalettin Kalaycı, "Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Dışa Açıklık, Demokrasi ve Gelir Dağılımı İlişkisi", **Sosyal Güvenlik Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, Temmuz 2014, s. 69-88.

artırmaktadır. Buna paralel olarak eğitim düzeyinin artması, gelişmiş ülkelerde gelir eşitsizliğini azaltırken, GOÜ'de ise herhangi bir etkisi olmadığı ifade edilmiştir.

Literatür araştırması sonucunda ticari açıklığın ölçümünde kullanılan bir takım yöntem ve araçların olduğu tespit edilmesine rağmen Sachs ve Warner, açıklığı aşağıda belirtilen beş ölçüt ile ölçmeye çalışmıştır[182];

- %40'ın altındaki ortalama tarife oranı
- Tarife dışı araç kullanımının %40'dan daha az olması
- %20'nin altındaki karaborsa döviz kuru primi
- Sosyalist ekonomik sisteminin bulunmaması
- İhracatta çıkarcı devlet monopolünün olmaması

Berg ve Kruger, Sachs-Warner ölçütlerinin bazı ölçüm sorunlarına yol açması sebebiyle açıklığın ölçümünde OPEN değişkeninin kullanılmasının daha sağlıklı olduğunu savunmuştur[183].

[182] Jeffrey Sachs and Andrew Warner, "Economic Reform and The Process of Global Integration," ***Brookings Papers* on *Economic Activity***, 1: 1995, pp. 1-95.

[183] Andrew Berg and Anne Kruger, "Trade, Growth, and Poverty: a Selective Survey", **IMF Working Paper**, Wp/03/30, 2003, pp. 5-35.

Tablo 4.1
Uluslararası Ticaretin Gelir Dağılımına Etkisini İnceleyen Çalışmaların Özeti

Yazar	Bağımlı Değişken	Kontrol Değişkenler
Edwards (1997)	Gini; Q1	EDUC, GDP_{pc}, INFL
Savvides (1998)	Gini; Q1	SEC, GROWTH, INC, DC
Litwin (1998)	Gini; Q1, Q5	EDUC, LAND, HK, INFRSTR, URBAN, GDPpc, Xm/Xp, MIN, GDPpc2, LA, AFR
Spilimbergo vd. (1999)	Gini; Q1-Q5	CAPITAL, EDUC, GDP_{pc}, $GDPpc^2$, LAND
Higgins/Williamson (1999)	Gini; Q5/Q1	AGE, EDUC, FINANCE, GDP_{pw}, $GDPpw^2$, LAND, POL, AFR, LA, OBTYPE
Barro (2000)	Gini	EDUC, GDP_{pc}, $GDPpc^2$, AFR, LA, OBTYPE
Ravallion (2001)	Gini	BLPREM, EDUC, FINANCE, POL, URBAN
Calderon/Chong (2001)	Gini	BLPREM, EDUC, FINANCE, GDP_{pc}, Gecikmeli Gini, RER, TOT
White/Anderson (2001)	Q1, Q1+Q2	ETHNIC, GDP_{pc}, Başlangıç Gini, INFL, LE, POL, URBAN
Fischer(2001)	Gini	CAPITAL, EDUC, LAND
Milanovic(2002)	Q1/Ort. Gelir	M_2/GDP, DEM, TC
Dolar ve Kraay(2002)	Q1'in Ort. Geliri	FINANCE, GDP_{pc}, GOV, INFL, LAW, REGION
Lundberg/Squire(2003)	Gini	EDUC, FINANCE, GDP_{pc}, GOV, INFL, LGINI, POL, TOT
Bensidoun vd.(2005)	Gini	GDP_{pc}, NOED

*Gini=Gini katsayıları; Ql=ulusal gelirde en fakir %20'lik dilimin payı; Q2=ulusal gelirde en fakir 2. %20'lik dilimin payı ve Q5=ulusal gelirde 5. %20'lik dilimin payı; AGE=nüfusun yaş yapısı; BLPREM= döviz kuru üzerine karaborsa primi; CAPITAL=işçi başına sermaye; DEM= Demokrasi indeksi; EDUC= işçi başına eğitim; ETHNIC=etnik dil farklılıkları; FINANCE= finansal sektör gelişmeleri; GDPpc= kişi başına GSYİH; GDPpc2= kişi başına GSYİH'nın karesi; GDPpw= işçi başına GSYİH; $GDPpw^2$ = işçi başına GSYİH'nın karesi; GOV= hükümetin büyüklüğü (GSYİH'nın yüzdesi); GROWTH= kişi başına GSYİH büyüme oranı; HK= Beşeri sermaye ölçüsü; INC= Kişi başına gelir; INFL= enflasyon; LAW= hukuk kuralları; INFRSTR= kişi başına düşen yol uzunluğu; LAND= kişi başına ekilebilir arazi; LE: yaşam beklentisi; LGINI=toprak elde tutmanın Gini katsayısı; M2/GDP= Finansal Borç; MIN= mineral, yakıt ve petrol ihracatı/GSYİH; NOED = 15 yaş üzeri hiçbir eğitimi olmayan nüfusun payı; POL=politik ve sivil özgürlükler; RER= reel döviz kuru; SEC= Ortaokul okullaşma oranı; TOT=ticaret hadleri; URBAN=kent nüfusu (toplamın %'si olarak); X^m/X^p= i sanayi ihracatı/ilksel mal ihracatı; LA=Latin Amerika, AFR=Afrika; REGION= bütün bölgeler; OBTYPE= eşitsizliğin gözlem türü (brüt/net gelir, bireysel hanehalkı, gelir/tüketim); DC= gelişmiş ve GOÜ gölge değişkeni; TC: Geçiş Ülkeleri gölge değişkenidir.

4.1.3 Yabancı Sermaye Yatırımları

Yabancı sermaye yatırımlarının gelir dağılımı üzerindeki etkileri de teori açısından çok tartışmalı ve farklı olmakla birlikte ülkeye, bölgeye ve sektöre göre değişebilmektedir. Bu konudaki araştırmalar geleneksel ticaret teorisinin aksine, yabancı sermaye yatırımlarının kalifiye işgücü gerektiren teknolojik ilerlemeleri sağlayarak kalifiye işgücü arzını artırmakta böylece güçlü bir sendikalaşma ile birlikte ücret eşitsizliğini ve gelir eşitsizliğini artırdığı savunulmuştur.

Kornel'e göre yabancı sermaye yatırımları ekonomik büyümeyi sağlayarak vasıfsız işçiler için yeni çalışma imkânlarını sağlayarak işsizliğin ve gelir eşitsizliğinin azalacağını savunmuştur[184]. Kurduğu modelde şu değişkenlere yer vermiştir;

$$GINIct = \beta0 + \beta1\ FDI\_ST\_PGct + \beta2\ FDI\_FL\_PGct + \beta3\ GDP\_PCct + \beta4\ EXP\_PGct + \beta5\ HT\_EXP\_PGct + \beta6\ CTRYSIZEct + \beta6\ SHADOWEC\_PGct + \gamma ct$$

Bağımlı değişken olarak Gini katsayıları kullanılırken, ilk bağımsız değişken FDI_ST_PG sermaye ve sermaye yedeklerinin payının değerini (elde edilmiş kârlar dâhil) ifade etmektedir. İkinci bağımsız değişken FDI_FL_PG doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını, GDP_PC kişi başına GSYİH'yı, EXP_PG ise ülkelerin ihracatlarının GSYİH'dan aldıkları payı, HT_EXP_PG ileri teknoloji ihracatın GSYİH'dan aldığı payı, CTRYSIZE ülkenin toprak büyüklüğünü temsil etmektedir. SHADOWEC_PG ise ekonominin bir göstergesi olan GSYİH oranı olarak gölge değişkeni ifade etmektedir.

Doğu Avrupa ülkeleri için yapılan testler sonucunda artan yabancı sermaye yatırımları ile artan gelir eşitsizliği arasında önemli ve pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, ücret dağılımını azaltmak için ihracat yoğunluğunun yerel etkileri ile bölgesel etkilerinin çok farklı olduğu da elde edilen bulgulardandır. Yüksek GSYİH seviyelerinin Gini endeksi üzerinde önemsiz bir etkisi olduğu bunun yanında yabancı sermaye yatırımları ile Gini endeksi arasındaki ilişki kanıtlanabilir değildir. İleri teknoloji ihracatının da gelir dağılımı üzerindeki etkisini değiştirmektedir.

[184] Kornel Halmos, "The Effect of FDI, Exports and GDP on Income Inequality in 15 Eastern European Countries", **Acta Polytechnica Hungarica**, Vol. 8, No. 1, 2011, pp. 123-136.

Yabancı sermaye yatırımlarının hem büyüme hem de gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin araştırıldığı bu çalışmada, panel veri yöntemi kullanılarak üretim, hizmetler ve madencilik sektörleri de analiz edilmiştir[185]. Yapılan testler sonucunda yabancı sermaye yatırımlarının büyüme üzerine etkileri gözlemlenirken gelir dağılımı üzerine önemli bir etkisi gözlemlenememiştir. Tsai ise, elli üç gelişmekte olan ülkede özellikle doğu ve güney doğu Asya bölgesindeki GOÜ'de yabancı sermaye yatırımlarının gelir dağılımı üzerindeki etkilerini 1968-1981 dönemi için incelemiş ve yabancı sermaye yatırımlarının gelir eşitsizliğini artırdığını tespit etmiştir[186]. 1985-1998 döneminde beş Asya ülkesi için yapılan başka bir çalışmada da yabancı sermaye yatırımları Tayland'da ücret eşitsizliğini artırmaktadır[187].

Yüz on dokuz ülkenin (Asya ve Latin Amerika Ülkeleri) 1993-2002 dönemi için incelenen çalışmada, yabancı sermaye yatırımlarının gelir eşitsizliğini artırdığı panel veri analizi ile ortaya koyulmuştur[188]. Dünya bankasının dünya kalkınma göstergeleri (2004) kullanılmış ve Gini oranlarını bağımlı değişken olarak kullanmıştır. Kurulan model aşağıdaki gibidir;

$$GINI_{it} = \beta_0 + \beta_1 INTENSITY_{it} + \beta_2 PGDP_{it} + \beta_3 GDP_{it} + \beta_4 PGDPR_{it} + uit$$

INTENSITY: Yabancı sermaye stokunun GSYİH'dan aldığı pay (içeriye ve dışarıya olmak üzere iki açıdan incelenmiştir)

PGDP: Kişi Başına Düşen GSYİH

GDP: GSYİH

PGDPR: Kişi Başına GSYİH'nın büyüme oranı

---

[185] Chiara Bonassi, Giorgia Giovannetti ve Giorgio Ricchiuti, "The Effects of FDI on Growth and Inequality", Andrea Giovanni Cornia (ed.) **Pro-poor Macroeconomics: Potential and Limitations, Palgrave McMillan** inside, (119-143), 2006, pp. 126.

[186] Tsai Pan Long, "Foreign Direct Investment and Income Inequality: Further Evidence", **World Development**, Vol. 23, No. 3, 1995, pp. 469-483.

[187] Dirk Willem te Velde and Oliver Morrissey, "Foreign Direct Investment, Skills and Wage Inequality in East Asia", **Journal of the Asia Pacific Economy**, Vol. 9, No. 3, 2004, pp. 348-369.

[188] Changkyu Choi, "Does Foreign Direct İnvestment Affect Domestic İncome İnequality?", **Applied Economics Letters,** Vol. 3, 2006, pp. 811-814.

Yapılan En Küçük Kareler testleri sonucunda, yabancı sermaye yatırımları yoğunluğundaki artış gelir eşitsizliğinde artışa neden olmaktadır. Özellikle yabancı sermaye yatırımları çıkışı girişine göre daha olumsuz olarak etkilemektedir. Gelişmiş ülkeler daha az eşit bir gelir dağılımına sahip olma eğilimindelerken Latin Amerika ülkeleri eşitsiz bir gelir dağılımına sahiptirler.

Görüldüğü üzere birçoklarının yanında Zhang ve Zhang, Reuveny ve Li, Velde ve Castro da yabancı sermaye yatırımlarının gelir eşitsizliğini artırdığını savunmuşlardır.

Diğer taraftan, 1980-2000 yıllarında on Avrupa ülkesindeki yabancı sermaye yatırımlarının kısa dönemde gelir eşitsizliğini artırmasına rağmen uzun dönemde azalttığını ortaya koyan çalışmada olmuştur[189]. Bağımlı değişken olarak eşitsizliği, bunu da temsilen Gini oranlarını tahmin edilmiş hanehalkı eşitsizlik verilerini (EHII) kullanmıştır. Bağımsız değişken olarak ise yabancı sermaye yatırımlarının GSYİH'ya oranını ele almıştır.

Buna karşın, daha önce bahsedilen Milanovic'in çalışmasında olduğu gibi yabancı sermaye yatırımları ile gelir dağılımı arasında anlamlı bir ilişkiye ulaşamamış çalışmalar da vardır. Bu çalışmalardan en önemlisi, on yedi geçiş ülkesinin 1990-2006 dönemi için incelendiği ve ticaretin özellikle de yabancı sermaye yatırım girişlerinin gelir dağılımı üzerine etkilerinin ortaya koyulduğu çalışmadır[190]. Bağımlı değişken olarak gelir eşitsizliğini ve temsilen de Gini oranlarını kullanmıştır. Bu oranları Dünya Gelir Eşitsizliği Veri Tabanından (World Income Inequality Database) alınmıştır. Bağımsız değişken olarak ticaret ve yabancı sermaye yatırımlarını ele almıştır. İhracat ithalatı kapsayan ticari açıklık değişkenini (TRADE) ve dışarıdan içeriye gelen yabancı sermaye yatırımlarını dikkate almıştır. Yabancı sermaye yatırım verileri Dünya Yatırım Raporu'ndan (World Investment Report- WIR 2009) alınmıştır. TRADE verileri ise, Dünya Kalkınma Göstergeleri Veri tabanından (WDI, 2009) alınmıştır. Eğitim ve

[189] Dierk Herzer and Peter Nunnenkamp, "FDI and Income Inequality: Evidence from Europe", **Kiel Working Paper**, No. 1675, January 2011, pp. 1-18.
[190] Chiara Franco and Elisa Gerussi, "Trade, Foreign Direct Investments (FDI) and Income Inequality: Empirical Evidence From Transition Countries", **The Journal of International Trade & Economic Development,** Vol. 22, No. 8, 2013, pp. 1131–1160.

enflasyon verilerini de modele dâhil etmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, yabancı sermaye yatırımlarının gelir dağılımı üzerine etkisinin önemli olmadığı anlaşılmış fakat eğitimi modele dâhil edince farklı sonuçlara ulaşmıştır.

Tablo 4.2
Yabancı Sermaye Yatırımlarının Gelir Dağılımına Etkilerini İnceleyen Çalışmaların Özeti

Yazar	Örnek	Yöntem	Etkisi
Tsai (1995)	AGÜ	En Küçük Kareler	Pozitif bir ilişki
Basu and Guariglia (2004)	119 Gelişmekte Olan Ülke	Panel Veri, Sabit Etkiler	FDI hem büyümeye hem de eşitsizliğe sebep olmaktadır
Benassy-Queré and Salins (2005)	42 Gelişmekte olan Ülke	Panel analysis and Kesitler Arası Veri	FDI nüfusun zengin kısmını destekler fakat tarım ve şehir kısmı arasındaki farkları azaltır
Te Velde (2003)	Latin Amerika Ülkeleri	En Küçük Kareler	FDI eşitsizliği azaltmamaktadır; etkisi önceki koşullara,uygulanan politikalara ve sektörel dağılım akışlarına bağlıdır
Milanovic (2002)	88 Ülke	Birleştirilmiş Kesitler Arası Veri	FDI'ın eşitsizlik üzerine etkisi istatistiksel olarak önem arz etmemektedir
Ali (2003)	7 Arap Ülkesi	En Küçük Kareler	FDI'ın eşitsizlik üzerine pozitif bir etkisi vardır

Kaynak: Bonassi, Giovannetti and Ricchiuti, "The Effects of FDI on Growth and Inequality", Andrea Giovanni Cornia (ed.) **Pro-poor Macroeconomics: Potential and Limitations, Palgrave McMillan** inside, (119-143), 2006, pp. 126.

4.1.4 Demokrasi

Küresel anlamda gelir dağılımını belirleyen en önemli etkenlerden biri de farklı demokrasi düzeyleridir. Demokratik toplumlarda düşük ve orta gelir gruplarının gelirden daha çok pay alabilmelerini sağlamak amacıyla sosyal yardım ve asgari ücret uygulamaları, artan oranlı vergiler gibi gelirin yeniden dağılımını gerçekleştiren politikalar daha çok uygulanmaktadır. Demokratik olmayan toplumlarda ise hep güçlü ve zengin azınlığın lehine politikalar uygulanmakta dolayısıyla gelir dağılımındaki mevcut eşitsizliğin daha da derinleşmesine neden olmaktadır. Bu nedenle demokrasi, siyasi gücün daha eşit dağılması, düşük ve orta gelirli grupları temsil eden sendika ve

siyasilerin daha adaletli gelir dağılımı için kamu politikalarını yönlendirmeleri açısından çok önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla demokrasi düzeyindeki yükselme gelir eşitsizliğini azaltmaktadır[191].

Demokrasinin gelir dağılımına etkisinin araştırıldığı çalışmada, 55 ülke için demokrasi deneyimlerinin uzunluğu ve demokrasinin devamlılığı ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi araştırmış ve demokrasi ile gelir dağılımı arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu savunmuştur[192].

1960-1998 dönemi ve 126 ülke için demokrasi ile gelir dağılımı arasındaki ilişkinin araştırıldığı çalışmada, demokrasinin gelir dağılımını sadece doğrudan pozitif olarak değil de aynı zamanda politik sistem vasıtasıyla dolaylı pozitif olarak etkilediğini ifade etmişlerdir[193]. Analize ideolojiyi ekleyerek dinsel farklılıkların ülkelerde gelir dağılımına etkilerini de incelemiştir. Bağımlı değişken olarak gelir dağılımını temsilen Gini oranlarını (WIDER- World Institute for Development Economics Research veri tabanından) ele almıştır. Kurulan model şu şekildedir;

$$GINI_{it} = fct(GDP_{it}; DEM_{it}; IDEOLOGY_{it}; IDEOLOGY_{ı} * DEM_{ıti})$$

Demokrasi değişkenini temsilen beş farklı değişken kullanmışlardır.

- Demokrasinin Büyüklüğü (Dem) – Polity98D Veri Kaynağı
- Politik Sistem Açıklığı ya da Parti Rekabeti(Parcomp) - Polity98D Veri Kaynağı
- Politik Sistem Biçimi(System) – Politik Kurumlar Veri Tabanı (DPI)
- Seçim Rekabeti Genel Endeksi(EIEC) - Politik Kurumlar Veri Tabanı (DPI)
- Politik Rekabet Kanun Endeksi (LIEC) – (Legislative Index of Political Competitiveness)

[191] Reuveny ve Li, pp. 577-578.
[192] Edward N. Müller, "Democracy, Economic Development and Income Inequality", **American Sociological Review**, Vol. 53, 1998, pp. 50-68.
[193] Mark Gradstein, Branko Milanovic and Yvonne Ying, "Democracy and Income Inequality", **Policy Research Working Paper,** No. 2561, 2001, pp. 1-35.

İdeoloji değişkeni ise tamamen ülkelerin dinsel tercihlerini kapsamaktadır. Elde edilen sonuçlara göre, Hristiyan toplumlarda demokratikleşme gelir dağılımını düzelttiğine dair, Müslüman, Budist, Hindu ve Konfüçyüs toplumlarda ise gelir dağılımını bozduğuna dair bulgulara ulaşılmıştır. Demokrasi ile ilgili ise başkanlık sistemlerine göre parlamenter sistemler daha düşük gelir eşitsizliğiyle karşı karşıya kaldıkları tespitlerinde bulunulmuştur.

1970-1994 yılları ve 64 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için demokrasi ve kamu sektörü büyüklüğünün gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin analiz edildiği çalışmada elde edilen sonuçlara göre, demokratik kurumlar olmadan demokrasi tek başına gelir dağılımını etkileyemez[194]. Bağımlı değişken olarak gelir dağılımını temsilen Gini oranlarını (Deinenger ve Squire) kullanılmıştır. Bağımsız değişkenler ise şunlardır;

- İkincil sektör: Tarımsal İşgücü oranı (p) – Tarımın GSYİH'dan aldığı pay (L) – Dünya Kalkınma Göstergeleri
- Tarımsal İşgücü – Dünya Bankası
- Nüfus Artış Oranı – Dünya Bankası
- Ortaokul Katılım Oranı - Dünya Bankası
- Demokrasi Endeksi
- Kişi Başına GSYİH
- Kamu Vergi Gelirleri
- Yabancı Sermaye Yatırımları Stoku /GSYİH
- Kişi Başına Düşen Yabancı Sermaye Yatırımı

Yapılan panel veri analizleri sonucunda, yukarıda belirtilen sonuçların dışında ayrıca kamu sektörünün büyümesi ile gelir eşitsizliği arasında hem negatif hem de pozitif ilişki olduğuna dair bulgulara ulaşılmıştır.

[194] Cheol-Sung Lee, "Income Inequality, Democracy and Public Sector Size", **American Sociological Review**, Vol. 70, 2005, pp. 158-191.

Daha önce de Reuveny ve Li'nin demokrasinin gelir dağılımı eşitsizliğini azalttığını ortaya koydukları ifade edilmiştir[195].

Görüldüğü üzere literatürde demokrasinin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini araştıran çalışmalarda çok farklı sonuçlar ve fikirler söz konusudur. Muller, Gradstein, Milanovic ve Ying, Reuveny ve Li gibi bazı araştırmacılar demokrasinin gelir eşitsizliğini azalttığını, Deininger ve Squire ve Lee gibi bazı araştırmacılar ise demokrasi ile gelir dağılımı arasında anlamlı bir ilişkiye ulaşamamışlardır. Diğer taraftan Simpson, Chong, Acemoğlu ve Robinson ise demokrasi düzeyi belirli bir aşamaya gelene kadar gelir eşitsizliğini artırdığını, ancak bu aşamadan sonra demokrasinin gelir dağılımını olumlu yönde etkilediğini savunmuşlardır. Bu düşünceye göre, gelir eşitsizliğinin çok yüksek olmadığı ülkeler demokratik, yüksek olduğu ülkeler ise otoriter sistemleri kabul etmektedirler. Bu sebeple demokratikleşme ile birlikte gelir eşitsizliği de azalacaktır.

4.1.5 Eğitim

Gelir dağılımı eşitsizliklerine yol açan en önemli nedenlerden birisi de eğitim farklılıklarıdır. Eğitim düzeyi yüksek kalifiye işgücünün verimliliği ve ücretleri yüksekken, eğitim düzeyi düşük vasıfsız işgücünün verimliliği ve ücretleri daha düşüktür. Dolayısıyla, bu ücret farklılıkları gelir dağılımında eşitsizliklere neden olmaktadır.

Literatürde eğitimin gelir dağılımı üzerindeki etkisinin araştırıldığı çalışmalarda eğitimi temsilen, eğitim seviyesindeki gelişme ve eğitim harcamaları dikkate alınmıştır. Ulaşılan bulgular, hem eğitim seviyesinin hem de eğitim harcamalarının artması gelir eşitsizliğini azaltacağı yönündedir. Bunun yanında ters U hipotezinin eğitim içinde geçerli olduğunu yani eğitim seviyesi ve harcamalarındaki artışların ilk aşamada gelir eşitsizliğini artırdığını daha sonraki aşamalarda ise azalttığını savunan birçok araştırma da vardır.

[195] Reuveny ve Li, 2003, pp. 577-578.

Gelir dağılımı üzerindeki eğitimin etkilerini araştıran ilk çalışmada, beşeri sermayedeki pozitif gelişmenin gelir eşitsizliğini azalttığını dolayısıyla özellikle kamu okullarına yapılacak transferlerin beşeri sermayeyi geliştirerek gelir eşitsizliğinin azaltılmasını sağlayacağı savunulmuştur[196].

Çeşitli ülkeler ve bölgeler için kamu ve özel okulların ekonomik büyüme ve gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin araştırıldığı çalışmada, gelir eşitsizliğini azaltmak isteyen bir devletin kamu okullarına katılım oranını arttırması gerektiği savunulmuştur. Özel okullara katılım oranlarının artmasının ekonomik büyümeye katkı sağlayabilmesi için kredi piyasalarının da liberalleşmesi gerektiği savunulmuştur. Bağımlı değişken olarak gelir eşitsizliğini temsilen Gini oranları kullanılmış ve eğitimi temsilen kullanılan bağımsız değişkenler ise eğitim harcamalarının GSYİH'ya oranı, tasarrufların GSYİH'ya oranı ve kamu okullarına katılım oranı verileri kullanılmıştır. Sonuç olarak, eğitimin gelir eşitsizliğini azaltmak için çok önemli bir politika olduğunu ortaya koymuşlardır[197].

Düşük, orta ve yüksek gelirli ailelerin davranışları incelenerek uzun dönem eğitim politikasının analiz edildiği çalışmada ise, ailelerin davranışlarında orta seçmen teoreminin etkili olduğu varsayılarak şu sonuçlara ulaşılmıştır[198];

- Orta seçmenin gelirinin büyüme oranı daha küçük olduğunda kamu eğitim sistemi gelir yakınsamasını garanti eder
- Özel ve kamu eğitim kombinasyonu hızlı ekonomik büyümeye izin verir ancak gelir eşitsizliği doğal bir sonuçtur
- Orta seçmenin gelirinin büyüme oranı bu sistemde yüksek olduğu sürece, özel ve kamu eğitim sistemi kombinasyonu geçerli olacaktır

Bütün bu sonuçların da ekonomiler arasındaki gelir eşitsizliğinin farklarını ve sürekliliğini açıkladığı savunulmuştur.

---

[196] Theodore W. Schultz, "The Economic Value of Education", **The American Economic Review**, Vol. 55, No. 3, June 1965, pp. 637-640.

[197] Hung-ju Chen, "Educational Systems, Growth and Income Distribution: A Quantitative Study", **Journal of Development Economics**, Vol. 76, 2005, pp. 325-353.

[198] Joilson Dias, "Educational System, Income Inequality and Growth: The Median Voter's Decision", **Estudos Economicos**, Vol. 35, No. 1, pp. 81-100.

Eğitim, kamu sosyal harcamaları ve bölgesel farklılıkların gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin panel veri analizi ile araştırıldığı çalışmada eğitim seviyesinin ve kamu sosyal harcamalarının artması gelir eşitsizliğini azalttığı tespit edilmiştir[199]. Yüksek eğitim seviyesinin daha eşit bir eğitim dağılımını yani eğitimde eşitliği ifade ettiğini ve bu durumunda gelir dağılımının daha eşit olmasında çok önemli bir rol oynadığı savunulmuştur. Gelir dağılımını temsilen Gini oranları ve eğitimi temsilen on beş yaşından büyük nüfusun eğitim seviyesi verileri kullanılmıştır. Kişi başına düşen GSYİH ise açıklayıcı değişken olarak ele alınmıştır. Daha sonra ise modele sosyal harcamalar verilerini de dâhil etmiştir.

Öte yandan yatay-kesit analiz yönteminin kullanılarak Türkiye'nin de yer aldığı elli ülkenin eğitim harcamalarının gelir dağılımını nasıl etkilediğini analiz eden çalışmada, eğitim harcamalarının artmasının gelir eşitsizliğini azalttığını ve özellikle gelişmiş ülkelerde bu etkinin daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.[200]. Bağımlı değişken olarak gelir dağılımını temsilen Gini oranları kullanılmıştır. Kullanılan diğer bağımsız değişkenler ise şunlardır; kişi başına GSYİH (LGDP), yetişkin nüfus içerisindeki ortalama okullaşma yaşı (HUM), GSYİH içerisindeki eğitim harcamalarının payı (GEE), nüfus (POP), kara borsa oranı (BMP), politik özgürlükler ortalaması (POL), politik istikrar ortalaması (PIN), savunma Harcamalarının GSYİH içerindeki oranı (GDE), üretimde kamunun payı (savunma ve eğitim harcamaları dâhil değil) (GVX), kişi başına üretim (GR), toplam ilkokul okullaşma oranı (PRI), toplam ortaokul okullaşma oranı (SEC), toplam yüksekokul okullaşma oranı (HIGH), toplam nüfus içerisindeki ortaokul mezunu oranı (ASEC), toplam nüfus içerisindeki yüksekokul mezunu oranı (AHIGH)'dır.

İlkokul, ortaokul ve lise okullaşma oranlarının gelir dağılımına etkisinin araştırıldığı çalışmada eğitimdeki yatırım oranları, okullaşma oranları, eğitim için yapılan kamu harcamaları ve öğrenci başına yapılan kamu harcamaları verileri

[199] Jose De Gregorio ve Jong-Wha Lee, "Education and Income Inequality: New Evidence From Cross Country Data", Review of Income and Wealth Series 48, Number 3, September 2002, p. 10-15.
[200] Kevin Sylwester, "Can Education Expenditures Reduce Income Inequality?", **Economics of Education Review**, Vol. 21, 2002, pp. 43-52.

kullanılarak panel veri analizi yapılmıştır[201]. Özellikle ilkokuldaki öğrenci başına yapılan harcamaların önemli derecede gelir dağılımını düzenlediğine dair sonuçlara ulaşılmıştır. Yani, eğitim harcamalarındaki artışın gelir dağılımını pozitif yönde etkilediğini savunmuştur. Politikacıların, okullaşma oranlarını ve eğitim harcamalarını arttırarak gelir eşitsizliğini azaltabileceklerini ileri sürmüştür. Bağımlı değişken olarak gelir dağılımını temsilen Gini oranlarını (Dünya Gelir Eşitsizliği Veri Tabanı) ele almıştır. Eğitimi açıklayan değişkenler olarak toplam okullaşma oranları, eğitim için harcanan kamu harcamalarının GSYİH'dan aldığı pay, öğrenci başına yapılan kamu harcamalarının GSYİH'dan aldığı pay verilerini kullanmıştır. Kişi başına GSYİH, doğurganlık oranları, enflasyon-tüketici fiyat endeksi, ticari açıklık-ihracat+ithalat/GSYİH, yatırımların GSYİH'ya oranı, politik haklar ve eğitim harcamaları için yapılan kamu tüketimi de diğer açıklayıcı değişkenler olarak modele dâhil edilmiştir.

4.1.6 Kamu Sosyal Harcamaları

Devletin en önemli görevlerinden birisi, gelir dağılımı adaletini sağlayacak bir gelir politikası ve dar gelirli kesimlere yönelik eğitim ve sağlık hizmetlerini öngören bir harcama politikası uygulamaktır. Bu iki politikayı uygularken kullandığı iki önemli araç kamu harcamaları ve vergilerdir. Devlet, piyasanın kendi dinamikleri ile sağlayamadığı gelir adaletini bu araçlar vasıtasıyla sağlamaya çalışmaktadır.

Literatüre baktığımızda, Barro ve Sala-i Martin (1997)'in geliştirmiş oldukları büyüme teorilerinde büyümenin kişisel refaha etkilerini, kamu harcamalarının gelir dağılımında sağladığı adalete göre açıklamaya çalışmıştır. Bu çerçevede kamu harcamalarının gelir dağılımında adaletin sağlanmasında önemli faydası olduğunu savunmuşlardır. Literatürde kamu harcamalarının gelir dağılımı eşitsizliğini azaltacağını ortaya koyan çalışmalar olarak Adelman ve Robinson (1988), Lindert ve Williamson (1985), Brenner, Kaelble ve Thomas (1991), Papanek ve Kyn (1986)'in yaptıkları incelemeler ön plana çıkmıştır.

[201] Katarina R.I. Keller, "How Can Education Policy Improve Income Distribution? An Empirical Analysis of Education Stages and Measures on Income Inequality", **The Journal of Developing Areas**, Vol. 43, No. 2, 2010, pp. 51-77.

Daha yakın tarihteki literatüre baktığımızda ise özellikle kamu harcamalarının gelir dağılımına etkisini panel veri yöntemi ile inceleyen Türkçe yapılmış herhangi bir kaynağa rastlanamamıştır. Yabancı kaynakların incelenmesi sonucunda kamu harcamalarının gelir dağılımını düzenleyici etkisinin çok önemli olduğu anlaşılmıştır.

Bu çalışmalardan en önemlisinde, gelişmiş ekonomilerde kamu harcamalarının, eğitimin ve kurumların gelir dağılımına etkisini incelemektedir[202]. Şunu ispat etmiştir ki; kamu politikaları doğrudan sosyal harcamalar vasıtasıyla, dolaylı olarak ise yüksek kaliteli eğitim, beşeri sermaye ve ekonomik kuruluşlar aracılığıyla gelir dağılımını çok önemli bir şekilde etkilemektedir.

İlk olarak gelir eşitliğinin belirleyicileri üzerinde durmuştur. Belirli bir zamanda, belirli bir ülkede düzenlemeler, kamu harcama politikaları ve vergilendirme aracılığıyla devlet müdahalesi olmadan gelir dağılımı aşağıdaki faktörlerden etkilenmektedir;

- Maddi ve finansal zenginlik mirası
- Beşeri sermaye mirası: öğrenmeye, çalışmaya, riske karşı ve diğer davranışlar mirası, yani aileden öğrenilen davranışları içerir. Miras yoluyla kişilere geçen genetik faktörlerin çok etkili olduğu tartışmalı olsa da, miras yoluyla geçen kişisel iletişim, kişisel gelirler ve diğer değerli varlıklar kişinin sosyal sermayesini belirlemektedir.
- Toplumsal normlar ve düzenlemeler; örneğin zengin insanların zengin insanlarla evlenmesi ya da eğitimli insanların yine eğitimli insanlarla evlenmesi gibi
- Kişisel yetenekler
- Geçmiş devlet politikaları

Devlet gelir dağılımını vergiler, kamu harcamaları, vergi harcamaları ve bazı düzenleyici politikalar ile belirlemektedir. Düzenleyici politikalar ise şunlardır;

- Fiyatları ve gelirleri kontrol etmek
- Bazı kişisel kategorilere göre işe alım kontenjanları belirlemek

[202] Antonio Afonso, Luger Schukrecht and Vito Tanzi, "Income Distribution Determinants and Public Spending Efficency" **European Central Bank Working Paper Series**, No:861, January 2008, pp. 7-30.

- Patentler ve diğer entelektüel varlık çeşitleri için varlık haklarını oluşturmak
- Anti-tröst politikalarını izlemek

Devlet gelir dağılımını vergiler, harcamalar ve diğer kamu politikaları aracılığıyla direkt olarak etkileyebilmektedir. Vergilendirmenin düzeyi ve verimliliği en önemli direkt faktördür. Vergilerden sonra en önemli gelir dağılımını etkileyen faktör kamu harcamalarıdır.

Gelir dağılımını etkileyen diğer önemli bir faktör ise adalet ve hukuk kuralları garantisi, adalet ve halka hızlı erişimdir. Hukuk kuralları adaletli ya da eşit olmadığı zaman fakir ve geliri iyi olmayan insanların sömürülmesi daha kolay olmaktadır.

Afonso çalışmasında, gelir dağılımını temsilen beş göstergeyi ele almıştır;

1) Gini Katsayısı: Genelde en fazla en yaygın olarak kullanılan göstergedir.
2) Beşte bir dilimler halinde gelir dağılımı: Nüfusun %20'lik dilimlerinin milli gelirden aldığı payı ifade eder. (The Income Share Per Quintile)
3) Yoksulluk Sınırı: Belirli bir sınırın altında gelir ve harcamaya sahip olanların oranıdır.

Bu üç gösterge, panel veri yönteminde daha çok kullanılmaktadır.

4) Mutlak Yoksulluk Sınırı: Yaşamlarını fiziksel olarak sürdürebilmesi için minimum tüketim seviyesidir.
5) Nüfusun en fakir %20'lik grubun mutlak kişi başına geliri

Bunlara ek olarak diğer kullanılabilen diğer göstergeler;

6) Çocuk yoksulluğu
7) Mutlak çocuk yoksulluğu
8) Yaşlı yoksulluğu

Afonso kurmuş olduğu modelde yukarıdaki göstergeleri bağımlı değişken olarak ele almıştır. Bağımsız değişken olarak ise toplam kamu harcamaları, sosyal harcamalar, transferler ve devlet yardımları, aile yardımları, ücret harcamaları, kamu eğitim harcamaları, kişisel vergi gelirleri, ticari açıklık, işsizlik oranları, kişi başına

düşen milli gelir, ortaokul okullaşma oranı, yargı sistemi kalite endeksi, bürokrasi endeksi, hakların korunması varlığı endeksini kullanmıştır.

Sonuç olarak, ampirik açıdan kamu harcama politikalarının gelir dağılımına önemli bir etkisinin olduğunu analiz etmiştir. Vergiler ve sosyal harcamalar yoluyla direkt olarak beşeri sermaye, kurumlar ve gelir imkânları yoluyla dolaylı olarak etkilediğini ispat etmiştir. Ücret harcamaları dışındaki kamu harcamalarının (eğitim harcamaları ile birlikte) gelir dağılımını düzenleyici rolünün çok büyük olduğunu ispatlamıştır. Ayrıca, eğitim harcamalarından yoksun kamu harcamalarının gelir dağılımına etkisinin zayıf olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Bu konudaki diğer önemli bir çalışma ise gelişmekte olan ülkelerde vergi ve kamu sosyal harcama politikalarının gelir dağılımına etkisinin incelendiği çalışmadır[203]. Ortalama olarak vergi öncesi gelir dağılımı sanayileşmiş ülkelere göre GOÜ'de daha iyi durumdadır daha eşittir yani daha az eşitsizdir. Buna rağmen sanayileşmiş ülkelerin aksine GOÜ genel olarak gelir eşitsizliğini azaltmak için vergi ve transfer harcama politikalarını kullanamamaktadır. 1980 ve 1990'larda birçok gelişmekte olan ülkelerde gelir eşitsizliği artmıştır.

GOÜ'deki gelir dağılımı maliyenin rolü ve diğer ekonomik politikalar ile ilgili olarak birçok soru ortaya çıkmaktadır;

- Bu ülkelerde gelir dağılımı daha eşitsiz hale mi gelmektedir?
- Vergilerin, transfer ve diğer harcama politikalarının yeniden dağıtım rolü nedir?

Chu, Davoodi ve Gupta'nın kurmuş oldukları model aşağıdaki gibidir;

$$G_{it} = C_0 + C_1 R_{it} + C_2 R_{it}D_{it} + C_3 S_{it} + C_4 U_{it} + C_5 K_{it} + C_6 X_{it}$$

G: Gini Katsayısı (%)
R: Dolaysız vergilerin dolaylı vergilere oranı (%)
D: Dolaysız vergilerin GSYİH'ya oranı (%)
S: Ortaokul katılım oranı (%)
U: Kentleşme (%)

[203] Ke-young Chu, Hamid Davoodi and Sanjeev Gupta, "Income Distribution and Tax and Government Social Spending Policies in Developing Countries", **World Institute for Develeopment Economics Research (WIDER)**, Working Papers No: 214, December 2000, pp. 2-30.

K: Geçiş Ülkesi Kukla Değişkeni (Transition country dummy)
X: Enflasyon Kukla Değişkeni (Inflation dummy)

Burada seçilmiş açıklayıcı değişkenler gelir dağılımını etkileyebilecek değişkenlerdir. Bu modelde temel olarak amaçlanan ortaokul katılım oranı ve vergi rejiminin gelir dağılımına etkilerini ortaya koymaktır. Bu denklem hem dolaysız vergilerin dolaylı vergilere oranının hem de dolaysız vergilerin GSYİH'ya oranının Gini katsayısını yani gelir dağılımını etkilediğini varsaymaktadır.

Elde edilen sonuçlara göre, vergi rejimi, ortaokul katılım oranı, kentleşme ve enflasyon gibi birçok potansiyel gelir dağılımı belirleyicileri ile gelir dağılımı arasında güçlü bir ilişki olduğuna dair bulgular ortaya koyulmaktadır. Dolaysız vergilerin dolaylı vergilere oranının ve ortaokula katılım oranının Gini katsayısı ile negatif bir ilişki içerisinde olduğu yani gelir dağılımını olumlu yönde etkilediği ifade edilmiştir.

Vergi rejiminin dağıtım etkileri sadece vergi yapısına göre değişmemekte aynı zamanda vergi gelirlerinin GDP'ye oranına göre de değişmektedir. Hem dolaysız vergilerin dolaylı vergilere oranındaki bir artış ve ortaokul katılım oranındaki genişleme Gini oranını azaltmaktadır. Kentleşmenin ise pozitif, negatif ve nötr etkileri olabileceği vurgulanmıştır. Yüksek enflasyonun da yüksek gelir eşitsizliğine sebebiyet verebileceği ifade edilmiştir. Enflasyonun uzun vadede Gini katsayısını etkilemediği iddia edilmiştir. Vergi transfer programlarının gelişmiş ve sanayileşmiş ülkelere göre gelir dağılımını düzenleyici olarak etkin bir şekilde kullanılamadığı ispat edilmiştir.

Kamu harcamalarının gelir dağılımına etkisini panel veri yöntemi ile araştıran diğer bir çalışma ise Li, Xie ve Zou üçlüsü tarafından yapılan araştırmadır[204]. İlk kurdukları modelde sadece kişi başına gelir ve refah, eğitim, sosyal güvenlik, sağlık ve altyapı vb. harcamalarının yer aldığı kamu harcamaları yer almaktadır.

$$GINI_{it} = \alpha_i + \beta_i Y_{it} + n_i G_{it} + u_{it}$$

GINI: Gini Oranları

Y: Kişi Başına Gelir

[204] Hongyi, Xie and Zou, s. 952.

G: Kamu Harcamaları

Daha sonra ise modele dışa açıklık, finansal kalkınma, ticaret hadleri şokları ve nüfus artışı değişkenlerini bağımsız değişken olarak dâhil etmişlerdir.

Değişken	**Kaynak**
Gini Oranları (GINI)	Deinenger, Squire and Zhang (1995), World Bank
Kişi Başına Gelir (Y)	Summers and Heston (1994)
Kamu Harcamaları (G)	Summers and Heston (1994)
Dışa Açıklık (OPEN)	Summers and Heston (1994)
Finansal Kalkınma (FNDP)	IFS, IMF
Ticaret Hadleri Şokları (TOTSK)	IFS, IMF and World Bank Trade Statistics
Nüfus Artışı (PGRW)	World Bank Social Indicators

OPEN = (İhracat + İthalat) / GSYİH
FNDP = M_2 /GSYİH
TOTSK = (ΔlnPX-İhracat Fiyatı/ΔlnPM-İthalat Fiyatı)

Yapmış oldukları analizler sonucunda gelir vergilerinin ve kamu harcamalarının gelir eşitsizliğini azalttığını ampirik olarak ortaya koymuşlardır.

Gregorio ve Lee ise eğitimin gelir dağılımına etkisini araştırırken kamu harcamalarını modeline bağımsız değişken olarak dâhil etmiş ve yaptığı analizler sonucunda kamu harcamalarının gelir dağılımı eşitsizliğini azalttığına dair sonuçlara ulaşmıştır[205].

Levine ve Renelt, yapmış oldukları çalışmada elliden fazla değişkenin büyüme ile ilişkisini regresyon analizleriyle ortaya koymaya çalışmışlardır. Yaptıkları analizlerde birçok defa bağımlı değişken olarak kişi başına reel GSYİH'nın büyüme oranını ele almıştır. Kişi başına reel GSYİH da gelir dağılımının bir göstergesi olduğu düşünülerek bu analizlere bu bölümde yer verilmiştir[206].

Bu çalışma, büyüme ile GSYİH içindeki hisse senedi yatırımları ve hisse senedi yatırımları ile uluslararası ticaretin GSYİH'ya oranı arasında pozitif ve güçlü bir korelasyon olduğunu ispat etmeye çalışmıştır. Literatüre bakıldığında, mali politika

[205] Gregorio ve Lee, pp. 10-15.
[206] Ross Levine ve David Renelt, "A Sensitivity Analysis of Cross Country Growth Regression", **The American Economic Review**, Vol. 82, No. 4, September 1992, pp. 942-963.

araçları ile büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok yazar ticaret politikasının potansiyel önemini reddederken, ticaret ile büyüme arasında ampirik bir ilişki olduğunu araştıran yazarlar ise mali politikanın rolünü reddederler. Farz edelim ki; sadece bir regresyonda elliden fazla değişkenin büyüme ile korelasyon ilişkisi içerisinde olduğunu. Dolayısıyla böyle bir çalışma, elliden fazla değişkenin büyüme ile arasındaki ilişkinin sonuçlarını bir çalışmada bulabilme imkânı sağlamaktadır.

Edward E. Leamer's (1983) tarafından geliştirilen bağlayıcı uç analizi (Extreme Bounds Analysis) ekonometrik analiz yöntemini kullanmışlardır. Çok geniş değişkenler grubu ile çalışılmıştır. Birçok makroekonomik değişken ile büyüme arasında bağımlı istatistiksel bir ilişki olduğunu ispatlamaya çalışmışlardır.

$$Y = \beta_i I + \beta_m M + \beta_z Z + u$$

Y: Kişi başına GSYİH Büyümesi

I: Regresyonda sürekli yer alan değişkenler seti (Daha önceki çalışmalarda ve ekonomik teoride yer almış değişkenlerdir)

M: Hisse senedi değişkeni

Z: Değişkenler havuzundan seçilmiş alt küme değişkenlerdir (Bu değişkenler geçmiş çalışmalar tarafından açıklanmış potansiyel olarak büyümenin çok önemli açıklayıcı değişkenleridir)

Bağımlı değişken kişi başına düşen GSYİH'nın yıllık büyüme oranı (GYP) iken I değişkenler;

- GSYİH'nın hisse senedi yatırımı (INV)
- Robert Summers ve Alan Heston (1988) data setinden alınmış, 1960'taki kişi başına düşen reel GSYİH (RGDP60)
- Başlangıçtaki ortaokul okullaşma oranı (SEC)
- Nüfus artışının yıllık ortalama oranı (GPO)

Z değişkenler ise;

- Kamu tüketim harcamalarının ortalamasının GSYİH'ya oranı (GOV)
- İhracatın GSYİH'ya oranı (X)
- Ortalama enflasyon oranı (PI)
- Yerel kredilerin ortalama büyüme oranı (GDC)
- Enflasyonun standart sapması (STDI)
- Yerli kredi büyümesinin standart sapması (STDD)
- Devrim ve inkılap sayısını içeren endeks (REVC)

Bağımlı değişken kişi başına reel GSYİH'daki büyüme oranı iken farklı değişken grupları için yapılan analiz sonuçları aşağıdaki gibidir;

Temel Değişkenler İçin Sonuçlar

M Değişkeni	**Diğer Değişkenler**	**Anlamlılık Düzeyi**
INV	STDI, REVC, GOV X, PI, REVC	Güçlü
RGDP(60)	STDI, PI, GOV GDC, X, REVC	Güçlü
GPO	X, STDI, PI X, GDC, REVC	Kırılgan
SEC	X, GOV, GDC X, STDD, GDC	Güçlü

Mali değişkenler için sonuçlar;

M Değişkeni	**Diğer Değişkenler**	**Anlamlılık Düzeyi**
GOV(1960-1989)	REVC, STDD, GDC X, PI, GDC	Kırılgan
TEX(1974-1989)	X, STDD, GDC REVC, PI, STDI	Kırılgan
GOVX(1974-1989)	X, STDD, STDI REVC, PI, STDI	Kırılgan
DEF(1974-1989)	REVC, PI, STDI STDD, REVC, PI	Kırılgan

GOV: Kamu Tüketim Payı
TEX: Toplam Kamu Harcaması

GOVX: GOV – Savunma ve Eğitim Harcamaları
DEF: Merkezi Kamu Fazlası (Bütçe Fazlası) / Merkezi Kamu Açığı (Bütçe Açığı)
Ticari değişkenler sonuçlar;

M Değişkeni	**Diğer Değişkenler**	**Anlamlılık Düzeyi**
X(1960-1989)	GOV, PI, STDI GDC, PI, STDI	Kırılgan
IMP(1960-1989)	GOV, PI, STDI GDC, PI, STDI	Kırılgan
LEAM1(1974-1989)	GOV, PI, REVC DEF, PI, REVC	Kırılgan
LEAM2(1974-1989)	REVC, PI, STDI REVC, GOV, GDC	Kırılgan
BMP(1960-1989)	REVC, GOV, PI REVC, GOV, GDC	Kırılgan
RERDB(1974-1989)	PI, GOV, GDC PI, REVC, STDI	Kırılgan

X: İhracatın GDP'ye Oranı
IMP: İthalatın GDP'ye Oranı
LEAM1: Leamer'in 1988'deki açıklık ölçümü
LEAM2: Leamer'in ticaret sapması
BMP: Kara Borsa Döviz Kuru
RERDB: Doların 1992'deki Reel Döviz Kuru
Para ve politik değişkenler için sonuçlar;

M Değişkeni	**Diğer Değişkenler**	**Anlamlılık Düzeyi**
PI	REVC, X REVC, GOV	Kırılgan
STDI	REVC, X REVC, GOV	Kırılgan
GDC	X, STDI, STDD X	Kırılgan
STDD	REVC, GOV, PI X, PI, GDC	Kırılgan
REVC	GDC, STDI, X X	Kırılgan

Sosyal transfer politikalarının yoksulluk üzerine etkilerini inceleyen bir çalışmada ise, çok geniş bir literatür tarafından savunulan yüksek sosyal transferlerin yoksulluğu azalttığı yönündeki iddialar sistematik olarak test edilmeye çalışılmıştır[207]. 1985-2005 yılları için güncel verileri (LIS, OECD, SOCX- The OECD Social Expenditure Database) kullanarak birçok test yapılmıştır.

Anılan bu çalışmada kullanılan panel veri yönteminde farklı 4 model kullanılmıştır. Bu dört modelde de bağımlı değişken olarak OECD yoksulluk verileri kullanılmıştır. 65 yaş üstü nüfus (%), işsizlik oranları (toplam sivil işgücünün yüzdesi) ve kişi başına düşen GSYİH (dolar) değişkenleri ise modellerin diğer bağımsız değişkenlerini oluşturmuşlardır. Birinci modelde diğer bağımsız değişkenlerle birlikte brüt toplam sosyal harcamalar, ikinci modelde brüt kamu sosyal harcamaları, üçüncü modelde hem brüt kamu sosyal harcamalar hem de brüt özel sosyal harcamalar, dördüncü modelde ise sağlık dışındaki diğer toplam sosyal harcamalar test edilmiştir. Ele alınan ülkeler Avusturya, Avustralya, Belçika, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere ve ABD'dir.

Yapılan analizler sonucunda yaşlanma ile yoksulluk seviyeleri arasında pozitif ve çok önemli bir ilişki tespit edilmiştir. İşsizliğin ise tüm modellerde pozitif ilişki içerisinde olduğu görülmüş ancak önemlilik derecesinin sürekli olmadığı anlaşılmıştır. Yani, bu durum bize göstermiştir ki; yoksulluk ile işsizlik arasındaki ilişki sosyal harcamanın içeriğine bağlıdır. Kişi başına GSYİH ise güçlü bir şekilde yoksulluk seviyeleri ile ilişkisi olmadığı ortaya çıkmıştır. Brüt toplam sosyal harcamalar ile brüt kamu sosyal harcamaların yoksulluk ile ilişkisi negatiftir ancak özel sosyal harcamaların ve sağlık hariç diğer toplam sosyal harcamaların yoksulluk seviyeleri ile ilgili ilişkisinin çok önemli derecede olmadığı tespit edilmiştir.

Sonuç olarak yapılan analizler sonucunda 28 OECD ülkesi arasında yoksulluk ile kamu sosyal harcamaları arasında çok güçlü negatif bir ilişki tespit etmişlerdir. Bu

[207] Koen Caminada, Koes Goudsward and Ferry Koster, "Social Income Transfers and Poverty Alleviation in OECD Countries", **Department of Economics Research Memorandum 2010.01**, 2010, pp. 1-23.

ilişki EU15* üyesi olmayan OECD ülkeleri için üyesi olan ülkelere göre daha güçlüdür. Harcamalardan sağlık harcamaları da çıkarıldığında bu ilişki daha güçlü olarak ortaya çıkmaktadır. Özel sosyal harcamalar analize dâhil edildiğinde ise sonuçların değiştiği ortaya çıkmıştır. Örneğin, EU15 üyesi olmayan ülkeler için yoksulluk ile özel sosyal harcamalar arasında bir negatif ilişki olduğuna dair herhangi bir kanıt bulunamamıştır. Aksine, EU15 üyesi ülkeler için özel sosyal düzenlemelerin yoksulluğun azaltılmasında etkisinin büyük olduğu ortaya çıkmıştır.

Bu analizde demografik ve makroekonomik değişkenlerin öneminin büyük olması nedeniyle karşılıklı karmaşık ilişkilerin kontrol edilebilmesi için çoklu doğrusal regresyon modelleri de kullanılmış ve geliştirilmiştir. Yapılan tüm analizlerin işaret ettiği bir nokta var ki o da; sosyal harcamaların ilgili ülkelerdeki yoksulluk seviye farklılıkları kadar itici bir güç olmasıdır. Aynı zamanda nüfusun yaşlanması ve işsizlik oranları hem EU15 üyesi hem de EU15 üyesi olmayan ülkeler için çok önemli bir açıklayıcı güçtür.

Birçok farklı kaynaklardan elde edilen verileri panel veri analizi yöntemiyle test eden başka bir çalışmada ise gelir dağılımı eşitsizliğinin ve tröstün sosyal harcamalar üzerindeki etkileri açıklanmaya çalışılmıştır[208]. Literatüre göre bu alanda yapılmış çalışmaları üç konu başlığı altında toplamışlardır; sosyal sermaye ve gelir eşitsizliği, sosyal harcama ve gelir eşitsizliğinin medyan seçmen modelleri** ve sosyal harcama ve ekonomik büyümedir. Bu üç konu başlığına birde siyaset bilimi içerisinde siyaset ve sosyal harcama da eklenmiştir. Literatür taraması sonucunda elde ettikleri bulgular şu yöndedir;

- Gelir eşitsizliği ve yoksulluk farklı kavramlardır
- Ekonomik adaletsizlik ve sosyal harcama arasındaki ilişki karşılıklı bağımlılık ilişkisidir ve bu yüzden gelir eşitsizliğinin sosyal harcama üzerindeki etkisini

[208] Jonathan Schwabish, Timothy Smeeding and Lars Osberg, "Income Distribution and Social Expenditures: A Crossnational Perspective" **Luxemburg Income Study (LIS) Working Papers Series**, No: 350, October 2004, pp. 5-23.

*Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya, İsveç ve İngiltere

** Çoğunluk oylama modeli olarak da adlandırılan en eski oylama modelidir. Medyan seçmen kararı belirler ve medyan seçmenin en çok tercih ettiği düzey çoğunluk tarafından kabul edilmiştir. (Medyan: Küçükten büyüğe sırlanmış bir istatistik serisini tam ortadan ikiye bölen değerdir)

en iyi şekilde anlayabilmek için gelir eşitsizliği ölçümünün seçimini yapmak çok çok önemlidir.

- Gelirin yeniden dağıtım modellerinde ülkelere göre, kurumlar ve seçim mekanizmaları gibi faktörlerden dolayı farklılıklar olabilmektedir

Ele aldıkları ülkelerin hepsi demokrasi ülkesi ve sosyal harcamalar konusunda farklı politikalar uygulamaktadırlar. Kurdukları model;

Sosyal Harcamalar = f(Eşitsizlik, Değerler-Güvenilirlik Ölçümü, Büyüme, Kurumlar, Göçler)

En küçük kareler yöntemini kullanarak modeli test etmişlerdir. Gözlemlerini 17 ülke üzerine yapmışlar ve eşitsizlik verilerini LIS'den, sosyal harcamalar ve büyüme verilerini OECD-SOCX'den, değerler verilerini World Value Survey (WVS)'den almışlardır.

Bağımlı değişken olarak aldıkları sosyal harcamalar verilerini toplam sosyal harcamalar (nakit olarak yaşlı ve yaşlı olmayanlara yapılan) ve nakit ya da değil yaşlı olmayanlara yapılan toplam harcamalar olmak üzere iki açıdan incelemişlerdir. Eşitsizlik verileri ise hem piyasa geliri hem de harcanabilir gelir eşitsizliğini ve vergi öncesi-sonrası ve transfer harcamaları sonrası yoksulluk oranlarını kapsamaktadır.

Kullandıkları değişkenler	**Kaynak**
Toplam Sosyal Harcamalar	OECD-SOCX
GINI	LIS
Mip9050(Gelir Eşitsizliği)	LIS
Mip5010(Gelir Eşitsizliği)	LIS
Güvenilirlik* (Trust)	WVS
GDP	OECD
Yabancı Nüfus(%)	OECD, LIS, U.S. Census
Merkezileşme(Centralization)	Iversen (1998)

Yaptıkları analizler sonucunda, yüksek gelir eşitsizliğinin sosyal harcamaları azalttığını açıklamışlardır. Orta sınıf ve fakir sınıf arasındaki eşitsizliğin sosyal harcamalar üzerinde küçük ama pozitif, orta sınıf ile dağılımın en sonundaki sınıf arasındaki eşitsizliğin ise sosyal harcamalar üzerinde büyük ama negatif bir etkinin olduğunu ispatlamışlardır.

4.2 VERİ SETİ ve METODOLOJİ

Literatür taramasında özellikle gelir dağılımını etkileyen konuların panel veri yöntemiyle araştırıldığı kaynaklar incelenmiştir. Bu taramada, gelir dağılımını temsilen hangi değişkenlerin alındığı ve diğer gelir dağılımını etkileyen değişkenler olarak hangi kavramların ele alındığı detaylı olarak ortaya koyulmuştur. Yapılan detaylı ampirik tarama sonucunda ilk olarak Ek-1'de yer alan ilk taslak bağımlı ve bağımsız değişkenler listesi oluşturulmuş, daha sonra bu değişkenlerden koyu renkli olanların verilerine ulaşmak üzere değişken seçimi yapılmıştır.

Modelde kullanılması öngörülen değişkenler seçildikten sonra, bu değişkenlere ait verilerin araştırılması işlemine geçilmiştir. OECD ülkelerinin analiz edilecek olması nedeniyle ilk olarak OECD veri tabanı kullanılmış, ikinci olarak da Dünya Bankası verileri taranmıştır. Bu araştırma sonucunda ilk olarak Ek-2'de yer alan bazı bölümlere ayrılmış bir veri setine sahip olunmuş ve modelde kullanılmak üzere veriler bu setten seçilmiştir. Modelde kullanılacak bağımlı ve bağımsız değişkenler söz konusu veri setinden aşağıdaki gibi seçilmiştir.

Bağımlı değişken olarak, literatür taramasında da gelir dağılımını belirleyen en önemli değişken olarak karşımıza çıkan Gini oranları ele alınmıştır. Çalışmada sosyal yardımların gelir dağılımına etkisini araştırdığımız için özellikle sosyal yardımları kapsayan "Vergi ve Transferler Sonrası Harcanabilir Gelir Üzerinden Hesaplanmış Gini Oranları" değişkeni modelde kullanılmak üzere bağımlı değişken olarak seçilmiştir. Temel bağımsız değişken olarak ise, sosyal yardım kapsamına işsizlik ve işgücü piyasası programları dâhil olmadığı için OECD'nin işsizlik ve işgücü piyasası programlarının yer almadığı toplam kamu sosyal harcamaları dikkate alınmıştır. Bu aşamada temel bağımsız değişken seçimi yapılırken sosyal yardım kavramı kapsamında yer almayan özel kuruluşlar tarafından yapılan sosyal harcamalar dikkate alınmamıştır. İlk aşamada alternatif olarak aşağıdaki beş değişken testlerde kullanılmak üzere temel bağımsız değişken olarak belirlenmiştir.

- Kamu Sosyal Harcamalarının GSMH İçerisindeki Payı
- Kamu Sosyal Harcamalarının GSYİH İçerisindeki Payı

- Kamu Sosyal Harcamalarının Net Milli Gelir İçerisindeki Payı
- Kamu Sosyal Harcamalarının Toplam Genel Kamu Harcamaları İçerisindeki Payı
- Kişi Başına Düşen Kamu Sosyal Harcamaları

Diğer bağımsız değişkenler olarak ise; dış ticaret faktörünü temsilen "Dışa Açıklık", işsizlik faktörünü temsilen "Sivil İşgücü İçerisindeki İşsizlik Oranı", nüfus faktörünü temsilen "65 Yaş Üstü Nüfusun Toplam Nüfus İçerisindeki Oranı" ve "Nüfus Artış Oranı", eğitim faktörünü temsilen "Ortaokula Katılım Oranı" ve "Kamu Eğitim Harcamalarının GSYİH İçerisindeki Oranı", enflasyon faktörünü temsilen "Tüketici Fiyat Endeksi", kişi başına gelir faktörünü temsilen ise "Kişi Başına Düşen Gelir" seçilmiştir.

4.3 PANEL VERİ ANALİZİ

Sosyal yardım harcamalarının gelir dağılımına etkisini ampirik bir çalışma ile araştırabilmek için hangi ekonometrik modelin kullanılacağı belirlenmelidir. Yapılan araştırmada ülkelerin sosyal yardım harcamalarının gelir dağılımlarına etkilerini araştırmak için hem zaman verilerinin hem de kesit verilerinin kullanılacak olması nedeniyle panel veri analizi yapılacaktır.

Modelin kurulması öncesinde panel veri yöntemi ile ilgili bazı teorik bilgilere yer verilecektir;

4.3.1. Panel Veriler

Panel veri yöntemi, kesit gözlemlerinin belirli bir zaman içinde bir araya gelen kesit analizi ile zaman serisi analizini birleştiren veri yöntemidir. Başka bir deyişle, zaman boyutu olan kesit serilerini ele alarak ekonomik tahminlerde bulunabilmesine panel veri analizi olarak adlandırılmaktadır[209]. Başka bir tanımlamaya göre panel veri, N sayıda birimin (bireyler, ülkeler, firmalar, hanehalkı) T sayıda yatay kesit gözleminin belirli bir zaman içerisinde birleştirilmesidir. Yatay kesit, birden fazla birimin yalnızca

[209] Damodar N. Gujarati, **Temel Ekonometr**i, İstanbul: Literatür Yayınları, 1999.

bir zaman aralığındaki durumunu gösterirken, zaman serisi yalnızca bir birimin birden fazla zaman aralığı için durumu hakkında bilgi vermektedir. Birden fazla birimin birden fazla zaman aralığına ait bilgileri kullanılarak bir analiz yapılmak isteniyorsa panel veri yönteminin kullanılması daha sağlıklı sonuçlar verecektir[210].

Panel veri yönteminde doğrusal bir model aşağıdaki gibi kurulmaktadır[211];

$$Y_{it} = \alpha i + \beta_1 X_{it} + \varepsilon_{it}$$

i: 1,2,…n sayıda yatay kesit birimi

t: 1,2,…t zaman dönemi

Y_{it}: t zamanında bağımlı değişkenin i'inci biriminin değeri

X_{it}: t zamanında bağımsız değişkenin i'inci biriminin değeri

ε_{it}: hata terimi

i: sabit kesişim katsayısı

β_1: bağımsız değişkenin katsayısı

Wooldridge, Gujarati ve Baltagi'ye göre ekonometrik analizlerde panel veri yönteminin kullanılmasının bazı avantajları varken dezavantajları da vardır.

4.3.2 Panel Verilerin Avantajları

Zaman boyunca bireyler, firmalar, ülkeler gibi birimlere ait verilerden oluşan panel veride bir heterojenlik söz konusudur. Panel veri yöntemleri, bu tür heterojenlikleri kesite ait bazı değişkenleri ele alarak değerlendirebilmektedir. Panel veri analizi zaman serisi ve yatay kesit analizine göre daha büyük bir veri seti ile araştırma yapabilmeye izin vermekte ve trend etkisini azaltmakta dolayısıyla parametre

[210] Ferda Yerdelen, **Panel Veri Ekonometrisi Stata Uygulamalı**, İstanbul: Beta Yayınları, 2013, s. 2-3.
[211] Badi H. Baltagi, **Panel Data: Theory and Applications**. Heidelberg: Physica-Verlag, 2005.

tahminleri daha güvenilir olmakta, sonuçta ekonometrik tahminler daha etkin ve sağlıklı olmaktadır[212].

Gözlem sayısının daha fazla olması sebebiyle değişkenler arasında daha az çoklu bağlantı (multicollinearity) problemi yaşanmaktadır. Çünkü panel veri, dönemler arasındaki değişim ile birimler arasındaki değişimi entegre ederek çoklu doğrusallığı engellemektedir. Panel veri dinamik uyarlamaların daha iyi incelenmesini sağlar. Birimlerin dinamik tepkilerine ait bilgileri kullanan panel veri ekonomik olayların anlaşılması için çok önemli bir yere sahiptir. Panel veri sadece yatay kesit ya da zaman serisi verileri ile açıklanamayan konuların kolaylıkla analiz edilebilmesini sağlamaktadır. Panel veri, daha karmaşık davranışsal modelleri analiz edebilme imkânı sağlamaktadır. Çünkü birimlere ait davranışları etkileyen birçok değişkenin ve zaman serisi değişkenlerinin dışlanması tahminlerin sapmalı olmasına sebep olur. İşte panel veri bu sorunların çözümüne imkân vermektedir[213]. Panel veri yöntemi ile birimler ve zaman içerisinde oluşan farklılıklar birlikte ele alınabilmektedir. Örneğin yatay kesit analizinde yalnızca birimler arasındaki farklılıklar gözlemlenebilmektedir. Panel veri yöntemi aynı zamanda nicel ve nitel faktörlerin aynı model içerisinde birlikte ele alınmasını sağlamaktadır.

4.3.3 Panel Verilerin Dezavantajları

Panel veri yönteminde ortaya çıkan en önemli problem analiz yapılacak verilere ulaşmak ve bu verileri düzenlemektir. Çünkü verileri toplamak hem maliyetli hem de çok uzun zaman alan bir işlemdir[214]. Bunun yanında gizlenmiş gözlemler ve özellikle anket çalışmalarındaki cevapsız sorular verilerin kısıtlanmasına neden olmaktadır. Panel veride, birim boyutunun uzun zaman boyutunun ise kısa olması doğrusal olmayan panel veri modelleri için çözümlenemeyen ekonometrik sorunlar oluşturmaktadır.

[212] Jeffrey M. Wooldridge, **Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data**. Cambridge: The MIT Press, 2002.
[213] Baltagi, 2005.
[214] Gujarati, 1999.

4.3.4 Panel Veri Modelleri: Sabit ve Tesadüfi Etkiler Modeli

Panel veri analizinde tahminler sabit etkiler ve tesadüfi etkiler modeli olmak üzere iki şekilde yapılabilmektedir. Sabit etkiler modelinde sabit katsayı, yatay kesitler ve zaman içerisinde değişim gösterebilmektedir. Yani sabit etkiler yatay kesit içerisinde değişiyorsa zaman içinde değişmeyeceği, sabit etkiler yatay kesit içerisinde değişmiyorsa zaman içinde değişebileceği varsayımlarında bulunabilmektedir. Her iki varsayımda da tek yönlü bir model kullanılmaktadır[215].

Sabit etkili model, yalnızca birimler arasındaki farklılıkları değerlendiriyorsa tek yönlü sabit etkili, hem birimler ve hem de zamana ait farklılıkları değerlendiriyorsa iki yönlü sabit etkili model olarak kullanılmaktadır[216]. Tek yönlü sabit etkiler modeli aşağıdaki gibi kurulmaktadır;

$$Y_{it} = \beta_1 + \beta_2 X_{2it} + \beta_3 X_{3it} + \ldots + \beta_k X_{kit} + \varepsilon_{it}$$

Modeldeki "i" hane halkı, firma, ülke gibi yatay kesit boyutunu, "t" zaman serisi boyutunu temsil etmektedir. Modeldeki Y_{it} bağımlı değişkenleri, X_{it} bağımsız değişkenleri, β_1 sabit kesişim katsayısını ve εit hata terimini ifade etmektedir.

Panel veri yönteminde, birimlere ve zamana ait farklılıklardan meydana gelen değişim tesadüfi etkiler modelleriyle de analiz edilebilmektedir. Birim etkinin bağımsız değişkenlerle ilişkili olmazsa model tesadüfi etkiler modeli olarak değerlendirilmekte, birim etki bağımsız değişkenlerle ilişkili olduğu durumda ise sabit etkiler modeli kullanılmaktadır. Tesadüfi etkiler modeli, yalnızca kesit birimlere ait farklılıkları değerlendiriyorsa tek yönlü tesadüfi etkiler modeli, hem zaman hem kesite ait farklılıkları değerlendiriyorsa iki yönlü tesadüfi etkiler modeli şeklinde ifade edilmektedir[217].

---

[215] Hasan Ayaydın, "Gelişen Piyasalarda Hisse Senedi Getirisini Etkileyen Makroekonomik Değişkenler Üzerine Bir İnceleme: Panel Veri Analizi", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012).

[216] Metehan Yılgör, "OECD Ülkelerinde İkiz Açık Teorisinin Panel Veri Modelleri İle İncelenmesi", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008).

[217] Cheng Hsiao, **Analysis of Panel Data**, Londra: Cambridge University Press. 2002.

Sabit etkiler modelinde ifade edilemeyen bireysel etkilerin açıklayıcı değişkenlerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Eğer böyle bir durum söz konusu değilse; kesit birimlere ait sabit terimlerin kesit birimlere tesadüfi dağıldığı varsayılır. Tesadüfi etkili modellerde ise, sabit etkili modellerdeki serbestlik derecesi kaybının önlenebilmesi için birimlere ve zamana ait değişiklikler hata teriminin bir bileşeni gibi değerlendirilir.

Böylece sabit terim β_{1i} artık β_1 ortalama değeriyle rassal bir değişken haline dönüşmektedir. Bu nedenle her kesit birimi için sabit terim değeri $\beta_{1i} = \beta_{1i} + \mu i$ olmaktadır.

Burada, μ_i ortalaması sıfır rassal hata terimini (varyansı δ^2_μ) ifade etmektedir. İki denklem birleştirildiğinde aşağıdaki denklem elde edilmektedir;

$$Y_{it} = (\beta_{1i} + \mu i) + \beta_2 X_{2it} + \beta_3 X_{3it} + \ldots + \beta_k X_{kit} + \varepsilon_{it} = \beta_{1i} + \sum^{K}_{k=2} \beta_k X_{kit} + (\varepsilon it + \mu i)$$

Elde edilen denklem hata bileşenleri modelinin genel olarak farklı bir biçimidir. εit ve μi toplamı bileşik hata terimi olarak adlandırılmaktadır. μi yatay kesit ya da bireysel hata bileşenini, εit ise zaman serisi ve yatay kesit hata bileşenlerinin bileşimini (panel hata terimi) ifade etmektedir. Burada en önemli olan, μi'nin ve bileşik hata teriminin modeldeki değişkenlerle korelasyon içerisinde olmaması varsayımıdır.

4.3.5 Panel Veri Modellerinde Yatay Kesit Bağımlılığı ve Sınanması

Panel veri modellerinde hata terimleri birimlere göre bağımsızdırlar ancak yatay kesit birimler boyunca hataların eşzamanlı korelasyona sahip olabilirler. Panel veri analizindeki farklı yatay kesit birimlerine ait hatalar arasındaki korelasyona yatay kesit birimleri arasında bağımlılık olarak adlandırılmaktadır. Aynı zaman diliminde farklı yatay kesit birimlerinin birbirinden bağımsız olması durumunda tahminler tutarlı olacaktır. Yatay kesit birimleri arasında bağımlılık, ticaret, faiz oranı, sermaye akımları ya da petrol şokları gibi tüm ülkeleri etkileyen gözlemlenebilir ve gözlemlenemeyen

ortak faktörlerin olması halinde ortaya çıkabilmektedir[218]. Bu nedenle panel veri analizinde çok sayıda yatay kesit birimi yer alabildiği için bu yatay kesit birimlerinin birbirleriyle bağımlı olup olmadıklarının araştırılması önem taşımaktadır. Eğer yatay kesit birimleri birbirleriyle bağımlıysa, ele alınan seriye gelen bir şoktan aynı şekilde tüm yatay kesit birimlerini farklı şekilde etkileyecektir. Dolayısıyla, bu durum korelasyon matrisinin birim matris olmasını engellemektedir. Birimler arası korelasyonu tespit edebilmek için literatürde aşağıdaki testler önerilmektedir.

Breusch ve Pagan'a (1980) göre, birimler arası korelasyonsuzluk temel hipotezi aşağıda yer alan Lagrange Çarpanı (LM) test istatistiği ile sınanmaktadır[219].

$$\lambda_{\mathrm{LM}} = \mathrm{T} \sum_{\mathrm{i}=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^{N} \acute{\mathrm{p}}_{ij}^{2}$$

Burada $\acute{\mathrm{p}}_{ij}^{2}$, en küçük kareler tahmincisi tarafından birim düzeyinde elde edilen hataların yani i ve j birimlerin kalıntıları arasındaki korelasyon katsayısıdır ve

$$\acute{\mathrm{p}}ji = \frac{\sum_{t=1}^{T} \tilde{\mathrm{v}}_{it}\, \tilde{\mathrm{v}}_{jt}}{\left(\sum_{t=1}^{T} \tilde{\mathrm{v}}_{it}\right)^{1/2} \left(\sum_{t=1}^{T} \tilde{\mathrm{v}}_{jt}\right)^{1/2}}$$

formülüyle hesaplanmaktadır. LM test istatistiği, d(d=N(N-1)/2) serbestlik derecesi ile χ^2 dağılmaktadır. Bu test sahip olduğu dağılım nedeniyle T $\rightarrow\infty$ ve N'in küçük olduğunda uygulanabileceğinden N'in büyük olduğunda ortaya çıkan sonuç gerçeği ifade etmeyebilir.

Pesaran (2004), bu sorunu çözmek için ve Breusch ve Pagan'ın LM (Lagrange Multiplier, Lagrange Çarpanı) testini küçük örneklemler için de tutarlı sonuçlar verecek şekilde geliştirerek yatay kesit bağımlılığını araştırmak için CD (Cross Dependency,

[218] John Driscoll and Aart Kraay, "Spatial Correlations in Panel Data", **Policy Research Working Paper**, No: 1553, 1995, pp. 1-28.
[219] Trevor S.Breusch and Adrian R. Pagan, "The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification in Econometrics". **Journal of The Rewiev of Economic**, Vol.47, No. 6, 1980, pp. 239-253.

yatay bağımlılık) istatistiğini önermiştir. Buna göre CD test istatistiği aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır[220]:

$$CD = \sqrt{\frac{2T}{N(N-1)}} \left(\sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^{N} \acute{p}_{ij} \right)$$

Burada T zamanı, N örneklem büyüklüğünü, $\acute{p}_{ij}$ kalıntılar arasındaki basit korelasyon katsayısını göstermektedir. Bu test istatistiği ile yatay kesitler arasında bağımlılık olmadığı şeklindeki boş hipotez test edilmektedir. Boş hipotezin reddedilememesi yatay kesitler arasında bağımlılık olmadığı anlamına gelmektedir.

Birimler arası korelasyonun olmadığı temel hipotezi altında, N→∞ ve T yeterli büyüklükte iken CD $\xrightarrow{d}$ N (0,1)'dir. Monte Carlo benzetimleri*, N>T olduğu zaman standart Breusch-Pagan LM testinin performansının kötü, Pesaran'ın CD testinin iyi olduğunu ispatlamıştır.

Friedman (1937), birimler arasındaki korelasyonun tespit edilebilmesi için Spearman'ın rank korelasyon katsayısı kullanılarak hesaplanan ve parametrik olmayan bir testin kullanılması gerektiğini savunmuştur. Friedman'ın test istatistiği;

$$FR = [(T-1)((N-1)R_{AVE} + 1)]$$

şeklinde hesaplanmaktadır ve FR istatistiği (T-1) serbestlik derecesi ile asimptotik χ^2 dağılmaktadır[221]. Yukarıdaki eşitlikte R_{AVE}, ortalama Spearman korelasyonu katsayısıdır ve

$$R_{AVE} = \frac{2}{N(N-1)} \sum_{i=1}^{N-1} \sum_{j=i+1}^{N} \acute{r}_{ij}$$

formülüyle hesaplanmaktadır. Formüldeki $\acute{r}_{ij}$, Spearman'ın rank korelasyon katsayısıdır.

---

[220] Hashem M. Pesaran, "General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels", **CESifo Working Papers**, No. 1229, 2004, pp. 5.

* Zamanın önemli bir rolünün olmadığı stokastik ve deterministik problemlerin çözümü için kullanılan bir simülasyon tekniğidir

[221] Milton Friedman, "The Use of Ranks to Avoid the Assumption of Normality Implicit in the Analysis Of Variance", **Journal of the American Statistical Association**, No: 32, 1937, pp. 675-701.

Frees (2004) ise, birimler arasındaki korelasyonu tespit etmek için rank korelasyon katsayılarının karelerinin toplamına dayanan bir test önermiştir. Frees'in istatistiği

FRE= $N(R^2_{AVE} - (T\text{-}1)^{-1})$ şeklinde hesaplanmaktadır. Bu hesaplamada R^2_{AVE} aşağıdaki gibi elde edilmektedir[222];

$$R^2_{AVE} = \left[\frac{2}{N(N-1)}\right]^2 \sum_{i=1}^{N-1}\sum_{j=i+1}^{N} \acute{r}_{ij}^2 \cong \frac{2}{N(N-1)} \sum_{i=1}^{N-1}\sum_{j=i+1}^{N}$$

2/N(N-1) ile $[2/N(N-1)]^2$ arasındaki fark küçük olduğundan yerine 2/N(N-1)'nin kullanılması yeterlidir. Frees'in test istatistiği, Q dağılımına uymaktadır. Q dağılımı için kritik değerler,

$$Q = a(T)\,(\chi^2_{1,T-1} - (T-1)) + b(T)(\chi^2_{2,\frac{T(T-3)}{2}} - T(T-3)/2)$$

formülüyle hesaplanmaktadır. Bu formülde yer alan $\chi^2_{1,T-1}$ ve $\chi^2_{2,\frac{T(T-3)}{2}}$ sırasıyla (T-1) ve $[T(T-3)/2]$ serbestlik dereceleri ile χ^2 dağılan bağımsız tesadüfi değişkenlerdir.

$R^2_{AVE} > (T\text{-}1)^{-1} + Q_q / N$ ise temel hipotez reddedilmektedir.

4.3.6 Panel Verilerde Birim Kök ve Sınanması

Ortalaması ve varyansı zaman içinde değişmeyen ve iki dönem arasındaki ortak varyansın iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı olan olasılıklı bir süreç için "durağan" olarak ifade edilmektedir[223]. Başka bir ifadeyle, zaman boyunca değişmeyen bir zaman serisi ortalaması, varyansı ve ortak varyansı söz konusu ise birim kök sorunu olmayan serinin durağan olduğu ifade edilmektedir.

Regresyon analizlerinde değişkenler arasında reelde olmayan ilişkilerin ortaya çıkmaması için kullanılan serilerin durağan olması gerekmektedir. Durağan olmaması

[222] Edward W. Frees, **Longitudinal and Panel Data: Analysis and Applications in the Social Sciences**, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, pp.45.
[223] Gujarati, 1999.

durumu sahte regresyon sorununu ifade etmektedir[224]. Regresyon analizinde durağanlık test sonucuna göre bir zaman serisi durağan değilse serilerin farkları alınarak ya da trendten arındırılarak durağanlık sağlanmaktadır.

Regresyon analizinde olduğu gibi panel veri analizinde de ilk olarak verilerin durağanlığının sınanması gerekmektedir. Panel veri analizlerinde kullanılan birim kök testleri, birinci kuşak ve ikinci kuşak olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Birinci kuşak testler, birimler arasında korelasyon olmadığını varsayarlar, korelasyon söz konusu olursa açıklayıcı güçleri zayıf kalmaktadır. İkinci kuşak birim kök testleri ise birimlerin serileri arasında korelasyon olduğunu varsayarlar. Birinci kuşak birim kök testleri de kendi içinde iki gruba ayrılmaktadır. Birinci grupta yer alan Im, Peseran ve Shin (2003), Fisher odaklı Genişletilmiş Dickey-Fuller (1999) ve Phillips-Perron (2001) testleri bireysel birim kök testleri olarak ifade edilmektedir. Levin, Lin ve Chu (2002), Breitung (2000) ve Hadri (2000) birim kök testleri ise ortak birim kök testleri olarak ifade edilmektedir. İlk gruptaki testler bireysel, ikinci gruptakiler ise ortak bir birim kökün varlığını test etmektedirler. İkinci kuşak panel birim kök testlerinden en çok tercih edilenleri; Peseran (2004), Bai ve Ng (2004), Philips ve Sul (2003), Moon ve Perron (2004) panel birim kök testleridir. Bu testlerin hepsi, hipotez ve test istatistikleri yönünden Dickey Fuller (1979) ve Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) testlerini referans almışlardır.

Panel birim kök testi aşağıdaki regresyon analizinde H_0: ρ=0 olup olmadığının sınanmasını ifade etmektedir. Sıfır hipotezi kabul olursa birim kök var, seri durağan değildir demektir.

$$\Delta yt = \beta 1 + \beta 2t + \rho yt - 1 + ut$$

Eşitlikte, t zaman veya genel eğilim değişkenini ifade etmektedir. ρ=0 hipotezi kabul edilirse "y_t değişkeninin birim kökü vardır", yani y_t zaman serisi durağan değildir bulgusuna ulaşılmaktadır.

[224] Mustafa Sevüktekin ve Mehmet Nargeleçekenler, **Ekonometrik Zaman Serileri Analizi**, Ankara: Nobel Yayınları, 2005.

Levin ve Lin (1992), yığılımın ve deterministik trendin etkisini analiz etmek için ilk panel birim kök testini geliştirmiştir. Bu test;

$$Y_{it} = pY_{it-1} + \delta_0 + \delta_1 t + \eta_i + v_t + \varepsilon_{it} \qquad i=1\ldots..N,\ t=1\ldots\ldots T$$

biçiminde tanımlanan dinamik modeli tahmin eder[225]. Bu modelde yer alan η_i her kesit birimi için bireysel etkileri, v_t her zaman birimi için zaman etkilerini ve ε_{it} de hata terimini ifade etmektedir. Otoregresif parametrenin durağanlığının testi için hipotezler;

H_0 : p=1 (Panel Birim Kök Vardır)

H_1 : p<1 (Panel Birim Kök Yoktur)

şeklinde oluşturulur. Modeldeki otoregresif parametre,

$$\acute{p} = \frac{\sum_{i=1}^{N}\sum_{t=1}^{T} Y_{it}Y_{it-1}}{\sum_{i=1}^{N}\sum_{t=1}^{T} Y_{it-1}^2}$$

formülüyle hesaplanmaktadır. Analiz sonucunda T ve N → ∞'a giderken normal dağılıma sahip birim kök tahminleri elde edilebilmektedir.

Dickey ve Fuller (1979), H_0: ρ = 0 hipotezini test ederken geleneksel t istatistiği için eşik değerlerini tablolaştırmış ve bu test ***Dickey-Fuller (DF) testi*** olarak kabul edilmiştir. Hata teriminin (ε_{it}) ardışık bağımlı olması durumunda eşitlik aşağıdaki gibi yeniden yazılır[226];

$$\Delta Y_t = \beta_1 + \beta_{2t} + \rho Y_{t-1} + \sum_{i=1}^{\rho} \alpha_i \Delta Y_{t-1} + \varepsilon_i$$

Bu denklemde p maksimum gecikme sayısını ifade etmektedir. Bu modele DF testi uygulanırsa Genişletilmiş DF (Augmented Dickey-Fuller, ADF) testi ortaya

[225] Andrew Levin and Chien Fu Lin, Panel Data: Asymptotic and Finite SampleProperties, **Discussion Paper**, 92, 25, 1992, pp. 1-66.

[226] David A Dickey, Wayne A Fuller, Distribution of The Estimators For Autoregressive Time Series with A Unit Root, **Journal of the American Statistical Association**, Volume74, Issue 366a, 1979, pp. 427-431.

çıkmaktadır. DF testi ile ADF testi aynı asimptotik dağılım özelliklerini ifade ettiklerinden eşik değerleri de aynıdır[227].

Levin, Lin ve Chu (2002), Levin ve Lin (1992) tarafından gerçekleştirilen panel birim kök çalışmasını geliştirmiştir. Levin, Lin ve Chu çalışmasında, yukarıdaki hipotezlerin sınanması için sabitsiz, sabitli ve sabitli-trendli olmak üzere üç değişik model vasıtasıyla stokastik süreci tanımlamaktadır;

Model 1: $\Delta Y_{it} = \delta Y_{it-1} + \varepsilon_{it}$

Model 2: $\Delta Y_{it} = \alpha_{0i} + \delta Y_{it-1} + \varepsilon_{it}$

Model 3: $\Delta Y_{it} = \alpha_{0i} + \alpha_{1i} t + \delta Y_{it-1} + \varepsilon_{it}$

Seri korelasyon için değişkenin birinci derecede farkı alınarak modele eklenmiştir. Paneldeki bireylere ait hata terimleri (ε_{it}) birbirlerinden bağımsız ve her bir birey için durağana dönüştürülebilir ARMA sürecidir[228].

$$\varepsilon_{it} = \sum_{j=1}^{\infty} \emptyset_{ij}\, v_{it-j} + u_{it}$$

Model 1'de panel birim kök testi için H_0: ρ = 0 sıfır hipotezi, H_1: ρ < 0 alternatif hipotezine göre test edilmektedir. Model 2'de her birey için ayrı ortalamaya sahip Y_{it} süreci, trend içermemektedir. Böylece, panel test prosedürü H_0: ρ = 0 ve α_{0i} = 0 (i=1,…,N), alternatif hipotez H_1: ρ < 0 ve $\alpha_{0i} \in R$ (i=1,…,N) biçiminde oluşturulmuştur. Son olarak model 3'e her bir birey için ortalama ve trend eklenmiştir. Modele ait hipotezler H_0: ρ = 0 ve δ_i= 0 (i=1,…,N), H_1: ρ < 0 ve $\alpha_{1i} \in R$ (i=1,…,N) biçiminde oluşturulmuştur.

Levin, Lin ve Chu testinin uygulaması üç aşamada sonuçlanmaktadır. İlk olarak, paneldeki her birey için ayrı ayrı ADF sınaması yapılmaktadır. Otoregresif

[227] Walter Enders, **Applied Econometrics Time Series**, New York: Wiley, 2004.
[228] Andrew Levin, Cheu Fu Lin and Chia-Shang James Chu, Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite-Sample Properties, **Journal of Econometrics**, 2002, pp. 1-24.

gecikme sayısı (p_i) belirlendikten sonra, $\Delta Y_{i,t-L}$ (L=1…p_i) değişkeni bağımsız değişken olarak kullanılarak $\Delta Y_{i,t}$ve $\Delta Y_{i,t-1}$ değişkenlerinin regresyonundan elde edilen hata terimleri, sırasıyla , ε_{it} , u_{it-1} hesaplanmaktadır. İkinci adımda, bu hata terimleri ile birim kök olduğu varsayımıyla her bir birey için uzun dönem standart sapmasının kısa dönem standart sapmasına oranı tahmin edilmektedir. Son olarak ise, ε_{it}'nin u_{it-1} üzerine regresyonu gerçekleştirilir ve ikinci aşamadaki tahmin değerleriyle u_{it-1} değişkeni için t istatistiği hesaplanmaktadır. t test istatistikleri, tablo değerleri ile karşılaştırıldığında H_0 hipotezi kabul edilmezse serinin birim kök içermediği ve durağan olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Levin, Lin ve Chu panel birim kök testinin en temel özellikleri aşağıda yer almaktadır;

- Yalnızca dengeli panele uygulanmaktadır
- t testi temelli olup asimptotik t istatistiğinin ortalama ve standart varyansı modelin deterministik spesifikasyonuna bağlıdır
- 10 ile 250 birim aralığı (N:10-250) ve her bir birimde 25 ile 250 (T:25-250) gözlem olduğu durum için geçerlidir
- Modelde deterministik bölüm yoksa test zaman boyutu, T'nin sayısının birim boyutu N'nin sayısından daha yavaş olarak sonsuza yaklaşmasına müsaade etmektedir. T, N/T'nin 0'a gitmesi için yeterli hızda olmalıdır. Modelin deterministik bölümünde sabit etkiler ya da trend söz konusu ise, N/T oranının 0'a yaklaşması için T, N'den daha hızlı sonsuza gitmelidir

Breitung (2000), diğer panel birim kök testlerinden farklı bir yaklaşım kullanarak, yığılım ve deterministik trende sahip aşağıdaki regresyon modelinden yararlanarak durağanlık sınaması yapmıştır[229].

$$Y_{it} = \mu_i + \beta_i t + X_{it} \quad t=1\ldots\ldots T$$

[229] Jörg Breitung, "The Local Power of Some Unit Root Tests for Panel Data", **Advances in Econometrics**, Vol. 15, JAI: Amsterdam, 2000, pp. 161–178.

$$X_{it} = \sum_{k=1}^{p+1} \alpha_{ik}\, , X_{i,t-k} + \varepsilon_{it}$$

otoregresif sürece aittir. Testte, sürecin sıfır hipotezi altında fark durağan, alternatif hipotez altında ise trend durağan olduğu varsayılır ($\rho_i < 0$).

$$H_0 : \rho_i \equiv \sum_{k=1}^{p+1} \alpha_{ik} - 1 = 0 \qquad \text{i=1…..N}$$

Test iki aşamada gerçekleştirilmektedir; ilk aşamada, gecikmeli farkların $(\Delta Y_{i,t-1} \ldots\ldots, \Delta Y_{i,t-p}), \Delta Y_{it}$ ve $Y_{i,t-1}$ ile regresyonu tahmin edilmekte ve kalıntılar (μ_{it} ve $w_{i,t-1}$) elde edilmektedir. İkinci aşamada ise, seride gözlenebilecek olası değişen varyans durumunu gidermek için elde edilen artıklar standartlaştırılır;

$$\tilde{u}_{it} = \frac{\mu_{it}}{\sigma_i} \quad \hat{w}_{it} = \frac{w_{it}}{\sigma_i}$$

Bundan sonra aşağıdaki model tahmin edilir;

$$\tilde{u}_{it} = \rho\left(\hat{w}_{i,t-1} - \hat{w}_{i0}\right) + \beta t + v_{it}$$

Bu regresyonda ρ=0 için t istatistiği,

$$\lambda = \frac{\sum_{i=1}^{N}\sum_{t=1}^{T}(\tilde{u}_{it-1} - \tilde{u}_{i0})\check{e}_{it}}{\sqrt{\sum_{i=1}^{N}\sum_{t=1}^{T}(\tilde{u}_{it-1} - \tilde{u}_{i0})^{\,2}}}$$

şeklinde tanımlanmaktadır.

Breitung panel birim kök testinin en temel özellikleri aşağıda yer almaktadır;

- Sadece dengeli panelde kullanılabilmektedir.
- Dirençli opsiyonu seçildiğinde, hata terimlerinin birimler arası korelasyonuna göre dirençli t istatistikleri hesaplanmaktadır. Bu istatistikler önce T sonra N sonsuza giderken asimptotik normal dağılıma sahiptir.
- Heterojenlik durumunda da kullanılabilmektedir.

- Birim etkiler ve trendler dâhil edildiğinde t istatistikleri sıfır olmayan ortalamaya sahip olduğunda testin gücü zayıflamamaktadır.
- Monte Carlo benzetimleri ile küçük örneklerde daha güçlü sonuçlar verebilmektedir.
- T ve N'in sırayla sonsuza gittiğini varsaymaktadır.

Im, Peseran ve Shin'in (2003) çalışmalarında tavsiye ettiği alternatif panel kök testi, Im, Peseran ve Shin (1997) testinin hata teriminin korelasyonlu olup olmamasına göre T zaman serisi ve N kesit verisi boyutunun sonlu ve sonsuz olması dikkate alınarak geliştirilmiş halidir. En belirgin özelliği verileri birleştirmenin aksine tüm birimlerin zaman serilerine ayrı olarak birim kök testi yapmasıdır. Bu test sonucuna göre, paneldeki her bir birey için ADF hesaplanarak ortalama ADF test istatistiği dikkate alınmaktadır[230].

N yatay kesit ve T zaman serisini temsil etmekte, stokastik süreç Y_{it} birinci dereceden otoregresif süreçte Dickey Fuller denklemi;

$$\Delta Y_{it} = \alpha_i + \rho_i Y_{i,t-1} + \varepsilon_{it}$$

şeklinde kurulmaktadır. Birim kök testi hipotezleri aşağıdaki gibidir;

H_0: $\rho_i = 0$ (Bütün i kesit birimler için panel birim kök vardır)

H_1: $\rho_i < 0$ (Bazı i'ler için panel birim kök yoktur)

Bu tip bir alternatif hipotez ρ_i'lerin bireyden bireye değişmesine ve alternatif hipotezde bireylerin serilerinden bir bölümünün birim köke sahip olmasına müsaade edilmektedir. Farklı birim kök istatistiklerinin ortalaması üzerine temellenen dinamik heterojen paneller için birim kök testlerini önermektedir. Özellikle Dickey Fuller test istatistikleri üzerine temellenen standardize edilmiş t_{iT} test istatistiklerini önerir ve bu değer, $N \to \infty$, $T \to \infty$ gidiyorken standart normal dağılıma yaklaşır.

[230] K. S. Im, Hashem M. Pesaran, Y. Shin, "Testing for unit roots in heterogeneous panels", **Journal of Econometrics**, 2003, pp. 53-74.

Im, Peseran ve Shin t istatistiği (bireysel ADF istatistiklerinin ortalaması);

$$\bar{t} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^{N} t_{\rho_i}$$

burada t_{ρ_i} bireysel test istatistiklerini ifade etmektedir.

$$t_{\rho_i} = \frac{\int_0^1 w_{iz} dw_{iz}}{\left[\int_0^1 w_{iz}^2\right]^{1/2}} = t_{iT}$$

$\int w(r)$, wiener integralini ifade etmektedir. Im, Peseran ve Shin, t_{iT}'nin sonlu ortalama ve varyansla özdeş ve bağımsız dağılımlı olduğunu varsaymaktadır. Hipotezlerin sınanması için standart normal t dağılımı yerine her grup için hesaplanan t değerleri aritmetik ortalamanın kullanılması ile elde edilen $\bar{t}$ istatistiği kullanılmaktadır. Standartlaştırılmış $\bar{t}$ istatistiği;

$$t_{IPS} = \frac{\sqrt{N}\left(\frac{1}{N}\sum_{i=1}^{N} t_{iT}\right) - \frac{1}{N}\sum_{i=1}^{N} E[t_{iT}|\rho_i = 1]}{\sqrt{\frac{1}{N}\sum_{i=1}^{N} var\langle[t_{it}|\rho_i = 1]\rangle}}$$

şeklinde ifade edilmektedir.

Im, Peseran ve Shin panel birim kök testinin en temel özellikleri aşağıda yer almaktadır;

- Dengeli panel veri seti şartı yoktur, ancak birimlere ait zaman serilerinde boşluklar olmamalıdır
- Test, T ve N'in sırasıyla sonsuza gittiği durumda asimptotik olarak geçerlidir.

Mandala ve Wu (1999), her kesit birim için uygulanan ADF birim kök test istatistiklerinin p olasılık değerlerinden bir test hesaplamıştır. Yani, her bir birim için birim kök testi yapmış ve bu testlerden elde edilen p değerlerinden tüm testi

üretmiştir[231]. Bu test, Fisher'in 1932 yılında yapmış olduğu çalışmasına dayandığı için literatürde ***Fisher ADF testi*** olarak adlandırılmaktadır.

Fisher ADF testi için aşağıdaki iki model tahmin edilmiştir;

Yığılımlı model : $\Delta Y_{i,t} = \alpha_i + \delta Y_{i,t-1} + \sum_{j=1}^{p} \gamma_{ij} \Delta Y_{i,t-j} + v_{it}$

Deterministik trendli model : $\Delta Y_{i,t} = \alpha_i + \mu_i t + \delta Y_{i,t-1} + \sum_{j=1}^{p} \gamma_{ij} \Delta Y_{i,t-j} + v_{it}$

Tahmin sırasında her kesit birim için tanımlanan ADF denklemlerinde akaike bilgi kriteri (AIC) veya diğer bilgi kriterlerinden belirlenen gecikme uzunlukları kullanılabilir. Test için hipotezler;

$H_0 : \rho_i = 0$ (tüm birimlerin zaman serileri birim köklüdür, durağan değildir)

H_1: $|\rho_i| < 0$ (bazı birimlerin zaman serileri durağanken bazıları durağan değildir)

şeklinde oluşturulur. Test istatistiği,

$$\pi = -2 \sum_{i=1}^{N} \ln \rho_i$$

olarak hesaplanmaktadır. T→ ∞ ve N→ ∞ gidiyorken 2N serbestlik derecesi ile χ^2 dağılımına sahiptir.

Fisher ADF testi zaman serileri için klasik ADF testini uygularken, ***Fisher (PP) Philips ve Perron testi*** de zaman serileri için klasik Philips ve Perron (PP) testini her birim için uygulamaktadır. Ele alınan model;

$$Y_{it} = d_{it} + X_{it} \quad (i=1\ldots\ldots N;\ t=1\ldots..T_{j)}$$

[231] Gangadharrao S. Maddala and Shaowen Wu, "A Comparative Study of Unit Root Tests with Panel Data and New Simple Test", **Oxford Bulletin of Economics and Statistics**, Speccial Issue, 1999, pp.631-652.

$$d_{it} = \beta_{i0} + \beta_{i1} + \cdots + \beta_{imi} t^{mi}$$

$$X_{it} = \alpha_i X_{it-1} + u_{it}$$

eşitliklerinde u_{it} durağandır, heteroskedastik olabilmektedir. Y_{it}, stokastik olmayan d_{it} ve stokastik X_{it} süreçlerinin birleşiminden oluşmaktadır. Hipotezler Fisher ADF testindeki gibi aynıdır. Test istatistiği ise;

$$Z = \frac{1}{2\sqrt{N}} \sum_{i=1}^{N} (-2\ln(\rho_i) - 2) \qquad N(0,1)$$

olarak hesaplanmaktadır[232]. Fisher panel birim kök testlerinin en temel özellikleri;

- Veri setinin dengeli panel olmasına gerek yoktur ve bireysel serilerin boşluklara sahip olması mümkündür
- T'nin sonsuza gittiği durumda asimptotik olarak geçerlidirler. Birim sayısının N sonlu olması durumunda "en az bir birim durağandır" şeklindeki alternatif hipoteze karşı tutarlıdırlar. Fakat N'nin sonsuza gitmesi durumunda birim kök içermeyen birim sayısı N ile aynı oranda arttığında tutarlılık ortaya çıkmaktadır.

4.3.7 Panel Verilerde Eşbütünleşme ve Sınanması

Eşbütünleşme teorisi, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki olup olmadığını sorgulamak için kullanılmaktadır. Kao ve Pedroni (1999) tarafından ileri sürülen yöntem panel verilerin eşbütünleşme testi için genelde kullanılmaktadır.

Kao (1999) eşbütünleşme testi, Dickey Fuller (1979) ve Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) temelli testlerden yararlanarak panel serileri arasındaki uzun dönem ilişkiyi incelemektedir.

$$Y_{it} = \alpha_i + \beta X_{it} + e_{it} \qquad i = 1,\ldots\ldots,N \quad t = 1,\ldots\ldots, T$$

[232] In Choi, "Unit Root Tests for Panel Data", **Journal of International Money and Finance**, Vol. 20, No. 2, 2001, pp. 249-272.

şeklinde panel regresyon modeli oluşturulur. Burada yer alan Y_{it} ve X_{it} serileri birinci mertebeden durağan panel serileridir. Hata terimi e_{it} ise,

$e_{it} = \rho e_{i,t-1} + \upsilon_{it}$ olarak elde edilir. Hata terimlerinde birim kökü analiz etmek için otoregresif parametre ρ'nin 1'e eşit olup olmadığının incelenmesi gerekmektedir[233]. Hipotezler;

H_0 : $\rho = 1$ (Eşbütünleşme yoktur)

H_a : $\rho < 1$ (Eşbütünleşme vardır) ρ'nin tahmini ise;

$\rho = \frac{\sum_{i=1}^{N}\sum_{t=2}^{T} e_{it}e_{i,t-1}}{\sum_{i=1}^{N}\sum_{t=2}^{T} e_{i,t-1}^{2}}$ olarak belirlenmektedir.

t test istatistiği ise;

$t_\rho = \frac{(\rho-1)\sqrt{\sum_{i=1}^{N}\sum_{t=2}^{T} e_{i,t-1}^{*2}}}{S_e}$ S_e= Standart Sapma

Kao testinde eşbütünleşme analizi için dört farklı test istatistiği geliştirilmiştir;

$DF_P = \frac{\sqrt{N}\,T(\rho-1)+3\sqrt{N}}{\sqrt{10.2}}$ $DF_t = \sqrt{1.25}\,t_\rho + \sqrt{1.875}\,N$

$DF_P^* = \frac{\sqrt{N}\,T(\rho-1)+\frac{3\sqrt{N}\,\sigma_v^2}{\sigma_{0v}^2}}{\sqrt{3+\frac{36\sigma_v^4}{5\sigma_{0v}^4}}}$ $DF_t^* = \frac{t_P+\frac{\sqrt{6N}\,\sigma_{0v}}{2\sigma_{0v}}}{\sqrt{\frac{\sigma_{0v}^2}{2\sigma_v^2}+\frac{3\sigma_v^2}{10\sigma_{0v}^2}}}$

DF_P ve DF_t istatistikleri, bağımsız değişkenlerin katı dışsallığı varsayımını gerekli kılmakta iken DF^*_P ve DF^*_t ile bağımsız değişkenlerin içsel oldukları durumda eşbütünleşme ilişkisi sınanabilmektedir.

[233] Chihwa Kao, "Spurious Regression And Residual-Based Tests For Cointegration In Panel Data", **Journal of Econometrics**, Vol. 90, No.1, 1999, pp. 1-44.

ADF İstatistiği ise; $ADF=\frac{t_{ADF}+\frac{\sqrt{6N}\,\sigma_v}{2\sigma_{0v}}}{\sqrt{\frac{\sigma_{0v}^2}{2\sigma_v^2}+\frac{3\sigma_v^2}{10\sigma_{0v}^2}}}$ olarak elde edilmektedir.

Pedroni panel eşbütünleşme testi, panel veri serileri arasında eşbütünleşmenin söz konusu olmadığı sıfır hipotezine odaklanmıştır. İlk olarak hipotezdeki eşbütünleşme regresyonundan hata terimlerini $\hat{e}_{i,t}$ elde etmektir. Ortalama ve trendin olduğu eşbütünleşme regresyonu aşağıdaki gibi oluşturulmaktadır[234].

$$Y_{it}= \alpha_i + \delta_t t+ \beta_{1i} X_{1i,\,t} + \ldots\ldots\ldots.+ \beta_{ki} X_{ki,\,t} + e_{it} \quad e_{it} = \rho + e_{i,t-1} + v_{it}$$

t = 1,2, ...T; i = 1,2, ...N

Eşitlikte, "t" zaman boyunca yapılan gözlemlerin toplam sayısını, "i" paneldeki bireysel ünitelerin toplam sayısını ve "δ_{it}" belirleyici zaman trendini ifade etmektedir.

Pedroni, eşbütünleşme analizi için panel testleri (birinci grup) ve grup testleri (ikinci grup) olmak üzere iki grup test tavsiye etmektedir. Gruplar içi istatistikler, N birim boyunca payın ve paydanın her ikisinin de ayrı ayrı toplanarak elde edilir. Gruplararası istatistikler ise payın paydaya bölünmesinden sonra N grup boyunca toplanarak oluşturulur. Birinci grup testler için hipotezler;

$H_0 : \rho_i = 1$
$H_a : \rho < 1$

İkinci grup testler için hipotezler,

$H_0 : \rho_i = 1$
$H_a : \rho_i < 1$ şeklinde düzenlenir.

Pedroni, yukarıda bahsedilen istatistiklerden herhangi birisinin aşağıdaki aşamalar izlenerek hesaplanabileceğini ifade etmektedir;

1. Herhangi bir sabit, zaman veya ortak zaman gölge değişkeni kullanılacak mı sorusuna cevap aranır ve kullanılmak üzere kalıntılar (e_{it}) oluşturulur.

[234] Peter Pedroni, "Critical Values for Cointegration Tests in Heterogeneous Panels with Multiple Regressors", **Oxford Bulletin Econ. Statistics**, Special Issue 61, 1999, pp. 653-678.

$$Y_{it} = \mu_i + \delta_i t + \beta_{1i}\Delta X_{1it} + \beta_{2i}\Delta X_{2it} + \ldots\ldots\ldots + \beta_{Mi}\Delta X_{Mit} + u_{it}$$

2. Her bir birey için orjinal dizide fark alınır ve farkı alınmış $\Delta y_{i,t} = b_{1i}\,\Delta x_{1\,i,t} + b_{2i}\,\Delta x_{2i,t} + \ldots + b_{Mi}\Delta x_{Mi,t} + \eta_{i,t}$ regresyonundan, $\eta\,\hat{}_{it}$ artıkları hesaplanır.

3. Newey-West, tahmin edicisi gibi herhangi bir çekirdek tahmin edicisini kullanarak, $\eta\hat{}_{i,t}$ 'nin uzun dönem varyansı $L\hat{}^2_{11i}$ hesaplanır[235].

4. Orjinal eşbütünleşme regresyonunun artıkları kullanılarak uygun otoregresyon tahmini yapılır ve aşağıdaki (a) ve (b) aşamalardan bir tanesine karar verilir.

a. Parametrik olmayan istatistikler için $\hat{e}_{i,t} = \gamma\hat{e}_{i,t-1} + \hat{u}_{i,t}$ tahmin edilir ve artıklarıyla $\hat{u}_{i,t}$'nin, uzun dönem varyansı hesaplanır. Böylece, λ_i ifadesi, $\lambda_i = ½(\sigma^2_i - s^2_i)$ olarak hesaplanmaktadır. s^2_i, $\hat{u}_{i,t}$'nin varyansıdır.

b. Parametrik istatistikler için ise $\hat{e}_{i,t} = \gamma\hat{e}_{i,t-1} + \sum^{Ki}_{k=1} \gamma i,\ k\Delta\hat{e}i,t - k + \hat{u}_{i,t}$ denklemi tahmin edilir ve artıklarıyla $\hat{u}_{i,t}$''nin s^2_i ile ifade edilen varyansı hesaplanır.

5. Bu değerler ile bahse konu istatistiklerden biri hesaplanır.

Grup içi istatistikler için $\hat{e}_{i,t} = \gamma\hat{e}_{i,t-1} + \hat{u}_{i,t}$ şeklinde verilen model vasıtasıyla H_0: $\gamma_i=1$, H_1: $\gamma_i=\gamma<1$ hipotezlerine göre uygulanır. Bu testler $\gamma_i=\gamma_i$ gibi ortak bir değeri varsaymaktadır. Gruplar arası (panel) testler ise alternatif hipotezi H_1: $\gamma_i < 1$ şeklinde ele almaktadır. Böylece gruplar arasına göre testler panelin bireyleri arasında potansiyel heterojenliğin modellenmesine de imkân tanımaktadır.

Pedroni'nin Monte Carlo simülasyonu ile momentler yardımıyla asimptotik dağılımlar için ürettiği tahminler kullanılarak kritik değerler hesaplanmaktadır. Asimptotik dağılımlar aşağıdaki biçimde ifade edilmektedir;

$$XN, T - \mu\sqrt{N}\ /\ \sqrt{v} \Longrightarrow N(0,1)$$

[235] Whitney K. Newey and Kenneth D. West, "A Simple, Positive Semi Definite, Heteroskedasticity And Autocorrelationconsistent Covariance Matrix", **Econometrica,** No. 55, 1987, pp. 703-708.

$X_{N,T}$, istatistiklerin N ve T boyutlarında standartlaştırılmış formunu, μ ve υ değerleri ise momentlerin fonksiyonlarını göstermektedir. Bu momentler, regresyonlardaki açıklayıcı değişken sayısına, sabit terim ve trend değişken eklenmesine göre değişik değerler alabilmektedir. Bu momentlerle hesaplanan istatistikler "eşbütünleşme yok" sıfır hipotezine göre asimptotik olarak standart normal dağılım göstermektedirler. Böylece, "eşbütünleşme yok" sıfır hipotezi, μ ve υ değerleri ile ifade edilen momentlere göre sınaması yapılmaktadır.

Pedroni'ye göre N>100 olduğunda tüm test istatistikleri kullanılabilir, N ve T değerlerinin küçük olduğunda ise parametrik olmayan test istatistiklerinin kullanılması daha sağlıklı sonuçlara ulaşmak için önemlidir. Eşbütünleşme testine göre "eşbütünleşme yok" sıfır hipotezi kabul edilmezse, değişkenler arasında eşbütünleşme söz konusu olduğu yani değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki var demektir.

Pedroni uzun dönem parametrelerin tahmin edilmesi için panel tam düzeltilmiş en küçük kareler (FMOLS) ve dinamik en küçük kareler (DOLS) yöntemlerini önermiştir[236]. FMOLS ve DOLS, heterojen panellerde en küçük kareler (OLS) yöntemine göre daha sağlıklı sonuçlar verebilmektedir.

4.3.8 Panel Verilerde Nedensellik ve Sınanması

Zaman serileri analizinde değişkenler arasında nedenselliğin test edilmesi ilk kez Granger tarafından ortaya atılmıştır. Granger nedensellik analizi, iki değişken arasındaki tek ya da çift yönlü nedensel ilişkinin varlığının ve yönünün sınanmasıdır.

Granger nedenselliği; "Y'nin öngörüsü, X'in geçmiş değerleri kullanıldığında X'in geçmiş değerlerinin kullanılmadığı duruma göre daha başarılı ise X, Y'nin Granger nedenidir" olarak ifade edilmiştir. Bu ifade yapılan analize göre ortaya koyulduktan sonra söz konusu nedenselliğin tek yönlü mü (X'den Y'ye doğru veya

[236] Peter Pedroni, "Fully-Modified OLS for Heterogeneous Cointegration Panel in Nonstationary Panels, Panel Cointegration and Dynamic Panels", **Advances in Econ.** No.15, 2000, pp. 93-130.

Y'den X'e doğru) yoksa çift yönlü mü (hem X'den Y'ye doğru hem de Y'den X'e doğru) olduğu açıklanmaktadır[237].

Granger nedensellik analizinde kullanılacak olan model;

$$Y_t = \sum_{i=1}^{m} \alpha_i X_{t-i} + \sum_{j=1}^{m} \beta_j Y_{t-j} + u_{1t}$$

$$X_t = \sum_{i=1}^{m} \lambda_i X_{t-i} + \sum_{j=1}^{m} \delta_j Y_{t-j} + u_{2t}$$

şeklinde ifade edilir. Testin aşamaları ise aşağıdaki gibidir;

- Y'nin bağımlı değişken olduğu model en küçük kareler yöntemi ile X'in gecikmeli değerleri olmadan tahmin edilerek hata terimleri kareler toplamı elde edilir (KKT_s)
- Aynı denkleme X'in gecikmeli değerleri eklenerek tekrar tahmin yapılır ve bu denklemin hata terimleri kareler toplamı elde edilir (KKT_{sm})
- Temel hipotez granger nedensellik ilişkisi yoktur olarak kurulur ($\sum \alpha_i = 0$)
- Test istatistiği şu şekilde hesaplanmaktadır;

$F = \frac{KKT_s - KKT_{SM})/m}{KKT_{SM}/(n-k)}$ m: X'in gecikme sayısını, k: 2.adımda tahmin edilen denklemdeki parametre sayısı

- F istatistik değeri tablo değerinden daha büyük olursa temel hipotez reddedilir yani X Y'nin Granger nedeni demektir
- Y'nin X'in nedeni olup olmadığının tespit edilebilmesi için ilk beş adım tekrardan uygulanır

Yapılacak analiz sonuçları ise;

- $\sum \alpha_i \neq 0$ ise X Y'nin Granger nedenidir
- $\sum \delta_i \neq 0$ ise, Y X'in Granger nedenidir

[237] Clive W. J. Granger, "Investigating Casual Relations by Econometric Models and Cross-spectral Methods", **Econometrica** Vol. 37, No.3, 1969, pp. 424-438.

- $\sum \alpha_i \neq 0$ ve $\sum \delta_i \neq 0$ ise, karşılıklı Granger nedensellik ilişkisi vardır
- $\sum \alpha_i = 0$ ve $\sum \delta_i = 0$ ise, iki değişken arasında Granger nedensellik ilişkisi yoktur

4.4 UYGULAMA: UYGULAMANIN KONUSU ve AMACI

Literatür taraması ve veri setinin oluşturulması sonrasında modelde kullanılacak değişkenlerin belirlenmesi gerekmektedir. Değişkenlerin belirlenmesinde en önemli aşama bağımlı ve bağımsız değişken olarak veri setinden hangi değişkenlerin kullanılacağıdır.

Daha önce de ifade edildiği gibi, elde edilen veri seti oluşturulurken tüm OECD ülkeleri ele alınmış ancak daha sonra ülkelerin seçiminde de bazı ülkelerin çalışma dışında kalması sağlanmıştır. Öncelikli olarak, gelişmiş ülkelerin yanında daha çok Türkiye gibi gelişmekte olan OECD ülkeleri ele alınmış ve verileri eksik olan ülkeler de çalışmaya dâhil edilmemiştir. Yapılan bu çalışmalar sonucunda ele alınan ülkeler; Avusturya, Belçika, Kanada, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, Lüksemburg, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, İspanya, Türkiye, İngiltere, ABD olmuştur. Ülkeler seçilirken, sosyal harcamaların sosyal hayata etkilerinin önemli olduğu ülkeler dikkate alınmaya çalışılmıştır.

Veri seti oluşturulurken tüm değişkenlere ait veriler geniş kapsamlı olarak tüm yıllar itibariyle elde edilmiştir. Ancak OECD veri tabanında özellikle bazı dönemlere ait verilerin eksik olması nedeniyle, bahse konu dönemlere ait veriler çalışma dışı bırakılmıştır. Dolayısıyla, yapılacak olan ekonometrik analizin sonuçlarının daha anlamlı olabilmesi için sadece 2004-2011 yılına ait veriler ekonometrik modele dâhil edilmiştir.

Verilerin ekonometrik analizi Eviews ve Stata programları kullanılarak yapılmıştır.

Yapılan literatür taraması sonucunda, gelir dağılımının bağımlı değişken olarak alınmış çalışmaların büyük bir çoğunluğunda gelir dağılımını temsilen Gini oranları,

kişi başına düşen GSYİH ve yoksulluk oranları ele alınmıştır. Dolayısıyla, ilk olarak çalışmada gelir dağılımını temsilen ülkelerin Gini oranları ele alınmıştır.

Bağımsız değişken olarak ise OECD'nin veri tabanında yer alan kamu sosyal harcamaları verileri ele alınmıştır. Türkiye'de uygulanan sosyal yardımların kapsamı dikkate alınarak OECD verilerinin de bu kapsamda olmasına özen gösterilmiştir. Bu nedenle, OECD'nin kamu sosyal harcamaları (public social expenditures) verileri ele alınmıştır. Bu veriler; aileler, dul ve yetimler, engelliler ve yaşlılara yönelik kamu tarafından yapılan sosyal harcamaları içermektedir. Bunun yanında konut ve sağlık alanında kamu tarafından yapılan sosyal harcamaları da içermektedir. İlk aşamada, kamu sosyal harcamalarını temsilen bağımsız değişken olarak; kişi başına düşen sosyal harcamalar (SE1), kamu sosyal harcamaların GSYİH içerisindeki oranı (SE2), kamu sosyal harcamalarının GSMH içerisindeki oranı (SE3), kamu sosyal harcamalarının net milli gelir içerisindeki oranı (SE4), kamu sosyal harcamalarının toplam genel kamu harcamaları içerisindeki oranı (SE5) olmak üzere beş alternatif değişken ele alınmıştır.

Diğer bağımsız değişkenler olarak ise, literatür araştırmasında gelir dağılımına etkisinin en fazla araştırıldığı dışa açıklık (ihracat+ithalat/GDP) değişkeni (OPEN), sosyal açıdan gelir dağılımını birebir etkileyen eğitim, enflasyon, nüfus, işsizlik ve kişi başına düşen GSYİH (GDPPC) değişkenleri modelde ele alınmıştır. Eğitimi temsilen; eğitim harcamalarının GSYİH içerisindeki payı (EDUC1) ve ortaokula katılım oranı değişkenleri (EDUC2) kullanılmıştır. Enflasyonu temsilen tüketici fiyat endeksi (INFLTN), nüfusu temsilen ise 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı (POP) ve nüfus artış oranı (POPA), işsizliği temsilen de sivil işgücü içerisindeki işsizlik oranı (UNEMP) değişkenleri kullanılmıştır.

4.4.1 Uygulamada Kullanılan Değişkenler

Ekonometrik testler öncesinde ilk aşamada panel veri yönteminde kullanılması öngörülen bağımlı ve bağımsız değişkenlerin doğal logaritması alınarak hesaplanan temel istatistiksel değerleri Tablo 4.3'de gösterilmiştir. Bu tabloya göre değişkenlerin ortalama ve medyan değerleri verilerin normal dağılıp dağılmadıklarını göstermektedir. SE5 ve POP gibi değişkenlerin medyan değerleri ortalama değerlerine yakın olduğu

dolayısıyla normal değil de normal dağılıma yakın bir dağılım, diğer değişkenlerin ise normal dağılım gösterdikleri görülmektedir. Yapılacak panel veri analizinde kullanılmak üzere SE1 ve SE5 modele dâhil edilmemiş ve sosyal harcamaları temsilen sadece SE3 ele alınmıştır.

Ele alınan değişkenlere ait verilerin normal dağılımı konusunda çarpıklık, basıklık ve Jarque-Bera istatistiki bilgiler de fikir vermektedir. Söz konusu değişkenin basıklık değeri 3'ten büyükse seri sivri, 3'ten küçükse seri basık olarak değerlendirilmektedir. Çarpıklık değerlerinde ise, çarpıklık değeri sıfıra eşitse seri normal dağılıma sahipken, çarpıklık değeri sıfırdan büyükse seri pozitif yönde çarpık, sıfırdan küçükse seri negatif yönde çarpıktır demektir. GINI oranları değişkeninin çarpıklık değeri (0,700), basıklık değeri (2,875), Jarque-Bera değeri (13,854); sosyal harcamalar değişkeninin çarpıklık değeri (0,995), basıklık değeri (4,910), Jarque-Bera değeri (53,269); eğitim değişkenin çarpıklık değeri (0,5865), basıklık değeri (3,779), Jarque-Bera değeri (13,882); nüfus değişkeninin çarpıklık değeri (-0,916), basıklık değeri (4,149), Jarque-Bera değeri (32,718) olarak bulunmuştur. Hesaplanan bu değerler doğrultusunda; GINI oranları dışındaki değişkenlerin serileri sivri, enflasyon ve nüfus (POP) değişkenleri negatif yönde çarpık iken, diğer değişkenler pozitif yönde çarpık olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4.3
Tanımlayıcı Temel İstatistik Sonuçları

	Ortalama	Ortanca	En Büyük	En Küçük	Std. Hata	Çarpıklık	Basıklık	Jarque-Bera	Anlamlılık Düzeyi (P)	Gözlem Sayısı (N)
GINI	0,3037	0,2950	0,4300	0,2320	0,0458	0,7006	2,8746	13,8540	0,0010	168
SE1	7293,8780	6904,1500	19927,8000	1099,8000	3509,0560	0,9953	4,9098	53,2693	0,0000	168
SE2	21,5244	21,3500	31,7000	9,7000	5,0081	-0,1176	2,3415	3,4221	0,1807	168
SE3	22,2952	22,1500	36,9000	9,7000	5,1044	-0,1740	2,7170	1,4085	0,4945	168
SE4	27,0125	27,0000	47,2000	15,3000	5,4504	0,2548	3,1976	2,0917	0,3514	168
SE5	47,3714	47,3000	58,6000	27,4000	6,6282	-0,7427	3,3778	16,4419	0,0003	168
OPEN	100,3604	81,0060	349,8490	24,2950	62,4709	2,0775	8,1324	305,2411	0,0000	168
EDUC1	5,3398	5,3060	8,8070	2,8620	1,1882	0,5865	3,7792	13,8824	0,0010	168
EDUC2	103,1895	101,7015	128,5150	79,9240	8,9385	0,3756	2,9640	3,9587	0,1382	168
INFLTN	93,8929	95,0500	106,5000	60,9000	8,0726	-1,4574	5,9866	121,9079	0,0000	168
POP	15,1970	15,7000	21,0000	6,7000	2,9156	-0,9157	4,1490	32,7184	0,0000	168
UNEMP	8,1339	7,7000	21,5000	2,3000	3,5648	1,2445	4,8192	66,5325	0,0000	168
POPA	0,6256	0,5000	3,4000	-0,9000	0,7566	1,0405	4,4246	44,5202	0,0000	168
GDPPC	36587,1300	37356,6000	113738,7000	5866,7000	20491,4700	1,1254	5,3423	73,8648	0,0000	168

Yukarıda bahsedilen değişkenlerle birçok ekonometrik testler yapılmış, elde edilen sonuçlar değerlendirilerek nihai modelde kullanılacak değişkenler tespit edilmiştir. Yapılacak ekonometrik model analizi sonucunda gelir dağılımı bağımlı değişkeni ile ele alınacak bağımsız değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin açıklanması ve gelir dağılımına olan etkilerinin hangi yönde hangi düzeyde olduğunun belirlenmesi hedeflenmektedir. Bu nedenle, panel veri analizinin uygulanacağı nihai model şu şekildedir;

$$\ln(GINI)it = \alpha i + \beta 1i\ln(SE3)it + \beta 2i\ln(OPEN)it + \beta 3i\ln(EDUC1)it + \beta 4i\ln(EDUC2)it + \beta 5i\,(POP)it + \beta 6i(UNEMP)it + \beta 7i(POPA)it + \varepsilon it$$

GINI: Gini Oranları

SE3: Kamu Sosyal Harcamalarının GSMH İçerisindeki Oranı

OPEN: Dışa Açıklık

EDUC1: Eğitim Harcamalarının GSYİH İçerisindeki Oranı

EDUC2: Ortaokula Katılım Oranı

POP: 65 Yaş Üstü Nüfusun Toplam Nüfus İçerisindeki Oranı

UNEMP: Sivil İşgücü İçerisindeki İşsizlik Oranı

POPA: Nüfus Artış Oranı

α: Sabit katsayı

β: Bağımsız değişken katsayısı

i: Analizde yer alan ülkeler

t: Zaman (yıl)

Model analizinde, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin varlığının sınanması için ekonometrik yöntemler olarak F, Pesaran CD LM,

panel birim kök, eşbütünleşme, eşbütünleşme parametrelerini belirleyen nedensellik testleri kullanılacaktır. Değişkenler arasındaki ilişkinin ne yönde ve hangi düzeyde olduğunu tespit etmek için sabit etkiler modeli tahmin yöntemi kullanılacaktır.

4.4.2 Korelogram Analizi Sonuçları

Daha öncede belirtildiği üzere durağan olmayan zaman serileri kullanıldığında sahte regresyon sorunu ortaya çıkmaktadır. Analiz sonrasında elde edilecek sonuçların güvenilir ve yorumlanabilir olabilmesi için kullanılacak değişkenlerin serilerinin durağan olması aksi durumda ise durağanlaştırılması gerekmektedir. Bu sebeple zaman serileri ile gerçekleştirilen analizlerde öncelikli olarak kullanılacak değişkenlerin verilerinin otokorelasyona sahip olup olmadıkları yani durağan olup olmadıklarının araştırılması çok önemlidir.

Korelogram testi, durağanlık testlerinden basit olanı olup serinin hata terimleri arasındaki yakınlığın (korelasyonun) ölçüsü olarak değerlendirilen otokorelasyon (ACF) fonksiyonu çerçevesinde gerçekleştirilir. Kısmi otokorelasyon (PACF) ise Yt ve Yt-k arasındaki ilişkiyi aradaki terimlerin etkisinden arındırarak açıklamaya çalışmaktadır. Kurulan hipotez;

H_0: Seri durağan değildir.

H_1: Seri durağandır.

Bu itibarla, panel birim kök testi öncesinde serinin durağanlığı hakkında bir izlenim edinmek amacıyla, çalışmada kullanılacak değişkenlerin serileri için korelogram testi yapılmış ve ulaşılan bulgular aşağıda yer Tablo 4.4'de ve Şekil 4.1'de verilmiştir.

Tablo 4.4
Korelogram Analizi Sonuçları

Otokorelasyon	Kısmi Korelasyon		AC	PAC	Q-Stat	P
.|****|**	**.|******|**	**1**	**0,843**	**0,843**	**121,53**	**0,000**
.|****** |	.|. |	2	0,707	-0,012	207,56	0,000
.|***** |	.|. |	3	0,580	-0,047	265,72	0,000
.|*** |	.|. |	4	0,465	-0,031	303,45	0,000
.|*** |	.|. |	5	0,354	-0,062	325,47	0,000
.|** |	*|. |	6	0,238	-0,097	335,47	0,000
.|* |	*|. |	7	0,118	-0,107	337,95	0,000

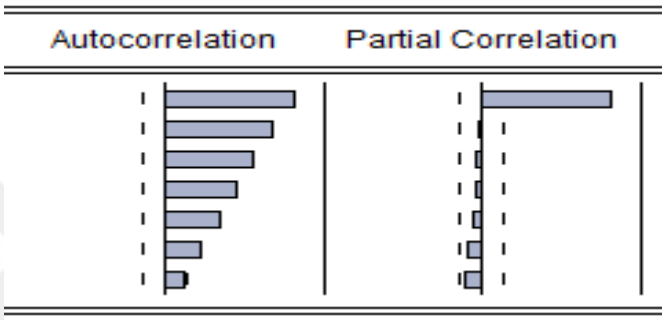

Şekil 4.1: Otokorelasyon Fonksiyonu

Yatay çubuk şeklinde ifade edilen otokorelasyon fonksiyonu (rk) dikey çizgiler halindeki %95 kabul bölgesinin içinde yer alırsa istatistiksel olarak önemli bir kitle otokorelasyon fonksiyonu (Pk) yok, eğer dışında yer alırsa ise var olarak değerlendirilmektedir. Şekil 4.1'de görüldüğü üzere tüm değişkenlere ait otokorelasyon (AC) değerleri güven sınırlarını geçtiğinden serilerde otokorelasyon olduğu değerlendirilmektedir. Buna rağmen, otokorelasyon değerinin çok yüksek noktadan zamanla düştüğü görülmektedir. Otokorelasyon söz konusu ise seriler durağan değildir demektir. Kısmı otokorelasyon fonksiyonu (PAC) değerlendirildiğinde k=1 için GINI ile GINI'nin bir dönem gecikmesi arasında bir ilişki söz konusudur. P olasılık değerleri değerlendirildiğinde, P değeri α=0,05 değerinden daha küçük olduğundan dolayı Ho hipotezi reddedilmekte dolayısıyla serinin durağan olduğuna karar verilmektedir.

4.4.3 Modelin Yatay Kesit Bağımlılığının Sınanması

Sabit etkiler panel veri modelinde seriler arasındaki yatay kesit bağımlılığının araştırılması, doğru sonuçlara ulaşmak için çok önemli bir aşamadır. Aynı zamanda

bundan sonra yapılacak birim kök ve eşbütünleşme testleri seçilirken de bu durumun dikkate alınması analiz sonuçlarının daha tutarlı çıkmasını sağlayacaktır.

Modelde yer alan birimler arasında korelasyon olup olmadığını sınamak için sabit etkiler modelinde birimler arası korelasyonu sınayan testler yapılmıştır. Bu modelde N>T olduğu için Breusch-Pagan testi kullanılmamış, Pesaran'ın CD, Friedman'ın FR ve Frees'in FRE testleri yapılmıştır. Aşağıdaki test sonuçlarına göre H_0 hipotezi reddedilirse, birimler arasında yatay kesit bağımlılığın var olduğu kabul edilecektir.

Buradaki hipotezler;

$H_0 : p = 0$ (Birimler arasında korelasyon yoktur)

$H_{1:}\ |p| < 1$(Birimler arasında korelasyon vardır, yatay kesit bağımlılığı söz konusudur)

Tablo 4.5
Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

Testler	İstatistik Değerler	Olasılık Değerleri
Pesaran (CD)	-0,428	1,3313
Friedman (FR)	6,540	0,9979
Frees (FRE)	0,328	**Q Dağılımı Kritik Değerleri** alpha = 0,10: 0,3169 alpha = 0,05: 0,4325 alpha = 0,01: 0,6605

Sonuçlar incelendiğinde, her üç test sonucuna göre de yatay kesit bağımsızlığını ifade eden sıfır hipotezi kabul edilmektedir. Hem Pesaran hem de Friedman testlerinde olasılık değerleri 0,05 ve 0,01 anlamlılık düzeylerine göre daha büyük olduğu için H_0 hipotezi kabul edilmektedir. Frees test sonucuna göre ise, hesaplanan test istatistiği (0,328) 0,05 (0,4325) ve 0,01 (0,6605) güven düzeyindeki kritik değerlerden daha küçük olduğu için H_0 hipotezi kabul edilmektedir. Dolayısıyla, panel birimlerinde yatay kesit bağımlılığı söz konusu değildir. Yani birimlerarası korelasyon olmadığı anlaşılmaktadır.

Zaten ülkeler arasındaki kalıntıların birimler arası korelasyonlarını gösteren Ek-3'teki korelasyon matrisinde de görülmektedir ki; birçok ülkenin kalıntıları arasında çok düşük korelasyonlar mevcuttur. Regresyon kalıntıları arasındaki korelasyonun çok yüksek olduğu iki ülke yoktur.

Yatay kesit bağımsızlığı testleri, panel eşbütünleşme testi öncesinde birim kök testlerinin yapısı ile ilgili önemli fikirler vermektedir. Ortaya çıkan sonuçların tahmin gücünün yüksek olabilmesi için yatay kesit bağımsızlığını kabul eden birim kök testlerinin yapılması daha anlamlı olmaktadır. Yatay kesit bağımsızlığını kabul eden birim kök testleri, birinci kuşak panel birim kök testleridir.

4.4.4 Panel Veri Birim Kök Sınaması

Modelin yatay kesit bağımlılığının sınanması sonucunda birimler arasında korelasyon olmadığı tespit edildiğinden dolayı değişkenlere ait serilerin durağanlığının belirlenmesi için korelasyon olmadığını varsayan birinci kuşak testler kullanılacaktır. Levin, Lin ve Chu-LLC (2002), Im, Peseran ve Shin-IPS (2003), Fisher odaklı Genişletilmiş Dickey Fuller-ADF (Mandala, Wu 1999), Fisher Philips ve Perron-PP (Choi 2001) ve Breitung-BRG (2000) birim kök testleri yapılmıştır.

Değişkenlere yönelik olarak düzeylerinde-düzey I(0) ve birinci dereceden farkı alınarak-düzey I(1**)** uygulanan panel birim kök testi sonuçları aşağıda sunulmuştur. Tablo 4.8'in incelenmesinden görüleceği üzere, olasılık düzeyleri (P) anlamlılık düzeylerine göre karşılaştırıldığında, değişkenlerin düzeyde sabitli-trendli, sabitli-trendsiz ve birinci dereceden farklarının alındığı düzey I(1)'de elde edilen test olasılık değerleri $0{,}01^{*}$, $0{,}05^{**}$ ve $0{,}10^{***}$ anlamlılık düzeylerinden daha küçük ya da yakın olduğunda panel birim kök vardır hipotezi reddedildiği için birim kökün olmadığı dolayısıyla serinin durağan olduğuna karar verilmektedir. GINI değişkeni, sabitli trendli model LLC ve Fisher Philips ve Perron (PP) testlerinde durağanken, Im, IPS ve Breitung (BRG) testlerinde durağan değildir. Sabitli trendsiz modellerin tümünde ise durağandır. GINI değişkeninin birinci dereceden farkları alınarak hesaplanan tüm testlerde de durağan çıkmış yani seride birim kök yoktur.

Tablo 4.6
Birim Kök Testi Sonuçları

		Düzey I(0)				Düzey I(1)	
		Sabitli-Trendli		Sabitli-Trendsiz		Sabitli-Trendsiz	
Seri	Test	T	P	T	P	T	P
GINI	LLC	-12,4107	0,000*	-6,17087	0,000*	-7,653	0,000*
	BRG	-0,63624	0,310	-	-	-	-
	IPS	0,0994	0,540	-1,25618	0,105***	-1,620	0,053**
	ADF	45,7793	0,318	59,2294	0,041*	63,429	0,018*
	PP	94,8767	0,000*	102,451	0,000*	144,910	0,000*
SE3	LLC	-11,8114	0,0000*	-3,5545	0,0002*	-7,3872	0,0000*
	BRG	-2,8961	0,0019*	-	-	-	-
	IPS	0,1699	0,5675	1,0760	0,8590	-0,7543	0,2253
	ADF	38,8778	0,6088	27,8244	0,9546	46,7083	0,2851
	PP	36,4872	0,7110	15,4359	0,9999	66,8520	0,0087*
OPEN	LLC	-7,9223	0,0000*	-4,5778	0,0000*	-4,2673	0,0000*
	BRG	3,3119	0,9995	-	-	-	-
	IPS	0,3245	0,6272	-1,5600	0,0594**	-0,7226	0,2350
	ADF	36,2947	0,7189	63,1104	0,0191*	46,8706	0,2795
	PP	41,7331	0,4826	52,2760	0,1330***	97,6384	0,0000*
EDUC1	LLC	-17,6118	0,0000*	-5,2231	0,0000*	-17,0974	0,0000*
	BRG	-2,1876	0,0144*	-	-	-	-
	IPS	-0,8662	0,1932	-0,7960	0,2130	-2,9201	0,0017*
	ADF	56,4845	0,0272**	44,0603	0,2306	67,1432	0,0025*
	PP	48,9240	0,1103***	34,6638	0,6245	75,3499	0,0003*
EDUC2	LLC	3,4227	0,9997	-5,3368	0,0000*	2,4740	0,9933
	BRG	3,9532	1,0000	-	-	-	-
	IPS	0,8668	0,8070	0,2809	0,6106	-0,4181	0,3380
	ADF	36,2418	0,7210	52,1066	0,1365***	52,3278	0,1319***
	PP	114,6620	0,0000	57,8293	0,0527**	132,0070	0,0000*
POP	LLC	-1,03118	0,1512	1,66193	0,9517	-1,75238	0,0399**
	BRG	2,71310	0,9967	-	-	-	-
	IPS	1,93264	0,9734	3,51809	0,9998	1,48523	0,9313
	ADF	19,86490	0,9968	31,27990	0,8365	30,55720	0,8591
	PP	34,10690	0,7320	39,00160	0,5151	39,68930	0,4841
UNEMP	LLC	-12,43690	0,0000*	-6,35511	0,0000*	-8,13267	0,0000*
	BRG	0,73381	0,7685	-	-	-	-
	IPS	0,08503	0,5339	-0,19900	0,4211	-0,80868	0,2093
	ADF	44,86690	0,3526	47,86950	0,2467	50,78060	0,1660***
	PP	27,04420	0,9644	19,46400	0,9988	51,34060	0,1530***
POPA	LLC	-5,83154	0,0000*	-2,71060	0,0034*	-4,73495	0,0000*
	BRG	3,32586	0,9996	-	-	-	-
	IPS	0,48456	0,6860	1,33460	0,9090	-0,98122	0,1632***
	ADF	39,25460	0,5922	30,53760	0,9053	48,66190	0,1152***
	PP	35,69940	0,7426	29,42570	0,9285	71,21590	0,0009*

SE3 değişkenine baktığımızda ise, düzeyde hem sabitli trendli hem de sabitli trendsiz model LLC testinde durağan iken ve sabitli trendli model Breitung (BRG) testinde de durağan çıkmıştır. Düzeyde sabitli trendli model Fisher Philips ve Perron (PP) testinde durağan değilken, birinci dereceden farkı alınarak yapılan aynı test sonuçlarına göre durağanlaşmıştır. Düzey I(1)'e göre LLC testinde yine durağan çıkmıştır.

OPEN değişkeni, düzeyde sabitli trendli modele göre sadece Levin, Lin ve Chu (LLC) testinde durağan iken sabitli trendsiz model tüm testlerde durağandır. Birinci dereceden farkı alındığında ise LLC ve Fisher Philips ve Perron (PP) testlerinde durağandır. EDUC1 değişkeni genel itibariyle hem düzeyde hem de birinci dereceden farkı alındığında tüm testlerde birim köke sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. EDUC2 değişkeni düzeyde sabitli trendli model tüm testlerde durağan değilken, sabitli trendsiz model LLC, Fisher odaklı Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) ve Fisher Philips ve Perron (PP) testlerinde durağandır. Birinci dereceden farkı alındığında ise yine Fisher odaklı Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) ve Fisher Philips ve Perron (PP) testlerinde durağandır. POP değişkeni düzeyde hiçbir testte durağan değilken birinci dereceden farkı alındığında LLC test sonucuna göre durağanlaşmıştır. UNEMP değişkeni de POP değişkeni gibi düzeyde herhangi bir testte durağan değilken birinci dereceden farkı alındığında LLC, Fisher odaklı Genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) ve Fisher Philips ve Perron (PP) testlerinde durağan hale gelmiştir. POPA değişkeni de düzeyde durağan değilken birinci dereceden farkı alındığında tüm testlerde durağanlaşmıştır.

Panel birim kök testleri sonucunda durağan olmayan değişkenler, birinci farkları kullanılarak durağan hale getirilmiş ve panel birim kök testleri yeniden yapılmıştır. Görüldüğü üzere değişkenlerin kendi düzeylerinde durağan olmamalarına rağmen birinci dereceden farkları alınarak durağanlaşmışlardır. Bu nedenle, panel birim kök vardır hipotezi reddedilmektedir. Aksi durumda ise bu hipotez kabul edilmekte ve serinin durağan olmadığı yani değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olması ihtimali söz konusudur.

4.4.5 Panel Veri Eşbütünleşme Sınaması

Modelde kullanılan değişkenlerin birinci farkları alınarak aynı derecede durağan olmaları sağlanmıştır. Bu değişkenler ile kurulmuş regresyonun hata terimlerinin (kalıntılarının) düzey değerlerinde durağan olup olmadıklarına bakılacaktır. Eğer ki hata terimleri düzey değerlerinde durağan ise değişkenler arasında eşbütünleşme vardır.

Düzeyde birim köke sahip ve durağan olmayan değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı panel eşbütünleşme testleriyle ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Birinci dereceden farkları alınmış değişkenlerin serileri ile Pedroni ve Kao panel eşbütünleşme testleri sonunda elde edilen bulgular Tablo 4.7'de gösterilmiştir.

Tablo 4.7
Eşbütünleşme Test Sonuçları

Newey-West automatic bandwidth selection and Bartlett kernel				
			t-istatistiği	**Anlamlılık Düzeyi (P)**
ADF			-5,0919	0,0000
Residual variance			0,0045	
HAC variance			0,0049	
Augmented Dickey-Fuller Test Equation				
Değişken	**Katsayı**	**Std. Hata**	**t-istatistiği**	**Anlamlılık Düzeyi (P)**
RESID(-1)	-0,7462	0,0984	-7,5819	0,0000
D(RESID(-1))	0,1794	0,0744	2,4115	0,0174
R-Kare	0,3361	**Mean dependent var**	0,0008	
Düzeltilmiş R – Kare	0,3308	**S.D. dependent var**	0,0710	
Regresyonun Std. Hatası	0,0581	**Akaike info criterion**	-2,8382	
Hata Kareler Toplamı	0,4183	**Schwarz criterion**	-2,7932	
Log likelihood	180,8058	**Hannan-Quinn criter.**	-2,8199	
Durbin-Watson istatistiği	2,1610			

Ortaya çıkan sonuçlara baktığımızda, anlamlılık düzeyleri 0,05'den küçük çıktığı için ele alınan değişkenler eşbütünleşiktir yani uzun dönemde birlikte dengeye ulaşabilmektedirler. Bu nedenle Ho hipotezinin reddedildiği ve değişkenler arasında eşbütünleşmenin var olduğu görülmüştür. Ayrıca panel eşbütünleşme testi bulgularına göre değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığından bahsedilebilmektedir.

4.4.6 Panel Veri Nedensellik Sınaması

Panel veri yönteminde ele alınan değişkenlerin birbiri arasındaki nedensel bir ilişkinin olup olmadığı ve eğer varsa bu ilişkinin hangi yönde olduğunu sınamak için kullanılan Granger nedensellik testinde gecikme aralığı bir (1) olarak ele alınmıştır. Yapılan bu test sonucunda ulaşılan bulgular Tablo 4.8'de gösterilmiştir.

$H_{0:}$ X Değişkeni Y Değişkenin Granger nedeni değildir. Eğer anlamlılık düzeyi 0,01-0,05-0,10'dan küçükse; H_0 hipotezi reddedilir. Yani, X değişkeni Y değişkeninin Granger nedenidir. Eğer anlamlılık düzeyi 0,01-0,05-0,10'dan büyükse; H_0 hipotezi kabul edilir. Yani, X değişkeni Y değişkeninin Granger nedeni değildir.

Tablo 4.8
Granger Nedensellik Test Sonuçları

Boş Hipotez	F-istatistiği	Anlamlılık Düzeyi (P)
SE3, GINI'nin Granger nedeni değildir	0,0001	0,9917
GINI, SE3'ün Granger nedeni değildir	0,3128	0,5769
LOPEN, GINI'nin Granger nedeni değildir	**8,8444**	**0,0034***
GINI, LOPEN'in Granger nedeni değildir	0,4877	0,4861
EDUC1, GINI'nin Granger nedeni değildir	0,0751	0,7845
GINI, EDUC1'in Granger nedeni değildir	0,6966	0,4053
EDUC2, GINI'nin Granger nedeni değildir	0,0062	0,9374
GINI, EDUC2'nin Granger nedeni değildir	**2,8034**	**0,0962*****
INFLTN, GINI'nin Granger nedeni değildir	0,6571	0,4189
GINI, INFLTN'nin Granger nedeni değildir	**6,3502**	**0,0128****
POP, GINI'nin Granger nedeni değildir	0,0128	0,9100
GINI, POP'un Granger nedeni değildir	0,0060	0,9385
UNEMP, GINI'nin Granger nedeni değildir	1,3387	0,2492
GINI, UNEMP'in Granger nedeni değildir	1,8825	0,1722
POPA, GINI'nin Granger nedeni değildir	0,5944	0,4420
GINI, POPA'nın Granger nedeni değildir	0,4152	0,5204
LOPEN, SE3'ün Granger nedeni değildir	2,2588	0,1350
SE3, LOPEN'in Granger nedeni değildir	**2,9847**	**0,0862*****
EDUC1, SE3'ün Granger nedeni değildir	0,0008	0,9780
SE3, EDUC1'in Granger nedeni değildir	0,0338	0,8543
EDUC2, SE3'ün Granger nedeni değildir	**3,0762**	**0,0816*****
SE3, EDUC2'nin Granger nedeni değildir	0,6893	0,4078
POP, SE3'ün Granger nedeni değildir	0,5120	0,4754
SE3, POP'un Granger nedeni değildir	0,4946	0,4830

Boş Hipotez	F-istatistiği	Anlamlılık Düzeyi (P)
UNEMP, SE3'ün Granger nedeni değildir	**10,0635**	**0,0018***
SE3, UNEMP'in Granger nedeni değildir	0,4043	0,5259
POPA, SE3'ün Granger nedeni değildir	**9,1293**	**0,0030***
SE3, POPA'nın Granger nedeni değildir	1,3757	0,2428
EDUC1, LOPEN'ın Granger nedeni değildir	**3,2110**	**0,0752*****
LOPEN, EDUC1'in Granger nedeni değildir	0,5674	0,4525
EDUC2, LOPEN'in Granger nedeni değildir	0,0799	0,7779
LOPEN, EDUC2'nin Granger nedeni değildir	0,0927	0,7613
POP, LOPEN'in Granger nedeni değildir	0,0001	0,9923
LOPEN, POP'un Granger nedeni değildir	**3,3212**	**0,0705*****
UNEMP, LOPEN'ın Granger nedeni değildir	**8,7575**	**0,0036***
LOPEN, UNEMP'in Granger nedeni değildir	0,8166	0,3677
POPA, LOPEN'in Granger nedeni değildir	1,2043	0,2743
LOPEN, POPA'nın Granger nedeni değildir	0,0257	0,8730
EDUC2, EDUC1'in Granger nedeni değildir	**4,4216**	**0,0372****
EDUC1, EDUC2'nin Granger nedeni değildir	2,5946	0,1094
POP, EDUC1'in Granger nedeni değildir	0,2039	0,6523
EDUC1, POP'un Granger nedeni değildir	**3,0731**	**0,0817*****
UNEMP, EDUC1'in Granger nedeni değildir	**17,7832**	**0,0000***
EDUC1, UNEMP'in Granger nedeni değildir	0,0471	0,8285
POPA, EDUC1'in Granger nedeni değildir	**3,5680**	**0,0609*****
EDUC1, POPA'nın Granger nedeni değildir	0,0014	0,9701
POP, EDUC2'nin Granger nedeni değildir	0,8598	0,3553
EDUC2, POP'un Granger nedeni değildir	0,0995	0,7529
UNEMP, EDUC2'nin Granger nedeni değildir	**4,2434**	**0,0412****
EDUC2, UNEMP'in Granger nedeni değildir	**7,2138**	**0,0081***
POPA, EDUC2'nin Granger nedeni değildir	0,1396	0,7092
EDUC2, POPA'nın Granger nedeni değildir	0,0934	0,7604
POPA, POP'un Granger nedeni değildir	**12,1724**	**0,0006***
POP, POPA'nın Granger nedeni değildir	**5,8649**	**0,0167****

Not: * 0,01 Düzeyinde anlamlı, ** 0,05 Düzeyinde anlamlı, *** 0,10 Düzeyinde anlamlı

Bu açıklamalar çerçevesinde, nedensellik testi sonuçlarından görüleceği üzere dışa açıklığın (OPEN), GINI oranlarının nedeni, GINI oranlarının dışa açıklığın nedeni olmadığı anlaşılmıştır. Dolayısıyla, iki değişken arasında tek yönlü bir Granger nedenselliği söz konusudur. Ayrıca nüfus artış oranı ve işsizliğin, eğitim harcamalarının GSYİH içerisindeki oranının nedeni olduğu ortaya çıkmıştır. Ortaokula katılım oranı ile eğitim harcamalarının GSYİH içerisindeki oranı arasında tek yönlü bir ilişki ortaya

çıkmıştır. İşsizlik, ortaokula katılım oranının (EDUC2) nedeni olduğu gibi ortaokula katılım oranı da işsizliğin nedenidir. Yani iki değişken arasında çift yönlü bir Granger nedeni vardır. 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı ile nüfus artış hızı arasında da çift yönlü bir Granger nedenselliği ortaya çıkmıştır. Diğer değişkenler arasındaki nedensellik ilişkileri de yukarıdaki tabloda görülebilmektedir. Kamu sosyal harcamalarının GSMH içerisindeki oranının GINI'nin nedeni olarak çıkmamıştır.

4.4.7 Modelin Tahmin Edilmesi

Modelde analiz edilecek olan yatay kesit boyut, büyük bir ana kütleden tesadüfi olarak çekilmediği, OECD ülkeleri ile sınırlandırıldığı aynı zamanda OECD ülkelerinden de seçim yapılarak oluşturulduğu daha kısa bir ifadeyle daha spesifik bir veri seti ile çalışıldığı için sabit etkiler modelini uygulamak daha uygun olacaktır.

Modelin genel olarak anlamlılık düzeyine baktığımızda; Anlamlılık Düzeyi (P) (F-istatistiği) 0,0000 değeri 0,05'ten küçük olduğu için model bütüncül olarak anlamlıdır. R-kare değerine baktığımızda ise; 0,2254 değerini görmekteyiz. R-kare değeri modelin açıklama gücünü ifade etmektedir. Dolayısıyla modelin açıklama gücü %23 olup, bu oran panel veri analizlerinde normal olarak görülmektedir. Aşağıdaki sonuçların sağ tarafında birimlerdeki minimum gözlem sayısının 8 maksimum gözlem sayısının 8 olduğu, tahminde kullanılan toplam gözlem sayısı ise 168'dir; bu da kayıp gözlem ister bağımlı ister bağımsız değişkenlere ait olsun o yıla ait verilerin tümüyle örnekten düşürüldüğü anlamına gelmektedir.

F testinde tüm birim etkilerin sıfıra eşit olduğu hipotezi (H_0:μ_i=0) sınanmaktadır. Çıkan sonuçlara göre, en altta kurulan hipotez, F istatistiği ve olasılık değeri yer almaktadır. Test istatistiği, ((N-1)=20, (N(T-1)-K)=134) serbestlik dereceli F dağılım tablosu ile karşılaştırılarak test edilmektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda, birim etkilerin sıfıra eşit olduğu H_0 hipotezi reddedilmekte ve dolayısıyla birim etkilerin var olduğu anlaşılmakta, klasik model uygun değildir ve model genel olarak anlamlıdır. Sabit parametrenin birimlere göre değer aldığı anlaşıldığı için model sabit etkiler varsayımıyla tahmin edilmesi gerekmektedir.

Değişkenler bazında katsayıların anlamlılığı incelendiğinde; dışa açıklık, eğitim harcamalarının GSYİH içerisindeki oranı ve 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı değişkenleri anlamsız bulunurken kamu sosyal harcamalarının GSMH içerisindeki oranı, ortaokula katılım oranı, işsizlik ve nüfus artış oranı değişkenleri istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. İstatistiksel olarak anlamlı çıkan değişkenler ayrı ayrı incelenecek olursa; Gini oranları, işsizlik ve nüfus artış oranı değişkenleri ile pozitif ilişkili iken, kamu sosyal harcamalarının GSMH içerisindeki oranı değişkeni ile negatif ilişkilidir. Başka bir ifade ile kamu sosyal harcamalarının GSMH içerisindeki oranı arttığında Gini oranları azalmakta ve gelir dağılımı eşitsizliği azalmaktadır. Genel itibariyle sosyal yardım harcamalarını kapsayan kamu sosyal harcamaları gelir dağılımını olumlu yönde etkilemektedir. Kamu sosyal harcamalarındaki %1'lik artış, Gini oranlarında %0,0015 oranında azalmaya dolayısıyla gelir dağılımı eşitsizliğinde %0,0015 oranında iyileşmeye neden olmaktadır.

Tablo 4.9
Sabit Etkiler Modeli Panel Veri Analizi Sonuçları

Fixed-effects (within) regression
Group variable: id
R-sg: within = 0,2254
between = 0,4531
overall = 0,4388

Number of obs = 168
Number of groups = 21
Obs per group : min = 8
avg = 8.0
max = 8
F(7,140) = 5.82
corr(u_i, Xb) = 0.3013
Prob > F = 0.0000

GINI	**Coef.**	**Std. Err.**	**T**	**P> |t|**	**[%95 Conf.**	**Interval]**
SE3	-.001505	.000618	-2.43	0.016	-.0027223	-.0002787
OPEN	-.0000694	.0000909	-0.76	0.446	-.0002491	.0001103
EDUC1	-.0014648	.0037906	-0.39	0.700	-.0089591	.0060295
EDUC2	-.0008261	.0003504	-2.36	0.020	-.0015189	-.0001333
POP	-.0011625	.0019843	-0.59	0.559	-0050855	.0027606
UNEMP	.0024777	.0004537	5.46	0.000	.0015807	.0033746
POPA	.0034998	.0017012	2.06	0.042	.0001364	.0068632
_cons	.4324917	.0408515	10.59	0.000	.3517261	.5132573
sigma_u	.03549661					
sigma_e	.00968658					
Rho	.93069356	(fraction of variance due to u_i)				

F test that all u_i=0: F(20, 140) = 76.69 Prob > F = 0.0000

İşsizlik ve nüfus artış oranı değişkenleri ile Gini oranları arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Başka bir deyişle işsizlik ve nüfus arttıkça Gini oranları da artmakta ve dolayısıyla gelir dağılımı bozulmaktadır. Dışa açıklık, eğitim harcamalarının GSYİH içerisindeki oranı, ortaokula katılım oranı ve 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranı değişkenleri ile Gini oranları arasında negatif bir ilişki ortaya çıkmıştır. Yani bu değişkenler arttığında Gini oranları azalmakta dolayısıyla gelir dağılımı eşitsizliği azalmaktadır.

Sivil işgücü içerisindeki işsizlik oranında 1 birimlik artış (azalış) Gini oranlarında 0,0025 birimlik artışa (azalışa) neden olmaktadır. Nüfus artış oranında da 1 birimlik artış (azalış) Gini oranlarında 0,0035 birimlik artışa (azalışa) neden olmaktadır. Eğitim harcamalarının GSYİH içerisindeki oranında 1 birimlik artış (azalış) Gini oranlarında yaklaşık 0,0015 birimlik azalışa (artışa) neden olmaktadır. Gini oranları değişkeni üzerinde diğer bağımsız değişkenlerin etkisi incelendiğinde; dışa açıklık oranındaki 1 birimlik artış (azalış) 0,00007 birimlik azalışa (artışa), ortaokula katılım oranındaki 1 birimlik artış (azalış) 0,0008 birimlik azalışa (artışa), 65 yaş nüfusun oranındaki 1 birimlik artış 0,0012 birimlik azalışa (artışa) neden olmaktadır.

Elde edilen bulgulara göre, sosyal yardım harcamalarının gelir dağılımına etkisi, eğitim harcamalarının GSYİH içerisindeki oranının gelir dağılımına etkisi matematiksel olarak daha fazladır. Dolayısyla, sosyal yardım harcamaları gelir dağılımını olumlu yönde düzenlemesi açısından eğitim harcamalarından daha etkindir. Literatür taramasında da ifade edildiği üzere, Lindert ve Williamson (1985), Papanek ve Kyn (1986), Adelman ve Robinson (1988), Brenner, Kaelble ve Thomas (1991), Levine ve Renelt (1992), Chu, Davoodi ve Gupta (2000), Hongyi, Xie ve Zou (2000), Gregorio ve Lee (2002), Schwabish, Smeeding and Osberg (2004), Antoni, Schukrecht ve Tanzi (2008), Caminada, Goudsward and Koster (2010) tarafından sosyal harcamaların gelir dağılımını ya da yoksulluğu olumlu etkilediğine dair elde edilen sonuçların benzerine ulaşılmıştır.

Analiz sonucunda, ortaokula katılım oranının eğitim harcamalarının GSYİH içerisindeki oranına göre gelir dağılımını olumlu yönde daha az etkilediği anlaşılmıştır. Literatür taramasında da bahsedildiği üzere, Schultz (1965), Gregorio ve Lee (2002),

Sylwester (2002) ve Keller (2010) gibi eğitim seviyesinin geliştirilmesi (eğitime katılım oranlarının) ve eğitim harcamalarının gelir dağılımını olumlu yönde düzenleyici etkilerinin olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Daha önceki yapılmış çalışmalarda dışa açıklık kavramının gelir dağılımını hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilediğine dair sonuçlara ulaşıldığı belirtilmişti. Mahler (2004), Zhang ve Zhang (2003), Zhu ve Tefler (2005), Szekely ve Samano (2012), Bhatta (2002), Milanavic'in (2002) aksine, Calderon ve Chong (2001), Chakrabarti (2000), Revueny ve Li (2003), Falbemayer (2005) ve Castrol (2011) gibi gelir dağılımını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan panel veri analizine göre elde edilen sonuçların iktisadi anlamlılıkları da uygun çıkmıştır. Literatür taraması sonucunda elde edilen modelde yer alan değişkenlerin istatistiki ve iktisadi anlamlılıkları aynı çıkmıştır.

4.5 SONUÇ ve ÖNERİLER

Dünyadaki en önemli tartışma konusu olan gelir dağılımı eşitsizliği problemi, her geçen gün daha fazla insanı olumsuz olarak etkilemektedir. Devletler, bu durumun önüne geçebilmek için bazı ekonomik ve sosyal politikalar ile piyasada kendiliğinden oluşan birincil gelir dağılımına müdahale ederek ikincil bir gelir dağılımının ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Çünkü gelir dağılımı eşitsizlikleri sonucunda bireyler iaşe, barınma, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamazlar, yoksulluk artar dolayısıyla toplumsal barış ve huzur bozulur.

Gelir dağılımını nüfus, işgücü yapısı, enflasyon, büyüme, kayıt dışı ekonomi, servet paylaşımı ve eğitim gibi birçok yapısal faktör olumlu ya da olumsuz yönde etkilerken maliye, para, dış ticaret, piyasa, rekabet, yatırım, teşvik, eğitim, tarım, sosyal güvenlik ve sosyal yardım politikaları da gelirin yoksul kesime doğrudan yeniden dağıtılmasında etkili politikalardır. Tüm dünyada devletlerin en asli görevlerinden birisi olan, vatandaşlara insan onuruna yakışır yaşam koşullarının sunulabilmesi sosyal yardım politikaları ile mümkün olabilmektedir. Tarih boyunca değişik ülkelerde farklı biçimlerde uygulansa da sosyal yardım harcamaları yoksulluğun azaltılmasında kullanılan en etkin sosyal politikalardan biri olmuştur. Örneğin, Türkiye'nin yıllar

itibariyle fonksiyonel gelir dağılımı yapısı incelendiğinde; genelde yıllık gelirden en fazla pay alan emek ve müteşebbisten sonra sosyal transferler gelmektedir.

Devletler, gelir dağılımı eşitsizlikleri sonucunda toplumda oluşabilecek sosyal ve siyasal riskleri önceden engelleyebilmek için gelir dağılımında bazı düzenlemeler yaparak temel bölüşüm ilişkilerini değiştirmektedirler. Bu da servetin adaletli bir şekilde paylaşılması sağlanarak, eğitim imkânları değiştirilerek, üretim faktörleri fiyatlarında düzenleme yapılarak, vergiler, kamu borçlanması ve kamu harcamalarını kapsayan maliye politikası araçları kullanılarak yapılabilmektedir. Devletin gelir dağılımını düzenlemede kullandığı en yaygın araçlardan biri de sosyal yardım uygulamalarıdır.

Sosyal yardım harcamaları gerçekten gelir dağılımını etkiliyor mu, etkiliyorsa hangi seviyede bir etki söz konusu gibi soruların cevapları bu çalışmada aranmaya çalışılmıştır. Bunun için sosyal yardımları kapsayan kamu sosyal harcamalarının eğitim, nüfus, işsizlik ve dış ticaret konularıyla birlikte gelir dağılımı arasındaki uzun dönemli ilişkisi panel veri analiziyle araştırılmıştır. Kamu sosyal harcamalarının GSMH içerisindeki oranının, eğitim harcamalarının GSYİH içerisindeki oranının, 65 yaş üstü nüfusun toplam nüfus içerisindeki oranının, nüfus artış oranının, dışa açıklık oranının, sivil işgücü içerisindeki işsizlik oranının ve ortaokula katılım oranının Gini oranları üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Panel veri yöntemi vasıtasıyla serilerdeki dönemsel değişimler ile birimlerin birbiri arasındaki farklılıklar entegre edilerek ve çoklu doğrusallık en aza indirilerek, açıklama gücü yüksek bulgulara ulaşılmaya çalışılmıştır. Panel veri analizinde, seçilmiş OECD ülkelerinin 2004-2011 dönemi verilerine ait 168 gözlemden oluşan veri seti kullanılmıştır.

Panel veri analizinde ilk aşama olarak, basit bir durağanlık sınaması yapmak için korelogram testi yapılmasından sonra daha detaylı olarak değişkenlere ait serilerin durağan olup olmadıkları Levin, Lin ve Chu, Im, Peseran ve Shin, Fisher odaklı Genişletilmiş Dickey Fuller, Philips ve Perron birim kök testleri vasıtasıyla ortaya koyulmaya çalışılmıştır. İlk aşamada yapılan testler sonucunda düzeyde durağan olmadıkları tespit edilen serilerin birinci farkları alınarak yeniden durağanlıkları sınanmıştır. Bu sınama sonuçlarına göre düzeyde durağan GINI oranları haricindeki,

diğer değişkenler düzeyde birim köke sahip olmaları ve durağan olmamaları nedeniyle bahse konu değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı ortaya koyulmuştur.

Düzeyde birim köke sahip ve durağan olmayan değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı panel eşbütünleşme testleriyle tespit edilmeye çalışılmıştır. Gerçekleştirilen Pedroni ve Kao panel eşbütünleşme testlerinden elde edilen bulgulara göre; ele alınan değişkenlerde eşbütünleşmenin var olduğu yani bu değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hâlihazırda sosyal yardım uygulamalarının gelir dağılımını olumlu yönde düzenleyici etkisinin olacağı değerlendirildiğinde, sonuçların Gini oranları ile ülkelerin yapmış olduğu kamu sosyal harcamalar arasında eşbütünleşme olması öngörüsü ile paralel olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca, elde edilen bulgular öngörülerde olduğu gibi gelir dağılımının uzun vadeli değişiminde kamu sosyal harcamalarının kayda değer etkisinin olduğunu göstermektedir.

Panel eşbütünleşme testlerinden sonra, değişkenlerin birbirleri arasındaki nedensel ilişkinin varlığını ve yönünü belirlemek için Granger nedensellik testi yapılmıştır. Bu testten elde edilen bilgilere göre; dışa açıklığın Gini oranlarının, nüfus artış oranı ve işsizliğin eğitim harcamalarının GSYİH içerisindeki oranının nedeni olduğu anlaşılmıştır. Ortaokula katılım oranı ile eğitim harcamalarının GSYİH içerisindeki oranı arasında tek yönlü bir ilişki, işsizlik ile ortaokula katılım oranı ve yaşlı nüfus ile nüfüs artış oranı arasında çift yönlü bir Granger nedeni tespit edilmiştir. Kamu sosyal harcamalarının GSMH içerisindeki oranı ile Gini oranları arasında herhangi bir nedensellik belirlenememiştir.

Sabit etkiler panel veri analizi sonuçlarına göre; kamu sosyal harcamalarının GSMH içerisindeki oranı, ortaokula katılım oranı, işsizlik ve nüfus artış oranı değişkenleri istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Dolayısıyla kamu sosyal harcamalarının GSMH içerisindeki oranı arttıkça Gini oranları azalmakta ve dolayısıyla gelir dağılımı eşitsizliği azalmaktadır. Sivil işgücü içerisindeki işsizlik oranı ve nüfus artış oranı değişkenleri ile Gini oranları pozitif ilişkilidir. Başka bir deyişle, işsizlik ve nüfus artış oranı arttığında ise Gini oranları artmakta ve gelir dağılımı bozulmaktadır. Kamu sosyal harcamalarındaki bir birimlik artış, Gini oranlarında 0,0015 birimlik

oranında azalmaya dolayısıyla gelir dağılımında 0,0015 birimlik iyileşmeye neden olmaktadır. Sivil işgücü içerisindeki işsizlik oranında bir birimlik artış (azalış) Gini oranlarında 0,0025 birimlik artışa (azalışa) neden olmaktadır. Nüfus artış oranında da 1 birimlik artış (azalış) Gini oranlarında 0,0035 birimlik artışa (azalışa) neden olmaktadır. Eğitim harcamalarının GSYİH içerisindeki oranında 1 birimlik artış (azalış) Gini oranlarında yaklaşık 0,00146 birimlik azalışa (artışa) neden olmaktadır. Gini oranları değişkeni üzerinde diğer bağımsız değişkenlerin etkisi incelendiğinde; dışa açıklık oranındaki 1 birimlik artış (azalış) 0,00007 birimlik azalışa (artışa), ortaokula katılım oranındaki 1 birimlik artış (azalış) 0,0008 birimlik azalışa (artışa), 65 yaş nüfusun oranındaki 1 birimlik artış 0,0012 birimlik azalışa (artışa) neden olmaktadır.

Sonuç olarak, sosyal yardım harcamalarının gelir dağılımına etkisinin eğitim harcamalarının GSYİH içerisindeki oranının gelir dağılımına etkisinden daha fazladır. Sosyal yardım politikaları gelir dağılımının yeniden düzenlenmesinde eğitim politikalarından daha fazla önem arz etmektedir. Dolayısıyla, sosyal yardım politikaları uygulanırken ve kaynak ayırılırken bu sonuçlar politikacılar tarafından dikkate alınmalıdır.

Çalışmanın başlangıcında Keynesyen gelir dağılımı teorisinden yola çıkarak, sosyal refah devleti anlayışı çerçevesinde, devlet tarafından gerçekleştirilen sosyal yardım uygulamarının gelir dağılımını olumlu etkileyeceği yönünde kurulan hipotezin, panel veri ekonometri uygulaması ile test edilmiş ve doğruluğu ortaya koyulmuştur.

Dünyadaki gelir dağılımı ile sosyal yardımlar arasındaki ilişkiye bakıldığında, OECD ve Avrupa ülkelerinde gelir dağılımını düzenleyen kamu sosyal harcamalarının GSMH içerisindeki payı yüksektir. 2016 yılı sonu itibariyle en fazla kamu sosyal harcaması (GSMH'larının %30'dan daha fazla) yapan ülkeler Finlandiya ve Fransa iken Şili, Kore, Litvanya, Meksika ve Türkiye ise en az kamu sosyal harcaması (GSMH'larının %15'inden daha az) gerçekleştiren ülkelerdir. Avusturya, Almanya, Belçika, Danimarka, İtalya, İsveç, Norveç ve Yunanistan ekonomik gelirlerinin dörte birinden daha fazlasını kamu sosyal harcamaları için ayırmışlardır. Türkiye, 1990'lı yıllara göre iki kat daha fazla kamu sosyal harcaması için kaynak ayırmasına rağmen halen en az kamu sosyal harcaması yapan ülkelerden biridir. Dolayısıyla, kamu sosyal

harcamalarının aile gelirleri içerisindeki payının yüksek olduğu Avrupa'da gelir dağılımı eşitsizliği ABD ve İngiltere'ye göre daha azdır. Örneğin Kuzey Avrupa ülkelerindeki Gini oranları ve gelir dağılımı eşitsizliği ABD ve İngiltere'ye göre çok daha düşüktür.

Kamu sosyal harcamalarının ülkelerdeki gelir eşitsizliğini azaltmasındaki etkisi uygulanan sosyal yardım politikalarına, sosyal yardım miktarı ve yararlanıcıların sayısına göre farklılık göstermektedir. Çünkü yapılan çalışmalarda, sosyal yardım harcamalarının yoksulluğu farklı ülkelerde farklı düzeylerde azalttığı gözlemlenmiştir. Örneğin, sosyal yardım harcamaları Avrupa ülkelerindeki yoksulluk riski ile karşı karşıya olan nüfus yüzdesini 9 birim, Polonya'da 13 birim, Fransa'da 14 birim azaltırken Türkiye'de ise sadece 5 birim azaltmaktadır.

Türkiye'deki sosyal yardımların gelir dağılımına etkileri incelendiğinde, 1960 yılından itibaren sosyal refah devleti olarak uygulanan sosyal yardımların adil bir gelir dağılımını sağladığı söylenemez. Türkiye'nin sosyal yardım harcamalarına yönelik uyguladığı mali politikalar bütçe açıklarına neden olarak gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemiştir. Ortaya çıkan bu bütçe açıklarının giderilmesi için uygulanan açık bütçe ve borçlanma politikaları, gelir dağılımını daha da bozmuştur.

Türkiye'nin bireysel gelir dağılımı yapısına bakıldığında; 2015 yılında en zengin kesimin milli gelirden aldığı pay (%46,5) en fakir kesimin aldığı payın (%6,1) yaklaşık sekiz katı olduğu ve bu oranın giderek arttığı görülmektedir. Türkiye'nin 2015 yılı itibariyle bölgeler arasındaki gelir dağılımı analiz edildiğinde ise; sadece İstanbul'un ülkenin Güneydoğu Anadolu bölgesinden yaklaşık üç kat daha zengin olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu veriler, Türkiye'de de gelir dağılımı eşitsizliğinin boyutlarını net bir şekilde göstermektedir.

Türkiye'de sosyal yardımların bir hak olduğuna dair herhangi bir kanun söz konusu değilken hak edip bu yardımları alamayan bireylerin hakkını arayacağı sağlıklı hukuk yolu da yoktur. Dolayısıyla politikacıların, kurumların ve yöneticilerin insiyatifine terk edilmiş bir sosyal yardım sistemi vardır. Bu nedenle, özellikle son yıllarda sadece belirli kesimlere yönelik uygulanan sosyal yardım harcamaları nedeniyle

yalnızca belirli grup ihtiyaç sahipleri desteklenmektedir. Bu durum da, sosyal yardıma muhtaç dar gelirli bireylerin kendi arasındaki gelir dağılımını olumsuz etkilemektedir.

Ayrıca Türkiye'de sosyal yardım programları uygulayan kurumlar arasında işbirliği ve koordinasyon eksikliği nedeniyle bazı bireyler ihtiyacı olmasına rağmen bu programlardan yararlanamazken bazı bireyler ise ihtiyaçlarından daha fazla bu programlara dâhil olabilmektedirler. Bu programların etkinliğinin arttırılması ve denetiminin yapılabilmesi için sosyal yardım programları uygulayan kurumlar arasında ciddi bir işbirliği ve koordinasyonun sağlanması gerekmektedir. ASPB ve TÜBİTAK işbirliğiyle oluşturulan veri tabanı sayesinde bu konudaki sorunların çözümünde büyük bir aşama kaydedilmiş olsa da halen bazı sorunların devam ettiği görülmektedir.

Son yıllarda, Türkiye'nin sosyal yardım harcamalarında genel itibariyle niceliksel olarak artışların süreklilik kazandığı gözlemlenmiştir. Ancak bu uygulamaların, gerek miktar gerekse de faydalanıcı sayısı açısından gelir dağılımı eşitsizliğinin düzeltilmesi noktasında başarılı sonuçlar almış ülkelerin çok gerisinde olduğu açıkça ortadadır. Artan sosyal yardım harcamalarının gelir dağılımı eşitsizliğini ve yoksulluğu ne kadar azalttığı konusunda ise herhangi bir bilgi söz konusu olmadığı gibi bu konuda herhangi bir tartışma da yoktur.

Tüm bu tespitler çerçevesinde az gelişmiş ülkeler ve Türkiye'nin de yer aldığı gelişmekte olan ülkelerde daha dengeli bir gelir dağılımı dolayısıyla daha adil bir sosyal yapının tesisi için daha etkin sosyal yardım politikaları geliştirilmelidir. Ülkelerin kalkınması için çok önemli bir yere sahip sosyal yardım uygulamaları için ne kadar kaynak ayrıldığı kadar amacına ulaşıp ulaşmadığının denetimi üzerinde de durulmalıdır. Gerçekten hak eden ihtiyaç sahiplerinin sosyal yardım sistemine dâhil edilmesine özen gösterilmelidir. Siyasi güdüler ve kaygılarla sadece oy amaçlı uygulamaların yerine daha adil gelir dağılımı için her ihtiyaç sahibinin faydalanabildiği, hakkı olmasına rağmen yararlanamayanların hakkını arayabildiği daha etkin sosyal yardım politikalarının uygulanması gerekmektedir.

EKLER

EK-1 TASLAK BAĞIMLI VE BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLER LİSTESİ

Bağımlı Değişkenler Listesi;

1. Gini Oranları
2. Kişi Başına Düşen Gelir
3. Nüfusun %20'lik Dilimlerinin Milli Gelirden Aldığı Pay
4. Yoksulluk Oranları
5. Mutlak Yoksulluk Oranları
6. %20'lik En Fakir Grubun Mutlak Kişi Başına Geliri
7. Kişi Başına Düşen Gelirin Satın Alma Gücü Paritesi
8. Tahmin Edilmiş Hane Halkı Gelir Eşitsizliği (Estimated Household Income Inequality) (EHII) Verileri
9. UTIP-UNIDO Ülkelerin Sanayileşme Payları İle Hesaplanmış Eşitsizlik Verileri
10. Kişi Başına Düşen Reel Gsyih'nın Büyüme Oranı
11. Luxemburg Income Study (LIS) Gelir Eşitsizliği Verileri
12. Hanehalkı Gelir Dağılımı Verileri (Deinenger And Squire)

Bağımsız Değişkenler Listesi;

1. OECD Sosyal Harcama Verileri
2. AMECO Transferler ve Yardımlar Verileri
3. Dışa Açıklık
4. Faiz Oranları
5. Reel Döviz Kurları
6. Ticaret Hadleri
7. Yabancı Sermaye Yatırımları
8. Finansal Sermaye Girişleri
9. Kişi Başına Gsyih-Büyüme Oranı
10. Demokrasi Endeksi
11. Enflasyon Oranları
12. Eğitim
13. İstihdam
14. İşsizlik
15. Uluslararası Finansal Akımlar
16. Seçimlere Katılım Oranları
17. Nüfus Artış Oranı
18. Finansal Yoğunluk-M2/GSYİH
19. Kişi Başına Düşen Ekilebilir Arazi Miktarı
20. Kamu Büyüklüğü
21. Okullaşma Oranları
22. İlkokul, Ortaokul Lise Katılım Oranları
23. Nüfusun Yaş Yapısı
24. Döviz Kuru Üzerine Kara Borsa Primi
25. Kişi Başına Gelir
26. Hukuk Kuralları
27. Kişi Başına Düşen Yol Uzunluğu
28. Yaşam Beklentisi
29. Politik Ve Sivil Özgürlükler Ortalaması

30. Kent Nüfusu
31. Kentleşme
32. İhracat/GSYİH
33. İleri Teknoloji İhracatı/GSYİH
34. Ülke Toprak Büyüklüğü
35. Yabancı Sermaye Stoku/GSYİH
36. Demokrasi Büyüklüğü-Polity98d Verileri
37. Politik Sistem Açıklığı-Polity98d Verileri
38. Politik Sistem Biçimi-Politik Kurumlar
39. Seçim Rekabeti Genel Endeksi
40. Politik Rekabet Kanun Endeksi (LIEC-Legislative Index Of Politicial Competitiveness)
41. İdeoloji (Ülkelerin Dinsel Tercihleri)
42. Kamu Vergi Gelirleri
43. Tarımın GSYİH'dan Aldığı Pay
44. Tarımsal İşgücü Oranı
45. Kişi Başına Düşen FDI
46. Eğitim Harcamalarının GSYİH'ya Oranı
47. Tasarrufların GSYİH'ya Oranı
48. Kamu Okullarına Katılım Oranı
49. 15 Yaşından Büyük Nüfusun Eğitim Seviyesi
50. Kara Borsa Oranı
51. Politik İstikrar Ortalaması
52. Savunma Harcamalarının GSYİH İçerisindeki Oranı
53. Üretimde Kamunun Payı
54. Kişi Başına Üretim
55. Toplam Nüfus İçerisindeki Ortaokul ve Yüksekokul Mezunu Oranı
56. Öğrenci Başına Yapılan Kamu Harcamalarının GSYİH'dan Aldığı Pay
57. Doğurganlık Oranları
58. Yolsuzluk
59. Bebek Ölüm Oranları
60. Altyapı-1000 Kişiye Düşen Telefon Sayısı, Elektrik Üretim Değerleri, Karayolu Ağı Uzunluğu
61. Kişi Başına Düşen Gelirin Satın Alma Gücü Paritesi

EK-2 BAĞIMLI VE BAĞIMSIZ DEĞİŞKEN VERİ SETİ

BAĞIMLI DEĞİŞKENLER

A) Eşitsizlik-Gelir Dağılımı-Gini (1983-2012 OECD Verileri)

1. P50/P10-Medyan Gelir Değerinin En Yoksul %10'luk Gelir Dilimindeki Hanehalkı Ort. Gelire Oranı
2. P90/P10En Yüksek %10'luk Gelir Dilimindeki Hanehalkı Ort. Gelirinin En Düşük %10'luk Gelir Dilimindeki Hanehalkı Ort. Gelire Oranı
3. P90/P50-En Yüksek %10'luk Gelir Dilimindeki Hanehalkı Ort. Gelirin Medyan Gelir Değerine Oran
4. PALMA ORANI(En Üst %10 Gelir Grubunun Gelirden Aldığı Payın En Alttaki %40 Gelir Grubunun Gelirden Aldığı Paya Oranı)
5. S80/S20-En Zengin %20'lik Gelir Dilimindeki Hanehalkı Ortalama Gelirinin En Yoksul %20'nin Ortalama Gelirine Oranı
6. S90S10-En Zengin %10'luk Gelir Dilimindeki Hanehalkı Ortalama Gelirinin En Yoksul %10'un Ortalama Gelirine Oranı
7. Vergi ve Transferler Öncesi GİNİ ORANLARI
8. Vergi ve Transferler Sonrası Harcanabilir Gelir Üzerinden Hesaplanmış GINI ORANLARI (Standart Sapması)
9. **Vergi ve Transferler Sonrası Harcanabilir Gelir Üzerinden Hesaplanmış GINI ORANLARI**

BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLER

A) Toplam Kamu Sosyal Harcamaları (İşsizlik ve İşgücü Piyasası Programları Hariç)

1. 2005 Sabit Fiyatlarla Kamu Sosyal Harcamaları, Ulusal Para Birimi Cinsinden, Milyon-OECD
2. Cari Fiyatlarla Kamu Sosyal Harcamaları, Ulusal Para Birimi Cinsinden, Milyon-OECD
3. **Kamu Sosyal Harcamalarının GSMH İçerisindeki Oranı-OECD**
4. **Kamu Sosyal Harcamalarının GSYİH İçerisindeki Oranı-OECD**
5. **Kamu Sosyal Harcamalarının Net Milli Gelir İçerisindeki Oranı-OECD**
6. **Kamu Sosyal Harcamalarının Toplam Genel Kamu Harcamaları İçerisindeki Oranı-OECD**
7. **Kişi Başına Düşen Kamu Sosyal Harcamaları, 2005 Sabit Fiyatlarla,US Dolar-OECD**
8. Kişi Başına Düşen Kamu Sosyal Harcamaları, Cari Fiyatlarla, US Dolar-OECD

B. AMECO (Annual Macro Economic Database of The EU-1960-2016)

1. Ayni Olarak Yapılan Sosyal Transferler-Ülke Para Birimi Cinsinden, Euro Cinsinden ve GSYİH İçerisindeki Oranı
2. Ayni Sosyal Transferler Haricindeki Sosyal Yardımlar- Ülke Para Birimi Cinsinden, Euro Cinsinden ve GSYİH İçerisindeki Oranı
3. Sübvansiyonlar-Ülke Para Birimi Cinsinden, Euro Cinsinden ve GSYİH İçerisindeki Oranı

C) Dış Ticaret

1. **Dışa Açıklık-Trade of GDP-World Bank (OPENNES)**
2. Mal ve Hizmet İhracatının GSYİH İçerisindeki Oranı-OECD
3. Ticaret Hadleri-OECD

D) İşsizlik

1. 15 Yaş Üstü Erkeklerde İşsizlik Oranları-OECD
2. 15 Yaş Üstü Kadın ve Erkeklerde İşsizlik Oranları-OECD
3. 15 Yaş Üstü Kadınlarda İşsizlik Oranları-OECD
4. 15-64 Yaş Arası Erkeklerde İşsizlik Oranları-OECD
5. 15-64 Yaş Arası Kadın ve Erkeklerde İşsizlik Oranları-OECD
6. 15-64 Yaş Arası Kadınlarda İşsizlik Oranları-OECD
7. Sivil İşgücü İçerisindeki Erkek İşsizlik Oranı-OECD
8. **Sivil İşgücü İçerisindeki İşsizlik Oranı-OECD**
9. Sivil İşgücü İçerisindeki Kadın İşsizlik Oranı-OECD
10. Toplam İşsiz Sayısı, Bin, Kişi-OECD

E) Nüfus

1. 15 Yaş Altı Nüfus, Bin, Kişi-OECD
2. 15 Yaş Altı Nüfusun Oranı, Toplam Nüfus İçerisindeki-OECD
3. 15-64 Yaş Aralığındaki Nüfus, Bin, Kişi-OECD
4. 15-64 Yaş Aralığındaki Nüfusun Toplam Nüfus İçerisindeki Oranı-OECD
5. 65 Yaş Üstü Nüfus, Bin, Kişi-OECD
6. **65 Yaş Üstü Nüfusun Toplam Nüfus İçerisindeki Oranı-OECD**
7. Bebek Ölüm Oranları-OECD
8. Doğurganlık Oranları (Kadın Başına Doğum)-World Bank
9. Her 1000 Kişi Başına Doğum Oranı-OECD
10. **Nüfus Artış Oranı, %-OECD**
11. Nüfus Artış Oranı, Bin Kişi-OECD
12. Nüfus Artışı, Bin Kişi-OECD
13. Toplam Nüfus, Bin Kişi-OECD
14. Yaşam Beklentisi-World Bank
15. Yeni Doğan Sayısı, Bin Kişi, OECD
16. Yıl Ortası Nüfus Tahminleri Büyüme Oranı, OECD
17. Yıl Ortası Nüfus Tahminleri, Kişi Sayısı, Bin-OECD

F) Eğitim

1. **Anaokulu, İlkokul, Ortaokul, Lise Katılım Oranları-World Bank**
2. Eğitim Harcamalarının GSYİH İçerisindeki Oranı-OECD
3. Kamu Eğitim Harcamaları, Ulusal Para Birimi Cinsinden, Milyon-OECD
4. **Kamu Eğitim Harcamalarının GSYİH İçerisindeki Oranı-OECD**
5. Kamu Eğitim Harcamalarının Toplam Kamu Harcamaları İçerisindeki Oranı-OECD
6. İlkokul Cari Eğitim Harcamaları-World Bank
7. Ortaokul Cari Eğitim Harcamaları-World Bank

8. Lise Cari Eğitim Harcamaları-World Bank

G) Enflasyon

1. Nisbi Tüketici Fiyat Endeksi-OECD
2. **Tüketici Fiyat Endeksi-OECD**

H) Kişi Başına Gelir

1. **Kişi Başına Düşen Gelir(GSYİH)-World Bank**
2. Kişi Başına Düşen Gelirin (GSYİH) Satın Alma Gücü Paritesi-World Bank
3. Kişi Başına Düşen Gelirin Yıllık Büyüme Oranı-World Bank

EK - 3 Korelasyon Matrisi

```
. xtcsd, frees show

Correlation matrix of residuals:
```

	c1	c2	c3	c4	c5	c6	c7	c8	c9	c10	c11	c12	c13
r1	1.0000												
r2	-0.0239	1.0000											
r3	0.0718	-0.0512	1.0000										
r4	0.5933	0.3692	0.4912	1.0000									
r5	0.7971	0.1099	0.2360	0.7513	1.0000								
r6	-0.4428	0.2769	-0.1716	0.0822	-0.2329	1.0000							
r7	0.2639	-0.1808	-0.1037	0.0834	0.5276	0.2455	1.0000						
r8	0.7938	-0.4180	-0.0110	0.2209	0.6548	-0.5470	0.4419	1.0000					
r9	0.7147	-0.1495	-0.1953	0.0137	0.4699	-0.6365	0.2931	0.8831	1.0000				
r10	-0.2640	-0.7724	-0.4165	-0.7938	-0.3805	-0.2757	0.1295	0.2667	0.2414	1.0000			
r11	-0.6166	-0.2811	0.2876	-0.4742	-0.6186	0.3538	0.0725	-0.3641	-0.3561	0.2496	1.0000		
r12	-0.1935	0.1114	-0.3464	-0.0222	-0.2361	-0.0709	-0.6714	-0.3124	-0.3091	0.0458	-0.5302	1.0000	
r13	0.2191	-0.5149	0.1654	-0.2616	-0.0811	-0.5362	-0.0351	0.6119	0.6457	0.4856	0.2943	-0.3480	1.0000
r14	-0.2885	0.6533	0.4312	0.4942	0.0087	0.4006	-0.3239	-0.7091	-0.7273	-0.7856	-0.0477	0.2390	-0.7174
r15	-0.8270	0.3714	-0.0587	-0.1713	-0.4724	0.7569	-0.0667	-0.8837	-0.8651	-0.1864	0.3805	0.1772	-0.6644
r16	-0.1583	0.1150	-0.2979	-0.3117	-0.3127	-0.3117	-0.4630	0.1191	0.3540	0.2968	-0.1034	0.3708	0.5068
r17	0.4286	0.2861	-0.1801	0.3571	0.3451	-0.4871	-0.4658	0.1817	0.2361	-0.2218	-0.9092	0.7306	-0.1886
r18	0.6307	0.1848	-0.2253	0.5881	0.5740	-0.1012	-0.0157	0.5240	0.4331	-0.2398	-0.7648	0.3756	0.0415
r19	-0.0589	0.4335	0.3373	0.6946	0.4161	0.6218	0.2652	-0.2801	-0.5074	-0.6545	-0.1126	-0.0079	-0.6266
r20	-0.1770	-0.2337	0.0666	-0.3683	-0.4246	-0.6502	-0.7716	-0.1724	-0.0612	0.3017	-0.1076	0.5539	0.1812
r21	0.2597	-0.4831	-0.4254	-0.3321	0.0494	0.0631	0.6114	0.5959	0.5720	0.5463	0.2332	-0.5128	0.5312

	c14	c15	c16	c17	c18	c19	c20	c21
r14	1.0000							
r15	0.6390	1.0000						
r16	-0.3104	-0.1680	1.0000					
r17	0.1394	-0.3399	0.3242	1.0000				
r18	-0.1110	-0.4328	0.3329	0.6666	1.0000			
r19	0.7177	0.5290	-0.4088	-0.0398	0.2167	1.0000		
r20	-0.0271	-0.1869	0.3176	0.4482	-0.2141	-0.5941	1.0000	
r21	-0.8518	-0.4041	0.0577	-0.4590	0.0850	-0.3890	-0.4535	1.0000

KAYNAKÇA

Kitaplar:

Akdoğan, Abdurrahman. **Kamu Maliyesi.** Ankara: Gazi Kitabevi, 2002.

Aksu, Ömer A. **Gelir ve Servet Dağılımı.** İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, No.3698, 1993.

Aktan, Coşkun Can ve Vural, İstiklal Yaşar. "Makro-Ekonomik Politikalar, Gelir Dağılımı Ve Yoksulluk", Coşkun Can Aktan (Ed.), **Yoksullukla Mücadele Stratejileri** içinde, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu, 2002, ss.71-100.

Akyüz, Yılmaz. **Sermaye Bölüşüm Büyüme.** 3. Baskı. Ankara: Efil Yayınevi, 2009.

Alçın, Sinan. "Keyneste Devlet Müdahalesinin Sınırları", Uğur Selçuk Akalın, Ahmet İncekara, Gülsüm Akalın. (Ed.) **Keynes'in Genel Teorisi Üzerine** içinde. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2012, ss. 205-226.

Altan, Ömer Z. **Sosyal Politika Dersleri.** 4. Baskı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2006.

Altaş, Dilek. **İstatiksel Analiz.** 1. Baskı. İstanbul: Beta Yayınevi, 2013.

Atkinson, Anthony Barnes. **The Economics of Inequality.** London: Oxford Clarendon Press, 1975.

Baltagi, Badi H. **Panel Data: Theory and Applications.** Heidelberg: Physica-Verlag, 2005.

Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. **Sosyal Yardım Algısı ve Yoksulluk Kültürü.** Ankara: 2010.

Becker, S. Gary. **Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education.** Third Edition. Chicago: The University of Chicago Press, 1994.

Buğra, Ayşe. **Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika.** 5. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.

Bruce, Neil. **Public Finance and The American Economy.** Massachusetts, Addison-Wesley Com, 1998.

Can, Tuncay. **Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri.** İstanbul: Beta Yayınları, 1986.

Clark, Bates John. **The Distribution of Wealth: A Theory of Wages, Interests and Profits.** New York: Mac-Millan Company, 1908.

Cowell, A. Frank. **Measuring Inequality.** Third Edition. New York: Oxford University Press, 2011.

Çiftlikli, Mehmet. **Sosyal Barış Açısından Dünyada ve Türkiye'de Gelir Dağılımı.** Bakü: Türkiye Sağlık İşçileri Sendikası Yayınları, 1995.

Demirbilek, Sevda. **Sosyal Güvenlik Sosyolojisi.** İstanbul: Legal Yayıncılık, 2005.

Ersöz, Halis Yunus. **Sosyal Politika Perspektifinden Yerel Yönetimler (İngiltere, İsveç ve Türkiye Örneği).** İstanbul: Filiz Kitapevi, 2004.

Gregory, L. Paul and Ruffin, J. Ray. **Basic Economics.** USA, Harper Coolins Publisher, 1989.

Gujarati, Damodar N. **Temel Ekonometri.** İstanbul: Literatür Yayınları, 1999.

Homewood, Irwin (Ed.). **Readings in the Theory of Income Distribution.** American Economic Association, 1951.

Hsiao, Cheng. **Analysis of Panel Data.** Londra: Cambridge University Press. 2002.

Kazgan, Gülten. **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi.** İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002.

Keynes, John Maynard. **İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi.** İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2008.

Koray, Meryem. **Sosyal Politika.** 3. Baskı. Bursa: İmge Kitabevi Yayınları, 2012.

Kök, Recep. **İktisadi Düşünce (Kavramların Analitik Evrimi).** İkinci Baskı. İzmir: Anadolu Matbaacılık, 2000.

Krugman, Paul. **Bir Liberalin Vicdanı.** Neşenur Domaniç (çev.). İstanbul: Literatür Yayınları, 2009.

Lindert, Kathy. **Survey of Social Assistance in OECD Countries.** World Bank, 2002.

Marx, Karl ve Friedrich Engels. **Alman İdeolojisi Feuerbach.** Sevim Belli ve Ahmet Kardam (çev.). Ankara: Sol Yayınları, 1992.

Marx, Karl. **Ücretli Emek ve Sermaye: Ücret Fiyat Kâr.** Sevim Belli (çev.). Ankara: Sol Yayınları, 1992.

Mcconnell, R. Campbell ve Stanley T. Brue. **Macroeconomics**. McGraw-Hill Series,1996.

Piketty, Thomas. **Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital.** Hande Koçak (çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.

Ricardo, David. **Ekonomi Politiğin ve Vergilendirmenin İlkeleri.** Tayfun Ertan (çev.). İstanbul: Belge Yayıncılık, 1997.

Ricardo, David. **On The Principles of Political Economy and Taxation.** 1. Edition. London: 1821.

Sen, Amartya. **On Economic Inequality.** London: Oxford Clarendon Press, 1973.

Sevüktekin, Mustafa ve Nargeleçekenler, Mehmet. **Ekonometrik Zaman Serileri Analizi.** Ankara: Nobel Yayınları, 2005.

Skousen, Mark. **İktisadi Düşünce Tarihi.** İstanbul: Adres Yayınları, 2007.

Smith, Adam. **An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations.** New York: Modern Library, 1965.

Sraffa, Pierro. **The Works and Correspondence of David Ricardo.** Cambridge: Cambridge University Press, 1951.

Sundrum, M. Raman. **Income Distribution in Less Developed Countries.** London and New York: Routledge, 1990.

Şahin, Hüseyin. **Türkiye Ekonomisi.** Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 2002.

Tanilli, Server. **Devlet ve Demokrasi.** 1. Baskı. İstanbul: Alkim Yayınları, 1981.

Taşçı, Faruk. **Sosyal Politikalarda Can Simidi Sosyal Yardım.** Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010.

Tokol, Aysen. **Sosyal Politika.** 2. Baskı. Bursa: Vipaş A.Ş. Yayınları, 2000.

Türk, İsmail. **Maliye Politikası.** Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2003.

Ulutürk, Süleyman. **Türkiye'de Planlı Dönemde Kamu Harcamalarının Gelişimi ve Devletin Ekonomideki Rolü.** Ankara: Akçağ Yayınları, 1998.

Ulbrich, Holley. H. **Public Finance in Theory and Practise.** Thomson South-Western, United States; 2003.

Ün, Turgut. "Stata ile Panel Veri Analizi", Selahattin Güriş. (Ed.) **Stata ile Panel Veri Modelleri** içinde. İstanbul: Der Yayınları, 2015, ss. 40-79.

Wooldridge, Jeffrey M. **Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data.** Cambridge: The MIT Press, 2002.

Yazgan, Turan. **İktisatçılar İçin Sosyal Güvenlik Ders Notları.** 1. Baskı. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1992.

Yerdelen, Ferda. **Panel Veri Ekonometrisi Stata Uygulamalı.** İstanbul: Beta Yayınları, 2013.

Yılmaz, Sibel. **Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Vakıflarının Yoksullukla Savaşım Politikaları.** Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, Eskişehir: 2006.

Makaleler:

Afonso, Antonio. Schukrecht, Luger and Tanzi, Vito. "Income Distribution Determinants and Public Spending Efficency", **European Central Bank Working Paper.** Series. No:861, January 2008, ss. 7-30.

Ahluwalia, Montek. "Income Inequality: Some Dimensions of The Problem", **Finance and Development**. Vol.3, No.11, September. 1974.

Akıncı, Ersoy. "Enflasyondan Ekarflasyona". **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. Cilt.6, Sayı.1-2, 1998, ss.1-17.

Aktan, Coşkun Can ve Vural, İstiklal Yaşar. **"Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri"**. Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002.

Alçın, Sinan ve Güner, Billur. "Orta Gelir Tuzağı: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", **Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi.** Cilt 37, Sayı I, 2015, ss. 27-45.

Alkin, Erdoğan. "Keynes'yen Gelir Dağılımı Teorisi ve Kaldor Modeli", **İktisat Fakültesi Mecmuası.** Cilt. 29, Sayı. 1-4, 1969, ss.131-159.

Altay, Asuman. "Yoksulluk Sadece Devletin Sorunu mu? Kamu Harcamaları Açısından Bir Değerlendirme". **Sosyo Ekonomi Dergisi**. Sayı. 2005-2, Temmuz Aralık 2005, ss.155-178.

Arabacı, R.Yüksel. "Gelir Dağılımı ve Yoksulluk", Aysen Tokol ve Yusuf Alper (Ed.). **Sosyal Politika** içinde, Bursa: Dora Yayınları, 2011, ss. 117-142.

Artan, Seyfettin ve Kalaycı, Cemalettin. "Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Dışa Açıklık, Demokrasi ve Gelir Dağılımı İlişkisi". **Sosyal Güvenlik Dergisi**. Cilt 4, Sayı 2, Temmuz 2014, ss. 69-88.

Atkinson, Anthony Barnes ve François Bourguignon (Ed.). **Handbook of Income Distribution**. 1. Edition, Elsevier, Vol.1, No.1, 2000.

Atkinson, Anthony Barnes. "On The Measurement of Inequality", Anthony Barnes Atkinson (Ed.). **Wealth, Income, and Inequality** inside. Second Edition, USA: Oxford University Press, 1980, pp. 28-40.

Atkinson, B. Anthony. "Income Inequality in OECD Countries: Data and Explanations". **CESifo Working Papers**. Vol. 881, No. 10, 2003, pp. 25-30.

Babones, Salvatore and Vonada, Dorian. "Trade Globalization and National Income Inequality-Are they related?". **Journal of Sociology**. Vol.45, No. 1, 2009, pp.5-30.

Bakhtiari, Sadegh ve Hossein Meisami. "An Empirical Investigation of The Effects of Health and Education on Income Distribution and Poverty in Islamic Countries", **International Journal of Social Economics**. Vol.37, No.4, 2010, ss. 293-301.

Bargain, Olivier and Doorley, Karina. "Caught in trap? The Disincentive Effect of Social Assistance". **IRISS Working Paper Series**. 2009, ss.1-32.

Barkai, Haim. "Ricardo on Factor Prices and Income Distribution in a Growing Economy", **Economica- New Series**. Vol. 26, No.103, 1959, pp. 240-250.

Barro, J. Robert. "Inequality and Growth in a Panel of Countries". **Journal of Economic Growth**. No: 5, June 2000, pp. 8-9.

Berg, Andrew and Kruger, Anne. "Trade, Growth, and Poverty: a Selective Survey". **IMF Working Paper**. Wp/03/30, 2003, pp. 5-35.

Bhatta, Saurav Dev. "Has the Increase in World-Wide Openness to Trade Worsened Global Income Inequality". **Papers in Regional Science**. April 2002, Vol. 81, No. 2, pp. 177-196.

Biggs, Michael L. and Dutta, Jayasri. "The Distributional Effects of Education Expenditures". **National Institute Economic Review**. 1999, Vol. 169, No. 68, http://ner.sagepub.com/content/169/1/68 (10.08.2014), pp. 68-77.

Blank, M. Rebecca ve David Card. "Poverty, Income Distribution, and Growth: Are They Stil Connected?", **Brookings Papers on Economic Activity**. Vol. 1993, No.2, 1993, pp. 285-339.

Bonassi, Chiara. Giovannetti, Giorgia ve Ricchiuti, Giorgio. "The Effects of FDI on Growth and Inequality". Andrea Giovanni Cornia (ed.) **Pro-poor Macroeconomics: Potential and Limitations, Palgrave McMillan inside**. (119-143), 2006, pp. 126.

Branco, J. Kenneth ve John B. Williams. "Economic Development and Income Distribution- A Cross National Analysis", **American Journal of Economics and Sociology**. Vol.47, No.3, 1988.

Calderón, César and Servén, Luis. "The Effects of Infrastructure Development on Growth and Income Distribution". **Central Bank of Chile Working Papers.** No. 270, April 2004, pp. 13-26.

Calderon, Cesar ve Chong, Alberto. "External Sector and Income Inequality in Interdependent Economies Using a Dynamic Panel Data Approach". **Economics Letters**. Vol. 71, 2001, pp. 225-231.

Caminada, Koen. Goudsward, Koes and Koster, Ferry. "Social Income Transfers and Poverty Alleviation in OECD Countries". **Department of Economics Research Memorandum 2010.01**. 2010, pp. 1-23.

Cantarero, David. Pascual, Marta and Sarabia, Jose María. "Effects of Income Inequality on Population Health: New Evidence from the European Community Household Panel". **Applied Economics**. Vol. 37, 2005, pp. 89-91.

Cardak, A. Buly. "Education Choice, Endogenous Growth and Income Distribution", **Economica-London School of Economics and Political Science**. Vol.71, No.2, 2004, pp. 57-81.

Carter, John R. "An Empirical Note on Economic Freedom and Income Inequality". **Public Choice**. No. 130, 2006, pp. 165-176.

Castro, Gerardo Angeles. "The Effect of Trade and Foreign Direct Investment on Inequality: Do Governance and Macroeconomic Stability Matter?". **Economía Mexicana Nueva Epoca**. Vol. XX, No. 1, 2011, pp. 181-219.

Chakrabarti, Avik. "Does Trade Cause Inequality?". **Journal of Economıc Development.** Vol. 25, No. 2, December 2000, pp. 5-15.

Chen, Hung-ju. "Educational Systems, Growth and Income Distribution: A Quantitative Study". **Journal of Development Economics**. Vol. 76, 2005, pp. 325-353.

Choi, Changkyu. "Does foreign direct investment affect domestic income inequality?". **Applied Economics Letters.** Vol. 3, 2006, pp. 811-814.

Chu, Ke-young. Davoodi, Hamid and Gupta, Sanjeev. "Income Distribution and Tax and Government Social Spending Policies in Developing Countries". **World Institute for Develeopment Economics Research (WIDER)**. Working Papers No: 214, December 2000, pp. 2-30.

Clarke, George. "More Evidence on Income Distribution and Growth", **Policy Research Working Papers-World Bank**, December 1992, pp. 27.

Dabla-Norris, Era ve Mark Gradstein. "The Distributional Bias of Public Education: Causes and Consequences", **IMF Working Paper**. Vol.4, No.214, November 2004, pp. 1-28.

Danışoğlu, Ayşe Çelikel. "Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerine Etkileri", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. Cilt.3, Sayı 5, 2005, ss.215-239.

Davidson, Paul and Jan A. Kregel Aldershot. "Macroeconomic Problems and Policies of Income Distribution", **Southern Economic Journal**. Vol.57, No.2, January 1991. pp. 868-870.

Değer, M. Kemal. "Ticari Liberalizasyon ve Gelir Dağılımı: Gelişmekte olan Ülkeler Üzerine Bir Analiz". **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fen Dergisi**. No: 61-2, 2006, ss. 63-87.

Deininger, Klaus ve Squire, Lyn. "A New Data Set Measuring Income Inequality". **The World Bank Economic Review**. Vol. 10, No. 3, September 1996, pp. 565-591.

Dias, Joilson. "Educational System, Income Inequality and Growth: The Median Voter's Decision". **Estudos Economicos**. Vol. 35, No. 1, pp. 81-100.

Dişbudak, Cem ve Süslü, Bora. "Türkiye'de Kişisel Gelir Dağılımını Belirleyen Faktörler". **Ekonomik Yaklaşım.** Cilt 18, Sayı 65, ss. 1-23.

Ditch, John. "The structure and Dynamics of Social Assistance in the European Union" Wendy O'Conghaile (Ed.), **Linking welfare to work** in, Luxembourg: Official Publications of the European Communities 1999, pp. 59-71.

Dollar, David and Kraay, Aart. "Growth Is Good for Poor". **The World Bank Development Research Group**. No. 20433, Washington DC, 2004, pp. 26-32.

Edwards, Sebastian. "Trade Policy, Growth and Income Distribution". **National Bureau of Economic Research**. 1997, pp. 205-2010.

Enders, Walter. "Applied Econometrics Time Series", New York: **Wiley**, 2004.

Ercan, Fuat. "Neo-Liberalizm ve Yapısal Uyum Politikalarının Eğitim Hakkı Üzerindeki Etkileri", **Türk-İş Yıllığı 97**. No: 7678, Cilt. 2, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Türk-İş Araştırma Merkezi, Ankara: 2014.

Eroğlu, Nadir. "John R. Hicks'in Refah Ekonomisine Katkıları", **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi.** Cilt 19, Sayı 1, 2004, ss. 137-153.

Es, Muharrem. "Kentsel Yoksulluğun Önlenmesinde Sosyal Belediyecilik Uygulamaları", **Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi**. Cilt.1, 13. Sayı, 2013, ss.21-39.

Es, Muharrem. "Osmanlı Devletinde Mahalli İdareler", **Yerel Siyaset Dergisi**. 27. Sayı, 2008, ss. 29-38.

Falbermayer, Gabriel J. **"**Dynamic Panel Data Evidence on the Trade-Income Relation**"**. **Review of World Economics**. December 2005, Vol. 141, Issue 4, pp. 583-611.

Forbes, Kristin. "A Reassessment of The Relationship Between Inequality and Growth", **The American Economic Review**. Vol.90, No.4, September 2000, pp.869-887.

Forbes, Kristin. "A Reassessment of The Relationship Between Inequality and Growth". **The American Economic Review**. Vol. 90, No. 4, 2000, pp. 869-887.

Franco, Chiara and Gerussi, Elisa. "Trade, Foreign Direct Investments (FDI) and Income Inequality: Empirical Evidence From Transition Countries". **The Journal of International Trade & Economic Development.** Vol. 22, No. 8, 2013, pp. 1131–1160.

Frankel, J.A. and Romer, D. “Trade and Growth: An Empirical Investigation”. **National Bureau of Economic Research (Cambridge, M.A.) Working Paper**. No. 5476, 1996, pp. 45-46.

Galbraith, James Kenneth ve Kum, Hyunsub. “Inequality and Economic Growth: A Global View Based on Measures of Pay”. **CESifo Economic Studies**. Vol. 49, No. 4, 2003, pp. 527-556.

Galbraith, John Kenneth. "The Distribution of Income", **Utip Working Paper**. No.2, 1998. pp. 55-78.

Galli, Rossana ve Hoeven, Rolp van der. “Is inflation bad for income inequality: the importance of the initial rate of inflation”. **ILO Employment Paper**. No: 29, 2001.

Gallo, Cesar. “Economic Growth and Income Inequality: Theoretical Background and Empirical Evidence, Development Planning Unit”, **University College London WorkingPaper**. No. 119. 2002.

Gradstein, Mark. Milanovic, Branko and Ying, Yvonne. “Democracy and Income Inequality”. **Policy Research Working Paper.** No. 2561, 2001, pp. 1-35.

Granger, Clive W. J. “Investigating Casual Relations by Econometric Models and Cross-spectral Methods”, **Econometrica 37(3)**, 1969.

Gregorio, Jose De ve Lee, Jong-Wha. “Education and Income Inequality: New Evidence From Cross Country Data”. **Review of Income and Wealth**. Series 48, Number 3, September 2002, pp. 10-15.

Grün, Carola and Klasen, Stephan. “Growth, Income Distribution and Well-being in transition Countries”. **Economics of Transition**. Vol. 9, No. 2, 2001, pp. 367-382.

Gundlach, Erich. Pablo, Jose Navarro de and Weisert, Natascha. “Education is good for the poor: a note on Dollar and Kraay”. **Oxford University Press**. 2004, pp. 92-106.

Güneş, Mehmet. “Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Bir Kamu Yönetimi Politikası Olarak Sürdürülebilirliği”, **Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi.** Sayı. 24**,** 2012, ss. 149-184.

Gyimah-Brempong, Kwabena and Camacho, Samaria Munoz de. “Corruption, Growth, and Income Distribution: Are there Regional Differences?”. **Economics of Governance.** Vol. 7, 2006, pp. 250–269.

Halmos, Kornel. “The Effect of FDI, Exports and GDP on Income Inequality in 15 Eastern European Countries”. **Acta Polytechnica Hungarica**. Vol. 8, No. 1, 2011, pp. 123-136.

Herzer, Dierk and Nunnenkamp, Peter. “FDI and Income Inequality: Evidence from Europe”, **Kiel Working Paper**. No. 1675, January 2011, pp. 1-18.

Herzer, Dierk and Vollmer, Sebastian. “Inequality and Growth: Evidence from Panel Cointegration”. **Journal of Economic Inequality**. Vol. 9, February 2011, pp. 5-13.

Işığıçok, Erkan. “Türkiye’de Gelir Dağılımı ve 1987-1994 Gelir Dağılımı Araştırmalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi”, **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**. Cilt.16, Sayı.1, 1998.

Jenkins, Stephen P. and Philippe Van Kerm, “The Measurement of Economic Inequality”, Weimer Salverda, Brain Nolan ve Timothy Smeeding (Ed.). **The Oxford Handbook of Economic Inequality** içinde(40-67). New York: Oxford University Press, 2009, pp.40-67.

K. S. Im, Hashem M. Pesaran, Y. Shin. “Testing for unit roots in heterogeneous panels”, **Journal of Econometrics**, 2003.

Kaldor, Nicholas. "Alternative Theories of Income Distribution", **Review of Economic Studies**. Vol.23, No.2, 1956. pp. 83-100.

Kalecki, Michael. "The Distribution of the National Income", **Readings in the Theory of Income Distribution – American Economic Association**, 1951, pp. 197-217.

Karataş, Kasım. "Sosyal Refah: Kavramsal Boyutu, Gelişimi ve Nitelikleri," Nesrin G. Koşar (Ed.) **Yaşam Boyu Sosyal Hizmet; Prof. Dr. Sema Kut'a Armağan** içinde, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Yayınları, No:4, 1999, ss. 33-43.

Keller, Katarina R.I. “How Can Education Policy Improve Income Distribution? An Empirical Analysis of Education Stages and Measures on Income Inequality”. **The Journal of Developing Areas**. Vol. 43, No. 2, 2010, pp. 51-77.

Kennedy, P. Bruce, Ichiro Kawachi ve Deborah Prothrow-Stith. "Income Distribution and Mortality: Cross Sectional Ecological Study of the Robin Hood Index in the United States", **British Medical Journal**, Vol.312, No.7037, 1996, pp. 1004.

Kentor, Jeffrey. "The Long Term Effects of Globalization on Income Inequality, Population Growth and Economic Development". **Social Problems**. Vol. 48, No.4, Novemmber 2001, pp. 435-455.

Keynes, John Maynard. "Relative Movements of Real Wages and Output", **The Economic Journal**. Vol.49, No. 193, 1939, pp.34-51.

Kurz, D. Heinz. "Technical Progress, Capital Accumulation and Income Distribution in Classical Economics: Adam Smith, David Ricardo and Karl Marx"**, ESHET 2009 Conference in Thessaloniki**. 2009.

Kuznets, Simon. "Economic Growth and Income Inequality". **The American Economic Review**. Vol. XLV, No. 1, 1955, pp. 4-28.

Lee, Cheol-Sung. "Income Inequality, Democracy and Public Sector Size". **American Sociological Review**. Vol. 70, 2005, pp. 158-191.

Levin, A., Lin, C. F., Chu, C. "Unit Root Tests in Panel Data: Asynptotic and Finite-Sample Properties". **Journal of Econometrics**. 2002.

Levine, Ross ve Renelt, David. "A Sensitivity Analysis of Cross Country Growth Regression". **The American Economic Review**. Vol. 82, No. 4, September 1992, pp. 942-963.

Li, Hongyi. Xie, Danyang and Zou, Heng-fu. "Dynamics of Income Distribution". **Canadian Journal of Economics.** Vol. 33, No. 4, 2000, pp. 937-961.

Long, Tsai Pan. "Foreign Direct Investment and Income Inequality: Further Evidence". **World Development**. Vol. 23, No. 3, 1995, pp. 469-483.

Lynch, W. John ve George A. Kaplan. "Understanding How Inequality in the Distribution of Income Affects Health", **Journal of Health Psychology**. Vol.2, No.3, 1997, pp. 297-314.

Mahler, Vincent A. "Economic Globalization, Domestic Politics and Income Inequality in the Developed Countries a Cross-National Study". **Comparative Political Studies**. Vol. 37 No. 9, November 2004, pp.1025-1053.

Marin, Alan ve George Psacharopoulos. "Schooling and Income Distribution", **The Review of Economics and Statistics**, Vol.58, No.3, August 1976, pp.332-338.

Marshall, Adriana. Labour market policies and regulations in Argentina, Brazil and Mexico:Programmes and Impacts, **ILO Employment Strategy Papers**. 2004, pp. 1-53.

Metin, Onur. "Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar", **Çalışma ve Toplum Dergisi**. 2011/1, pp. 179-200.

Milanovic, Branco. "Can We Discern The Effect of Globalization on Income Distribution, Evidence From Household Budget Surveys". **World Bank Policy Research Working Paper**. Vol. 2876, April 2002, pp. 1-22.

Müller, Edward N. "Democracy, Economic Development and Income Inequality". **American Sociological Review**. Vol. 53, 1998, pp. 50-68.

Nazlıoğlu, Şaban ve Soytaş, Uğur. "Oil price, agricultural commodity prices, and the dollar: A panel cointegration and causality analysis", **Energy Economics**, 2012.

Neubourg, Chris de. "Social Assistance Program in the EU: its role within social protection, differences and similarities and coverage", **Maastricht Graduate School of Governance**. 2004, pp. 1-47.

Newey, Whitney K. and Kenneth D. West. "A Simple, positive semi definite, heteroskedasticity and autocorrelationconsistent covariance matrix", **Econometrica 55**, 1987.

Önen, Mustafa S. "Yerel Yönetimlerin Yoksullukla Mücadelesi: Malatya Belediyesi Örneği", **Sayıştay Dergisi**. Sayı.79, Ankara: 2010, ss. 63-95.

Öztürk, Nazım ve Gökalp Göktolga. "Yoksulluk ve Gelir Bölüşümünü Belirlemede Kullanılan Ölçütler", **Bütçe Dünyası Dergisi**. Cilt.34, Sayı.2, 2010, ss.3-25.

Panizza, Ugo. "Income Inequality and Economic Growth: Evidence from America Data". **Journal of Economic Growth**. Vol.7, 2002.

Pasinetti, L. Luigi. "Critique of the Neoclassical Theory of Growth and Distribution". **PSL Quarterly Review**. Vol.53, No.215, December 2000, pp.383-431.

Pedroni, Peter. "Critical Values for Cointegration Tests in Heterogeneous Panels with Multiple Regressors", **Oxford Bull. Econ. Statistics**, Special Issue 61, 1999.

Pedroni, Peter. "Fully-Modified OLS for Heterogeneous Cointegration Panel in Nonstationary Panels, Panel Cointegration and Dynamic Panels", **Advances in Econ. 15**, 2000.

Perotti, Roberto. "Growth, Income Distribution and Democracy: What The Data Say", **Columbia University Discussion Paper Series**. Vol.95, No.757, September 1995.

Persson, Torsten and Tabellini, Guido. "Is Inequality Harmful for Growth?". **The American Economic Review**. Vol. 84, No. 3, 1994, pp. 600-620.

Pesaran, Hashem M. "General Diagnostic Tests for Cross Section Dependence in Panels", **CESifo Working Papers**, No. 1229, 2004.

Reuveny, Rafael and Li, Quan. "Economic Openness, Democracy, and Income Inequality an Empirical Analysis". **Comparative Political Studies**. Vol. 36, No. 5, June 2003, pp. 575-601.

Ross, Nancy A. Dorling, Danny. Dunn, James R. Henriksson, Göran. Glover, John. Lynch, John and Weitoft, Gunilla Ringbäck. "Metropolitan Income Inequality and Working-Age Mortality: A Cross-Sectional Analysis Using Comparable Data from Five Countries". **Journal of Urban Health: Bulletin of the New York Academy of Medicine**. Vol 82, No.1, 2005, pp. 104-108.

Rosser, J. Barkley. Rosser, V. Marina and Ahmed, Ehsan. "Income Inequality and the Informal Economy in Transition Economies". **Journal of Comparative Economics**, Vol. 28, No. 1, March 2000, pp. 156-171.

Sachs, Jeffrey and Warner, Andrew. "Economic Reform and The Process of Global Integration". **Brookings Papers on Economic Activity**. No:1, 1995, pp. 1-95.

Sahota, Singh Gian. "Theories of Personal Income Distribution: A Survey", **Journal of Economic Literature**. Vol.16, No.1, pp. 1-55.

Sarısoy, İdris ve Koç, Selçuk. "Türkiye'de Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluğu Azaltmadaki Etkilerinin Ekonometrik Analizi", **Maliye Dergisi.** Sayı 158, Ocak-Haziran 2010, ss. 326-348.

Schultz, Theodore W. "The Economic Value of Education". **The American Economic Review**. Vol. 55, No. 3, June 1965, pp. 637-640.

Schwabish, Jonathan. Smeeding, Timothy and Osberg, Lars. "Income Distribution and Social Expenditures: A Crossnational Perspective". **Luxemburg Income Study (LIS) Working Papers Series**. No: 350, October 2004, pp. 5-23.

Sylwester, Kevin. "Can Education Expenditures Reduce Income Inequality?". **Economics of Education Review**. Vol. 21, 2002, pp. 43-52.

Szekely, Miguel ve Sámano, Claudia. "Did Trade Openness Affect Income Distribution in Latin America? Evidence for the Years 1980-2010". **UNU World Institute for Development Economics Research (UNU-WIDER).** Working Paper No. 2012/03, 2012, pp. 1-24.

Tan, Hui-Boon and Law, Siong-Hook. "Nonlinear Dynamics of the Finance-Inequality nexus in Developing Countries". **Journal of Economic Inequality**. Vol. 9, April 2011, pp. 551-563.

Taşçı, Faruk. "Türkiye'nin Kamusal Sosyal Yardım Anlayışı (1980-2007) Üzerine Bir Analiz", **İstanbul Üniversitesi Dergisi**. Sayı:55, 2008, ss.127-149.

Taşçı, Faruk. "Yoksulluğa ve Yoksullara Dönük Ahlak Yaklaşımları", **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**. 2009, Sayı 57, http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusskd/article/view/1023000051, (07.06.2014), ss. 481-514.

Uysal, Yaşar. "Bölüşüm İlişkileri ve Bu İlişkilerin Düzenlenmesinde Etkili Olabilecek İktisat Politikasının Değerlendirilmesi (Türkiye Örneği)", **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Cilt.1, Sayı.2, Temmuz-Ağustos-Eylül-1999, ss. 30-37.

Vaughan, Sharon K. "Social Services, Population Control and Individual Responsibility: Aristotle and the Problem of Poverty", **Paper presented at the annual meeting of the Midwest Political Science Association**. Apr 12, 2007.

Velde, Dirk Willem te and Morrissey, Oliver. "Foreign Direct Investment, Skills and Wage Inequality in East Asia". **Journal of the Asia Pacific Economy**. Vol. 9, No. 3, 2004, pp. 348-369.

Wilkinson, G. Richard. "Income Distribution and Life Expectancy", **British Medical Journal**. Vol. 304, No.6820, 1992, pp. 165-168.

Yaşar, M. Ruhat ve Açıkgöz, Reşat. "Yoksullukla Mücadelede Bütüncül Bir Politika: İnsani Gelişme ve Yardım Merkezi", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**. Cilt.10, Sayı.6, Bahar 2011, ss. 405.429.

Yeldan, Erinç A. "The Impact of Financial Liberalization and the Rise of Financial Rent on Income Inequality The Case of Turkey". **WIDER Working Paper Series**. WP No. 206, 2000, pp. 1-29.

Yumuşak, İbrahim Güran ve Bilen, Mahmut. "Gelir Dağılımı - Beşeri Sermaye İlişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme". **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. Sayı: l, 2000, ss.77-96.

Zhang, Xiaoba ve Zhang, Kevin. "How Does Globalization Affect Regional Inequality within A Developing Country? Evidence from China". **The Journal of Development Studies**. Vol. 39, No.4, 2003, pp. 47-67.

Zhu, Susan Chu and Terfler, Daniel. "Trade and Inequality in Developing Countries: A General Equilibrium Analysis". **Journal of International Economics**. Vol. 65, 2005, pp.21-48.

Raporlar:

Buğra, Ayşe ve Tolga Sınmazdemir, "Yoksullukla Mücadelede İnsani ve Etkin Bir Yöntem: Nakit Gelir Desteği", **Sosyal Politika Forumu Araştırma Raporu**. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, 2004, s. 3.

Buğra, Ayşe. "Yoksulluk ve Sosyal Haklar", **Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Raporu**. Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği, İstanbul: 2005.

Devlet Denetleme Kurumu. **Türkiye'de Sosyal Yardımlar ve Sosyal Hizmetler Alanındaki Yasal ve Kurumsal Yapının İncelenmesi, Aile, Çocuk, Özürlü, Yaşlı ve Diğer Kişilere Götürülen Sosyal Hizmetlerin ve Sosyal Yardımların Genel Olarak Değerlendirilmesi, Bu Hizmetlerin Düzenli ve Verimli Şekilde Yürütülmesinin ve Geliştirilmesinin Sağlanması Raporu**. Ankara, 2009.

Devlet Planlama Teşkilatı. **Özel İhtisas Komisyonu Raporu: Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele**. Ankara, 2001.

OECD, **OECD Employment Outlook 2014**.

OECD, **The Social Expenditure Database: An Interpretive Guide SOCX 1980-2003**. 2007.

SYGM, **2011 Yılı Faaliyet Raporu**. Ankara, 2012.

SYGM, **2015 Yılı Faaliyet Raporu**. Ankara, 2016.

SYGM, **2016 Yılı Faaliyet Raporu**. Ankara, 2017.

SYGM, **2012 Sosyal Yardım İstatistikleri Bülteni**. Araştırma-Geliştirme ve Tanıtım Dairesi Başkanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara: 2012.

TÜSİAD. **Türkiye'de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: Avrupa Birliği ile Karşılaştırma**. İstanbul: Yayın No: TÜSİAD T/2000-12/295, 2000.

World Bank, **Social Assistance in Central Europe and the Baltic States**. Washington D.C., 2007.

World Bank. **Equity and Development-World Development Report 2006.** London: Oxford University Press, 2005.

Tezler:

Ayaydın, Hasan. "Gelişen Piyasalarda Hisse Senedi Getirisini Etkileyen Makroekonomik Değişkenler Üzerine Bir İnceleme: Panel Veri Analizi", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012).

Copkur, Melek. "Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Transfer Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Çelen, Ali İhsan. "Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Gelir Dağılımı ve Bu Dağılımı Etkileyen Faktörler", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.** Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2009.

Ersezer, Devrim. "Türkiye'de 1980 Sonrası Dönemde Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.** Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Fidan, Ali. "Sosyal Politikaya Katkısı Açısından 5393 Sayılı Belediye Kanunu", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.** İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Hacımahmutoğlu, Hande. "Türkiye'deki Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi", **DPT Uzmanlık Tezi,** DPT, 2009.

İlter, Ozan. "Sosyal Yardım Alanında SYDV ve STK İşbirliği, Sorunlar, Çözüm Önerileri", , **Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi**. T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, 2009.

Karakış, Engin. "Küreselleşen Dünya Yönetiminde Yerel Yönetimler Bağlamında Sosyal Politika", **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Miynat, Mustafa. "Liberalizasyon Sürecinde Uygulanan İstikrar Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisi (1980 Sonrası Türkiye Örneği)", **Yayınlanmamış Doktora Tezi.** Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, 2003.

Şeker, Sırma Demir. Türkiye'de Sosyal Transferlerin Yoksulluk Üzerindeki Etkileri", **DPT Uzmanlık Tezi**. DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, 2008.

Yılgör, Metehan. "OECD Ülkelerinde İkiz Açık Teorisinin Panel Veri Modelleri İle İncelenmesi", **Yayınlanmamış Doktora Tezi.** Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008).